

การศึกษาเปรียบเทียบระบบความสัมพันธ์ในเครือญาติกลุ่มชาติพันธุ์ม้งกับ
กลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา

A COMPARATIVE STUDY OF THE RELATIONSHIP BETWEEN
THE RELATIVES OF HMONG ETHNIC GROUP
AND SANGHA IN BUDDHISM

พระอานาจ พุทธวิโส (พุทธอาสน์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

การศึกษาเปรียบเทียบระบบความสัมพันธ์ในเครือญาติกลุ่มชาติพันธุ์ม้งกับ
กลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา

พระอำนาจ พุทฺธวิโส (พุทธศาสน์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**A COMPARATIVE STUDY OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE RELATIVES
OF HMONG ETHNIC GROUP AND SANGHA IN BUDDHISM**

Phra Amnat Buddhavaṃso (Phutthaart)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of

The Requirement for the Degree of

Master of Arts

(Buddhist Studies)

Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Bangkok, Thailand

C.E. 2010

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

.....
(พระสุธีธรรมานุวัตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบบัณฑิตวิทยาลัยประธานกรรมการ

()

.....กรรมการ

(พระปลัดเสนาห์ ฐมวโร, ดร.)

.....กรรมการ

(ผศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ)

.....กรรมการ

(นางไฉไลฤดี ยูวนะศิริ)

คณะกรรมการควบคุมบัณฑิตวิทยาลัย พระปลัดเสนาห์ ฐมวโร, ดร. ประธานกรรมการ

ผศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ กรรมการ

นางไฉไลฤดี ยูวนะศิริ กรรมการ

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : การศึกษาเปรียบเทียบระบบความสัมพันธ์ในเครือญาติกลุ่มชาติพันธุ์ม้งกับ
กลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา
- ผู้วิจัย** : พระอานาจ พุทฺธวโธ (พุทธศาสน์)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : พระปลัดเสนห์ ฐมวโร นธ.เอก ประโยค ๑-๒, พธ.บ. (ศาสนา),
M.A. (Philosophy), Ph.D. (Pali&Buddhism)
 - : ผศ. ดร. พูนชัย ปันธิยะ นธ.เอก, พธ.บ. (ศาสนา), ศศ.ม. (ปรัชญา),
Ph.D. (Pali& Buddhism)
 - : นางใจ ไลฤติ ยูวะศิริ วท.บ. (สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา),
ศศ.ม. (สังคมวิทยา)
- วันที่สำเร็จการศึกษา** : ๑ เมษายน ๒๕๕๔

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาระบบความสัมพันธ์ในเครือญาติกลุ่มชาติพันธุ์ม้งกับกลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาระบบความสัมพันธ์ในเครือญาติกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง กับระบบความสัมพันธ์ของสังฆะในพระพุทธศาสนาและเปรียบเทียบระบบความสัมพันธ์ของทั้งสองกลุ่ม ผลการศึกษาพบว่า

ระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เป็นกระบวนการจัดระเบียบทางสังคมโดยใช้วิธีการทางความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรมและวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในกลุ่ม ชาวม้งให้ความสำคัญกับระบบการสืบเชื้อสายผ่านสายโลหิต โดยการสืบเชื้อสายทางบิดาเป็นหลัก การนับความสัมพันธ์ทางเครือญาติจึงกระทำโดยการสืบย้อนกลับไปยังพ่อและปู่ขึ้นไปตามลำดับ ดังนั้น ผู้ชายจะสืบแซ่สกุลของพ่อ ผู้หญิงจะเปลี่ยนไปใช้แซ่สกุลของสามีหลังจากแต่งงาน ดังนั้นผู้ชายชาวม้งทุกคนในแซ่ตระกูลเดียวกันถือเป็นพี่น้องกัน ความสัมพันธ์ทางเครือญาติของชาวม้ง นอกจากจะเป็นแบบระบบสายโลหิตโดยการสืบทอดโดยตรงจากบิดามารดาและโดยการแต่งงานแล้ว ยังเป็นเรื่องของการสืบทอดผ่านระบบวัฒนธรรมของความเป็นอัตลักษณ์ทางเครือญาติ ที่กลุ่มผู้นำและผู้นำทางพิธีกรรมสร้างขึ้นมา การสถาปนาความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เป็นการหล่อหลอมคนในสังคมให้มีการช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน สร้างพลังความสามัคคี และเพื่อควบคุมพฤติกรรมเบี่ยงเบน

ของสมาชิกในสังคมให้เป็นกลุ่มชนที่มีอุดมคติเดียวกัน (Imagined Community) อีกทั้งยังเป็นการความเข้มแข็งและความเป็นเอกภาพของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ระบบความสัมพันธ์ของพระภิกษุสงฆ์ มีกรอบของพระธรรมวินัยเป็นบทบัญญัติในการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในกลุ่ม สังคมของสังฆะมีวิวัฒนาการไปตามลำดับ โดยมีปัจจัยอยู่ที่การขยายตัวของบุคคลที่เข้ามาในสังคมสงฆ์เป็นหลัก เมื่อมีสมาชิกเพิ่มเข้ามาในองค์กรสงฆ์มากขึ้น พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัยขึ้นมาเพื่อเป็นข้อกำหนดหรือกฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกันอย่างมีแบบแผน และเอื้อต่อการประพฤติปฏิบัติของสมาชิกให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งเป็นการจัดระบบความสัมพันธ์ตามโครงสร้างพื้นฐานของการรวมกลุ่มกันทางสังคมของมนุษย์ ในเบื้องต้นพระพุทธองค์ทรงบัญญัติกฎเกณฑ์ทางสังคม เพื่อมุ่งหวังให้สมาชิกภายในสังฆะมีหลักการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม คือ การศึกษาอบรม การเลี้ยงชีพ การปกครอง วิธีดำเนินกิจกรรมต่างๆ (สังฆกรรม) เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ได้รับการฝึกหัดอบรมเจริญก้าวหน้าและเข้าถึงจุดหมายของพระศาสนา โดยมีพระวินัย (ศีล) ข้อประพฤติ และพระธรรม(คำสอน) หลักการปฏิบัติ เป็นหลักการในการดำเนินชีวิต กระบวนการทางสังคมของสงฆ์ให้ความสำคัญถึงสิทธิของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมและผลประโยชน์ต่าง ๆ ของกลุ่ม โดยทั่วถึงและเท่าเทียมกัน มีความรู้สึกที่ดีต่อกัน เคารพในคุณค่าของกันและกัน อยู่ด้วยความกลมกลืนสมานฉันท์เป็นระเบียบเรียบร้อย มีความสามัคคี ปฏิบัติต่อกันด้วยประโยชน์เกื้อกูลเป็นหลัก มีอิสรภาพทั้งทางกาย ทางวาจา และความคิด ซึ่งถือเป็นกลุ่มสังคมที่อุดมไปด้วยธรรมในการครองชีวิต

จากการศึกษาเปรียบเทียบระบบความสัมพันธ์ของทั้งสองกลุ่มสังคม คือ กลุ่มชาติพันธุ์ม้งกับกลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา เมื่อนำมาศึกษาเปรียบเทียบกันแล้ว ทำให้ทราบถึงแนวคิดทางทฤษฎีและวิธีการปฏิบัติของระบบความสัมพันธ์ของทั้งสองกลุ่ม ดังนี้ ระบบความสัมพันธ์ของทั้งสองกลุ่มสังคม มีสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน อีกทั้งปัจจัยที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่ม กระบวนการทางโครงสร้างของสังคมก็มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ แนวคิดทฤษฎีและรูปแบบการปฏิบัติของชาวม้ง ให้ความสำคัญอยู่ที่ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี และพิธีกรรมเป็นสำคัญ โดยผ่านกระบวนการสืบทอดต่อมาจากบรรพบุรุษ เป็นวัฒนธรรมของกลุ่มตนเอง ส่วนกลุ่มของสังฆะ ให้ความสำคัญที่บทบัญญัติที่เป็นพระวินัย ซึ่งถือเป็นข้อกำหนดกฎเกณฑ์ในการบังคับใช้กับสมาชิกภายในกลุ่ม และถือเป็นธรรมเนียมหรือวัฒนธรรมการปฏิบัติของกลุ่ม ทั้งนี้จุดมุ่งหมายของความสัมพันธ์ทั้งสองกลุ่มสังคมมุ่งถึงการสร้างสันติภาพ ภาวะสภาพและเอกภาพให้กับสมาชิกทุกคนในสังคมที่ตนอาศัยอยู่

Thesis Title : A Comparative of the Relationship between the Relatives of
Hmong Ethnic Group and Sangha in Buddhism

Researcher : Phra Amnat Buddhava၇so (Phutthaart)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phrapaladsaneh Dhammavaro
Pali 1-2 M.A. (Philosophy), Ph.D. (Pali&Buddhism)

: Asst. Prof Dr. Phoonchai Punthiya
B.A., M.A., Ph.D. (Pali & Buddhism)

: Chailairudee Yuwanasiri
B.S (Sociology and Anthropology), M.A. (Sociology)

Date of Graduation : April 1, 2011

ABSTRACT

The purpose of this thesis is to study relationship system among Hmong peoples and relationship system of Sangha of monks in Buddhism, and compare relationship system of those two groups. The study revealed that

The relationship system among Hmong peoples is a process of social organization by using belief, tradition, rites, and culture as the tool to make relationship among peoples in the group. Hmong peoples gave precedence to descent system mainly via the blood of father. To count relative relationship, it is done backward to father and grandfather respectively. So, the man was descended from father and the woman changed her surname to be the one of her husband after marriage. Therefore, all Hmong men with the same surname are brothers. Besides being a kind of blood system by being descended from father and mother and by marrying, it also was inherited via culture of relative identity created by leaders and rite leader. Establishment of relative relationship is to enlighten peoples in the society to support each other and have self-support, build unity, and control

deviated behavior of members in the society to be in the (Imagined Community) and also strengthen unity of Hmong ethnic group.

Relationship system of monks is in the frame of discipline as the provision of co-living of group members. The Sangha society had evolution consecutively, where expansion of number of members in the monk society is the main factor. When number of members in the monk organization was increased, the Buddha regulated more discipline as the rule and regulation for co-living orderly, supporting practice of members in the same direction, organizing relationship system according to basic structure of social gathering of human. Preliminarily, the Buddha regulated social rules with intention to have members in the Sangha had appropriate principle for living; study, earning living, administration, formal acts (Sangha Kamma) so that the monk would be educated to reach the Buddhism goal, where the discipline (Precept), code of practice and doctrine for practice are the principle for living. The social process of monk gave precedence to right of participation in activities and benefits of group thoroughly and equally, good feeling to one another, respecting one another, living with unanimity, order and tidiness, harmony, treating to one another with supporting mainly, physical, verbal, and thinking freedom. These are the social group plentiful with dharma in living.

From study on and comparison between relationship systems of those two groups, that is, Hmong peoples and Sangha in Buddhism, they revealed theoretical idea and practice method of relationship system of those two groups as follow: Those relationships systems of those two group had different social environment and culture and also different factor causing gathering and process of social structure, that is, the theoretical idea and practice method of Hmong peoples gave precedence to belief, customs, tradition, and rite via the process of inheriting from their ancestor as their own culture. The Sangha gave precedence to the provision of discipline as the rule and regulation for members in the group and tradition or culture for practice of the group. By the way, the goal of relationship system of those two group is to make peacefulness, brotherhood, and unity for all members in the society.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงด้วยดีเพราะความมีเมตตาจาก พระอาจารย์ปลัด ดร. เสน่ห์ ทุมวโร ประธานกรรมการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พูนชัย ปันธิยะ และอาจารย์ใจ ไลฤติ ยวนะศิริ ผู้ซึ่งเป็นกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ให้ข้อคิดคำแนะนำแนวทางในการเก็บข้อมูล และศึกษาค้นคว้าเอกสารเพื่อใช้ประกอบในการอ้างอิง และเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับการวิจัย ในครั้งนี้

ขอเจริญพรขอบคุณ คุณพ่อเลาซือ กุลสุพรรณรัตน์ (แซ่จาง) คุณพ่อเปา แซ่ย่าง และ นายธนศ ยอดยิ่งหทัยกุล (แซ่ย่าง) ที่มีน้ำใจไมตรีอันดีงามต่อ มีความกรุณาช่วยเหลือถ่ายทอด ข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ขอขอบคุณ เจ้าหน้าที่โครงการพระบัณฑิตอาสา คณะพระบัณฑิตอาสาทุกรูป เจ้าหน้าทีโครงการการสื่อสารเพื่อการพัฒนาพระบัณฑิตอาสา (สพช.) ตลอดจนถึงญาติพี่น้องทุกคน ที่เป็นกำลังใจให้และให้กำลังใจเสมอมา เป็นที่ปรึกษาและให้แนวคิด เอื้อเฟื้อสถานที่ในการเก็บ ข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูล และจัดพิมพ์วิทยานิพนธ์ เพื่อให้งานวิจัยครั้งนี้บรรลุตามวัตถุประสงค์

คุณค่าของวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ ผู้วิจัยขออุทิศคุณงามความดีให้กับ โครงการพระ บัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ที่ให้โอกาสและทุนการศึกษาในครั้งนี้ ตลอดถึงบิดามารดาผู้ให้กำเนิดมี พระคุณอันหาประมาณมิได้ และคณะครูอาจารย์ทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทสรรพวิชาความรู้ ด้านพระพุทธศาสนาและศาสตร์อื่นๆ ประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่ข้าพเจ้าได้รับการอุปถัมภ์จาก ท่านด้วยดีเสมอมา ความดีทั้งหลายเหล่านี้เป็นแรงบันดาลใจที่สำคัญ สำหรับการทำวิทยานิพนธ์ เรื่องนี้ หากคุณความดีของวิทยานิพนธ์เล่มนี้มีคุณค่าต่อสังคม มีประโยชน์ต่อการศึกษาของน้อง ถวายเป็นบุญคุณแก่บุพคุณจารย์และผู้มีพระคุณของข้าพเจ้าทุกท่าน

พระอานาจ พุทธวิโส (พุทธอาสาณ์)

๒๓ มีนาคม ๒๕๕๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญแผนภูมิ	ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๓
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๖
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๖
บทที่ ๒ ระบบความสัมพันธ์ในเครือข่ายติกรูมชาติพันธุ์ม้ง	
๒.๑ ความหมายและโครงสร้างของระบบเครือข่ายติกรูมชาติพันธุ์ม้ง	๕
๒.๒ ประวัติความเป็นมาของชาติพันธุ์ม้ง	๒๖
๒.๓ ปัจจัยที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางเครือข่ายติกรูมชาติพันธุ์ม้ง	๓๓
๒.๔ ระบบความสัมพันธ์ในกลุ่มเครือข่ายติกรูมชาติพันธุ์ม้ง	๔๑
๒.๕ โครงสร้างทางวัฒนธรรมของกลุ่มเครือข่ายติกรูมชาติพันธุ์ม้ง	๔๔
๒.๕.๑ กำเนิดและสถานภาพ	๕๑
๒.๕.๒ บทบาทและหน้าที่	๕๓
๒.๕.๓ บรรทัดฐานทางสังคม	๖๐
๒.๕.๔ การควบคุมทางสังคม	๗๔

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๒.๕.๕ การขัดเกลาทางสังคม	๘๐
๒.๕.๖ สัทธานุวัติทางสังคม	๘๔
๒.๖ จุดมุ่งหมายของระบบเครือญาติชาติพันธุ์ม้ง	๘๕
บทที่ ๓ ระบบความสัมพันธ์ของสังฆะในพระพุทธศาสนา	
๓.๑ กำเนิดและวิวัฒนาการของสังฆะ	๙๖
๓.๒ ปัจจัยที่ทำให้สังฆะเกิดการรวมกลุ่ม	๑๐๑
๓.๓ ระบบความสัมพันธ์ของสังฆะ	๑๑๑
๓.๔ โครงสร้างและการบริหารงานของสังฆะ	๑๑๖
๓.๔.๑ กำเนิดและสถานภาพ	๑๒๗
๓.๔.๒ บทบาทและหน้าที่	๑๓๘
๓.๔.๓ บรรทัดฐานทางสังคม	๑๔๒
๓.๔.๔ การควบคุมทางสังคม	๑๗๑
๓.๔.๕ การขัดเกลาทางสังคม	๑๗๔
๓.๔.๖ สัทธานุวัติทางสังคม	๑๗๗
๓.๕ จุดมุ่งหมายของระบบความสัมพันธ์ของสังฆะ	๑๘๔
บทที่ ๔ เปรียบเทียบระบบความสัมพันธ์ในเครือญาติกลุ่มชาติพันธุ์ม้งกับกลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา	
๔.๑ ความเป็นมาภูมิหลังประวัติศาสตร์	๑๙๔
๔.๒ ปัจจัยที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่ม	๑๙๗
๔.๓ ระบบความสัมพันธ์	๑๙๙
๔.๔ โครงสร้างกระบวนการทางสังคม	๒๐๑
๔.๕ จุดมุ่งหมายของระบบความสัมพันธ์	๒๑๕
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๒๒๓
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๒๒๗

(๗)

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บรรณานุกรม	๒๒๘
ประวัติผู้วิจัย	๒๓๓

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๒.๑ ตารางแสดงตำแหน่งรายชื่อบุคคล ด้านการปกครองและปราชญ์ชุมชน	๓๖
๒.๒ ตารางแสดงประเพณี ๑๒ เดือนของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง	๓๕
๒.๓ ตารางแสดงการเรียกชื่อในเครือญาติของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง	๕๑
๔.๑ ตารางเปรียบเทียบ ความเหมือนและความแตกต่างความเป็นมาภูมิหลังประวัติศาสตร์	๑๕๔
๔.๒ ตารางเปรียบเทียบ ความเหมือนและความแตกต่างปัจจัยที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่ม	๑๕๗
๔.๓ ตารางเปรียบเทียบ ความเหมือนและความแตกต่างระบบความสัมพันธ์	๑๕๕
๔.๔ ตารางเปรียบเทียบ ความเหมือนและความแตกต่างกำเนิดและสถานภาพ	๒๐๑
๔.๕ ตารางเปรียบเทียบ ความเหมือนและความแตกต่างบทบาทหน้าที่	๒๐๓
๔.๖ ตารางเปรียบเทียบ ความเหมือนและความแตกต่างบรรทัดฐานทางสังคม	๒๐๖
๔.๗ ตารางเปรียบเทียบ ความเหมือนและความแตกต่างการควบคุมทางสังคม	๒๐๕
๔.๘ ตารางเปรียบเทียบ ความเหมือนและความแตกต่างการจัดเกลาทางสังคม	๒๑๓
๔.๙ ตารางเปรียบเทียบ ความเหมือนและความแตกต่างการให้รางวัล	๒๑๕
๔.๑๐ ตารางเปรียบเทียบ ความเหมือนและความแตกต่างการลงโทษ	๒๑๗
๔.๑๑ ตารางเปรียบเทียบ ความเหมือนและความแตกต่างจุดมุ่งหมาย ของระบบความสัมพันธ์	๒๑๕

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
๒.๑ แผนภูมิแสดงโครงสร้างการสืบเชื้อสายทางฝ่ายบิดา	๒๒
๒.๒ แผนภูมิแสดงโครงสร้างการสืบเชื้อสายทางฝ่ายมารดา	๒๔
๒.๓ แผนภูมิแสดงโครงสร้างการจัดระเบียบทางสังคม	๘๕
๓.๑ แผนภูมิแสดงโครงสร้างของสังฆะในการบริหารปกครอง	๑๑๓
๓.๒ แผนภูมิแสดงโครงสร้างการบริหารงานปกครองคณะสงฆ์	๑๒๑
๓.๓ แผนภูมิแสดงโครงสร้างการแบ่งภาระหน้าที่ในสังคมของสังฆะ	๑๒๕
๓.๔ แผนภูมิแสดงโครงสร้างของอาบัติและการลงโทษ	๑๘๒

คำชี้แจงการใช้อักษรย่อออกชื่อคัมภีร์

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ อ้างอิงจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๕ โดยกล่าวถึงแหล่งที่มา เล่ม/ชื่อ/หน้า ตามลำดับ เช่น ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๘/๓๗ หมายถึง ขุททกนิกาย ธรรมบท พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๒๘ หน้า ๓๗ เป็นต้น

คำอธิบายอักษรย่อ

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ภิกขุณี.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	ภิกขุณีวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จู.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	จูฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	ปริวารวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
สั.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปัญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ทุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เอกกนิบาต	ชาดก (ภาษาไทย)
ขุ.จู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จูฬนิเทศ	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์ทุกคนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันและสัมพันธ์กับสังคม มนุษย์จะอยู่โดยลำพังไม่ได้ ที่เป็นเช่นนั้นเกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น ลักษณะทางกายภาพ เมื่อมนุษย์เกิดมาไม่ได้รับการเลี้ยงดูจากพ่อแม่ ไม่ได้ได้รับความช่วยเหลือจากหมอ ย่อมยากจะมีชีวิตอยู่รอดได้ มีกิจกรรมอีกมากมาย ที่แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นของมนุษย์จะต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์เพื่อความอยู่รอด สนองความต้องการของตนเอง ความปลอดภัยในชีวิต และช่วยแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวของมนุษย์เอง^๑ ดังนั้นมนุษย์ต้องสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มทางสังคม ระบบความสัมพันธ์ ครอบครัวถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของมนุษย์แล้วเริ่มขยายจากวงแคบไปสู่วงกว้าง คือ เริ่มจากการเป็นญาติทางเครือเรือน แล้วขยายไปสู่ความเป็นญาติทางสังคม และความเป็นชาติพันธุ์ต่อไป ความสัมพันธ์ถือเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มบุคคลในสังคมนั้นๆ ได้อย่างชัดเจน เพราะพฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออกมา มีผลเกี่ยวข้องกับสังคมที่มนุษย์อาศัยอยู่ ทั้งด้านชีวภาพและทางกายภาพ สิ่งที่มนุษย์ได้แสดงออกมาเป็นวิถีชีวิต^๒ ที่ถูกสืบทอดจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลานรุ่นหลัง ซึ่งจะเป็นไปในรูปแบบขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อและข้อปฏิบัติปฏิบัติต่างๆ ระบบความสัมพันธ์ภายในสังคม จึงมีบทบาทในการสรรค์สร้างบุคคล ให้มีพฤติกรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม มีความผูกพันของคนในกลุ่ม เพราะมีกฎระเบียบเป็นตัวกำหนดบทบาทหน้าที่ของชนในสังคมนั้น ๆ ให้มีแบบแผนเป็นรูปธรรมชัดเจน และเป็นที่ยอมรับของกลุ่มชน ดังนั้นการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม มีระบบรูปแบบที่ชัดเจนย่อมเป็นพื้นฐานของมนุษย์ ที่จะช่วยให้เกิดความสามัคคี และทำให้สมาชิกในกลุ่มมีแรงจูงใจที่จะทำการสร้างสรรค์ ความเจริญงอกงามให้แก่สังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ให้มีความสันติสุข^๓

^๑ ณรงค์ เส็งประชา, มานุษยวิทยาประยุกต์ในการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเคียนสโตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๒๕.

^๒ สมภาร พรหมทา, พุทธปรัชญา มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘๑.

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ประยุตโต), มองสันติภาพโลก ผ่านภูมิหลังอารยธรรม โลกาภิวัตน์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘๖.

กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง (Hmong/Hmoob) เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีรูปแบบของการสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในกลุ่มเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง สังคมชาวม้งเป็นสังคมที่อยู่บนฐานของจารีตประเพณี และวัฒนธรรมทางชนเผ่าสูงกลุ่มหนึ่ง ความสัมพันธ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาวม้ง คือ ระบบเครือญาติ ซึ่งเป็นความเชื่อทางวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ชาวม้งถือปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างไม่ขาดสาย และมีอิทธิพลต่อกลุ่มชาวม้งทุกกลุ่ม อุดมการณ์ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เป็นหัวใจหลักในการรวมกลุ่มความเป็นชาวม้งให้มีความเข้มแข็งและเป็นหนึ่งเดียว กระบวนการรวมกลุ่มของชาวม้ง จะใช้สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมเข้ามาเป็นเครื่องมือในการสร้างความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม โดยมีระบบแซ่ตระกูลเป็นกลไกของการรวมกลุ่มทางสังคม ซึ่งวัฒนธรรมของชาวม้งมีการสืบเชื้อสายทางฝ่ายบิดา (Patrilineal Descent) เป็นหลัก สมาชิกทุกคนที่เป็นกลุ่มแซ่ตระกูลเดียวกัน ถือว่าเป็นญาติพี่น้องกัน และจะมีข้อกำหนดการปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกัน อีกทั้งยังเป็นการกำหนดสถานภาพและบทบาทของสมาชิกในสังคมให้มีพฤติกรรมเป็นแบบแผนเดียวกัน โดยคอยควบคุมความประพฤติของบุคคล ไม่ให้เบี่ยงเบนไปจากจารีตและค่านิยมดั้งเดิม^๔ ด้วยระบบความสัมพันธ์ที่เป็นรูปธรรมในวิถีชีวิต ทำให้ความสัมพันธ์ในกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีความเข้มแข็ง เพราะรากฐานของความเชื่อ จารีตประเพณี และวัฒนธรรม เป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้ชาวม้งมีแบบแผนของพฤติกรรมที่แสดงออกมาเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม เช่น การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มอย่างเคร่งครัด มีความสามัคคี ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโส ปัจจัยเหล่านี้ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีความเป็นเอกภาพและสันติภาพอย่างแท้จริง

กระบวนการสร้างสันติภาพเป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้สังคมมีความเป็นเอกภาพ คือ การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างมนุษย์ด้วยกัน คำสอนและหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคม และสะท้อนถึงเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนา ในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมได้มากที่สุดคือ คำสอนและหลักปฏิบัติในขั้นศีล ซึ่งถือว่าเป็นระบบการควบคุมชีวิตด้านนอกเกี่ยวกับการแสดงออกทางกาย วาจา ของสมาชิกในสังคมให้ไปในทิศทางเดียวกัน ความสัมพันธ์ในองค์กรของสงฆ์ถือว่าเป็นการปรับสภาพแวดล้อม ทางกายภาพของบุคคลในกลุ่มให้เป็นแบบแผนเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เพราะกลุ่มของพระภิกษุสงฆ์ถือเป็นกลุ่มสังคมที่สมาชิกในองค์กรมาจากความหลากหลายทางกายภาพ และอยู่ภายใต้หลักเกณฑ์ที่เป็นบัพัญญัติเดียวกัน ซึ่งรวมไปถึงขนบธรรมเนียม วิถีชีวิตและวิธีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของพระภิกษุ ความสัมพันธ์เหล่านี้เป็นการสร้างความรู้สึที่ดีต่อกัน เคารพในคุณค่า

^๔ ชมรมบริการวิชาการ สถาบันวิจัยชาวเขา, ชาวเขา : ความเข้าใจกับชนเผ่าต่างวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่: นันทกานต์ กราฟฟิค/การพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑๑ - ๑๑๘.

ของกันและกัน อยู่ด้วยความกลมกลืนประสานกันเป็นระเบียบเรียบร้อย เพื่อเอื้ออำนวยให้สมาชิกทุกคนสามารถบำเพ็ญกิจการที่ดั่งงามยิ่งๆ ขึ้นไป และเข้าถึงจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

จากระบบความสัมพันธ์ของทั้งสองกลุ่มสังคม ต่างก็มีทฤษฎี วิธีการ และกระบวนการทางสังคมเป็นเอกลักษณ์เฉพาะในกลุ่มของตน ระบบความสัมพันธ์ของชาติพันธุ์ม้งเป็นแบบชาติพันธุ์เดี่ยวโดยมีความเชื่อ ภูมิหลัง ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เหมือนกัน สังคมในกลุ่มของพระภิกษุ สมาชิกในองค์กรมาจากวรรณะ เชื้อชาติ และพื้นฐานทางสังคมที่แตกต่างกัน แต่มาอยู่รวมกันในกรอบแห่งความประพฤติที่เหมือนกัน ทำให้ผู้วิจัยอยากทราบว่า ระบบความสัมพันธ์ในกลุ่มเครือญาติชาติพันธุ์ม้งกับระบบความสัมพันธ์ของสังฆะในพระพุทธศาสนา มีส่วนใดบ้างที่มีความเหมือนและแตกต่างกัน โดยนำมาเปรียบเทียบเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาระบบความสัมพันธ์ในเครือญาติกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาระบบความสัมพันธ์ของสังฆะในพระพุทธศาสนา

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบระบบความสัมพันธ์ในเครือญาติกลุ่มชาติพันธุ์ม้งกับระบบความสัมพันธ์ของสังฆะในพระพุทธศาสนา

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษาถึง ระบบความสัมพันธ์ในเครือญาติกลุ่มชาติพันธุ์ม้งกับระบบความสัมพันธ์ของสังฆะในพระพุทธศาสนา และศึกษาเชิงเปรียบเทียบถึงความเหมือนกันและความแตกต่างกันเกี่ยวกับระบบความสัมพันธ์ของทั้งสองรูปแบบ

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัย ชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิโดยเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๕ รวมถึงตำราและเอกสารทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษที่เกี่ยวข้องกับระบบความสัมพันธ์ในเครือญาติกลุ่มชาติพันธุ์ม้งกับระบบความสัมพันธ์ของสังฆะในพระพุทธศาสนา

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านประชากร

- บ้านพุย หมู่ที่ ๒ ตำบลปางหินฝน อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ ระบบความสัมพันธ์ในเครือญาติกลุ่มชาติพันธุ์มั่งกับระบบความสัมพันธ์ของสังฆะในพระพุทธศาสนามีรูปแบบและลักษณะเป็นอย่างไร

๑.๔.๒ ระบบความสัมพันธ์ในเครือญาติกลุ่มชาติพันธุ์มั่งกับระบบความสัมพันธ์ของสังฆะในพระพุทธศาสนามีความเหมือนและความแตกต่างกันอย่างไร

๑.๔.๓ รูปแบบ กระบวนการ และลักษณะของระบบความสัมพันธ์ของสังฆะจะนำไปประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่กลุ่มชาติพันธุ์มั่งได้อย่างไร

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ระบบความสัมพันธ์ หมายถึง กระบวนการทางสังคมในการปฏิบัติต่อกันระหว่างสมาชิกตั้งแต่สองคนขึ้นไปที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันทางสังคมในฐานะต่างๆ เพื่อให้เกิดผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และมีลักษณะเป็นระเบียบแบบแผน ตามหน้าที่ของตน

เครือญาติ หมายถึง ความสัมพันธ์ทั้งหมดที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสายเลือด การแต่งงาน การรวมกลุ่มญาติ ประเภทต่างๆ คำที่ใช้เรียกญาติประเภทต่างๆ รวมทั้งพฤติกรรมของญาติประเภทต่างๆ ที่มีต่อกันด้วย

ชาติพันธุ์ หมายถึง กลุ่มที่มีพันธะเกี่ยวข้องกัน และที่แสดงเอกลักษณ์ออกมา โดยการผูกพันลักษณะการของเชื้อชาติและสัญชาติเข้าด้วยกัน

มั่ง หมายถึง ชาวเขาพวกหนึ่งอยู่ทางเหนือของประเทศไทย เรียกตัวเองว่า มั่ง

สังฆะ หมายถึง พระภิกษุตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไปเรียกว่า สงฆ์โดยปริยายหมายถึงพระภิกษุ

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ก. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับระบบเครือญาติและกลุ่มชาติพันธุ์มั่ง

๑.๖.๑ งามพิศ สัตย์สงวน ในหนังสือ *หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม* เนื้อหากล่าวถึงในสังคมโลก เครือญาติเป็นความผูกพันทางสังคมที่สำคัญที่สุด โดยทั่วไปความสัมพันธ์ทางเครือญาติเป็นรากฐานของการรวมกลุ่มทางสังคม นอกจากนั้นยังมีการขยายความสัมพันธ์ทางเครือญาติออกไป ทำให้ทุกกลุ่มต่างๆ เป็นมิตรต่อกัน^๕

๑.๖.๒ ประสิทธิ์ สวาสดิ์ญาตี ในหนังสือ *ระบบเครือญาติและการจัดระเบียบสังคม* เนื้อหากล่าวถึง สังคมแบบดั้งเดิมบุคคลจะมีความผูกพันกันโดยอาศัยสายสัมพันธ์หลายด้าน เช่น ด้านเชื้อชาติ ศาสนา ที่อยู่อาศัย และเครือญาติ สายสัมพันธ์เหล่านี้ในทางมานุษยวิทยาถือว่าเป็น

^๕ งามพิศ สัตย์สงวน, *หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : รามการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖๖.

โครงสร้างสังคม ที่เป็นข่ายใยผสมผสานและยึดเหนี่ยวบรรดาสมาชิกของสังคมไว้ด้วยกัน ในบรรดาสายสัมพันธ์ทั้งหลายที่ได้การยอมรับว่าเป็นพื้นฐานและเป็นสากลมากที่สุด (Most Fundamental and Universal) คือสายสัมพันธ์ทางเครือญาติ (Kinship) ซึ่งจะเชื่อมโยงบุคคลกับบุคคล บุคคลกับกลุ่ม เข้าไว้ด้วยกันอย่างมีระบบตั้งแต่ถือกำเนิดจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต^๖

๑.๖.๓ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการทหารระหว่างไทย-สหรัฐฯ ในงานวิจัยเรื่อง **คู่มือว่าด้วยชาวเขาเผ่าแม้ว** ได้ศึกษาถึง ลักษณะทั่วไปของชาติพันธุ์ม้งที่มีความขยันขันแข็ง เฉลียวฉลาด เปิดเผยและซื่อสัตย์ และเป็นกลุ่มที่มีความรักประชาธิปไตย ให้ความเคารพต่อบุคคลที่อาวุโส ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีของตนด้วยดี ระบบโครงสร้างของสังคมม้ง การเมือง และการปกครองภายในชุมชนยอมรับผู้อาวุโส ยอมรับผู้นำที่มาจากแซ่ตระกูลและยอมรับนับถือหมอผี หรือ ผู้ที่เป็นที่เคารพของคนภายในชุมชนและยังเคารพในการตัดสินใจของผู้นำทุกอย่าง^๗

๑.๖.๔ สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย ในหนังสือ **องค์ความรู้ท้องถิ่นชนเผ่าม้ง** เนื้อหากล่าวถึง การแบ่งระดับญาติพี่น้องเป็นรุ่นๆ หรือเป็นช่วงๆ นับเป็นการแบ่งเพื่อเป็นลำดับญาติพี่น้องของตระกูลว่าในตระกูลประกอบไปด้วยใครบ้าง และใครสมควรจะเรียกสรรพนามว่าอย่างไร โดยการนับหรือลำดับญาติจะยึดเอาสายตระกูลของผู้ชายเป็นหลักไม่เอาเกณฑ์อายุ มาเป็นตัวสำคัญ การลำดับญาติของม้งนั้นสามารถลำดับได้ทั้งหมด ๑๑ รุ่น หรือ ๑๑ ช่วงชั้น โดยเริ่มจากชั้นสูงสุด^๘

๑.๖.๕ ประสิทธิ์ ลิปรีชา ในหนังสือ **ม้ง หลากหลายชีวิตจากขุนเขาสู่เมือง** เนื้อหากล่าวถึง การมีความสัมพันธ์กันในระบบเครือญาติของชาติพันธุ์ม้งเป็นสังคมที่อยู่ในกรอบ และมีระบบโครงสร้างทางเครือญาติ อันเป็นรูปแบบที่มีเฉพาะภายในสังคมม้ง และความสัมพันธ์ของการดำเนินชีวิตที่เป็นองค์ประกอบของชีวิตม้งแต่ละคนนั้นมีถึงหกชั้น เป็นกรอบล้อมรอบอยู่ในคนม้ง แต่ละคนเป็นหลักการที่ถือสืบต่อมาอย่างเคร่งครัด คือ ครอบครัว ครัวเรือน บรรพบุรุษ พิธีกรรม

^๖ ประสิทธิ์ สวาสดิ์ญาติ, **ระบบเครือญาติและการจัดระเบียบสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๘๕.

^๗ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการทหารระหว่างไทย-สหรัฐฯ, **คู่มือว่าด้วยชาวเขาเผ่าแม้ว**, (พระนคร : ศูนย์วิจัยและพัฒนาการทหาร, ๒๕๑๒), หน้า ๔๑.

^๘ สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย, **องค์ความรู้ท้องถิ่นชนเผ่าม้ง**, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์โดยสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, ๒๕๔๕), หน้า ๖๕.

และตระกูล เพราะความเป็นพี่น้องและญาติใกล้ชิดกัน ทำให้เกิดความรู้สึกผูกพัน และเป็นหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบอยู่ในตัวของมั่งแต่ละคน^๕

๑.๖.๖ ขจัดภัย บุษยพัฒน์ ในหนังสือ **ชาวเขา** เนื้อหากล่าวถึง ระบบสังคมของชาติพันธุ์ม้งมีความสัมพันธ์ต่อกันในรูปแบบวงศ์ตระกูล โดยชาวม้งถือว่าระบบวงศ์ตระกูล เครือญาติมีอิทธิพลครอบคลุมการจัดระเบียบกลุ่มสังคม โดยทำหน้าที่เป็นจุดศูนย์กลางทางวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของชาวม้ง และถือเป็นตัวเชื่อมโยงถึงพฤติกรรมที่เป็นวิถีของการสัมพันธ์กันภายในสังคม การเมือง เศรษฐกิจและศาสนาของชาวม้งเข้าไว้ด้วยกัน^๖

๑.๖.๗ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ในหนังสือ **ชาวเขาในไทย** เนื้อหากล่าวถึง ชาวแม้วในประเทศไทยแบ่งออกเป็น ๓ เผ่า คือ แม้วขาว, แม้วดำ และแม้วลาย ทั้ง ๓ เผ่า มีภาษา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเป็นอยู่คล้ายคลึงกัน มีความแตกต่างกันเพียงเครื่องแต่งกาย แม้วขาวทั้งชายและหญิงมีแถบผ้าสีขาวติดทาบอยู่บนปลายแขนเสื้อ แม้วดำ ชอบแต่งกายด้วยชุดดำมากกว่าสีอื่น ส่วนแม้วลาย ผู้ชายสวมเสื้อยาวถึงเอวไม่เปิดพุงเหมือนอย่างผู้ชายแม้วขาวและแม้วดำ แม้วทั้ง ๓ พูดภาษาเดียวกัน ต่างกันเพียงเครื่องแต่งกาย บางคำคล้ายภาษาจีนบางคำผิดกัน^๗

ข. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา

๑.๖.๘ พระราชวรมุนี (ป.อ. ปยุตฺโต) ในหนังสือ **ลักษณะสังคมพุทธ** เนื้อหากล่าวถึง หลักการทั่วไปของพระพุทธศาสนา เริ่มจากพระธรรมวินัย โดยแบ่งบทบัญญัติออกเป็น ๒ ประการ คือ อคาริยวินัย และอนาคาริยวินัย ซึ่งเป็นเจตนารมณ์(สารัตถะ) ของพระวินัย คือ ให้ความสำคัญในการเคารพสงฆ์หรือการถือสงฆ์เป็นใหญ่ ถือกิจการงานของสงฆ์ที่เป็นของส่วนรวมเป็นเรื่องสำคัญ ทั้งนี้ยังได้อธิบายถึง พรหมจรรย์ ที่เป็นชื่อเรียกพระพุทธศาสนา ซึ่งมีความหมายตรงกับการปฏิบัติและการดำเนินชีวิตในพระธรรมวินัย^๘

๑.๖.๙ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ในหนังสือ **นิติศาสตร์แนวพุทธ** เนื้อหากล่าวถึง หลักการทางด้านนิติศาสตร์ในวิถีของพระพุทธศาสนา โดยมีหลักการอยู่ ๒ ระยะ ดังนี้

^๕ ประสิทธิ์ ลิปรีชา, มั่ง หลากหลายชีวิตจากขุนเขาสู่เมือง, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔๓.

^๖ ขจัดภัย บุษยพัฒน์, **ชาวเขา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แพรววิทยา, ๒๕๑๘), หน้า ๓๗.

^๗ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, **ชาวเขาในไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๕), หน้า ๔๒๗.

^๘ พระราชวรมุนี (ป.อ. ปยุตฺโต), **ลักษณะสังคมพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๓), หน้า ๑๑.

๑) หลักการทางด้านพื้นฐาน กฎหมายที่เป็นบทบัญญัติต้องมาจากธรรม คือ ชอบธรรม เป็นธรรม และเพื่อธรรม โดยให้วินัยตั้งอยู่บนหลักการแห่งธรรม ทั้งในเบื้องต้นและที่สุด เพราะธรรมเป็นเรื่องของความจริงที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ส่วนวินัยเป็นเรื่องสมมติเพื่อหนุนเสริมธรรม วินัยที่เป็นกฎหมายถือเอาพฤติกรรมเป็นจุดเชื่อมโยงเข้าไปสู่หลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา)

๒) หลักของการปฏิบัติ หากมนุษย์ในสังคมอยู่ในหลักการ กฎหมายย่อมไม่มีผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ เมื่อกฎหมายไม่เป็นไปเพื่อหลักการนั้นย่อมไม่สมควรเป็นกฎหมายเช่นกัน ในสังคมที่มนุษย์มีการพัฒนาและการศึกษาดีแล้ว กฎหมายและวินัยเป็นเพียงหลักการให้ได้รับรู้แต่ไม่ถึงกับเป็นข้อปฏิบัติ หรือเป็นเครื่องมือในการฝึกอบรมสมาชิกในกลุ่มสังคม วินัยหรือบทบัญญัติที่เป็นกฎหมาย ควรเป็นหลักการที่สมดุลทางสภาพแวดล้อม คือ เป็นการสรรค์สร้างสภาพแวดล้อม วางรูปแบบของระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์ให้อยู่ร่วมกันด้วยดี และเกื้อหนุนต่อการพัฒนาชีวิตให้มีคุณภาพและเข้าถึงสิ่งที่ค้ำจุนของกลุ่ม^{๓๓}

๑.๖.๑๐ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ในหนังสือ **พุทธธรรม ฉบับขยายความ** เนื้อหากล่าวถึง หลักคำสอนและหลักการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ส่วนที่เกี่ยวข้องกับบุคคลในการอยู่ร่วมกันในสังคม ไม่ว่าสังคมนั้นจะอยู่ในรูปแบบใดก็ตาม หลักคำสอนและหลักปฏิบัติในขั้นศีลถือเป็นการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลได้มากที่สุด เพราะศีลถือเป็นระบบการควบคุมชีวิตด้านนอกที่เกี่ยวกับการแสดงออกมาในทางด้านกายและวาจา ให้เป็นระเบียบและเอื้อต่อความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมที่บุคคลนั้นอาศัยอยู่ และเป็นการจัดสภาพความเป็นอยู่สิ่งแวดล้อมให้เรียบร้อย เกื้อกูลต่อการดำรงอยู่ด้วยดีของหมู่ชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เพื่อให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตและความค้ำจุนตามอุดมการณ์ของหมู่ชน^{๓๔}

๑.๖.๑๑ ดร.มงคล นาฎกระสูตร ในหนังสือ **พุทธจักร** เนื้อหากล่าวถึง สังคมของสงฆ์มีจุดมุ่งหมายแห่งการดำเนินชีวิตที่ชัดเจน คือ มีทั้งเริ่มต้น ท่ามกลาง และสิ่งที่สูงสุดของชีวิต กล่าวได้ว่า เป็นสังคมที่มีอุดมคติที่เด่นชัดในการเริ่มต้นของชีวิต การประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกระบบที่พระพุทธองค์ได้ตรัสและบัญญัติไว้ เป็นแนวทางแห่งการดำเนินชีวิตที่ดี น้อมนำตนให้พ้นจากกิเลสตัณหาทั้งปวงจนสำเร็จความมุ่งหวังแห่งชีวิต คือ การบรรลุพระนิพพานเป็นที่สุด^{๓๕}

^{๓๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **นิติศาสตร์แนวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒.

^{๓๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๓๑.

^{๓๕} ดร.มงคล นาฎกระสูตร, “สังฆเภท : หายนะแห่งสังคมพุทธ”, **พุทธจักร**, ปีที่ ๕๕ ฉบับที่ ๑ (กรกฎาคม ๒๕๔๘) : ๖๑.

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งศึกษาถึงระบบความสัมพันธ์ของสองกลุ่มสังคม คือ กลุ่มชาติพันธุ์ม้งกับกลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีขั้นตอนในการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

๑.๗.๑ ศึกษาค้นคว้า เก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของงานวิจัย หรือปัญหาและประเด็นที่ต้องการทราบจากแหล่งข้อมูล ดังนี้

๑) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้คำภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สำหรับค้นคว้าและอ้างอิง

๒) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจาก หนังสือ งานวิจัย วารสาร และเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องกับหัวข้องานวิจัย

จากแหล่งข้อมูลห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๑.๗.๒ ศึกษาวิเคราะห์ ทำความเข้าใจ สังเคราะห์ข้อมูล ที่ได้จากการรวบรวมเอกสาร หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาทำการเปรียบเทียบถึงระบบความสัมพันธ์ของทั้งสองกลุ่มสังคม ทั้งในแง่ความเหมือนและความแตกต่าง พร้อมเสนอแนะแนวคิดของผู้วิจัย โดยให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และตอบปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๗.๓ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

๑.๘.๑ ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจถึงระบบความสัมพันธ์ในเครือญาติของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

๑.๘.๒ ทำให้ทราบถึงรูปแบบ วิธีการ และลักษณะของระบบความสัมพันธ์ของสังฆะในพระพุทธศาสนา

๑.๘.๓ ทำให้ทราบถึงความเหมือนและความแตกต่างเกี่ยวกับระบบความสัมพันธ์ในเครือญาติกลุ่มชาติพันธุ์ม้งกับระบบความสัมพันธ์ของสังฆะในพระพุทธศาสนา

บทที่ ๒

ระบบความสัมพันธ์ในเครือข่ายกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยไม่สามารถจะยืนหยัดอยู่อย่างโดดเดี่ยวในโลกได้ ไม่ว่าจะเป็นในด้านการหาเลี้ยงชีพให้อยู่รอดตั้งแต่เกิดจนตาย ในสังคม บุพกาล การผลิต การก่อสร้างหรือการป้องกันภัยไม่มีเครื่องทุ่นแรงที่มีประสิทธิภาพสูงมากคอยช่วยเหลือ ทุกอย่างต้องอาศัยแรงงานจากมนุษย์เท่านั้น การเอาชนะธรรมชาติด้วยเทคโนโลยีสูง ๆ ยังไม่มี การต่อสู้กับสัตว์ที่มีกำลังมากกว่า ภัยที่เกิดจากธรรมชาติ โรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ มนุษย์ต้องช่วยกันและพึ่งพาอาศัยกันอย่างใกล้ชิด สังคมและกลุ่มชนที่แข็งแกร่งจะยืนยงอยู่ได้ด้วยดีจึงต้องมีคนมากมีบริวารมาก การนับเอาคนเข้ามาเป็นพรรคพวกบริวารที่จะไว้วางใจกันได้ทุกเรื่อง ผากผีผากไข้กัน ได้จึงต้องเลือกเอาคนที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดที่สุดก่อน ความใกล้ชิดที่สุดนั้นมีทั้งใกล้ชิดโดยไม่ผูกพันกันทางสายเลือดและใกล้ชิดแบบผูกพันกันโดยสายเลือด ประเภทแรกต้องมีการพิสูจน์ความจงรักภักดีด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งเสียก่อน ประเภทที่ผูกพันกันโดยสายเลือดไม่ต้องพิสูจน์อะไรเลย หากคนเรารู้ว่ามีชีวภาพที่เกี่ยวข้องกันเท่านั้น ความรู้สึกผูกพันรักใคร่จะเกิดขึ้นทันทีที่ความรับผิดชอบต่อกันจะตามมาเป็นระบบเชื่อมโยงติดต่อกันเป็นสายใย ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์อันเกิดจากเครือข่าย และเป็นความผูกพันทางกลุ่มสังคมที่สำคัญที่สุด โดยทั่วไป ความสัมพันธ์ทางเครือญาติเป็นรากฐานของการรวมกลุ่มทางสังคม นอกจากนั้นยังมีการขยายความสัมพันธ์ทางเครือญาติออกไป ทำให้กลุ่มต่าง ๆ เป็นมิตรต่อกัน ในบทนี้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติกลุ่มชาติพันธุ์ ผู้วิจัยจึงมุ่งนำเสนอรูปแบบความสัมพันธ์ ความหมายโครงสร้างของระบบเครือญาติ และความสัมพันธ์ทางระบบเครือญาติของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ดังต่อไปนี้

๒.๑ ความหมายและโครงสร้างของระบบเครือญาติ

นักวิชาการทางมานุษยวิทยาได้ให้ความหมายของระบบเครือญาติไว้หลายท่าน ซึ่งพอจะประมวลได้ดังนี้

งามพิศ สัตย์สงวน กล่าวไว้ว่า ความสัมพันธ์ทั้งหมดที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสายเลือด การแต่งงาน การรวมกลุ่มญาติประเภทต่าง ๆ คำที่ใช้เรียกญาติประเภทต่าง ๆ รวมทั้งหมายถึงพฤติกรรมของญาติประเภทต่าง ๆ ที่มีต่อกันด้วย^๑

^๑ งามพิศ สัตย์สงวน, หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทรามารพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๑๗๖.

ขณะเดียวกัน นิยพรรณ วรณศิริ (ผลวัฒน์) ได้ให้ความหมายว่า ระบบที่จัดเอามนุษย์มาสัมพันธ์กันโดยสายเลือดหรือยีนส์ และโดยการแต่งงาน เครือญาติเป็นสภาพของความสัมพันธ์ของบุคคลจากวงแคบที่สุด(นับจากตัวเรา) ไปถึงวงกว้างเท่าที่จะนับได้ วงแคบที่สุดคือครอบครัว และวงกว้างที่สุดอาจจะถึงเผ่า (Tribe) ส่วนใหญ่การนับความสัมพันธ์ทางเครือญาติ มักจะนับในวงแคบมากกว่าวงกว้าง โดยเริ่มนับจากระดับความสัมพันธ์ของบุคคลในครัวเรือนเดียวกันก่อน การนับเครือญาติที่จริงแล้วก็คือการทำบัญชีบุคคลในสายเลือดเพื่อสืบหาที่มาและบรรพบุรุษของแต่ละคนสืบทอดมา และเพื่อมองหาบุคคลในรุ่นต่อ ๆ ไปเพื่อสืบทอดทายาทสมบัติ^๒

สมิทซ์ สระอุบล ได้ให้ความหมายของระบบเครือญาติว่า ระบบที่เกิดจากการประสานกันของสถานภาพและบทบาทของบุคคล ที่ได้รับการพิจารณาจากสังคมว่า เกี่ยวข้องกัน โดยการสืบสายเลือดจากการสมรสหรือการรับบุตรบุญธรรม ระบบเครือญาติไม่ระบุว่าใครเป็นญาติใครเท่านั้น แต่ยังกำหนดหรือระบุ (Define) แบบอันเหมาะสมในการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างญาติต่อญาติในลำดับต่างกันด้วย เช่น ระหว่างพ่อตากับลูกเขย แม่ผัวกับลูกสะใภ้ อากับหลาน หรือบิดาบุญธรรมกับบุตรบุญธรรม เป็นต้น ระบบเครือญาตินี้ย่อมผิดแผกแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม ตั้งแต่ละวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ^๓

สรุป ระบบเครือญาติเป็นกระบวนการทางสังคมในการสร้างความสัมพันธ์ทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกันทางสายเลือดของกลุ่มญาติพี่น้อง (Kinship group) หรือความเป็นดองกันที่เกิดจากการสมรส (Relationship by marriage) จนทำให้เกิดการรวมกลุ่ม (Conglomeration) ของบุคคลจากวงแคบไปถึงวงกว้างจนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic group) หรือกระบวนการ(Process) นับญาติเพื่อให้รู้ว่าใครมีฐานะอย่างไรในตระกูลที่ตนเองอาศัยอยู่ ซึ่งจะเริ่มตั้งแต่ตัวของเราเองออกไป เพื่อให้รู้และลำดับได้อย่างถูกต้องในการเรียกขานชื่อของบุคคลนั้น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวของเราเอง อีกทั้งยังเป็นการรวมกลุ่มตามสถานภาพทางสังคม (Social status group) ที่มีพฤติกรรมและความเชื่อเหมือนกัน เพื่อดำรงไว้ซึ่งความเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มตนเอง

องค์ประกอบของความเป็นญาติ

กลุ่มนักวิชาการทางมานุษยวิทยาได้วิเคราะห์องค์ประกอบของความเป็นญาติทางสังคม โดยมองว่า ความเป็นญาติเริ่มตั้งแต่ครอบครัวเป็นต้นไป ซึ่งสืบต่อกันมาตามลำดับจากครอบครัว อันถือว่าเป็นทางแห่งความเป็นญาติของมนุษย์ และสืบสายออกไปตามความสัมพันธ์ที่แต่ละฝ่ายมี

^๒ นิยพรรณ วรณศิริ (ผลวัฒน์), มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๘๕.

^๓สมิทซ์ สระอุบล, มานุษยวิทยาเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์), หน้า ๑๑๐.

อยู่ต่อกัน เพื่อให้เข้าใจถึงความเป็นญาติทางสังคมของมนุษย์ สามารถแบ่งองค์ประกอบของความ เป็นญาติ ได้ดังต่อไปนี้

๑) ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการแต่งงานของพ่อแม่ เรียกว่า ความสัมพันธ์ด้วยการ เกี่ยวดอง เป็นความสัมพันธ์ที่ถูกต้องตามกฎหมายโดยการแต่งงาน ในการแต่งงานชายนั้นไม่เพียงมี ความสัมพันธ์แบบนี้กับภรรยาของเขาเท่านั้น แต่รวมถึง พ่อ แม่ พี่ชาย-น้องชาย พี่สาว-น้องสาวของ ภรรยาด้วย ในทำนองเดียวกัน ญาติพี่น้องของสามีก็จะมีความสัมพันธ์ในลักษณะเดียวกันนี้กับ ภรรยาด้วย เราอาจเรียกญาติประเภทนี้ว่า ญาติสมบท

๒) ความสัมพันธ์ทางสายโลหิต เป็นลักษณะความสัมพันธ์ที่สืบทอดโดยกระบวนการ ทางชีวะ จะเห็นได้ว่า พ่อแม่จะมีความสัมพันธ์กับลูก ๆ ในลักษณะนี้ ความสัมพันธ์ของ พี่น้องที่มี พ่อแม่คนเดียวกัน หรืออาจขยายไปถึงญาติอื่น ๆ ซึ่งสืบสายโลหิตทางใดทางหนึ่งร่วมกัน

๓) ญาติอีกประเภทหนึ่งที่เรียกว่า ญาติเทียม คือความสัมพันธ์จะเป็นไปในลักษณะที่ สร้างขึ้น เช่น ลูกเลี้ยง ในบางสังคมทาสได้รวมอยู่ในระบบเครือญาตินี้ด้วย อีกรูปแบบหนึ่งของ ความสัมพันธ์ทางเครือญาติเทียม ที่เรียกว่า ความเป็นญาติโดยพิธีกรรม^๔

๔) ความเป็นญาติที่เกิดขึ้นจากองค์ประกอบทางด้านชีวะ (Biological factor) เกิดจาก การสืบสายเลือด หรือถ่ายทอดทางพันธุกรรม ญาติประเภทนี้ได้แก่ญาติที่นับตรงขึ้นไปตามสายการ เกิด หรือตามสายการให้กำเนิดนั่นคือ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ทวด หากนับลงไป ได้แก่ลูกหลาน หลาน หรือเรียกว่า ญาติร่วมสายโลหิต และขยายตัวขึ้นไปในทางดิ่ง^๕

สรุป การนับบุคคลเข้ามาเป็นญาติทางสังคม ถือเป็นกระบวนการสร้างความสัมพันธ์ ของสมาชิกภายในกลุ่ม เพื่อให้มีความเข้าใจถึงความเป็นญาติต่อกันของมนุษย์ในสังคม และถือเป็น กฎเกณฑ์ให้มนุษย์ปฏิบัติต่อกัน ได้อย่างถูกต้อง

ลักษณะของความเป็นเครือญาติ

นักมานุษยวิทยาได้วิเคราะห์ถึงความเป็นเครือญาติ ในสังคมทุกระดับจะมีความสำคัญ แตกต่างกันไป โดยมองถึงความสัมพันธ์บางอย่างทางชีวภาพ ปัจจัยสภาพแวดล้อมที่เป็นตัว ขับเคลื่อนความเป็นเครือญาติ จึงทำให้ลักษณะของความเป็นเครือญาติโดยทั่วไปที่ปรากฏในสังคม ต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน สามารถสรุปถึงลักษณะของความเป็นเครือญาติ ได้ดังนี้

^๔ ระวีวรรณ ชุ่มพฤษ, มานุษยวิทยา, (โครงการผลิตตำรามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขต ปัตตานี : สงขลาการพิมพ์), หน้า ๖๐-๖๑.

^๕ สมิทธิ์ สระอุบล, มานุษยวิทยาเบื้องต้น, หน้า ๑๑๑-๑๑๓.

๑. ความสัมพันธ์ทางสายโลหิต (Consanguine Relations) ได้แก่ ความสัมพันธ์ที่เกิดจากการสืบทอดทางชีวภาพของบุคคลหนึ่งลงมาถึงบุคคลหนึ่ง การนับญาติทางสายโลหิตนี้จะเป็นญาติกันเสมอ ตัดขาดไม่ได้ไม่ว่าความสัมพันธ์ของบุคคลที่สืบทอดกันมาจะเป็นอย่างไร เช่น จะโกรธกันหรือดีกันก็ตาม เพราะการสืบญาติทางสายโลหิตเกี่ยวข้องกับชีวภาพของบุคคลมาก ในด้านลักษณะบุคลิกภาพของบุคคลที่สืบทอดต่อกันย่อมมีส่วนสัมพันธ์กันได้ การสืบทอดแบบนี้แท้ที่จริงก็คือการสืบทอดทางพันธุกรรม (Genetics) นักมานุษยวิทยาจึงเรียกการสืบทอดทางสายโลหิตว่า “การสืบทอดทางพันธุกรรม” (Genealogical principles) หากจะนับญาติจากการสืบทอดทางสายโลหิตแล้ว เรียกว่า “ญาติสายโลหิต” (Agnatic kins)

๒. ความสัมพันธ์ทางการแต่งงาน (Affinal relations) คือ ความสัมพันธ์ของบุคคลที่เกิดจากการแต่งงานกัน เฉพาะคู่แต่งงานนั้นจะเป็นความสัมพันธ์ทางชีวภาพ (ได้แก่การสมสู่กัน) และทางสังคม (คือกฎหมายรองรับการสมสู่) แต่ไม่ได้สืบทอดทางสายโลหิตต่อกัน ส่วนความสัมพันธ์กับคู่แต่งงานทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงนั้นมาสัมพันธ์กันและกันทางสังคมเท่านั้น ไม่เกี่ยวกับชีวภาพแต่อย่างใด หมายถึง การสัมพันธ์กันนั้นเกิดขึ้นด้วยกฎหมาย (ระหว่างคู่แต่งงาน) และความนับถือกันระหว่างญาติ ๆ แต่ก็นับเข้าเป็นญาติประเภทหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า “ญาติเกี่ยวดอง” (Affinal kins)^๖

ความสัมพันธ์ทางสายเลือดนับได้ในวงใกล้ชิด แต่ถ้าเวลานั้นนานไปคนที่มาสัมพันธ์กันมีมากขึ้น ๆ การนับญาติหาความสัมพันธ์กันของบุคคลจะยากยิ่งขึ้นและไม่มีใครจะรู้ได้แน่นอนว่าบรรพบุรุษของตนคือใคร แต่ความสัมพันธ์ทางสังคมจากกฎหมายและจารีตประเพณีจะมาควบคุมกำหนดบทบาทของความสัมพันธ์ทั้งทางสายโลหิตและทางการแต่งงาน ว่าใครมีบทบาทและความรับผิดชอบต่อกันอย่างไร ถึงแม้ว่ากาลเวลาจะเนิ่นนานไปเพียงใดก็ยังมืบทบาทต่อกัน เช่น ในสังคมจีนบุคคลจะพยายามรู้จักบรรพบุรุษอันไกลแสนไกลให้ได้ หน้าที่ตามมาก็คือ ต้องเคารพกราบไหว้เช่นสรวงบูชาบรรพบุรุษของตนเอง ช่วยเหลือเกื้อกูลคนในแซ่เดียวกับตน เป็นต้น ในสังคมอื่นๆ ลูกมีหน้าที่เคารพพ่อแม่ ถึงแม้จะเกิดมาไม่เคยรู้จักกันเลยก็ต้องนับถือพ่อแม่ของตน ส่วนพ่อแม่ต้องเลี้ยงดู อบรม และมอบทรัพย์สินสมบัติที่หามาได้ให้ลูกหลานของตน ถึงแม้ลูกหลานจะหายสาบสูญไปแล้วก็ตาม ก็จะมีญาติคนใดคนหนึ่งมีสิทธิรับมอบทรัพย์สินมรดกนั้น

ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาตินี้ ในสังคมเก่าจะมีขอบข่ายความสัมพันธ์ (Networks) ที่กว้างไกลและโยงใยมากมาย แต่ในสังคมปัจจุบันจะพยายามตัดขอบข่ายของความสัมพันธ์ให้แคบลง และลดความสัมพันธ์ลงให้มากที่สุด ไม่พยายามจดจำฝ่ายญาติของตนไว้เหมือนกับสังคมเก่า สาเหตุนั้นก็มาจากการไม่จำเป็นต้องรู้จักกันมากมาย เพราะคนในยุคสมัยปัจจุบันนี้ไม่มีเวลาจะมาจำ

^๖ นิยพรรณ (ผลวัฒน์) วรรณศิริ, มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม, หน้า ๒๑๖-๒๑๗.

ว่าใครเป็นญาติฝ่ายไหนของตน อีกประการหนึ่งไม่จำเป็นต้องพึ่งพากันทางด้านแรงงาน ทุกอย่างถูกแทนที่โดยเครื่องจักรและการจ้างงาน เช่น สังกมอังกฤษและอเมริกาจะมีศัพท์เรียกเครือญาติน้อยมาก มีคำเรียกเฉพาะญาติใกล้ชิดที่สุดในครอบครัวเดียวกันเท่านั้น เช่น บิดา มารดา ลูกชาย ลูกหญิง ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า พี่สาว-น้องสาว และพี่ชาย-น้องชาย เท่านั้น ญาติที่ไกลตัวไปกว่านี้จะเรียกว่า “Cousin” หมดทุกคน หรือไม่ก็เรียกชื่อคั่นของญาติ

เฟรด อิกแกน กล่าวถึงลักษณะความเป็นญาติ ซึ่งมีระบบของมันเอง ซึ่งปรากฏในสังคมต่าง ๆ ๕ ลักษณะด้วยกัน คือ

๑. มีขอบข่ายบ่งบอกถึงความสัมพันธ์ทางสายโลหิต และการแต่งงาน (Genealogical and affinal relationship) อันเป็นที่ยอมรับตามความมุ่งหมายของสังคม

๒. วิถีทางที่จะเป็นญาติโดยการยอมรับกันนั้น ยังต้องมีการจำแนกหรือจัดกลุ่มตามระดับชั้นของสังคม (Social categories)

๓. มีประเพณีประจำกลุ่มของตน ซึ่งปรากฏออกมาทางด้านพฤติกรรมตามที่หมู่ญาติรับมาประพฤติปฏิบัติ ในการดำเนินชีวิตประจำวันด้วย

๔. มีสิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ ที่มักประพฤติปฏิบัติกัน (Mediated) อย่างทั่วถึงในวงศ์วาน

๕. มีรูปแบบภาษาพูด สามารถนำมาใช้แสดงความหมายตามระดับชั้นต่างๆ ของญาติ^๓

บุญถือ วันทายนต์ ได้สรุปประเด็นเกี่ยวกับความเป็นวงศ์ญาติไว้ ๓ ประเด็น คือ

๑. ความสัมพันธ์โดยฐานะความเป็นวงศ์ญาตินั้น เป็นระบบที่เป็นไปตามฐานะของผู้ที่เป็นญาติจะโดยทางใดทางหนึ่งก็ตาม ซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ทางสายโลหิตที่เรียกว่า ความเป็นญาติที่เกิดจากปัจจัยทางชีวะ

๒. ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ถึงแม้จะไม่มีความสัมพันธ์ทางสายโลหิตกันเลยก็ตาม แต่อาศัยปัจจัยทางสังคมเป็นเครื่องช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์นั้น ซึ่งเรามักเรียกกันว่า ญาติธรรมหรือความเป็นญาติทางสังคม

๓. ระดับความสนิทสนมระหว่างผู้เป็นญาติกัน อันแสดงถึงความสัมพันธ์ที่มีต่อกันตามระดับความถี่ห่างของความเป็นญาติ ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของความเกี่ยวข้องกัน โดยความผูกพันใกล้ชิดสนิทสนมกันเพียงใด^๔

ลักษณะของความเป็นเครือญาติ มีอีกรูปแบบหนึ่งที่เป็นการบ่งบอกถึงความเป็นญาติกันและกัน คือการสืบทอด ซึ่งเป็นการนับญาติในวงศ์ตระกูล การสืบทอดของบุคคลในตระกูลปกติการนับญาตินั้นจะมองไปได้สองทิศทางคือ มองขึ้นไปข้างบนเป็นการนับหาต้นตระกูล

^๓ สมิทท์ สระอุบล, มานุษยวิทยาเบื้องต้น, หน้า ๑๑๐.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๐.

(บรรพบุรุษ) และระยะห่างที่ชั่วคนจากบุคคลถึงต้นตระกูลนั้น (เท่ากับมองหา Generations) มองลงล่างเป็นการมองหาสายโลหิตและผู้ที่สืบทอดในทุก ๆ ทาง การมองลงข้างล่างนี้เรียกว่า การสืบทอด (Descent) การสืบทอดเป็นการนับญาติในสายดิ่งและตรง (Direct line) ลงไป เช่น พ่อกับลูก ส่วนการนับญาติระหว่างลูกพี่-ลูกน้องเป็นการนับญาติในแนวนอน หรือนับทางอ้อม (Nondirective) ลักษณะของการนับญาติ นับเป็นปัจจัยสำคัญอย่างมากในสังคม เพราะญาติบ่งบอกถึงความใกล้ชิดสนิทสนมกันในรูปแบบต่าง ๆ การนับญาติจัดแบ่งออกได้ ๓ ระดับ ดังต่อไปนี้

๑. นับญาติจากความสัมพันธ์ทางสายเลือด (Consanguinal kins) ขึ้นอยู่กับว่าในสังคมนั้น ๆ ได้ตั้งกฎเกณฑ์ไว้อย่างไร จะให้มีการสืบสายข้างใคร ข้างบิดาหรือข้างมารดา หากนับทางฝ่ายบิดาก็จะเห็นความเป็นญาติสายดิ่งลงมา ได้แก่ ปู่ พ่อ ลูก (ชาย) หลาน (ชาย) เหลน (ชาย) ฯลฯ ลักษณะของการนับญาติแบบนี้ จะมองเห็นความเป็นญาติกันได้ชัดเจนและนับญาติได้ลึกมาก หลายรุ่นทีเดียว

๒. นับญาติจากความสัมพันธ์ทางการแต่งงาน (Affinal kins) การนับแบบนี้จะมองเห็นจำนวนญาติในวงกว้างมาก จะมีญาติทั้งสายดิ่งลงไป และญาติในทางขนานทั้งสองข้าง การนับญาติโดยอาศัยการแต่งงานจะมีทั้งญาติสายเลือดซึ่งเป็นญาติแนวตั้ง (Vertical line) และญาติในแนวนอน (Horizontal line) ญาติแนวนอนจะเป็นญาติเกี่ยวดอง การนับญาติแบบนี้จะได้ญาติมากแต่จะนับทางด้านพันธุกรรมได้เพียงต้น ๆ เท่านั้น

๓. การนับญาติโดยการสมมติ (Fictional kins) เป็นการนับญาติที่นิยมทำกันในสังคมเก่ามากกว่าสังคมสมัยใหม่ การนับญาติแบบนี้บุคคลใดๆ ก็สามารถมาเป็นญาติและรับมรดกสืบทอดกันได้เช่นเดียวกับญาติประเภทอื่น ๆ ญาติสมมตินี้ แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๓.๑ ญาติตามกฎหมาย (Legal kins) เกิดจากการเป็นญาติกันเพราะกฎหมายกำหนด ได้แก่ บุตรบุญธรรม เป็นต้น

๓.๒ ญาติพิธีกรรม (Ceremonial kins) ได้แก่ การเป็นญาติโดยการทำพิธีกรรมเป็นญาติกัน เช่นการเชือดเลือดดื่มร่วมกันเป็นการสัญญาว่ากันว่าจะเป็นญาติกันและร่วมเป็นร่วมตายกัน จะไม่ทำร้ายกันชั่วรุ่นลูก หลาน และเหลน เป็นต้น นอกจากนี้การเป็นญาติโดยพิธีกรรมกำหนดนี้ จะเห็นได้จากพิธีกรรมทางความเชื่อและทางศาสนา^๕

สรุป การนับความเป็นญาติของบุคคลในสังคม เป็นการรวมเอาสมาชิกเข้ามาอยู่ในกลุ่มของตนที่บุคคลนั้นมีสถานภาพติดตามมาแต่กำเนิด และถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติของบุคคลต่อกลุ่มนั้นๆ การนับญาติในทางสังคมที่ถือปฏิบัติอยู่ทุกสังคม ประกอบไปด้วย การนับญาติจากการแต่งงาน การนับญาติจากการสืบทอดผ่านสายโลหิต และการนับญาติโดยการสมมติ

^๕ นิยพรรณ (ผลวัฒน์) วรรณศิริ, มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม, หน้า ๒๑๘-๒๑๙.

หน้าที่ของระบบเครือข่าย

ระบบเครือข่ายมีหน้าที่สำคัญอยู่ ๒ ประการ ดังนี้

๑. ระบบเครือข่ายทำหน้าที่เพื่อการคงอยู่ต่อไปของชั่วอายุต่าง ๆ ในทุกสังคม เด็ก ๆ จะได้รับการดูแลเลี้ยงดู ให้การศึกษาเพื่อเติบโตเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมต่อไป นอกจากนี้ต้องเลี้ยงดูอบรมขัดเกลาเด็ก ๆ แล้ว ในทุกสังคมมนุษย์ทั่วโลกจะมีการสืบทอดมรดกและการสืบทอดตำแหน่งต่าง ๆ ในกลุ่มเครือข่ายด้วย

๒. หน้าที่อีกอย่างของระบบเครือข่ายคือ การกำหนดคนจำนวนหนึ่งที่ปัจเจกชนต้องพึ่งพาอาศัยและขอความช่วยเหลือ กลุ่มเล็กที่สุดและสำคัญในการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันคือกลุ่มครัวเรือนที่ประกอบด้วยผู้หญิงคนหนึ่งและลูกๆ และผู้ชายที่เป็นใหญ่ ๑ คน หรือครอบครัวเดี่ยวนั่นเอง นอกจากครอบครัวเดี่ยวแล้วยังพบกลุ่มที่ใหญ่กว่าครอบครัวเดี่ยวหรือครอบครัวขยายในสังคมต่าง ๆ ทั่วโลกด้วย °°

สรุป ระบบเครือข่ายเป็นกระบวนการผลิตซ้ำทางสังคม เพื่อให้บุคคลที่เป็นสมาชิกของกลุ่มได้ปฏิบัติตามหน้าที่ของตนได้อย่างถูกต้อง ตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มที่สืบทอดกันมา

วัตถุประสงค์ของระบบเครือข่าย

ในระบบเครือข่ายการนับญาตินั้น มีมาตั้งแต่สมัยที่สังคมของมนุษย์อยู่ในยุคหินกรรมและสืบทอดมาจนถึงยุคปัจจุบัน การนับญาติของมวลมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในสังคมเดียวกัน หรือสังคมอื่น ถ้ายังนับได้ลึกและไกลเท่าใดก็ยังมีประโยชน์ต่อตระกูลของตนเองมากเท่านั้น ระบบการนับญาติ เพื่อให้รู้เป้าหมายของลำดับเครือญาติ อาจสรุปได้ ดังนี้

๑. ต้องการรู้จักว่าใครเป็นใครในเพื่อนมนุษย์จำนวนมาก ๆ นี้ เพื่อจะเอาไว้พึ่งพาอาศัยกันยามฉุกเฉินและจำเป็น เช่น ยามเจ็บไข้ได้ป่วย ขาดแคลนปัจจัย ๔ เกิดความทุกข์ยากและไม่สามารถที่จะช่วยเหลือตนเองได้

๒. เพื่อสืบทอดทายาทสมบัติ มนุษย์ทุกคนมีการผลิต บริโภค และสะสมทรัพย์เสมอในกรณีที่มีทรัพย์ทิ้งไว้จะต้องมีผู้สืบทอดทรัพย์นั้นเมื่อตายลงไป การนับญาติไว้ก็เพื่อจะส่งมอบทรัพย์สินนั้นให้ผู้สืบทอดเมื่อผู้สะสมทรัพย์ตายลงไป อีกประการหนึ่งเพื่อนับญาติไว้เฉลี่ยแรงงานในยามที่บุคคลนั้นยังไม่ตายและอยู่ในวัยผลิตทรัพย์

๓. เพื่อสืบทอดตำแหน่งและอำนาจทางการปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่มีหน้าที่ทางการปกครองสังคม และอย่างน้อยสำหรับผู้ปกครองครอบครัวและตระกูล °°

°° งามพิศ สัตย์สงวน, หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม, หน้า ๑๗๗.

°° นิยพรธนะ (ผลวัฒน์) วรรณศิริ, มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม, หน้า ๒๑๘.

รูปแบบของระบบเครือญาติ

ในสังคมวัฒนธรรมแทบทุกแห่งทั่วโลก ระบบเครือญาติมีบทบาทสำคัญในการควบคุมกฎเกณฑ์ทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของสิทธิใช้สอยและการแบ่งปันทรัพยากร การจัดตั้งกลุ่มแรงงานไปจนถึงเรื่องของการเลือกคู่ครอง เพศสัมพันธ์ การแต่งงานสร้างครอบครัว นอกจากนี้ระบบเครือญาติยังมีบทบาทสำคัญในการควบคุมกฎเกณฑ์ทางสังคมที่สำคัญอีกอย่างน้อย ๒ ประการ คือ กฎเกณฑ์ว่าด้วยที่อยู่อาศัยภายหลังการแต่งงาน (Rules of marital residence) และกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการสืบสายเลือดหรือการนับญาติ (Rules of descent) กฎเกณฑ์ทั้งสองประการเป็นพื้นฐานสำคัญของการจัดตั้งกลุ่มและองค์กรทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

หลังจากมีการแต่งงานสร้างครอบครัวใหม่ขึ้น การตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยและทำมาหากินของคู่บ่าวสาวภายหลังการแต่งงานคู่สมรสจะตั้งรกรากที่ไหน ใครจะเป็นฝ่ายย้ายออกไปอยู่กับครอบครัวอีกฝ่ายหนึ่ง

นักมานุษยวิทยาได้ค้นคว้าและศึกษาเปรียบเทียบสังคมวัฒนธรรมต่างๆ ทั่วโลก ในเรื่องของกฎเกณฑ์ว่าด้วยที่อยู่อาศัยภายหลังการแต่งงาน ซึ่งอาจสรุปได้ ๕ รูปแบบ ต่อไปนี้

๑) การจัดที่อยู่อาศัยแบบ ปิตุพงศ์ (Patrilocal residence) ภายหลังการแต่งงาน ฝ่ายหญิงต้องย้ายออกจากบ้านของตนไปอยู่กับครอบครัวของฝ่ายชาย

๒) การจัดที่อยู่อาศัยแบบ มาตุพงศ์ (Matrilocal residence) ภายหลังการแต่งงาน ฝ่ายชายต้องย้ายออกจากบ้านของตนไปอยู่กับครอบครัวของฝ่ายหญิง

๓) การจัดที่อยู่อาศัยแบบอยู่กับครอบครัวฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง (Bilocal residence) ภายหลังการแต่งงาน คู่สมรสสามารถเลือกเองว่าจะอยู่อาศัยกับญาติฝ่ายใด โดยปกติแล้วการตัดสินใจเลือกที่อยู่อาศัยเป็นการตกลงร่วมกันของเครือญาติทั้งสองฝ่าย แต่ไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอนตายตัว

๔) การจัดที่อยู่อาศัยแบบอยู่กับน้ำหรือลุง (Avunculocal residence) ภายหลังการแต่งงานทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชายจะย้ายออกจากครอบครัวเดิมของตน เพื่อไปอยู่กับน้ำหรือลุง (น้องชายหรือพี่ชายของแม่) ของเจ้าบ่าว

๕) การจัดหาที่อยู่ใหม่ (Neolocal residence) ภายหลังการแต่งงาน ทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชายย้ายออกจากครอบครัวเดิม และไปปลูกสร้างบ้านเรือนตั้งรกราก ณ ที่ใหม่ตามความพอใจของคู่บ่าวสาว^{๑๒}

สรุป การรวมบุคคลเข้ามาเป็นสมาชิกภายในกลุ่มทางสังคม เป็นกระบวนการจัดสรรหรือการควบคุมทางสังคมของสมาชิกภายในสังคม ให้อยู่ในกฎเกณฑ์ตามสิทธิที่ตนมีอยู่

^{๑๒} ดร.ยศ สันตสมบัติ, มนุษย์กับวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๑๒.

กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการนับญาติ

สังคมวัฒนธรรมต่าง ๆ ทั่วโลกมีกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการนับญาติในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป การนับญาติเป็นการระบุอย่างชัดเจนว่าเด็กที่เกิดขึ้นจากคู่สมรสคู่หนึ่งจะเป็นสมาชิกของญาติฝ่ายใด เขาหรือเธอเติบโตขึ้นจะเป็นสมักรพรรคพวกของคนกลุ่มใด ใครจะเป็นคนคอยให้ความช่วยเหลือและแก้ปัญหายามเดือดร้อน เป็นต้น แบบแผนของการนับญาติที่ปรากฏในสังคมต่าง ๆ ทั่วโลกมีอยู่ ๒ แบบใหญ่ ๆ คือ

๑) การนับญาติสองฝ่าย (Bilateral descent) เด็กให้การยอมรับนับถือและไปมาหาสู่กับญาติทั้งฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ในลักษณะค่อนข้างเท่าเทียมกัน เด็กมิได้เป็นสมาชิกของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอย่างแน่นอนตายตัว ในสังคมที่มีการนับญาติทั้งสองฝ่าย จะไม่มีการจัดแบ่งกลุ่มเครือญาติในลักษณะที่ชัดเจน กลุ่มเครือญาติของบุคคลแต่ละคนจะมีความแตกต่างกันออกไป และมักขึ้นอยู่กับความใกล้ชิดสนิทสนม ความถี่ของการไปมาหาสู่และความพึงพอใจส่วนตัว

๒) การนับญาติฝ่ายเดียว (Unilineal descent) ในแบบแผนการนับญาติแบบนี้ เด็กถูกกำหนดให้เป็นสมาชิกของกลุ่มเครือญาติฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอย่างชัดเจน เด็กจะมีความใกล้ชิดสนิทสนมกับญาติฝ่ายนั้นและจะมีความรู้สึกเห็นห่างกับญาติอีกฝ่ายหนึ่ง กลุ่มเครือญาติมีการจัดแบ่งในลักษณะที่แน่นอนตายตัว การนับญาติฝ่ายเดียวแบ่งออกได้เป็นอีก ๒ แบบ (๑) การนับญาติแบบปิตาลย์ (Patrilineal descent) การนับญาติแบบนี้กำหนดให้เด็กเป็นสมาชิกของตระกูลฝ่ายชายอย่างชัดเจน ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติฝ่ายพ่อมีความสำคัญมากกว่าเครือญาติฝ่ายแม่ และ (๒) การนับญาติแบบมาตาลย์ (Matrilineal descent) การนับญาติแบบนี้กำหนดให้เด็กเป็นสมาชิกของตระกูลฝ่ายหญิง ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติฝ่ายแม่มีความสำคัญมากกว่าเครือญาติฝ่ายพ่อ^{๑๑}

การนับญาติสายเดียว ระบบนี้พบมากที่สุด เพราะมีประโยชน์สำคัญ ๒ อย่าง ประโยชน์ข้อแรกคือ ความมั่นคงถาวรอยู่ได้นานมากของกลุ่มญาติทางสายเลือดฝ่ายพ่อหรือฝ่ายแม่ แม้ว่าสมาชิกจะเปลี่ยนไปเรื่อยๆ ตามกาลเวลา กลุ่มญาติดังกล่าวจะร่วมมือกันเป็นหน่วยที่มั่นคงถาวรและคงอยู่เหนือปัจเจกชนที่เป็นสมาชิกในเวลาหนึ่ง ๆ เมื่อสมาชิกเก่าตายไป สมาชิกใหม่เพิ่มเข้ามาโดยการเกิด แต่กลุ่มจะรักษาศักดิ์ศรีและร่วมมือกันต่อไป กลุ่มเครือญาติดังกล่าวอาจเป็นเจ้าของทรัพย์สินสมบัติและจะเข้าจัดการกับทรัพย์สินต่าง ๆ ประโยชน์ข้อหนึ่งคือ การที่กลุ่มดังกล่าวให้การเป็นสมาชิกที่ชัดเจนสำหรับปัจเจกชนในสังคมนั้น เมื่อการนับญาติเป็นสายเดียวคือสายพ่อหรือสายแม่ สมาชิกของกลุ่มจะถูกนิยามอย่างชัดเจน เขาจะรู้ถึงกลุ่มเครือญาติที่เป็นสมาชิก สิทธิต่าง ๆ

^{๑๑} ดร.ยศ สันตสมบัติ, มนุษย์กับวัฒนธรรม, หน้า ๑๑๕.

ที่เขาจะได้รับ หน้าที่และบทบาทต่าง ๆ ที่เขาต้องทำ สิ่งเหล่านี้จะชัดเจนมาก ทำให้เขาติดต่อกับคนจำนวนมากได้ โดยที่เขารู้จักหรือไม่รู้จักในสังคมของเขา

ถึงแม้ว่าการนับญาติทางสายเลือดฝ่ายเดียว จะมีลักษณะพื้นฐานคล้าย ๆ กันในสังคมทั่วโลก แต่มันไม่ได้เหมือนกันทุกอย่างในสังคมต่าง ๆ ยิ่งกว่านั้นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจริง ๆ อาจไม่ปฏิบัติตามความคิดในอุดมคติอย่างเต็มที่ ระบบเครือญาติดังกล่าวเชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อมและสถานการณ์ทางสังคมประเภทต่าง ๆ เมื่อสถานการณ์และเงื่อนไขต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไป กฎเกณฑ์ของเครือญาติจำต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไป เพื่อความสำเร็จในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม การเป็นสมาชิกของญาติฝ่ายเดียวเป็นระบบที่ยืดหยุ่น ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการปรับตัวของมนุษย์

กลุ่มเครือญาติทางสายเลือดสายเดียว แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทย่อย ประเภทแรกเรียกว่า Lineage (สายสกุล) คือกลุ่มเครือญาติที่สมาชิกทั้งหมดสืบเชื้อสายโดยตรงมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน และสามารถบอกหรือแสดงการเชื่อมโยงกันได้อย่างชัดเจน การเชื่อมโยงกับบรรพบุรุษและญาติ ๆ ในช่วงชีวิตต่าง ๆ ที่สืบเชื้อสายมาจากญาติฝ่ายพ่อ เรียกว่า Patrilineages หรือการสืบเชื้อสายฝ่ายบิดา ซึ่งตรงกันข้ามกับ Matrilineages เมื่อสืบเชื้อสายมาจากญาติฝ่ายมารดา กลุ่มดังกล่าวอาจมีขนาดแตกต่างกันไป และอาจมีสมาชิกมากกว่า ๑ ชั่วโมงอายุคน

ประเภทย่อยอีกประเภทหนึ่งของเครือญาติสายเดียว เรียกว่า Clan (โคตรตระกูล) หมายถึง กลุ่มญาติฝ่ายพ่อหรือฝ่ายแม่ ที่สมาชิกเชื่อว่าสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษพวกเดียวกัน แต่ไม่สามารถบอกหรือหาร่องรอยความสัมพันธ์ทางสายเลือดได้อย่างแน่นอนชัดเจน บางครั้งกลุ่มคนพวกนี้คิดว่าเป็นบรรพบุรุษของตน เป็นเรื่องราวในนิยายปรัมปราและบางทีไม่รู้ชื่อหรือรู้ต้นตอ บรรพบุรุษของตนที่แน่นอน กลุ่มเครือญาติดังกล่าวจะมีชื่อเรียกและมักมีระบบโทเท็ม (Totem) คือความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกับลักษณะบางอย่างของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น มีความเชื่อว่าบรรพบุรุษของตัวเองมาจากสัตว์หรือพืชประเภทใดประเภทหนึ่ง เมื่อมีความเชื่อดังกล่าวแล้วมักมีพิธีกรรมตามมา เช่น ไม่กินเนื้อสัตว์และพืชดังกล่าว เป็นต้น

สายสกุลและโคตรตระกูล ทำหน้าที่แตกต่างกันไปในสังคมต่างๆ กลุ่มแรกเป็นครัวเรือนที่อยู่ด้วยกันในท้องถิ่นที่ใดที่หนึ่ง สมาชิกมีชีวิตประจำวันร่วมกัน และร่วมมือกันทำงานประจำ กลุ่มเครือญาติดังกล่าวมักทำหน้าที่สำคัญในการควบคุมการแต่งงานของสมาชิก นั่นคือ คนทุกคนในเครือญาติต้องแต่งงานนอกกลุ่มเครือญาติที่ตัวเองเป็นสมาชิกอยู่ แต่อาจมีข้อยกเว้นอยู่บ้างสำหรับเครือญาติที่เรียกว่า Clan นั้น ไม่ใช่กลุ่มคนที่ใช้ชีวิตประจำวันร่วมกัน เพราะสมาชิกมักกระจายไปอยู่หลายหมู่บ้าน คนกลุ่มนี้จะทำหน้าที่ทางการเมืองและทางศาสนาดีกว่าในเรื่องเศรษฐกิจและการอยู่อาศัยประจำวัน หน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งของ clan คือการควบคุมการแต่งงาน โดยบังคับให้สมาชิกทุกคนแต่งงานนอกกลุ่มเครือญาติที่ตัวเองเป็นสมาชิกอยู่ การแต่งงานแบบนี้ทำให้

clan ต่าง ๆ มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติต่อกัน เป็นการขยายความสัมพันธ์ออกไป และทำให้เกิดความสงบสันติขึ้นในชุมชนต่าง ๆ

การกำหนดสถานะเครือญาติ

การศึกษารูปแบบเครือญาติวิธีหนึ่งได้แก่ การศึกษาสรรพนามที่คนในสังคมต่าง ๆ ใช้กัน ทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจถึงกฎเกณฑ์ที่ระบบเครือญาตินั้นใช้ในการให้ความสำคัญต่อบุคคลแต่ละคน ในการกำหนดสถานะของเครือญาตินั้น หนังสือครอบครัวและวงศวานของ บุญลือ วันทายนต์ ได้กล่าวว่า เป็นการกำหนดสถานะทางวงศ์ญาติ ตามฐานะที่แสดงถึงความเกี่ยวพันกัน โดยใช้สรรพนามเป็นเครื่องบอกฐานะของความเกี่ยวพันกัน อันเป็นเครื่องมือทำให้สามารถเข้าใจถึงกฎเกณฑ์ที่ระบบเครือญาตินั้น ๆ ใช้ในการให้ความสำคัญต่อบุคคลแต่ละคน ในการเรียกนั้นมีชื่อที่ควรศึกษา และเป็นเครื่องบ่งบอกถึงฐานะของบุคคลที่ถูกเรียกอีกด้วย ซึ่งอาจสรุปได้ดังนี้

๑) สรรพนามที่ใช้ระบบเครือญาติโดยทั่วไป แสดงให้เห็นถึงอายุและฐานะของผู้ที่เรา กล่าวถึง ซึ่งมีความสัมพันธ์กับผู้พูดได้ทันที ในเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับอายุของผู้พูดเอง

๒) ใช้บอกเพศของวงศ์ญาติที่ถูกเรียก ซึ่งคำเรียกววงศ์ญาติเหล่านี้ เมื่อเรียกแล้วคำเรียกนั้นจะระบุถึงเพศของผู้ถูกเรียกอีกด้วย

๓) ในการใช้สรรพนามนั้น นอกจากดังกล่าวแล้ว ยังเป็นเครื่องแสดงฐานะของผู้ถูกเรียกอีกด้วยว่าผู้ถูกเรียกนั้นอยู่ในฐานะเช่นไรกับครอบครัว

๔) สรรพนามที่ใช้เรียกบุคคลในวงศ์ญาติเหล่านี้นอกจากจะใช้กับบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยสายสัมพันธ์กับวงศ์ญาติแล้ว ยังสามารถนำไปเปรียบเทียบใช้กับบุคคลที่อยู่ในวัยอันควร แก่ฐานะของวงศ์ญาติเร่อีกด้วย^{๑๔}

โครงสร้างของระบบเครือญาติ

ในสังคมแบบดั้งเดิมที่มีการจัดระเบียบสังคมอย่างไม่ซับซ้อน การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของสังคมจะมีลักษณะเป็นเรื่องส่วนตัว ไม่เป็นทางการหรือไม่ใช่เชิงพาณิชย์ (Non-commercial) บุคคลจะมีความผูกพันกัน โดยอาศัยสายสัมพันธ์หลายด้าน เช่น ด้านเชื้อชาติ ศาสนา ที่อยู่อาศัยและเครือญาติ เป็นต้น โครงสร้างสังคมที่เป็นข่ายใยผสมและยึดเหนี่ยวบรรดาสมาชิกของสังคมไว้ด้วย ในบรรดาสายสัมพันธ์ทั้งหลายที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นพื้นฐานและเป็นสากลมากที่สุด (most fundamental and universal) คือ สายสัมพันธ์ทางเครือญาติ (kinship tie) ซึ่งจะเชื่อมโยง

^{๑๔} สมิทท์ สระอุบล, มานุษยวิทยาเบื้องต้น, หน้า ๑๑๕-๑๑๖.

บุคคลกับบุคคล บุคคลกับกลุ่มและระหว่างกลุ่มกับกลุ่มเข้าด้วยกันอย่างมีระบบ ตั้งแต่บุคคลถือกำเนิดขึ้นมาจนถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิตของเขา

ปัจจุบันถึงแม้สังคมของมนุษย์จำนวนมาก ได้เปลี่ยนแปลงสภาพเป็นสังคมสมัยใหม่แล้ว เช่น สังคมเกษตรกรรมแบบใหม่ สังคมอุตสาหกรรมหรือสังคมเมืองก็ตาม แต่บทบาทของเครือญาติก็ยังคงมีอยู่เสมอไม่มากนักน้อย ทั้งในสังคมดั้งเดิมและสมัยใหม่ต่างมีวิธีการในการลำดับญาติและผูกพันทางเครือญาติไว้ เพื่อที่บรรดาสมาชิกจะถือปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง แนวการปฏิบัติดังกล่าวมักเรียกว่า “กฎการสืบเชื้อสาย” หรือการสืบวงศ์ตระกูล” (rules of Descent)

กฎการสืบเชื้อสาย

กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการสืบเชื้อสาย

การสืบเชื้อสายหรือการสืบวงศ์ตระกูล (Descent) เป็นการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมกับญาติฝ่ายพ่อหรือญาติฝ่ายแม่ หรือกับญาติทั้งฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ ในทุกสังคมกฎเกณฑ์การสร้างความสัมพันธ์กับญาติทางสายเลือด เป็นพื้นฐานสำคัญของการเกิดกลุ่มทางสังคม ในแง่มุมหนึ่ง คราวเรือนหรือครอบครัวเดี่ยวเป็นกลุ่มญาติทางสายเลือด แต่ในที่นี้คำว่า Descent หมายถึง กลุ่มของญาติทางสายเลือดที่เป็นลูกหลานสายตรงของบรรพบุรุษคนเดียวกัน และที่มีสมาชิกขยายไปมากกว่า ๒ ชั่วคน กลุ่มญาติทางสายเลือดดังกล่าวมีหน้าที่สำคัญต้องทำหลายอย่าง เช่น จัดระเบียบชีวิตทางสังคมของกลุ่ม ชัดเกล้าและอบรมสมาชิกให้เรียนรู้วัฒนธรรม ถ่ายทอดทรัพย์สินสมบัติ จัดการเกี่ยวกับพิธีกรรมระบบความเชื่อ ขจัดความขัดแย้ง จัดระเบียบทางการเมืองภายในกลุ่ม เป็นต้น^{๕๕}

การสืบเชื้อสาย มีความหมายทั้งในแง่ชีววิทยาและแง่กฎหมาย โดยปกติจะใช้ในความหมายด้านกฎหมายมากกว่าในด้านชีววิทยา การสืบเชื้อสายนั้นในแต่ละสังคมจะมีลักษณะหรือแนวปฏิบัติที่แน่นอนชัดเจนให้สมาชิกในสังคมปฏิบัติตามจนอาจถือว่าเป็นกฎ (Rules) ซึ่งกฎของการสืบเชื้อสายไม่ว่าจะมีความแตกต่างกันไปมากน้อยหรือไม่ก็ตาม ล้วนเป็นกฎที่ว่าด้วยความผูกพันที่บุคคลมีอยู่กับกลุ่มญาติ โดยบุคคลจะได้รับการกำหนดตั้งแต่แรกเกิดจากสังคมที่ตนเป็นสมาชิกว่า จะต้องผูกพันกับญาติพี่น้องกลุ่มใดโดยเฉพาะ กลุ่มญาติดังกล่าวจะให้การดูแลเอาใจใส่ปกป้องคุ้มครองให้ความปลอดภัย ตลอดจนให้การฝึกฝนอบรม ในการดำรงชีพในสังคมและให้การสนับสนุนด้านวัตถุสิ่งของอุปโภคบริโภค ซึ่งบุคคลผู้นั้นไม่อาจจะได้รับสิ่งของและบริการจากคนกลุ่มอื่น กฎการสืบเชื้อสายจะเป็นหลักประกันว่า บุคคลที่ถือกำเนิดขึ้นมาในสังคมนั้น ๆ จะไม่ถูกทอดทิ้ง แต่จะมีกลุ่มบุคคลที่แน่นอนให้การอุปการะ สิ่งที่บุคคลจะได้รับจากกลุ่มญาติเช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม เครื่องประดับ สิทธิการเข้าร่วมชุมนุมกับกลุ่มญาติ ถ้าเป็นสังคมสมัยใหม่ บุคคลก็จะ

^{๕๕} งามพิศ สัตย์สงวน, หลักมานุษยวิทยา, หน้า ๑๔๗.

ได้รับสิทธิในการใช้นามสกุล ได้สมาชิกภาพของโคตรตระกูล (Clan) ได้สืบทอดฐานันดรต่าง ๆ นอกเหนือไปจากการได้รับการสนับสนุน และช่วยเหลือในฐานะเครือญาติตามธรรมเนียมปฏิบัติของสังคมนั้น ๆ กฎการสืบเชื้อสายที่สำคัญมี ๔ ประการด้วยกัน คือ^{๑๖}

๑. การสืบเชื้อสายแบบสายเดียว

การสืบเชื้อสายแบบสายเดียว (Unilateral หรือ Unilateral) เป็นกฎว่าด้วยความผูกพัน ที่บุคคลมีอยู่กับกลุ่มเนื่องจากความเป็นญาติเพียงสายเดียว เช่น บุคคลอาจถูกกำหนดให้สืบเชื้อสายทางฝ่ายบิดา (Patrilineal หรือ Agnatic Descent) หรือสืบเชื้อสายทางฝ่ายมารดา (Matrilineal หรือ Uterine Descent)

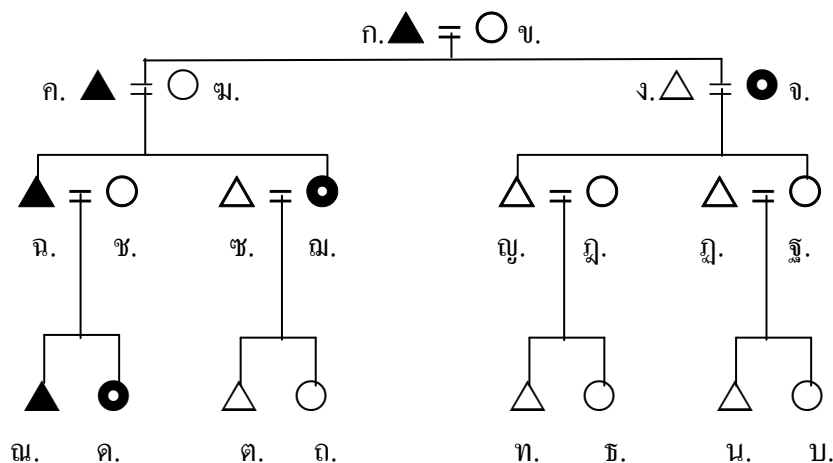
การสืบเชื้อสายฝ่ายบิดา

ในสังคมที่มีระบบเครือญาติที่นับญาติสายเดียวฝ่ายบิดา (Patrilineal Descent) ปัจเจกชนไม่ว่าชายหรือหญิง จะเป็นสมาชิกในกลุ่มเครือญาติของฝ่ายพ่อ พ่อของพ่อของพ่อไปเรื่อย ๆ ดังนั้นชายคนหนึ่งและน้องสาวของเขา ลูก ๆ ของตัวเขา แต่ไม่ใช่ลูกของน้องสาว เป็นสมาชิกของกลุ่มเครือญาติเดียวกันที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษที่เป็นชาย มรดกตกทอดและการสืบตำแหน่งต่าง ๆ จะไปจากพ่อไปยังลูกชายของเขา ผู้ชายที่เป็นสมาชิกของกลุ่มเครือญาตินี้ เมื่อแต่งงานจะนำภรรยาเข้ามาอยู่ในครัวเรือนของพ่อเขา ขณะที่สมาชิกที่เป็นหญิงเมื่อแต่งงานแล้วก็จะออกไปอยู่อาศัยกับพ่อแม่ของสามี

โดยทั่วไปผู้ชายที่อยู่ในระบบเครือญาติสายเดียวฝ่ายพ่อ จะควบคุมภรรยาและลูก ๆ ของตัวได้ในระดับหนึ่ง และมีความระมัดระวังที่จะกำบังสิทธิ์ต่าง ๆ ของสามีที่มีต่อภรรยาและลูก ๆ ของเขา เพราะว่าการอยู่ต่อไปของกลุ่มเครือญาติแบบนี้ ขึ้นอยู่กับการผูกพันภรรยาและลูก ๆ เข้ากับกลุ่มของสามี ระบบดังกล่าวมักใช้กฎเกณฑ์การแต่งงานที่ภรรยาไปอยู่กับครอบครัวของพ่อแม่สามี และพบตัวเองอาศัยอยู่ในหมู่คนแปลกหน้า เพราะวาระบบเครือญาติแบบนี้มีการควบคุมที่เข้มแข็งแน่นอนหนา และมักจะเป็นการแต่งงานที่ถาวรกว่าแบบที่ผู้หญิงพาสามีมาอยู่กับพ่อแม่ของตัวเอง^{๑๗}

^{๑๖} ประสิทธิ์ สวาสดีญาติ, ระบบเครือญาติและการจัดระเบียบสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๕๑.

^{๑๗} งามพิศ สัตย์สงวน, หลักมานุษยวิทยา, หน้า ๑๔๕-๑๕๐.

ภาพที่ ๑ แผนภาพแสดงโครงสร้างการสืบเชื้อสายทางฝ่ายบิดา^{๔๔}

ในแผนภาพ แสดงให้เห็นถึงการสืบเชื้อสายทางฝ่ายบิดาในสี่ชั่วคนด้วยกัน ในชั่วคนที่หนึ่ง ฝ่ายชาย คือ ก. ได้ทำการสมรสกับฝ่ายหญิง คือ ข. ทั้งสองมีบุตรสองคน คนโตเป็นชายคือ ค. คนเล็กเป็นหญิง คือ จ. ทั้ง ค. และ จ. มีความผูกพันทางเครือญาติกับกลุ่มญาติฝ่ายบิดา (ใช้สัญลักษณ์สีทึบ) ต่อมา ค. ได้สมรสกับ ม. และ จ. ได้สมรสกับ ง. คู่สมรสทั้งสองคู่ได้มีบุตรดังปรากฏในชั่วคนที่สาม คือ ทั้ง ค. และ ม. มีบุตรสองคนคนโตเป็นชาย คือ ฉ. คนเล็กเป็นหญิง คือ ฒ. ส่วน ง. และ จ. มีบุตรสองคนเช่นกันคือ ญ. และ ฐ. เป็นชายและหญิงตามลำดับ ฉ. และ ฒ. ยังคงขึ้นอยู่กับกลุ่มญาติฝ่ายบิดาเพราะสืบเชื้อสายจากบิดาคือ ค. ซึ่งเป็นสมาชิกของกลุ่มญาติฝ่ายบิดา ในขณะที่ ญ. และ ฐ. ไม่มีสิทธิ์ที่จะเป็นสมาชิกของกลุ่มญาติฝ่ายบิดา กลุ่มนี้ (กลุ่มสีทึบ) เพราะพวกสืบเชื้อสายจากบิดา คือ ง. ซึ่งเป็นสมาชิกของกลุ่มเชื้อสายฝ่ายบิดากลุ่มอื่น แม้ว่ามารดาของ ญ. และ ฐ. จะเป็นสมาชิกของกลุ่มเชื้อสายฝ่ายบิดา (กลุ่มสีทึบ) ก็ตามแต่ไม่สามารถสืบทอดความเกี่ยวพันของเชื้อสายฝ่ายบิดาของเธอให้แก่บุตรได้ ดังนั้น ญ. และ ฐ. จึงเป็นสมาชิกของเชื้อสายฝ่ายบิดาของพวกเขา คือ ง. ซึ่งเป็นคนละกลุ่มเชื้อสายกับของตา (คือ ก.) ของพวกเขา เช่นเดียวกันในชั่วคนที่สี่ มี ฉ. กับ ฒ. เท่านั้นที่ขึ้นกับกลุ่มเชื้อสายฝ่ายบิดา (กลุ่มสีทึบ) เพราะว่าบิดาของพวกเขาคือ ฉ. ได้สืบเชื้อสายฝ่ายบิดามาจาก ค. ในชั่วคนที่สองและจาก ก. ในชั่วคนที่หนึ่ง ส่วน ต. ถ. ท. ธ. น. และ บ. ล้วนไม่มีสิทธิ์จะอยู่ในกลุ่มเชื้อสายฝ่ายบิดาร่วมกับ ฉ. หรือ ฒ. เพราะบิดาของพวกสืบเชื้อสายทางฝ่ายบิดามาจากกลุ่มอื่นที่ไม่ใช่กลุ่มสีทึบ^{๔๕}

^{๔๔} ประสิทธิ์ สวัสดิ์ญาติ, ระบบเครือญาติและการจัดระเบียบสังคม, หน้า ๕๑-๕๒.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒.

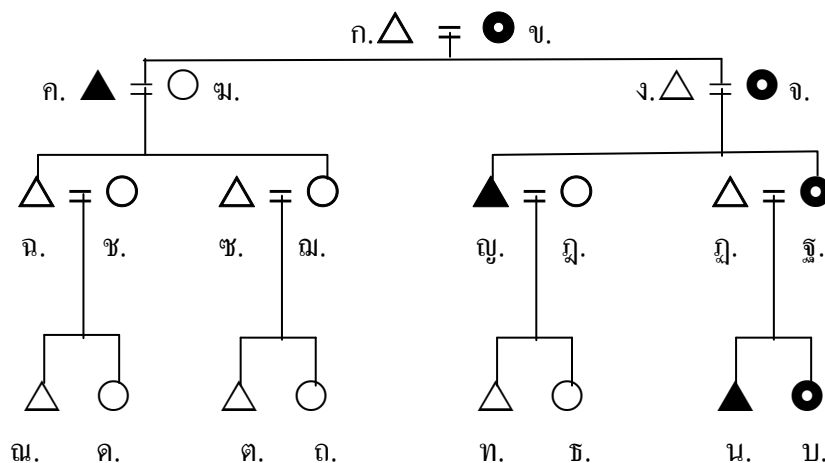
การสืบเชื้อสายฝ่ายมารดา

ความผูกพันทางสังคมที่สำคัญและที่ระลึกถึงกันในทุกสังคมมีอยู่ ๒ อย่าง คือ ความผูกพันระหว่างแม่และลูก ๆ และความผูกพันระหว่างพี่น้องเดียวกัน ในทุกสังคมผู้ชายต้องรับผิดชอบเลี้ยงดูและปกป้องแม่และลูก ๆ ของเขา ควบคุมเหนือผู้หญิงและเด็ก ๆ ในสังคมที่นับญาติสายเดี่ยวฝ่ายพ่อ การควบคุมดังกล่าวอยู่ในมือของพ่อของเด็ก ๆ แต่ในสังคมที่คนเป็นสมาชิกในกลุ่มเครือญาติฝ่ายแม่ ผู้ชายที่คอยปกป้องเลี้ยงดูและควบคุมเด็ก ๆ คือพี่ชายหรือน้องชายของผู้หญิง ไม่ใช่สามีเธอ ผู้ชายได้สิทธิทางเพศและเศรษฐกิจเหนือผู้หญิงที่แต่งงานด้วย แต่ไม่ได้สิทธิเหนือลูกของตัวเอง เพราะลูก ๆ เป็นสมาชิกในกลุ่มเครือญาติฝ่ายแม่ ไม่ใช่ในกลุ่มของพ่อ สมาชิกในระบบ Matrilineal ประกอบด้วยผู้หญิงคนหนึ่ง น้องชายหรือพี่ชาย ลูก ๆ ของตัว ไม่ใช่ลูกของพี่ชายและรวมหลาน ๆ ที่เกิดจากลูกสาว ไม่รวมลูกของลูกชายไว้ด้วย

ระบบนี้จะไปด้วยกันกับที่อยู่อาศัยหลังการแต่งงาน แบบที่คู่บ่าวสาวไปอยู่กับพ่อแม่ของภรรยา ผู้ชายจะอยู่ท่ามกลางคนแปลกหน้า ขณะที่ภรรยาของเขาแวดล้อมไปด้วยญาติของเธอ การรวมเอาสามีมาอยู่ในครัวเรือนด้วยความสำคัญน้อย และดูเหมือนว่าการแต่งงานแบบนี้จะมั่นคงน้อยกว่าระบบ Patrilineal ถึงแม้ว่าผู้หญิงจะมีสถานภาพสูงในสังคมประเภท Matrilineal แต่ตำแหน่งสำคัญทางการเมืองและทรัพยากรสำคัญ ๆ ตกอยู่ในมือของพวกผู้ชาย แม้ว่าผู้ชายที่มีอำนาจมากที่สุดในการครอบครัวยังไม่ใช่สามีของผู้หญิงและพ่อของลูก ๆ ขอเธอ แต่กลับเป็นพี่ชายหรือน้องชายของผู้หญิง หรืออาจเป็นลุงน้ำของผู้หญิง บทบาทของพี่ชายหรือน้องชายของผู้หญิงสำคัญเป็นพิเศษ เพราะเป็นผู้มีอำนาจได้รับการเคารพยกย่องจากลูก ๆ ของพี่สาวน้องสาวมากกว่าจากลูกของตัวเอง ลูก ๆ ของพี่สาวหรือน้องสาวจะเป็นทายาทรับมรดกและตำแหน่งต่าง ๆ ของเขา ไม่ใช่ลูกชายที่จะได้รับมรดกและตำแหน่งต่าง ๆ ดังกล่าว

ในสังคม Matrilineal ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ชายและลูกชายของเขาเป็นความรักความอบอุ่น เพราะไม่มีปัญหาเรื่องอำนาจและการควบคุมเช่นที่มีในสังคม Patrilineal ผู้ชายอาจมีความรักผูกพันใกล้ชิดกับลูกชาย แต่เขาต้องยอมรับอุดมการณ์เครือญาติแบบ Matrilineal ที่ต้องส่งทอดความรู้ ทรัพย์สินบัตติ ตำแหน่งต่าง ๆ และสิ่งอื่น ๆ ให้กับลูกชายของพี่สาวน้องสาว (หลานชาย) กับหลานชายเขาอาจมีความสัมพันธ์อันที่มิตรน้อยลง บางครั้งเกิดความขัดแย้งขึ้น เพราะหลาน ๆ ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของเขา ในระบบการเป็นสมาชิกญาติฝ่ายแม่ ความจงรักภักดีของผู้ชายถูกแบ่งปันระหว่างลูกชายของตัวเองกับลูกชายของพี่สาวน้องสาวหรือกับหลาน ๆ ขณะที่ในระบบการเป็นสมาชิกญาติฝ่ายพ่อ ความกดดันดังกล่าวไม่เกิดขึ้นเลย^{๒๐}

^{๒๐} งามพิศ สัตย์สงวน, หลักมานุษยวิทยา, หน้า ๑๕๐-๑๕๑.

ภาพที่ ๒ แผนภาพแสดงโครงสร้างการสืบเชื้อสายทางฝ่ายมารดา^{๒๐}

ในแผนภาพ แสดงให้เห็นถึงการสืบเชื้อสายทางฝ่ายมารดาในสี่ชั่วคนด้วยกันในชั่วคนที่หนึ่งฝ่ายชาย คือ ก. ได้สมรสกับฝ่ายหญิง คือ ข. มีบุตรด้วยกันสองคน คนโตเป็นชายคือ ค. คนเล็กเป็นหญิงคือ จ. ทั้ง ก. และ ข. มีความผูกพันทางเครือญาติกับกลุ่มญาติฝ่ายมารดา (ใช้สัญลักษณ์สีทึบ) ต่อมา ค. ได้สมรสกับ ฉ. และ จ. ได้สมรสกับ ง. คู่สมรสทั้งสองคู่มีบุตรดังปรากฏในชั่วคนที่สามคือ ค. และ ฉ. มีบุตรสองคนคนโตเป็นชาย คือ ฉ. คนเล็กเป็นหญิง คือ ฒ. ส่วน ง. และ จ. มีบุตรสองคนเช่นกัน คือ ญ. และ ฐ. เป็นชายและหญิง ตามลำดับ ญ. และ ฐ. ยังคงขึ้นอยู่กับกลุ่มญาติฝ่ายมารดาเพราะได้สืบเชื้อสายจากมารดาคือ จ. ซึ่งเป็นสมาชิกของกลุ่มฝ่ายมารดากลุ่มนี้ (กลุ่มสีทึบ) ส่วน ฉ. และ ฒ. ไม่มีสิทธิ์ที่จะเป็นสมาชิกของกลุ่มฝ่ายมารดา (กลุ่มสีทึบ) เพราะมารดาของพวกเขาคือ ฉ. เป็นสมาชิกของกลุ่มเชื้อสายฝ่ายมารดากลุ่มอื่นส่วนบิดาของ ฉ. และ ฒ. คือ ค. ถึงแม้จะเป็นสมาชิกของกลุ่มเชื้อสายฝ่ายมารดากลุ่มนี้ (กลุ่มสีทึบ) ก็ตามไม่สามารถจะสืบทอดความเกี่ยวข้องของเชื้อสายฝ่ายมารดาให้แก่บุตรได้เช่นเดียวกันในชั่วคนที่สี่มี น. กับ บ. เท่านั้นที่ขึ้นอยู่กับกลุ่มเชื้อสายฝ่ายมารดา (กลุ่มสีทึบ) เพราะพวกเขามารดาจาก จ. ในชั่วคนที่สองและจาก ข. ในชั่วคนที่หนึ่ง ดังนั้น ฉ. ค. ต. ถ. ท. และ ข. ล้วนไม่มีสิทธิ์จะอยู่ในกลุ่มเชื้อสายฝ่ายมารดาของกลุ่มนี้ (กลุ่มสีทึบ) ร่วมกับ น. หรือ บ. เพราะมารดาของพวกเขแต่ละคนสืบเชื้อสายทางฝ่ายมารดาจากกลุ่มอื่นที่ไม่ใช่กลุ่มสีทึบ^{๒๑}

^{๒๐} ประสิทธิ์ สวาสดิ์ญาติ, ระบบเครือญาติและการจัดระเบียบสังคม, หน้า ๕๓.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓-๕๔.

๒. การสืบเชื้อสายแบบสองฝ่ายเท่ากัน

การสืบเชื้อสายแบบสองฝ่ายเท่า ๆ กัน (Bilateral descent) เป็นความผูกพันที่บุคคลมีอยู่กับญาติพี่น้องทุกฝ่ายเท่าเทียมกันหรือไม่แตกต่างกัน การสืบเชื้อสายประเภทนี้บุคคลจะถูกกำหนดให้ขึ้นอยู่กับกลุ่มญาติที่สนิทเท่านั้น ในกลุ่มญาตินี้จะประกอบด้วยญาติทั้งทางฝ่ายบิดาและฝ่ายมารดา บุคคลสามารถจะนับเชื้อสาย สืบมรดกหรือสืบตระกูลวงศ์ทั้งทางฝ่ายบิดาและมารดาเท่าเทียมกัน ข่ายใยของญาติสนิทในลักษณะนี้ทางมานุษยวิทยาเรียกว่า กลุ่มเครือญาติ

๑. การสืบเชื้อสายแบบสองทางเฉพาะกิจ

การสืบเชื้อสายแบบสองทางเฉพาะกิจ(Double Descent, Double Unilateral Descent หรือ Double Unilateral Descent) เป็นกฎการสืบเชื้อสายที่กำหนดให้บุคคลมีความผูกพันกับกลุ่มญาติทั้งฝ่ายบิดาและฝ่ายมารดา ในจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกัน ในภารกิจบางเรื่องบุคคลจะขึ้นอยู่กับญาติฝ่ายบิดา แต่ในภารกิจที่แตกต่างออกไปบุคคลจะขึ้นอยู่กับญาติฝ่ายมารดา

๔. การสืบเชื้อสายแบบให้เลือก

การสืบเชื้อสายแบบให้เลือก คือ Ambilineal descent หรือ Am bilateral descent ซึ่งเป็นกฎการสืบเชื้อสายที่สังคมยอมรับ ให้สมาชิกของตนเลือกสืบเชื้อสายฝ่ายบิดาหรือมารดาก็ได้ในแต่ละชั่วคน โดยให้เลือกเพียงสายใดสายหนึ่ง นั่นคือคนในสังคมนั้นบางส่วนอาจเลือกที่จะผูกพันกับกลุ่มญาติฝ่ายบิดา ในขณะที่ส่วนอื่นอาจเลือกอยู่กับญาติฝ่ายมารดา^{๒๓}

กฎการสืบเชื้อสายที่สำคัญทั้ง ๔ ประการนี้ นักมานุษยวิทยาได้ศึกษาพบว่ามีกรณีปฏิบัติกระจายไปในสังคมต่างๆของโลกในปัจจุบัน ซึ่งนักมานุษยวิทยาทั้งหลายมีแนวความคิดเห็นที่แตกต่างกันเกี่ยวกับเรื่องจุดกำเนิดของระบบเครือญาติ ว่ามีโครงสร้างมาแต่เดิมนั้นมีลักษณะเป็นมาอย่างไร อย่างเช่น Elman Service มีความเชื่อว่าในช่วงต้นของประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติระดับพัฒนาการของมนุษย์อยู่ในช่วงเวลาของยุคหินเก่า (Palaeolithic Times) ในช่วงเวลานี้มนุษย์จะอยู่รวมตัวกันเป็นหมู่บ้าน (Band) ซึ่งเป็นกลุ่มมนุษย์ในท้องถิ่นขนาดเล็ก ที่ยังชีพด้วยการล่าสัตว์ขนาดเล็ก และเก็บรวบรวมอาหารจากธรรมชาติ โดยหมู่บ้านจะพเนจรไปตามแหล่งอาหาร ในพัฒนาการระดับนี้มนุษย์ยังไม่ได้มีการจัดระเบียบในเรื่องการสืบเชื้อสาย ต่อมาเมื่อสังคมมนุษย์ได้พัฒนาขึ้นมีการรวมตัวของกลุ่มหมู่บ้านหรือกลุ่มย่อยอื่น ๆ มีการครอบครองอาณาเขต (Territory) ที่แน่นอน มีภาษาถิ่น (Dialect) และมีวัฒนธรรมที่เป็นแบบเดียวกัน ตลอดจนมีความรู้สึกในความเป็นปึกแผ่นร่วมกันของกลุ่มเกิดขึ้น กลุ่มในลักษณะนี้ทางมานุษยวิทยาถือว่าเป็นสังคมเผ่าชน (Tribal Society)

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖-๕๘.

นักมานุษยวิทยาอีกคนหนึ่งคือ Robert Anderson ได้แสดงความคิดเห็นว่า ในระยะหนึ่ง ล้านปีแรกหรือโดยประมาณของการกำเนิดมนุษย์นั้น ยังไม่พบหลักฐานที่แสดงว่ามีการรวมกลุ่มกันแบบเป็นทางการของมนุษย์ แต่ระยะต่อมาเมื่อมนุษย์จับกลุ่มกันเป็นหมู่ชนขนาดเล็กกระจายไปตามป่าและที่ราบ คนเหล่านี้คือมนุษย์สมัยหินเก่าและสมัยหินกลาง (Palaeolithic and Mesolithic men) ตามลำดับการรวมตัวของมนุษย์หินเก่าหรือหินกลาง ส่วนใหญ่จะเกิดจากความเป็นผู้ครองอาณาเขตร่วมกันหรือความเป็นเครือญาติกัน มากกว่าที่จะเป็นเหตุผลอื่น การรวมตัวเป็นกลุ่มที่มีขนาดใหญ่ขึ้น น่าจะมีผลให้มนุษย์ในยุคนั้นสามารถตอบสนองความต้องการของพวกตนได้ดียิ่งขึ้น ทำให้พวกเขาสามารถที่จะประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีขนาดใหญ่และมีความซับซ้อนได้ง่ายขึ้น เช่น กิจกรรมทางศาสนา เป็นต้น เมื่อมนุษย์มีการพัฒนาทางด้านอาชีพ โดยเริ่มมีการเพาะปลูกทำให้มนุษย์ในยุคนั้นต้องตั้งรกรากอยู่กับที่ (Neo-lithic times) มากกว่าที่จะต้องเคลื่อนย้าย (Mobile) เพราะจะต้องดูแลพืชพันธุ์ที่พวกตนได้ลงทุนลงแรงทำไว้ กว่าที่จะได้ผลผลิตมาบริโภคก็ใช้เวลานานพอสมควร Anderson จึงเชื่อว่าการจัดระเบียบเรื่องการสืบเชื้อสายเกิดขึ้นแล้วในยุคหินใหม่ โดยจะมีการรวมตัวกันของบรรดาญาติพี่น้อง (Cross-kin Sodalities) และขนาดของกลุ่มก็มักจะใหญ่กว่าครอบครัว ใหญ่กว่าหมู่ชน แต่จะมีขนาดเล็กกว่ารัฐ (State)^{๒๔}

สรุป การผูกพันบุคคลให้มีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่อบุคคลหรือบุคคลต่อกลุ่ม เป็นกระบวนการจัดระเบียบทางสังคมอีกรูปแบบหนึ่งที่มีนัยยะของระบบเครือญาติกำกับอยู่ และถือเป็นพันธสัญญาทางสังคมให้มนุษย์มีความสัมพันธ์ต่อกัน ทั้งนี้เครื่องมือของโครงสร้างทางเครือญาติ คือ กฎการสืบเชื้อสายทางสังคม เพื่อให้มนุษย์มีความมั่นคงในชีวิต ตลอดจนการได้รับการฝึกฝนอบรมในการดำรงชีวิต และมีความปลอดภัยอยู่ในสังคมเมื่อเกิดมาอยู่บนโลกใบนี้

๒.๒ ประวัติความเป็นมาของชาติพันธุ์ม้ง

กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง (Ethnic group Hmong) เป็นชาวเขาเผ่าที่มีการกระจายตัวมากที่สุดอาศัยอยู่กระจัดกระจายตั้งแต่ตอนใต้ของจีน เวียดนาม ลาวและประเทศไทย ในประเทศไทยนั้นเป็นชาวเขาเผ่าที่ใหญ่เป็นอันดับสองรองจากกะเหรี่ยง และมีภูมิลำเนาอยู่ในภาคเหนือของประเทศไทย นักมานุษยวิทยาได้จัดภาษาม้งอยู่ในกลุ่มภาษาจีน-ทิเบต (ม้ง-เมี่ยน) ปกติชาวม้งจะอาศัยอยู่ในเทือกเขาที่ระดับสูงประมาณ ๑,๐๐๐-๑,๒๐๐ เมตร เหนือระดับน้ำทะเล ทำให้ชาวม้งต้องทำการเพาะปลูกแบบไร่เลื่อนลอยด้วยพืชที่เหมาะสมกับสภาพอากาศหนาว เช่น ปลูกข้าวเพื่อบริโภค ข้าวโพดสำหรับเลี้ยงสัตว์ ผักผลไม้เมืองหนาวต่าง ๆ เพื่อบริโภคและขายเป็นรายได้ ลักษณะทางครอบครัวชาวม้ง

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๐-๑๐๑.

เป็นครอบครัวขยายและจัดเป็นสถาบันที่มีความสำคัญในเศรษฐกิจและสังคม โดยที่ชาวม้งมีการถือ
ลำดับวงศ์ตระกูลแก่ฝ่ายชายเป็นใหญ่ในครอบครัวตลอดจนบุชชาบรรพบุรุษเป็นสิ่งสูงสุด

ตำนานชาวม้งที่เล่าต่อ ๆ กันมาว่า ถิ่นกำเนิดของชาวม้งอยู่ที่มุมหนึ่งของโลก เป็น
ดินแดนที่มีอากาศหนาวเย็นปกคลุมด้วยหิมะ น้ำตามล่าน้ำจับกันเป็นน้ำแข็ง บรรดาคนและต้นไม้มี
ขนาดเล็ก มีเวลากลางคืนยาวนานถึง ๖ เดือน ม้งในประเทศไทยก็รำลึกถึงถิ่นกำเนิดดั้งเดิมเริ่มแรก
ในทำนองว่า ถิ่นกำเนิดของม้งอยู่ห่างออกไปใช้เวลาเดินทางหลายปี เวลาครึ่งปีเป็นกลางวัน และ
ครึ่งปีหนึ่งเป็นกลางคืน เวลากลางคืนน้ำจะแข็งตัวจับกันเป็นก้อนเป็นแก่งหินและทรายสีขาว มนุษย์
สัตว์และต้นไม้ต้องทนอยู่กับความหนาว สรรพสิ่งทั้งหลายมีขนาดเล็กกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน
อากาศที่หนาวเย็นทำให้ทุกคนต้องสวมหนังสัตว์^{๒๕}

บาทหลวงชาวيناเชื่อว่า กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีถิ่นกำเนิดจากแห่งใดแห่งหนึ่งในแคว้นเมโส
โปเตเมีย มีเชื้อสายมาจากชาวแลปส์ โดยสืบสาวจากนิยายปรัมปราของชาวม้ง ซึ่งเล่าถึงดินแดนที่
ปกคลุมไปด้วยหิมะและน้ำแข็ง เอกสารบางแห่งได้อ้างว่า ชาวม้งมีถิ่นกำเนิดอยู่ทางตอนเหนือของ
ทวีปเอเชีย และอาจเป็นถิ่นที่หลงเหลืออยู่ของชาวตุรัน กลุ่มชาติพันธุ์ม้งจึงน่าจะเป็นเลือดผสม
ระหว่างคอเคเซียนและมองโกลเลียน ต่อมาบรรพบุรุษของม้งได้อพยพลงมาจากใต้ มาตั้งหลักแหล่ง
ในบริเวณแม่น้ำเหลืองของประเทศจีนในราว ๓,๐๐๐ ปีก่อนคริสตกาล^{๒๖}

จากการค้นคว้าของนักโบราณคดีและนักมานุษยวิทยาชาวฝรั่งเศส ชาเวงและเบอร์นัท
ซิล กล่าวถึงประวัติของกลุ่มชาวม้งไว้ว่า กลุ่มของชาวจีนได้อพยพเข้ามาตั้งรกรากตามลุ่มแม่น้ำ
น้ำฮวงโห (แม่น้ำเหลือง) และได้แผ่ขยายอาณาเขตออกมา ด้วยการสู้รบขับไล่ชนชาติต่าง ๆ ที่อาศัย
อยู่ในถิ่นนั้น ซึ่งกลุ่มที่ถูกชาวจีนได้ขับไล่ได้แก่บรรพบุรุษของชนชาติไทย กลุ่มชาวม้ง และชนชาติ
อื่น ๆ การต่อสู้ระหว่างชนชาติจีนโบราณกับบรรพบุรุษของชาวม้งเป็นไปอย่างรุนแรงและยืดเยื้อ
ต่อมาชาวม้งพ่ายแพ้ต่อกลุ่มชนชาติจีน ส่วนหนึ่งยอมตกอยู่ใต้อำนาจของจีน และยอมรับวัฒนธรรม
จีน แต่มีหลายกลุ่มที่ไม่ยอมอยู่ภายใต้อำนาจของชนชาติจีน จึงอพยพหลบหนีไปอยู่ตามป่าเขาและ
ร่นไปอยู่ทางตะวันตก (มณฑลเสฉวน) และทางใต้ (มณฑลตงก๊ก)^{๒๗}

^{๒๕} รศ. สุนทรื พรหมเมศ, *ชาวเขาในประเทศไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔), หน้า ๖.

^{๒๖} เงาสิลปี คงแก้ว, *ชีวิตบนเส้นด้ายของ ๑๓ เผ่าไทย*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสามัคคีสาร (ดอก
หญ้า) จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๖๕.

^{๒๗} กลุ่มเครือข่ายสิ่งแวดล้อมม้ง, *องค์ความรู้ชนเผ่าม้ง*, (เชียงใหม่ : สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและ
วัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย (Impact), ๒๕๔๕) (อัคราณา).

ยัง มืดแต่ได้กล่าวไว้ในหนังสือประวัติม้งว่า เท่าที่ทราบอย่างแน่นอนนั้น ชาวม้งแต่เดิมอาศัยอยู่ที่ลุ่มแม่น้ำแยงซีเกียง (ในประเทศจีน) ครั้งแรกได้อพยพไปทางทิศตะวันตกตามแถบภูเขาฉานทาลิกู และมณฑลต่าง ๆ ที่มีดินแดนติดกัน คือ มณฑลชุนาน กวางสี และเสฉวน สำหรับมณฑลทาลิกูเป็นถิ่นที่ชาวม้งกลุ่มต่าง ๆ มารวมตัวกันและอยู่ใกล้กันมากที่สุด เข้าใจว่าเป็นศูนย์กลางที่พวกเขาึดเป็นที่ตั้งหลักแหล่งครั้งที่สอง หลังจากที่เคยอยู่ลุ่มแม่น้ำแยงซีเกียง ต่อมาเมื่อมีการเคลื่อนไหวจึงมีการอพยพไปยังมณฑลชุนาน กวางสีและรันลงมาตามแถบภูเขา^{๒๘}

ผู้เล่าชาวม้งเล่าต่อ ๆ กันมาให้ลูกหลานฟังว่า นานมาแล้วครอบครัวของชาวม้ง ๓๕ ครอบครัวถูกชาวจีนรุกรานจนต้องอพยพหนีลงมาทางใต้ ในขณะที่เดินทางนั้นมีผู้ชายที่เก่งกล้า ๔ - ๕ คน คอยต่อสู้หน่วงเหนี่ยวเวลาให้ ๓๕ ครอบครัวได้หนีมาก่อน สายเลือดของชาวม้งจึงเต็มไปด้วยสายเลือดของนักรบและรักความเป็นอิสระ^{๒๙}

จากเรื่องราวในประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งยังมีหลักฐานแสดงว่า บรรพบุรุษของชาวม้งเคยอาศัยอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำเหลือง เมื่อราว ๒,๐๐๐ ปีก่อนคริสตกาล สมัยนั้นพวกม้งเคยต่อต้านการขยายตัวของพวกจีนอย่างทรหด ภายหลังจากต่อสู้ที่ยืดเยื้อซึ่งผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะหลายครั้งหลายหน ในที่สุดชาวม้งก็เป็นฝ่ายพ่ายแพ้ และถูกบังคับให้ยอมรับวัฒนธรรมจีน อย่างไรก็ตามพวกชาวม้งจำนวนมากได้ถอยร่นเข้าไปอยู่ในท้องที่ที่ซึ่งยากแก่การเข้าถึง ในสมัย ๑,๐๐๐ ปีต่อมา คือในสมัยขงจื้อ เอกสารจีนเล่มหนึ่งได้กล่าวถึงชนพวกนี้ว่า เป็นพวกอนารยชนแห่งขุนเขา และเป็นพวกกบฏที่รังเกียจของจีน ดูเหมือนว่าในระยะแรกของการรวมเป็นเผ่าพันธุ์นี้ ชนชาวม้งได้สร้างวัฒนธรรมประจำเผ่าพันธุ์ของตนไว้อย่างมั่นคงแล้ว

ภายหลังที่จีนได้ใช้ความพยายามต่าง ๆ เพื่อที่จะเอาชนะชาวม้งแต่ล้มเหลวลง ต่อมาเมื่อพระเจ้าจักรพรรดิจีนหลายพระองค์ได้เปลี่ยนไปใช้นโยบายใหม่ โดยมุ่งที่จะแทรกซึมพวกชาวม้งอย่างสันติวิธี คือการใช้มาตรการทางด้านการปกครอง โดยการยกย่องให้ตำแหน่งชาวม้งในกลุ่มต่าง ๆ โดยมีข้อแลกเปลี่ยนคือ กลุ่มม้งเหล่านี้จะไม่รบกับชาวจีน และต้องส่งเครื่องบรรณาการให้กับกษัตริย์จีน (ธรรมเนียมวิธีปฏิบัติต่อชนกลุ่มน้อยตามชายแดนของจีน) เอกสารของจีนได้กล่าวว่า พวกจีนมิได้รับความสำเร็จตามกุศโลบายนั้นมากนัก เพราะพวกชาวม้งกระจายกันอยู่ทั่วไปบนภูเขา และไม่ยอมปรองดองด้วย ชาวจีนจากเมืองหลวงที่ส่งไปประจำอยู่กับชาวม้งนั้น สามารถใช้อำนาจปกครองได้แต่เพียงเท่าที่พวกม้งจะยอมให้

ต่อมาในสมัยหนึ่ง มีพระเจ้าจักรพรรดิจีนผู้ทรงพระปรีชาสามารถพระองค์หนึ่งได้ตระหนักว่า การทราบเรื่องราวเกี่ยวกับชนชาวเขาอย่างลึกซึ้งจะอำนวยความสะดวกในการ

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕-๗๐.

^{๒๙} อ้างแล้ว.

ปกครอง สามารถทำให้พวกป่าเถื่อนเหล่านี้ขึ้นอยู่กับกันเป็นหลักแหล่งได้ ดังนั้นเพื่อที่จะศึกษาชีวิตความเป็นอยู่และขนบธรรมเนียมของคนนอกศาสนาพวกนี้ จึงทรงสั่งให้ผู้ที่มีความรู้ติดตามพวกจีนจากเมืองหลวงขึ้นไปบนภูเขาด้วย บันทึกเหตุการณ์ตอนนี้ได้กล่าวไว้ว่า พวกที่มีความรู้เหล่านั้นไปได้เพียงที่ใกล้ ๆ ที่สามารถเข้าไปถึงได้เท่านั้น ทั้งนี้เพื่อไม่ต้องผจญกับอันตราย เมื่อกลับมาแล้วก็ไม่สามารถรายงานอะไรได้มากไปกว่าสิ่งที่รู้ ๆ กันอยู่ก่อนแล้ว

เมื่อการดำเนินการดังกล่าวไม่ได้ผล พระเจ้าจักรพรรดิจีนจึงตกลงพระทัยใช้นโยบายรุนแรง คือให้ทรมานและประหารชีวิตพวกม้งที่จับได้และกำหนดเขตให้แก่พวกที่ยอมจำนน ถึงกระนั้นก็ตามพวกชาวจีนมิเคยบรรลุสันติภาพถาวรกับชาวม้ง ในศตวรรษต่อมาหลักฐานการสู้รบต่อต้านชาวจีนอย่างดุเดือดของพวกม้ง เริ่มต้นอีกครั้งในคริสต์ทศวรรษที่ ๑๗ เมื่อราชวงศ์แมนจู (เหมาจิง) มีอำนาจปกครองประเทศจีน กษัตริย์จีนในราชวงศ์เหมาจิงได้ทำการปราบปรามให้ชาวม้งยอมจำนนโดยสิ้นเชิง แต่ชาวม้งก็ยังไม่ยอมจึงได้มีการต่อสู้กันอย่างรุนแรงในหลายแห่ง เช่น ที่เมืองพังหยุน ในปี พ.ศ. ๒๐๐๕ มีการต่อสู้ในมณฑลไกวเจาในระหว่างปี พ.ศ. ๒๒๗๖ – ๒๒๗๘ และมีการต่อสู้ในมณฑลเสฉวนและไกวเจาในระหว่างปี พ.ศ. ๒๓๐๖ – ๒๓๑๘ กับครั้งหลังสุดในปี พ.ศ. ๒๓๕๘ - ๒๔๒๔ ซึ่งในการสู้รบแต่ละครั้ง ชาวม้งประสบกับความพ่ายแพ้ สูญเสียพลรบประชากรเป็นจำนวนมาก พวกม้งได้พยายามต่อสู้อย่างหมดหวังในการที่จะกลับสู่เอกราชทางการเมืองของตนเอง^{๑๐}

ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๒๓ และ ๒๔ กลุ่มชาวม้งก็ได้มุ่งหน้าอพยพลงมาทางใต้เข้าสู่ตั้งเกียและประเทศญวน ตามธรรมชาติชาวม้งได้ครอบครองอาณาบริเวณภูเขาด้วยความสงบ แต่เมื่อถูกคุกคามก็จะต่อสู้ตอบโต้อย่างดุเดือด ใน พ.ศ. ๒๔๐๓ พวกม้งได้ทำความปรายช์ให้กับกองทัพญวนใกล้เมืองฟูเย่นมินห์ แต่ต้องหยุดยั้งลงเพราะพวกญวนนำกำลังทางใต้มาเพิ่มเติม อย่งไรก็ดีดูเหมือนว่าพวกม้งได้ถอนตัวออกจากที่ราบ ซึ่งมีอากาศร้อนชื้นด้วยความสมัครใจของพวกเขาเอง เนื่องจากไม่สามารถทนต่ออากาศในเขตร้อนได้ และค่อย ๆ ถอยกลับขึ้นภูเขาและได้อยู่ต่อมาจนกระทั่งปัจจุบัน นอกจากนี้ก็มีชาวม้งอีกจำนวนหนึ่งที่อพยพเข้าสู่พม่าโดยได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณภูเขาเช่นเดียวกัน^{๑๑}

^{๑๐} สโมสรพระนิสิตนักศึกษา ม้งร่วมกับสถาบันชาติพันธุ์ศึกษา, เอกสารประกอบการเสวนาทางวิชาการชาติพันธุ์ม้ง ครั้งที่ ๑ เรื่อง สถานการณ์ชาติพันธุ์ม้งในปัจจุบันกับการจัดการความรู้, (เชียงใหม่ : สำนักงานบริหารงาน โครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค, ๒๕๔๗) (อัดสำเนา).

^{๑๑} ขจัดภัย บุรุษพัฒนา, ชาวเขา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แพรววิทยา อินเตอร์เนชั่นแนล, ๒๕๑๘), หน้า ๒๑-๒๓.

จากเอกสารที่ตีพิมพ์เผยแพร่ของหมอสอนศาสนาชาวฝรั่งเศส ที่เคยทำงานกับชาวม้ง อ้าวว่า เขาเคยถามคนม้งสูงอายุหลายคนในจังหวัดน่านและเชียงใหม่ ซึ่งเขาได้รับคำยืนยันจาก คนม้งเหล่านั้นว่า พวกเขาเกิดในประเทศไทยเมื่อราว ๆ ปี ค.ศ. ๑๕๐๐ (พ.ศ. ๒๔๔๓) และพ่อแม่ ของพวกเขาเข้ามาในประเทศไทยราว ๆ ปี ค.ศ. ๑๕๕๐ (พ.ศ. ๒๔๙๓) แต่ตัวหมอสอนศาสนานั้นมี แนวโน้มเชื่อว่า ชาวม้งเดินทางเข้ามาสู่ประเทศไทยราว ๆ ปี ค.ศ. ๑๕๔๐-๑๕๗๐ (พ.ศ. ๒๓๘๓ - ๒๔๑๓) โดยเดินทางจากจุดต่าง ๆ ๔ ทาง คือ ๑) จากทางอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ซึ่งตรง ข้ามกับเมืองห้วยทราย แขวงบ่อแก้วในประเทศลาว ๒) จากอำเภอปัว จังหวัดน่าน ซึ่งติดกับแขวง ไชยบุรีของประเทศลาว ๓) จากทางด้านประเทศพม่า บริเวณคอกอย่างช้าง อำเภอฝาง จังหวัด เชียงใหม่ และ ๔) จากทางจังหวัดเลย^๒

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีการแบ่งกลุ่มย่อยออกเป็น ๓ กลุ่ม โดยอาศัยจากการดูลักษณะของ เครื่องแต่งกายและภาษาพูดเป็นหลัก คือ

๑. ม้งจั่ว (Hmoob ntsuab) แปลตามศัพท์ว่า ม้งเขียว หรือ ม้งน้ำเงิน เพราะกระโปรงของ ผู้หญิงจะออกสีน้ำเงินเขียว ลักษณะของเครื่องแต่งกายที่เด่นชัด คือ ผู้ชายนุ่งกางเกงสีด้ายมีลายปัก ที่ปลายขาจากกางเกง มีผ้าคาดเอว (Siv liab) สีคราม ปลายปักกลดลาย เสื้อแขนยาวมีลายปักที่ปลายแขน ตัวเสื้อช่วงตัวสั้นเวลาใส่ด้านขวาจะทับด้านซ้ายมีลายปักขอบเสื้อด้านล่างรอบตัว ส่วนผู้หญิงนุ่ง กระโปรงปักด้วยมือและเขียนด้วยขี้ผึ้งออกสีน้ำเงินเขียว มีผ้ากว้างประมาณ ๒๐ เซนติเมตร ยาว ประมาณ ๕๐ เซนติเมตรพาดอยู่ข้างหน้า เหมือนเช่นคนไทยใช้ผ้าห้านางที่คนม้งเรียกว่า “เสว” (Sev) เสื้อแขนยาวผ่ากึ่งกลางด้านหน้า โดยที่ชายเสื้อทั้งสองข้างและปลายแขนมีลายปัก เวลาใส่จะ สอดขวาทับซ้าย ภาษาพูดบางคำจะแตกต่างไปจากม้งขาว

๒. ม้งเดื่อ (Hmoob dawb) แปลว่า ม้งขาว เพราะผู้หญิงใส่กระโปรงสีขาวล้วน มี ลักษณะของเครื่องแต่งกายที่เด่นชัด ผู้ชายนุ่งกางเกงที่มีขนาดของเป้าสั้น ขาเป็นรูปทรงกระบอก เหมือนกางเกงของคนจีน ส่วนผู้หญิงใส่กระโปรงสีขาวล้วน หรือนุ่งกางเกง เช่นเดียวกับผู้ชาย ปัจจุบันจะนิยมนุ่งกระโปรง เฉพาะในงานพิธีทางประเพณีที่สำคัญเท่านั้น เช่น เทศกาลปีใหม่และ พิธีแต่งงาน เป็นต้น ภาษาพูดบางคำจะแตกต่างไปจากภาษาม้งเขียว

๓. ม้งกั่วบ้ำ (Hmoob quas npab) แปลว่า ม้งแขนปล้อง หรือ ม้งแขนลาย มีเครื่องแต่ง กายที่สังเกตได้เด่นชัด คือ ผู้ชายแต่งชุดเหมือนม้งเดื่อ แต่ผู้หญิงจะแตกต่างจากผู้หญิงม้งเดื่อที่ แขนเสื้อจะมีผ้าเย็บเป็นลายปล้อง ตั้งแต่ปลายไปถึงข้อมือของแขนทั้งสองข้าง ม้งกั่วบ้ำ พบตามศูนย์

^๒ กลุ่มเครือข่ายสิ่งแวดล้อมม้ง, องค์ความรู้ชนเผ่าม้ง, สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรม ของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย (IMPACT), ๒๕๔๕, หน้า ๒.

อพยพในประเทศไทย ซึ่งอพยพมาจากประเทศลาวหลังจากปี พ.ศ. ๒๕๑๘ แต่ในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงชุดแต่งกายไปมาก^{๓๓}

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งนอกจากแบ่งกลุ่มตามลักษณะการแต่งกายแล้วยังจำแนกความแตกต่างตามลักษณะของสายตระกูลอีกด้วย ซึ่งการแบ่งตามสายตระกูลเช่นนี้ทำให้สามารถที่จะสืบทอดเชื้อสายหรือตระกูลที่บรรพบุรุษร่วมสายเลือดได้ เนื่องจากการสืบทอดสายตระกูลนั้นจะดูที่แซ่เป็นตัวหลักในการสืบเชื้อสายบรรพชน ซึ่งจะคลุกเคล้าระหว่างม้งกลุ่มต่าง ๆ

การจำแนกตามลักษณะของการแต่งกาย ซึ่งลักษณะของการแต่งกายไม่อาจแบ่งแยกตามสายตระกูลได้ เพราะสายตระกูลจะมีความใกล้ชิดมากกว่าการแต่งกายที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ สำหรับลักษณะกลุ่มแซ่ตระกูลนั้นไม่สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงได้ นอกจากการแบ่งตามสายแซ่ตระกูลแล้วในแต่ละกลุ่มแซ่ยังมีกลุ่มย่อยลงไปตามสายบรรพชนด้วย หรือที่เรียกว่าแบ่งตามลักษณะการประกอบพิธีกรรมที่จะแยกย่อยและสลับซับซ้อนมากขึ้นอีก ในแต่ละแซ่ตระกูลอาจมีคำเรียกตนเองต่างกับสายแซ่ตระกูลเดิม หรือเรียกตนเองเหมือนสายแซ่ตระกูลเดิมก็มี การแบ่งตามแซ่ตระกูลซึ่งจะมีกลุ่มแซ่หลักดังนี้

๑. แซ่ลี	เรียกว่า	ม้งใจ	Moob cai
๒. แซ่ว่าง	เรียกว่า	ม้งวะ	Moob vaaj/vai
๓. แซ่ฟ้า	เรียกว่า	ม้งฟ้ง	Moob faaj/faj
๔. แซ่ย่าง	เรียกว่า	ม้งย่าง	Moob yaaj/yaj
๕. แซ่โซ้ง	เรียกว่า	ม้งม้อ	Moob mob/xyooj
๖. แซ่ห่มั่ว	เรียกว่า	ม้งหย่า	Moob zaag/muas
๗. แซ่หาร	เรียกว่า	ม้งค่า	Moob taag/tag
๘. แซ่วือ	เรียกว่า	ม้งวือ	Moob vwj
๙. แซ่เท้า	เรียกว่า	ม้งคู้	Moob dub/thoj
๑๐. แซ่เล่า	เรียกว่า	ม้งกือ	Moob nkws/lauj
๑๑. แซ่จาง	เรียกว่า	ม้งจั้ง	Moob tsaab/tsab
๑๒. แซ่จ้าว	เรียกว่า	ม้งปลัว	Moob plua
๑๓. แซ่เฮือ	เรียกว่า	ม้งคั่ว	Moob hawj
๑๔. แซ่กง	เรียกว่า	ม้งกง	Moob Koo
๑๕. แซ่เต้	เรียกว่า	ม้งเต	Moob xev ^{๓๔}

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒-๓.

ชาวม้งที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยสามารถแบ่งออกได้เป็นสองกลุ่มคือ ม้งขาวและม้งเขียว การแบ่งชื่อกลุ่มย่อยของชาวม้งดังกล่าว แบ่งตามการเรียกชื่อของชาวม้งเอง กล่าวคือ ม้งขาวเรียกตนเองว่า “ฮม้ง เดื่อว” (Hmong Daw/Hmoob Dawb) และม้งเขียวเรียกตัวเองว่า “ม้ง นัจิว” (Hmong Njua/Hmoob Ntsuab) การเรียกชื่อกลุ่มย่อยม้งเขียวในประเทศไทยนับว่ามีความแตกต่างจากกลุ่มอื่น เพราะชาวม้งกลุ่มนี้มีชื่อเรียกโดยคนต่างเผ่าในชื่อต่าง ๆ ว่า ม้งน้ำเงิน, ม้งลาย, ม้งดอก, ม้งดำ ซึ่งชื่อเหล่านี้ต่างก็หมายถึง ม้งเขียว (Hmong Njua/Hmoob Ntsuab) ทั้งสิ้น แต่ชื่อที่นิยมใช้เรียกชื่อชาวม้งกลุ่มนี้มากที่สุดคือ ม้งน้ำเงิน^{๓๕}

ในปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในประเทศไทยประกอบด้วย ๑๕ กลุ่มแซ่ตระกูลด้วยกันคือ

๑. แซ่ม้า หรือ แซ่หมั่ว (Xeem muag)
๒. แซ่ย่าง หรือ แซ่ยะ (Xeem yaj)
๓. แซ่ท้าว หรือ แซ่เต่า (Xeem toj)
๔. แซ่กือ หรือ แซ่เล้า หรือ แซ่โล่ (Xeem nkwg / Xeem laug)
๕. แซ่โซ้ง (Xeem xyooj)
๖. แซ่วิว (Xeem vwj)
๗. แซ่ฟ้า (Xeem faj)
๘. แซ่จ้าว (Xeem tsom)
๙. แซ่หาร (Xeem han)
๑๐. แซ่จาง (Xeem tsab)
๑๑. แซ่ลี (Xeem lis)
๑๒. แซ่เฮ้อ (Xeem hawj)
๑๓. แซ่ว่าง หรือ แซ่วะ (Xeem vaj)
๑๔. แซ่คำ (Xeem khab)
๑๕. แซ่เต้ (Xeem xem)^{๓๖}

^{๓๕} ศโสมสรพระนิสิตนักศึกษาม้งร่วมกันสถาบันชาติพันธุ์ศึกษา, เอกสารประกอบการเสวนาวิชาการ ชาติพันธุ์ม้ง ครั้งที่ ๑ เรื่อง สถานการณ์ชาติพันธุ์ม้งในปัจจุบันกับการจัดการความรู้, หน้า ๓๕.

^{๓๕} สถาบันวิจัยชาวเขา, ชาวเขาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: กรมประชาสงเคราะห์, ๒๕๓๕), หน้า ๘.

^{๓๖} กลุ่มเครือข่ายสิ่งแวดล้อมม้ง, องค์ความรู้ชนเผ่าม้ง, หน้า ๓-๔.

ประวัติความเป็นมาของบ้านพวยเหนือ

ในราวปี พ.ศ. ๒๔๘๘ กลุ่มตระกูลแซ่อย่างอพยพเข้ามาในพระราชอาณาจักรไทยทางอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ จากนั้นได้ย้ายถิ่นฐานเรื่อยมาจนถึงบ้านหนองหอย อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ (บ้านหนองหอยปัจจุบัน) ต่อมาครอบครัวของกลุ่มแซ่อย่างประมาณ ๕-๗ ครอบครัว ได้อพยพลงมาอยู่ที่บ้านทุ่งหญ้า อำเภอแม่แจ่ม (สาเหตุของการย้ายที่อยู่คือ การปลุกฝิ่นที่หนองอุมสมบูรณ์ป่าใหญ่ อากาศเย็นจะย้ายไปอยู่ที่นั่น) กลุ่มแซ่อย่างตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านทุ่งหญ้า ๑๐ ปี ภายหลังไร่ฝิ่นที่ปลุกไว้ให้ผลผลิตไม่ดี กลุ่มผู้นำตระกูลแซ่อย่างจึงออกสำรวจพื้นที่แห่งใหม่ กลุ่มผู้นำได้ใช้ความพยายามเพื่อหาพื้นที่ปลุกฝิ่นและใช้เป็นที่อยู่อาศัย จึงย้ายไปที่แห่งใหม่ คือที่ลุ่มแม่น้ำขุนตุม กลุ่มแซ่อย่างอาศัยอยู่ที่ขุนตุม ๘ ปี (ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๐๖-๒๕๑๓) เมื่อฝิ่นให้ผลผลิตไม่ดีจึงพากันอพยพลงมาตั้งถิ่นฐานที่ห้วยเสี้ย (บ้านพวยเหนือที่อยู่ปัจจุบัน) ในปี พ.ศ. ๒๕๑๔^{๓๑}

ในอดีตบ้านพวยมีอยู่แห่งเดียว คือบ้านพวย (บ้านพวยใต้ปัจจุบัน) เป็นหมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง อยู่ทางทิศใต้ของบ้านพวยเหนือ ระยะห่างกันประมาณ ๕ กิโลเมตร (ทางเดินเท้า) ที่แห่งนี้มีชื่อเรียกเป็นภาษากะเหรี่ยงว่า “วากรีที” ชาวพื้นเมืองเรียกว่า “ห้วยเสี้ย”^{๓๒} เดิมบ้านพวยเหนือมีชาวม้งอยู่ ๑ กลุ่มแซ่ตระกูล คือกลุ่มตระกูลแซ่อย่าง ที่อพยพมาจากขุนตุมในปี พ.ศ. ๒๕๑๔ ครั้งแรกที่อยู่รวมกันมีเพียง ๗ หลังคาเรือน และกลุ่มตระกูลแซ่ว่าง ๒ หลังคาเรือน หลังจากนั้นชาวม้งกลุ่มที่สองย้ายเข้ามาสมทบ คือกลุ่มตระกูลแซ่จาง ๑ หลังคาเรือนและกลุ่มตระกูลแซ่กือ ๒ หลังคาเรือน

พ่อเลาสือ แซ่จาง เล่าประวัติการอพยพของกลุ่มตระกูลแซ่จางให้ฟังว่า แต่เดิมนั้นบรรพบุรุษของตระกูลแซ่จางอยู่ที่มณฑลยูนนาน ประเทศจีน บรรพบุรุษของม้งไม่ได้ตั้งถิ่นฐานอยู่บนภูเขาเหมือนในปัจจุบันนี้ ซึ่งจะอาศัยอยู่พื้นที่ราบเหมือนกับบุคคลทั่วไป ก่อนที่จะอพยพจากประเทศจีนลงมา ชาวม้งมีความขัดแย้งกับทางการจีน จึงเกิดการต่อสู้กันระหว่างรัฐบาลจีนกับกลุ่มชาวม้ง การต่อสู้เป็นไปอย่างยืดเยื้อ ทำให้ชาวม้งบางกลุ่มต้องอพยพจากที่อยู่ของตน ลงมาทางใต้ของประเทศจีนเรื่อยมา ทำให้กลุ่มชาวม้งที่อพยพหนีลงมาแตกแยกกันเป็นกลุ่ม และแยกย้ายกันไปตั้งถิ่นฐานเฉพาะกลุ่มของตน

เฉพาะกลุ่มตระกูลแซ่จางพ่อเลาสือเล่าให้ฟังว่า บิดาของพ่อเลาสือพาครอบครัวอพยพลงมาทางตอนใต้ของจีนเข้าสู่ประเทศลาวอยู่ได้ไม่นานก็อพยพเข้ามาในประเทศไทย ในช่วงที่อยู่ในประเทศไทยได้ตั้งถิ่นฐานหลายแห่งด้วยกัน เริ่มตั้งแต่บ้านแม่อุคอ ในราวปี พ.ศ. ๒๕๘๕ (พ่อเลาสือ

^{๓๑} สัมภาษณ์ นายเปา แซ่อย่าง, ผู้ใหญ่ ที่ปรึกษาประจำตระกูลแซ่อย่าง, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๒.

^{๓๒} สัมภาษณ์ นายเลาสือ กุลสุพรรณรัตน์ (แซ่จาง), ผู้ใหญ่ ที่ปรึกษาประจำตระกูลแซ่อย่าง, ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๒.

ถือกำเนิด ปัจจุบันอายุ ๖๓ ปี) จากนั้นบิดาก็พาครอบครัวอพยพมาอยู่ที่ขุนแม่ นาย ซึ่งใกล้กับบ้านแม่ สะมุจา ตั้งอยู่ในเขตอำเภอแม่ถาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านแม่อุคอไม่นานก็อพยพ มาอยู่ที่ทุ่งผี หลังจากนั้นบิดาก็พาครอบครัวอพยพมาอยู่ที่ห้วยเสียว เพื่อ ไปสมทบกับกลุ่มตระกูลแซ่ ย่างและแซ่ว่างที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนแล้ว ในปี พ.ศ. ๒๕๑๔

เมื่อชาวม้งทั้งสองกลุ่มอพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ห้วยเสียวได้ ๒ ปี เจ้าหน้าที่ทางภาครัฐ เข้าไปก่อตั้งโครงการหลวงให้กับชาวบ้าน เพื่อส่งเสริมให้กลุ่มชาวม้งปลูกพืชเศรษฐกิจ และให้เลิก อาชีพการปลูกฝิ่น ในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระราชินีนาถ ทรง เสด็จมาที่บ้านพุยเหนือ เพื่อทอดพระเนตรความเป็นอยู่ของราษฎรและความก้าวหน้าของโครงการ หลวง ในการนี้ทั้งสองพระองค์มีพระราชดำริให้ชาวม้งเลิกปลูกฝิ่น โดยให้เปลี่ยนอาชีพมาปลูกพืช เศรษฐกิจแทน ส่วนทางเจ้าหน้าที่โครงการหลวงและข้าราชการในพื้นที่จะให้ความช่วยเหลือ ดูแล เรื่องของผลผลิต พืชที่ทางโครงการหลวงส่งเสริมให้ปลูก ได้แก่ กาแฟ ถั่วแดง กะหล่ำ ผักกาด พริก ลิ้นจี่ หางหงส์ มันฝรั่ง เป็นต้น ในปีต่อมาทางราชการกระทรวงมหาดไทยตั้งชื่อหมู่บ้านให้เป็นชื่อ บ้านพุยเหนือ จนถึงปัจจุบัน^{๓๕}

ข้อมูลหมู่บ้านพุย

ฐานข้อมูลขององค์การบริหารส่วนตำบลปางหินฝน อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ และสรุปสารนิพนธ์พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาฯ ในโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ลังกัต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ที่ขึ้นไปปฏิบัติศาสนกิจ บันทึก ข้อมูลของหมู่บ้านพุยเหนือเอาไว้ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

พื้นที่และอาณาเขต

บ้านพุยตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอแม่แจ่ม อยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ (A๑) อุทยาน แห่งชาติแม่เฒ่า ตามทะเบียนของกรมการปกครองกระทรวงมหาดไทย บ้านพุย ตั้งอยู่หมู่ที่ ๒ ตำบลปางหินฝน อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ มีเนื้อที่ ๗,๐๐๐ ไร่ แบ่งเป็นที่ทำกิน ๖,๐๐๐ ไร่ พื้นที่ใช้สอย ๑,๐๐๐ ไร่ บ้านพุยห่างจากตัวอำเภอแม่แจ่มประมาณ ๓๒ กิโลเมตร โดยรอบพื้นที่ หมู่บ้านมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ ดังต่อไปนี้

* ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้านสันปูเลย
* ทิศใต้	ติดต่อกับ	บ้านพุยใต้
* ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	บ้านกองบอด
* ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	บ้านแม่ต๋อม

^{๓๕} สัมภาษณ์ นายเปา แซ่ย่าง, ผู้ใหญ่ ที่ปรึกษาประจำตระกูลแซ่ย่าง. ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๒.

ประชากร

บ้านพยุหะเหนือมีจำนวน ๕๓ หลังคาเรือน ๑๐๘ ครอบครัว มีจำนวนประชากรทั้งหมด ๘๓๖ คน แยกเป็นประชากรชาย ๓๕๕ คน ประชากรหญิง ๔๘๑ คน

นับถือศาสนาพุทธ	๕๘๗ คน	(๕๖ หลังคาเรือน)
นับถือศาสนาคริสต์	๕๓ คน	(๘ หลังคาเรือน)
นับถือผี (บรรพบุรุษ)	๑๙๖ คน	(๒๕ หลังคาเรือน) ^{๔๐}

ด้านการประกอบอาชีพในหมู่บ้าน^{๔๑}

* ทำไร่	จำนวน	๑๐๘	ครอบครัว
* ทำนา	จำนวน	๘	ครอบครัว
* เลี้ยงสุกร	จำนวน	๕๒	ครอบครัว
* เลี้ยงวัว	จำนวน	๒๗	ครอบครัว
* เลี้ยงไก่	จำนวน	๘๒	ครอบครัว
* รับจ้าง	จำนวน	๕	ครอบครัว
* ค้าขาย	จำนวน	๘	ครอบครัว

ด้านยานพาหนะและเครื่องจักรกลในหมู่บ้าน

* รถยนต์ปีกอัท	จำนวน	๕๕	คัน
* รถจักรยานยนต์	จำนวน	๕๑	คัน
* รถจักรยาน	จำนวน	๓๒	คัน

ด้านการสื่อสาร

* โทรศัพท์สาธารณะ	จำนวน	๒	เครื่อง
* โทรศัพท์มือถือ	จำนวน	๑๒๒	เครื่อง
* ทีวี	จำนวน	๕๒	เครื่อง
* วิทยุเทป/เครื่องเสียง	จำนวน	๗๗	เครื่อง
* เครื่องดีวีดี	จำนวน	๘๑	เครื่อง

^{๔๐} พระไพฑูริย์ รวินัญ โณ, สารนิพนธ์พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาฯ บ้านพยุหะเหนือ : โครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา (ธรรมจาริก), (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, พ.ศ. ๒๕๕๓) (อัคราณา).

^{๔๑} สรุปรฐานข้อมูลขององค์การบริหารส่วนตำบลปางหินฝน อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่, ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๒-๒๕๕๓, (อัคราณา).

ข้อมูลทางสังคม

ด้านการศึกษา

* โรงเรียนประถมศึกษา จำนวน ๑ แห่ง

ด้านสิ่งปลูกสร้าง อาคารสาธารณประโยชน์

* อาศรม จำนวน ๑ แห่ง

* โบสถ์คริสต์ จำนวน ๑ แห่ง

* ศาลาประชาคม จำนวน ๑ แห่ง

* สำนักงานโครงการหลวง จำนวน ๑ แห่ง

ข้อมูลแหล่งน้ำ

* อ่างเก็บน้ำ ๔ แห่ง

* ลำห้วย ๔ แห่ง

* ประปาหมู่บ้าน ๒ แห่ง

* แม่น้ำ ๑ สาย

ภาพที่ ๓ ตารางแสดง ตำแหน่งรายชื่อบุคคล ด้านการปกครองและปราชญ์ชุมชน

ที่	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง	หมายเหตุ
๑	นายหิย์ แซ่ย่าง	ผู้ใหญ่บ้าน	
๒	นายธเนศ ขอดยิ่งหทัยกุล	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	ผู้ทำพิธีกรรมตระกูลแซ่ย่าง
๓	นายสมชาย แซ่ย่าง	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	
๔	นายเลาสื่อ ขอดยิ่งหทัยกุล	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	
๕	นายยะ แซ่กือ	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	
๖	นายเสาร์ กุศลสุพรรณรัตน์	ส.อบต.บ้านพุย	
๗	นายชวงค์ แซ่ย่าง	ส.อบต.บ้านพุย	
๘	นายชาญชัย แซ่ย่าง	รองนายก อบต.บ้านพุย	

ข้อมูลปราชญ์ชาวบ้าน

ที่	ชื่อ-สกุล	ภูมิความรู้ ภูมิปัญญา	หมายเหตุ
๑	นายหิย์ แซ่ย่าง	การปกครอง	
๒	นายเปา แซ่ย่าง	การตอนพริ้ว	ผู้นำตระกูลแซ่ย่าง
๓	นายธเนศ ขอดยิ่งหทัยกุล	การเป่าแคนม้ง	ผู้ทำพิธีกรรมตระกูลแซ่ย่าง

๔	นายธรรรัตน์ ยอดยิ่งหทัยกุล	การทำข้าวปุก(ขนม)	
๕	นางสุรีย์ ยอดยิ่งหทัยกุล	การปักผ้าลายมั่ง	
๖	นายเลาสือ กุลสุพรรณรัตน์		ผู้นำตระกูลแซ่จาง

๒.๓ ปัจจัยที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางเครือญาติชาติพันธุ์มั่ง

ปัจจัยที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์มั่งมีความสัมพันธ์กันในรูปแบบเครือญาติ สรุปลงได้ด้วยเหตุปัจจัย ๓ ประการ ดังนี้

๑. ปัจจัยของกลุ่มแซ่ตระกูลหรือการสืบเชื้อสาย

แซ่ หรือ ภาษาทางสังคมมานุษยวิทยาเรียกว่า กลุ่มสังขญาติ (Clan) มีความสำคัญต่อชาติพันธุ์มั่งมาก ด้วยเหตุที่กลุ่มชาติพันธุ์มั่งยึดถือกลุ่มญาติและแซ่ตระกูลอย่างเหนียวแน่น แม้ว่าจะอยู่ข้ามจังหวัด ประเทศ หรือคนละซีกโลก แต่พอพูดถึงแซ่เดียวกันความรู้สึกลึกถึงไม่ตรีจิต ความสนิทสนมซิดเชื้อและเอื้ออาทรมากเป็นพิเศษ มากกว่ากลุ่มแซ่อื่นที่แตกต่างกันออกไป ในสังคมและวัฒนธรรมมั่งนั้นญาติมักจะยึดถือสายเลือดเป็นหลัก โดยจะยึดตามแบบปิตาโลหิต (Patrilineal) คือ การให้ญาติฝ่ายชายมีความสำคัญ มีสิทธิและหน้าที่พึงปฏิบัติต่อกันฉันญาติ คุณลักษณะแบบญาติปิตาโลหิตนี้ สมาชิกภายในกลุ่มมักจะให้ความเคารพนับถือญาติผู้ชายที่อาวุโส หรือผู้ที่มีฐานะทางสังคมสูง

อัตลักษณ์ทางเครือญาติของกลุ่มชาติพันธุ์มั่ง เป็นระบบของความสัมพันธ์และการจัดระเบียบทางสังคมที่มีการสืบทอดผ่านทางสายโลหิตและทางวัฒนธรรม ในระบบของสายโลหิตนั้นไม่ได้เป็นเรื่องที่สลับซับซ้อน เพราะชาวมั่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่สืบเชื้อสายทางบิดาเป็นหลัก การนับความสัมพันธ์ทางเครือญาติจึงกระทำโดยการสืบย้อนกลับไปยังพ่อและปู่ขึ้นไปตามลำดับ ดังนั้นผู้ชายจะสืบแซ่สกุลของพ่อ ส่วนผู้หญิงจะเปลี่ยนไปใช้แซ่สกุลของสามีภายหลังจากแต่งงาน ฉะนั้นสำหรับผู้ชายมั่งแล้วชายทุกคนในแซ่ตระกูลของตนถือเป็นพี่น้อง (Kwv tij) เดียวกัน ส่วนผู้ชายในแซ่สกุลอื่นนั้นจะเป็นเพียงญาติต่างแซ่ตระกูล (neej tse) โดยอาจจะเป็นญาติทางภรรยาของตน ญาติทางแม่ของตน หรือญาติทางภรรยาของพี่หรือน้องของตน เป็นต้น ฉะนั้นทุกคนในสังคมมั่งจึงล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกัน ไม่ว่าจะเป็นภายในหรือระหว่างแซ่สกุล^๒

๒. ปัจจัยการนับญาติสายเดียว

ญาตินั้นนอกจากผูกพันทางสายเลือดตามกลุ่มแซ่ตระกูลแล้ว ญาติยังมีความผูกพันกันทางวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อมาเกี่ยวข้องด้วย กล่าวคือในกลุ่มญาติจะมีสัญลักษณ์ที่เป็นความ

^๒ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แปลน พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑๔-๒๑๕.

เชื่อที่เหมือนกัน ในทางมานุษยวิทยาเรียกสัญลักษณ์นี้ว่า (Totem) และสัญลักษณ์นี้มักจะเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ หรือแม้กระทั่งตระกูลแซ่ของคนจีนก็ถือเป็น Totem ได้เหมือนกัน กลุ่มชาติพันธุ์ม้งนอกจาก “แซ่” แล้ว ม้งมี Totem ที่เป็นสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์อีกหลายอย่าง หน้าทีของ Totem นั้นเป็นเครื่องหมายศักดิ์สิทธิ์ของกลุ่มญาติ เพื่อให้สมาชิกเกิดความผูกพันเข้ากันด้วยอารมณ์และความรู้สึก ว่าพวกเขาเป็นกลุ่มที่มีเลือดเนื้อเชื้อไขมาจากบรรพบุรุษร่วมกัน ดังนั้นลักษณะทางการสืบสายเลือดของกลุ่มญาติและ Totem นี้เองที่ทำให้คนในกลุ่มแซ่ตระกูลเดียวกัน รู้สึกสนิทสนมเข้ากันได้อย่างรวดเร็ว และแสดงความนับถือรักใคร่โดยถือปฏิบัติติดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน หน้าทีของวัฒนธรรมดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นกลไกทางสังคมที่ดี

๑. ปัจจัยความเชื่อในด้านพิธีกรรมหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์

สำหรับความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่สืบทอดผ่านระบบวัฒนธรรมนั้น เป็นลักษณะของความเป็นอัตลักษณ์ทางเครือญาติที่กลุ่มผู้นำทางเครือญาติและผู้นำทางพิธีกรรมสร้างขึ้นมา แล้วมีการถ่ายทอดสืบทอดกันมารุ่นแล้วรุ่นเล่า ทั้งในรูปแบบของนิยาย กฎเกณฑ์ การใช้คำศัพท์เรียกเครือญาติ การสถาปนาความสัมพันธ์ทางเครือญาติในพิธีแต่งงาน การประกอบพิธีกรรมบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ การช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การแสดงพลังความสามัคคี และการควบคุมพฤติกรรมเบี่ยงเบนของสมาชิกภายในกลุ่ม เป็นต้น

การประกอบพิธีกรรมของแต่ละกลุ่มแซ่ตระกูลจะปฏิบัติไม่เหมือนกัน แต่ถ้าเป็นแซ่ตระกูลเดียวกันจะมีรูปแบบพิธีกรรมและขั้นตอนที่เหมือนกันหรือใกล้เคียงกัน เริ่มตั้งแต่การตั้งศาลของบรรพบุรุษประจำตระกูลจะเหมือนกัน ในส่วนของรายละเอียดรูปแบบและขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมของแต่ละครอบครัวอาจจะแตกต่างกันออกไปบ้าง ซึ่งก็ต้องมองถึงว่าครอบครัวไหนจะทำพิธีกรรมมากน้อยเพียงใด เพราะสิ่งเหล่านี้ขึ้นอยู่กับหัวหน้าครอบครัวจัดจำพิธีกรรมได้ละเอียดมากน้อยเพียงใด แต่สุดท้ายก็ต้องให้เหมือนที่บรรพบุรุษได้ปฏิบัติมาแล้วเป็นแบบอย่าง

ในการประกอบพิธีกรรมของเครือญาติสายตระกูลเดียวกัน ถ้าอยากจะทราบให้ชัดว่ากลุ่มแซ่ตระกูลนี้เป็นกลุ่มแซ่ตระกูลเดียวกับเราหรือไม่ ให้ดูที่การประกอบพิธีกรรมของเขา โดยสังเกตดูว่าการเซ่นไหว้บูชาวิญญาณของบรรพบุรุษ เลี้ยงผีเตาไฟ ประกอบพิธีกรรมอย่างไร ถ้าหากมีพิธีกรรมเหมือนกัน ก็นับเป็นญาติแซ่ตระกูลเดียวกัน ถ้าประกอบพิธีกรรมไม่เหมือนกันก็ไม่ใช่กลุ่มญาติตระกูลเดียวกัน ถึงแม้จะมีแซ่สกุลเหมือนกันก็ตาม เพราะพิธีกรรมบ่งบอกถึงความเป็นมาของบรรพบุรุษที่ท่านได้ถ่ายทอดให้ลูกหลานได้ถือปฏิบัติสืบทอดกันมา

กรณีในกลุ่มแซ่ตระกูลเดียวกันแต่อยู่ต่างพื้นที่ เมื่อมีการประกอบพิธีกรรมในกลุ่มแซ่ตระกูลลักษณะการประกอบพิธีกรรมเหมือนกัน ชาวม้งถือว่าสามารถเข้าไปช่วยเหลือ เข้าไปร่วมพิธีกรรม ร่วมกินกับเขาได้ ถึงแม้ว่ากลุ่มแซ่ตระกูลนั้นจะอยู่ห่างไกลกันก็ตาม ในเรื่องของการ

ต้อนรับ การช่วยเหลือถ้าเป็นกลุ่มคนแก่ตระกูลเดียวกันจะช่วยเหลือเต็มที่ ถ้าเขาเหล่านั้นมาเยี่ยมเยียนที่บ้าน ก็จะให้การต้อนรับด้วยดี^{๔๓}

จากระบบความเชื่อทางด้านพิธีกรรมที่สืบทอดผ่านวัฒนธรรมสู่การปฏิบัติ นับว่าชาวม้งเป็นกลุ่มหนึ่งที่ยึดมั่นในรูปแบบของประเพณีเป็นรากฐานของวิถีชีวิต ถึงแม้จะทำสืบทอดกันมาโดยการจดจำหรือสังเกต แต่สิ่งเหล่านี้ก็เป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับในการรวมกลุ่มให้คนในตระกูลเดียวกันเกิดความรัก ความสามัคคี ช่วยเหลือพึ่งพากันและยังควบคุมให้สมาชิกภายในกลุ่มมีการประพฤติปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน

ภาพที่ ๔ ตารางแสดงประเพณี ๑๒ เดือน ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง^{๔๔}

เดือน	ประเพณี/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ผู้เข้าร่วมกิจกรรม
มกราคม	เลี้ยงเจ้าที่	-รักษาโรคภัยไข้เจ็บ	-ทุกคนในชุมชน
กุมภาพันธ์	เผ่เหย่ง (บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์)	-ให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง -ทำให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข	-ทุกคนในชุมชน
มีนาคม	ทำแนวกันไฟฟ้า	-ป้องกันไฟฟ้า	-ทำกันทุกครอบครัว
เมษายน	เป่าเหย่ง (บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์)	-ตอบแทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์	-ทำกันทุกครอบครัว
พฤษภาคม	ทำการเกษตร	-เลี้ยงชีพ -ค้าขาย	-ทำกันทุกครอบครัว
มิถุนายน	ทำการเกษตร	-เลี้ยงชีพ -ค้าขาย	-ทำกันทุกครอบครัว
กรกฎาคม	หลิ่เต้า (เข้ากรรม)	-ละชั่ว ทำดีปิดเป่าสิ่งชั่วร้าย ให้ออกจากบ้าน	-กลุ่มตระกูลแซ่ข้าง
สิงหาคม	หลิ่เต้า (เข้ากรรม)	-ละชั่ว ทำดีปิดเป่าสิ่งชั่วร้าย ให้ออกจากบ้าน	-กลุ่มตระกูลแซ่ข้าง -กลุ่มตระกูลแซ่กือ
กันยายน	เก็บพืชผลทาง การเกษตร	-เลี้ยงชีพ -ค้าขาย	-ทำกันทุกครอบครัว
ตุลาคม	เก็บพืชผลทาง	-เลี้ยงชีพ	-ทำกันทุกครอบครัว

^{๔๓} สัมภาษณ์ นายเลาสื่อ กุลสุพรรณรัตน์ (แซ่ข้าง), ผู้ใหญ่ ที่ปรึกษาประจำตระกูลแซ่ข้าง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๑.

^{๔๔} พระพุทธจิ ญาณวิโร, สารนิพนธ์พระบัณฑิตอาสาฯ บ้านพวยเหนือ : โครงการสืบสานประเพณีเผ่เหย่ง (บนผี) กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, พ.ศ.๒๕๕๑) (อัครสำเนา).

	การเกษตร	-ค้าขาย	
พฤศจิกายน	กินข้าวใหม่	-รวมญาติ -มัดมือ -ทำบุญให้กับบรรพบุรุษ	-ทุกคนในชุมชน -ญาติพี่น้องต่างหมู่บ้าน
ธันวาคม	กินวอ (ปีใหม่ชาวม้ง)	-เป็นการเฉลิมฉลอง -ทำบุญให้กับบรรพบุรุษ -สู่ขวัญ บูชาเทพเจ้า	-ทุกคนในชุมชน -ญาติพี่น้องต่างหมู่บ้าน

ความสัมพันธ์ทางเครือญาติข้ามกลุ่มแซ่ตระกูลในสังคมม้งนั้น โดยพื้นฐานแล้วกระทำผ่านระบบการแต่งงาน ซึ่งมีนัยยะของการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับแซ่สกุลอื่น (tis tshoob tis kos, tis neej tis tsav) ดังที่ แกรี เยีย ลี เขียนเอาไว้ว่า

การแต่งงานของชาวม้งมิใช่เป็นการจัดคู่กันระหว่างสามี-ภรรยาเท่านั้น แต่เป็นการเชื่อมโยงเอาไว้ ระหว่างคนในครอบครัวของแซ่ตระกูลทั้งสองฝ่ายด้วย สถานภาพทางสังคมของผู้ชายนั้นย่อมเกี่ยวข้องกับญาติพี่น้องทางฝ่ายพ่อ ฝ่ายภรรยา ฝ่ายแม่และลูกหลานของพี่สาวและน้องสาวของพ่อด้วย^{๕๕}

จุดเด่นของพิธีแต่งงานที่เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างญาติพี่น้องฝ่ายชายและฝ่ายหญิงก็คือขั้นตอนของการสถาปนาความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าบ่าว (Yawm Yij) กับพี่ชายหรือน้องชายของเจ้าสาว (Yawm Dab) กระทำกันที่โต๊ะใหญ่ของงานเลี้ยง ซึ่งในพิธีจริงแล้วแต่ละฝ่ายจะมีเพื่อนชายอีกคนหนึ่ง (เพื่อนของเจ้าบ่าวนั้นเรียกว่า Pijlaj) ประกอบเป็นคู่กัน นั่นคือแต่ละฝ่ายจะมีสองคน โดยคู่ของเจ้าบ่าวกับพี่ชายหรือน้องชาย เจ้าสาวนั้นจะเริ่มต้นจากการที่เจ้าบ่าวรินเหล้าสองจอกแล้วยกให้พี่หรือน้องชายของเจ้าสาว พร้อมกับกล่าวว่า

“พี่/น้องชาย (Yawm Dab) วันนี้เราได้เชื่อมความสัมพันธ์ทางเครือญาติโดยที่ผมแต่งงานกับพี่สาว/น้องสาวของคุณ ฉะนั้น ต่อไปนี้ผมจะเรียกคุณว่าน้องภรรยา/พี่ภรรยา (Yawm Dab) ในภายภาคหน้าไม่ว่าชีวิตครอบครัวของผมจะเป็นอย่างไร ถึงแม้ว่าบ้านของผมจะหลังเล็กเท่าเต้าไก่หรือคอกหมู เมื่อคุณผ่านมา คุณจะต้องเข้ามาเยี่ยมเยียนผมและพี่สาว/น้องสาวของคุณ”

พี่ชาย/น้องชายของภรรยาจับจอกเหล้าทั้งสอง รับทราบคำของเจ้าบ่าวแล้วดื่มทั้งสองจอกจนหมด จากนั้นก็รินเหล้าลงในจอกเช่นกันแล้วยกให้เจ้าบ่าว พร้อมกับปฏิญาณตนว่า

“พี่/น้องเขย วันนี้เราได้สร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติโดยคุณแต่งงานกับ พี่/น้องสาวของผม ฉะนั้นต่อไปนี้ผมจะเรียกคุณว่า พี่/น้องเขย (Yawm Yij) ในภายภาคหน้า ไม่ว่าชีวิต

^{๕๕} ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ, หน้า ๒๑๖-๒๑๗.

ครอบครัวของคุณจะเป็นอย่างไร แม้ว่าบ้านของคุณจะหลังเล็กเท่าเสาไถ่หรือคอกหมู ถ้าหากผมผ่านมา ผมจะต้องแวะเข้ามาเยี่ยมเยือนโดยไม่รังเกียจแต่อย่างใด”

เจ้าบ่าวจะรับจอกเหล้าทั้งสองแล้วดื่มจนหมด จากนั้นต่างก็ละยั้งละยอมให้อีกฝ่ายหนึ่งกินอาหารที่จัดไว้ให้ สำหรับคู่ของเพื่อนเจ้าบ่าวกับเพื่อนของ พี่/น้องชายเจ้าสาวก็ทำเช่นเดียวกัน เจ้าบ่าวก็จะทำการสถาปนาความสัมพันธ์ทางเครือญาติโดยการนำขวดเหล้า และนำจอกสองจอกไปรินให้พ่อแม่และญาติพี่น้องคนอื่น ๆ ของเจ้าสาว แล้วกล่าวในลักษณะเดียวกันจนครบคนสำคัญ ๆ ที่มาในงานแต่งงาน

การประกอบพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับบรรพบุรุษ การแต่งงาน และงานศพล้วนแล้วแต่เป็นกระบวนการทางความเชื่อทางวัฒนธรรม และพิธีกรรม ในการสร้างอัตลักษณ์ของระบบเครือญาติทั้งสิ้น เป็นต้นว่าการที่หัวหน้าครอบครัวต้องเชิญวิญญาณของบรรพบุรุษมารับการเครื่องสักการะในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ กินข้าวใหม่ แต่งใหม่ ข้าวโพดใหม่ หรืออื่น ๆ ที่ครอบครัวจัดขึ้น นับเป็นการตอกย้ำให้ตนเองและสมาชิกภายในครอบครัว ยังคงจดจำชื่อของบรรพบุรุษที่ล่วงลับเหล่านั้นอยู่เสมอ เพราะในสังคมม้งไม่มีระบบการเขียนหรือบันทึกชื่อของคนเหล่านี้เอาไว้^{๔๖}

สรุป ความเป็นญาติของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีปัจจัยหลักอยู่ ๒ ประการ คือ ประการแรก การนับญาติโดยถือฝ่ายชายเป็นหลัก (นับญาติสายเดี่ยว) ลักษณะการนับญาติแบบนี้จะปฏิบัติตามกรอบของระบบสายแซ่ตระกูล เพราะสังคมของชาวม้งถือว่าผี(บรรพบุรุษ)อยู่ที่ฝ่ายชาย อีกทั้งการนับญาติทางฝ่ายชายสามารถสืบไปถึงบรรพบุรุษร่วมของสายแซ่ตระกูลเดียวกันได้ นั่นหมายถึงการมีบรรพบุรุษมาจากคนเดียวกันระบบนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การสืบสายทางด้านชีวะ (Biological Factor) ประการที่สอง การนับญาติจากการสืบทอดผ่านระบบวัฒนธรรม การนับญาติลักษณะแบบนี้ถือตามคติความเชื่อที่เป็นจารีตประเพณีของกลุ่ม โดยถือว่าการประกอบพิธีกรรมเหมือนกันถือว่าเป็นกลุ่มญาติสายเดียวกัน ระบบญาติแบบนี้เป็นการรวมญาติทางสังคม (Social Factor)

๒.๔ ระบบความสัมพันธ์ในกลุ่มเครือญาติชาติพันธุ์ม้ง

ระบบเครือญาติ เป็นการจัดระเบียบความสัมพันธ์ของบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันทางสายเลือด การแต่งงาน และโดยสมมติ(ตามกฎหมายและตามพิธีกรรม) บุคคลที่สังคมม้งระบุว่าเป็นเครือญาติกัน ความสัมพันธ์เหล่านี้แสดงออกมาในรูปแบบ ดังต่อไปนี้

๑. ความสัมพันธ์แบบครัวเรือน (Household Relationship) เป็นความสัมพันธ์ในรูปแบบหนึ่งระหว่างสมาชิกในครัวเรือนเดียวกัน นับเป็นความสัมพันธ์ที่กระชับที่สุดในสังคมม้ง สมาชิก

^{๔๖} ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ, หน้า๒๑๑-๒๑๘.

ในครัวเรือนจะมีความผูกพัน ความสนิทสนม ความรักใคร่ปรองดองกันมากกว่าบุคคลอื่น ๆ นอก ครัวเรือน หน่วยที่เล็กที่สุดในครัวเรือนได้แก่ครอบครัวเดี่ยวซึ่งประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูก หรือ เป็นความสัมพันธ์ในแบบพ่อ แม่ และลูก นอกจากนี้ยังอาจมีหลายครอบครัวในครัวเรือนเดียวกัน ซึ่งจัดว่าเป็นครอบครัวแบบขยาย ดังนั้นครอบครัวแบบขยายจึงมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติขยาย ขอบเขตออกไปเป็นความสัมพันธ์ แบบปู่ย่า พ่อแม่ ลูกหลาน พี่เขย พี่สะใภ้ น้องเขย น้องสะใภ้ เป็นต้น คือ มีสมาชิกมากกว่าสองชั่วรุ่นอายุคน (Generations) ความสัมพันธ์แบบนี้ชาวม้งเรียกว่า “อี่ เจ้ เหน่งอ” ซึ่งมีความหมายว่า “คนในบ้านเดียวกัน”

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวม้งจะนิยมตั้งครอบครัวแบบ ครอบครัวชาย คือ บุตรชาย ที่แต่งงานแล้วจะพาฝ่ายหญิงเข้ามาอยู่ร่วมในบ้านหลังเดียวกันกับพ่อแม่ของตน ส่วนบุตรหญิงที่ แต่งงานแล้วจะแยกครอบครัวออกไปอยู่กับบิดามารดาของฝ่ายชาย การประกอบการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกข้าวของสมาชิกในครัวเรือนเดียวกัน ซึ่งเป็นครอบครัวแบบขยายจะ กระทำร่วมกัน จะไม่แยกว่าพื้นที่ส่วนใดเป็นของครอบครัวใคร ผลผลิตที่ได้มาเป็นกองกลางสำหรับ สมาชิกในครัวเรือน ส่วนกิจกรรมทางการเกษตรอื่น ๆ เช่น การปลูกข้าว ข้าวโพด เป็นต้น อาจมีการ แยกกันทำเป็นการส่วนตัวในครอบครัวต่าง ๆ ของครัวเรือน ซึ่งขึ้นอยู่กับความสมัครใจของแต่ละ ครอบครัว นอกจากครัวเรือนจะเป็นหน่วยผลิตที่สำคัญของสังคมม้งแล้ว ครัวเรือนยังเป็นแหล่งที่มา ของกิจกรรมอื่น ๆ ที่สำคัญของสังคมอีกด้วย เช่น การอบรมเลี้ยงดูสมาชิกของสังคม การถ่ายทอด ค่านิยม ความเชื่อตามวัฒนธรรมของสังคม การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นต้น

๒. ความสัมพันธ์แบบสายตระกูล (Lineage Relationship) เป็นความสัมพันธ์อีก รูปแบบหนึ่งของสังคมม้ง ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่มีระดับกว้างกว่าความสัมพันธ์ใน ครัวเรือน ขอบเขตความสัมพันธ์แบบนี้เป็นไปตามการนับถือเครือญาติในวัฒนธรรมของสังคม ชาวม้งเรียกว่า “อี่ จั่ว กือ ตี้” ซึ่งหมายความว่า “พี่น้องกลุ่มหนึ่ง”

สังคมม้งเป็นสังคมที่สืบเชื้อสายทางฝ่ายชาย การสืบเชื้อสายที่แสดงความเป็นเครือ ญาติในสายตระกูล (Lineage) เดียวกัน จะมีขอบเขตไปถึงห้าชั่วรุ่นอายุคน (Generations) คือ นับตั้งแต่รุ่นลูก (ขมหยั่ว) รุ่นพ่อ-แม่ (ตลี-เหนียะ) รุ่นปู่-ย่า (เหยอ์-ป้อฮ) รุ่นทวด (กั้ง) และรุ่นพ่อ แม่ของทวด (จั่ว) ดังนั้น ในระหว่างชาวม้งด้วยกัน ถ้าสามารถสืบสายไปได้ว่าสืบเชื้อสายโดยตรงมา จากทั้งห้ารุ่นดังกล่าว ถือว่าเป็นสายตระกูลเดียวกันทั้งสิ้น และในขณะที่เดียวกันผู้ที่อยู่ในสายตระกูล เดียวกันจะมีเครื่องแสดงที่สำคัญอยู่อย่างหนึ่งคือ การนับถือผีบรรพบุรุษชนิดเดียวกันหรือที่ชาวม้ง เรียกว่า “ลือกั้ง” หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ชาวม้งในแต่ละสายตระกูลจะมีผีบรรพบุรุษแต่ละชนิดเป็น ของตนเอง บรรดา “ลือกั้ง” ที่ชาวม้งนับถือนั้น ได้แก่บรรดาบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วที่

นอกเหนือไปจากข้าวรุ่นของพ่อแม่ของทวด (ข้าว) ซึ่งชาวม้งเชื่อว่าบรรพบุรุษเหล่านี้จะคอยปกป้องคุ้มครองภัยให้แก่ลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่

จะเห็นได้ว่ากลุ่มสายตระกูลของชาวม้งเป็นกลุ่มทางสังคมขนาดใหญ่ สมาชิกในกลุ่มสังคมจะประกอบไปด้วยครัวเรือนต่าง ๆ หลายครัวเรือน และย่อมจะมีครัวเรือนที่อยู่ต่างหมู่บ้านกัน ความผูกพันทางสังคมของสมาชิกที่อยู่ในสายตระกูลเดียวกันแสดงออกโดยการเข้าร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญ เช่น พิธีแต่งงานและพิธีศพ เป็นต้น นอกจากนี้ครัวเรือนของพี่น้องที่อยู่ในสายตระกูลเดียวกันมักจะตั้งอยู่ใกล้ชิดกัน แม้ว่าแต่ละครัวเรือนจะประกอบอาชีพแยกจากกัน แต่ก็มี การช่วยเหลือกันในกรณีที่ต้องการแรงงานในไร่มากรวม หรือในกรณีที่เกิดการเจ็บป่วยหรือมีการช่วยเหลือ เลี้ยงดูเด็ก การอพยพของครัวเรือนในครัวเรือนหนึ่งมักจะนิยมอพยพไปยังหมู่บ้านที่มี ครัวเรือนที่เป็นสายตระกูลเดียวกัน นอกจากนี้การแพร่กระจายของสายตระกูลออกไปอย่าง กว้างขวางในหมู่บ้านต่าง ๆ ก่อให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจภายในระบบการเกษตรแบบเลื่อน ลอย โดยที่ครอบครัวของสายตระกูลตามหมู่บ้านต่าง ๆ จะเป็นแหล่งให้ข่าวสารเกี่ยวกับพื้นที่ที่ท่ามา หากินที่อุดมสมบูรณ์ และเป็นแหล่งให้ญาติพี่น้องที่อยู่อาศัยในพื้นที่ ที่ขาดแคลนทรัพยากรได้มี โอกาสอพยพเข้าไปตั้งหลักแหล่งใหม่ในพื้นที่ ที่อุดมสมบูรณ์กว่าที่เดิม

๑. ความสัมพันธ์แบบแซ่ตระกูล (Clan Relationship) เป็นความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ในอีกระดับหนึ่ง ซึ่งกว้างขวางกว่าความสัมพันธ์ในรูปแบบครัวเรือน และแบบสายตระกูล ความสัมพันธ์ในแบบนี้มีแซ่ตระกูลหรือที่ชาวม้งเรียกว่า “เส่ง” เป็นตัวกำหนดความเป็นเครือญาติ ในระดับนี้ แม้ว่าสมาชิกบางคนหรือหลายๆ คน จะไม่ได้มีความสัมพันธ์กันทางสายเลือดเลย แต่ วัฒนธรรมของชาวม้งก็ได้กำหนดให้บุคคลใช้แซ่เดียวกันมีความเป็นพี่น้องกัน หรือเป็นเครือญาติ กัน ดังนั้นชายและหญิงที่มีแซ่เดียวกันจึงไม่สามารถที่จะแต่งงานกันได้ หรือมีความสัมพันธ์ทางเพศ กันได้ ข้อห้ามดังกล่าวยังได้ครอบคลุมไปถึงชาวม้งทั้งสองกลุ่มย่อย คือ ม้งขาว และม้งน้ำเงิน ที่ใช้ แซ่เดียวกัน จะเห็นได้ว่าการจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคมนี้นี้เป็นการจัดที่กว้างขวาง และรวมสมาชิกเข้าไว้เป็นจำนวนมาก ดังจะเห็นได้ว่าประชากรของกลุ่มชาวม้งในประเทศไทยจะ ไม่มากนัก แต่มีแซ่ตระกูลของชาวม้งที่อยู่ในประเทศไทยเพียง ๑๕ แซ่ตระกูล คือ (๑) แซ่ม้า หรือ แซ่หมั่ว (๒) แซ่ย่าง หรือ แซ่ยะ (๓) แซ่ท้าว หรือ แซ่เต่า (๔) แซ่กือ หรือ แซ่เล่า หรือ แซ่โล่ (๕) แซ่ โซ้ง (๖) แซ่วือ (๗) แซ่ฟ้า (๘) แซ่จ้าว (๙) แซ่หาญ (๑๐) แซ่จาง (๑๑) แซ่ลิ (๑๒) แซ่เฮ้อ (๑๓) แซ่ว่าง หรือ แซ่วะ (๑๔) แซ่คำ (๑๕) แซ่เส่ อย่างไรก็ตามการที่สังคมกำหนดให้ชาวม้งมีแซ่ตระกูล มิใช่ เพียงเพื่อให้บุคคลมีนามสกุลหรือแซ่เท่านั้น แต่วัฒนธรรมของชาวม้งยังได้กำหนดหน้าที่ ที่บุคคล พึงกระทำต่อบุคคลอื่น ๆ ที่มีแซ่เดียวกัน เช่นการให้ที่พักและอาหารแก่คนแซ่ตระกูลเดียวกัน ที่เข้า มาเยี่ยมเยือนในหมู่บ้านแม้ว่าจะมิได้มีความสัมพันธ์ในแบบสายตระกูลก็ตาม

๔. ความสัมพันธ์แบบต่างแง่ตระกูล เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการแต่งงานระหว่างชายและหญิง สามารถจัดได้ว่าเป็นความสัมพันธ์ทางเครือญาติในอีกรูปแบบหนึ่งระหว่างบุคคลต่างแง่ตระกูล แต่เป็นการถือเครือญาติที่ไม่กว้างขวางนัก โดยปกติมักจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสองครัวเรือนที่ชายและหญิงแต่งงานกัน กล่าวคือฝ่ายชายจะเรียกครอบครัวของฝ่ายหญิงว่า “เน่ง จา” ซึ่งหมายความว่า “ครอบครัวของภรรยา” ได้แก่พ่อ แม่ พี่ น้องของภรรยา ความสำคัญของการจัดเครือญาติแบบนี้ถือเป็นเรื่องเชื่อมโยงระหว่างแง่ตระกูลต่าง ๆ ให้เกิดเป็นสังคมมั่งในส่วนทั้งหมด แม้ว่าจะไม่ได้เป็นความสัมพันธ์ที่กว้างขวางอย่างในระดับสายตระกูลก็ตาม

ความสัมพันธ์ของฝ่ายชายกับครอบครัวของภรรยาอยู่ในข้อกำหนดที่ว่า ถ้าภรรยาเสียชีวิตลงก่อนสามี เป็นหน้าที่ของสามีที่จะต้องฆ่าตัวให้แก่ครอบครัวภรรยา เมื่อพ่อตาของตนเองสิ้นชีวิต นอกจากนี้ฝ่ายชายเมื่อแต่งงานก็อาจย้ายไปอยู่กับครอบครัวฝ่ายหญิงเพื่อทำงานให้กับพ่อตาเพื่อทดแทนค่าสินสอดในกรณีที่ไม่มีเงินค่าสินสอด

กล่าวโดยสรุป การจัดระเบียบทางสังคมของชาวม้งเป็นการจัดระเบียบที่อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของความเป็นเครือญาติ ทั้งนี้โดยเริ่มตั้งแต่ครอบครัวสายตระกูลถึงแง่ตระกูล โดยมีความสัมพันธ์ทางการแต่งงานเป็นเครื่องเชื่อมโยงแง่ตระกูลต่าง ๆ ดังนี้ สังคมชาวม้งจึงเป็นสังคมที่ค่อนข้างจะมีเอกภาพสูง และมีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด^{๔๗}

๒.๕ โครงสร้างทางวัฒนธรรมของกลุ่มเครือญาติชาติพันธุ์ม้ง

กลุ่มเครือญาติชาติพันธุ์ม้ง นับได้ว่าเป็นกลุ่มญาติที่มีความใกล้ชิดกัน ในทางมานุษยวิทยาถือว่าเป็นญาติวงใน ระบบเครือญาติแบบนี้ มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในสังคมโดยถือว่าการครอบครัวเครือญาติ เป็นพื้นฐานโครงสร้างทางสังคม และมีประเพณีวัฒนธรรม จารีตมาเสริมให้เกิดความเข้มแข็ง นักวิชาการทางมานุษยวิทยาส่วนใหญ่ถือว่าระบบเครือญาติเป็นตัวชี้วัดถึงความอยู่รอด และความรุ่งเรืองของกลุ่ม ประกอบกับระบบการส่งเสริมพลังทางปัญญาของแต่ละกลุ่มซึ่งได้แก่ กระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม (Enculturation Process) การสร้างค่านิยม (Social Values) ทักษะภาพ (Perception) และทัศนคติ (Attitude) ตลอดจนแผนที่ทางภูมิปัญญา (Cognitive Map) ซึ่งนักวิชาการได้กล่าวไว้ว่า “ถ้าหากสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ถูกสร้างเพิ่มเติมไปในทางที่ผิด หนทางอยู่รอดของกลุ่มก็อาจมีอยู่น้อยหรือแทบจะไม่มีเลย นอกจากมีการเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ไม่ถูกต้องไม่เหมาะสมเสียใหม่ให้ทันกาลเวลา”^{๔๘}

^{๔๗} สถาบันวิจัยชาวเขา, ชาวเขาในประเทศไทย, หน้า ๑๑-๑๖.

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖.

โครงสร้างการปกครองและโครงสร้างทางสังคม

โครงสร้างทางสังคม หมายถึง รูปแบบความสัมพันธ์ที่มีบรรทัดฐานเป็นแนวทางปฏิบัติในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความมั่นคงและความสงบสุขในสังคม^{๔๕}

กฎข้อบังคับของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง มีลักษณะคล้ายกับกฎหมายอังกฤษ (Common Law) คือ เป็นกฎหมายที่สืบเนื่องมาจากจารีตประเพณี มิได้มีการบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร จะต่างกันที่ชาวม้งนำเอากฎข้อบังคับไปผูกพันไว้กับภูตผี และชาวม้งเองไม่มีภาษาเขียน ทำให้ชาวม้งถือหลักปฏิบัติตามจารีตประเพณีอย่างเคร่งครัด

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งไม่มีหัวหน้าสูงสุด และไม่ได้อยู่ร่วมกันเป็นหนึ่งทีเดียวกัน ต่างแยกหมู่บ้านออกไปปกครองตนเองเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อกัน สังคมในแต่ละหมู่บ้านจึงเป็นสังคมเล็กสามารถเรียกประชุมโดยตรงและพร้อมเพรียงกันได้

การกำหนดวิธีการปกครองใช้วิธีออกเสียง ซึ่งทุกคนมีสิทธิเท่ากันคนละเสียง และถือเสียงข้างมากเช่นเดียวกับหลักสากลทั่วไป แต่ผู้มีสิทธิออกเสียงในการปกครองได้แก่ ผู้ชายที่เป็นใหญ่เท่านั้น ผู้หญิงและเด็กมีสิทธิเข้าร่วมประชุมรับฟังและแสดงความคิดเห็นได้ แต่ไม่มีสิทธิออกเสียงเพราะถือว่าผู้หญิงเป็นช้างเท้าหลัง เชื้อฟั้งและปรนนิบัติสามีเท่านั้น สำหรับเด็กนั้นชาวม้งมิได้ถืออายุเป็นเครื่องวัด หากวัดด้วยการเป็นผู้มีความรับผิดชอบ ความสามารถจากการทำงานตลอดจนผลงานที่ได้กระทำ โดยที่ประชุมหมู่บ้านจะเป็นผู้พิจารณากำหนด

หัวหน้าหมู่บ้านมีฐานะเป็นประมุขและผู้นำของหมู่บ้าน การได้มาของหัวหน้าหมู่บ้านมาจากการเลือกตั้ง ซึ่งเป็นตัวแทนในนามของหมู่บ้านนั้น ๆ หัวหน้าหมู่บ้านมีสิทธิแต่งตั้งผู้ช่วยได้ ๑-๒ คน ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งหัวหน้าหมู่บ้านไม่มีกำหนดไว้ แต่จะสิ้นสภาพโดยการตาย ลาออก อพยพไปอยู่ที่อื่น หรือถูกที่ประชุมหมู่บ้านปลดออก โดยการลงมติไม่ไว้วางใจซึ่งเป็นการสิ้นสภาพทั้งหมด

หน้าที่ของหัวหน้าหมู่บ้านได้แก่ เป็นผู้แทนของหมู่บ้านในการเจรจาติดต่อกับคนภายนอก รับผิดชอบในการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี ตัดสินข้อพิพาทระหว่างครอบครัว ตัดสินใจในการโยกย้ายหมู่บ้าน หรือมีอำนาจพิเศษในกรณีฉุกเฉิน เช่น ความปลอดภัยของหมู่บ้านในทางปฏิบัติแล้ว การบริหารงานของหัวหน้าหมู่บ้านจะถูกควบคุมโดยผู้อาวุโส ซึ่งเปรียบเสมือนคณะที่ปรึกษาหมู่บ้าน ในทางอ้อมจะเป็นผู้ให้คำปรึกษาแนะนำ ซึ่งหัวหน้าหมู่บ้านไม่จำเป็นต้องปฏิบัติตามเสมอไป แต่มีอิทธิพลต่อหัวหน้าหมู่บ้านไม่น้อย เพราะเป็นคณะที่สามารถคุมเสียงข้างมากในการประชุมหมู่บ้าน

^{๔๕} สมมิตร ลากเพิ่มทวี, ศัพท์สังคมเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร : มปส. ๒๕๔๘), หน้า ๑๕.

การประชุมหมู่บ้านของชาวม้งจะมีลักษณะหน้าที่ ออกระเบียบข้อบังคับกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ไม่ขัดแย้งกับจารีตประเพณี เพื่อบังคับใช้ภายในหมู่บ้าน การประชุมไม่จำกัดจำนวน เพศ วัย ทั้งไม่ระบุจำนวนว่ามีเท่าใดจึงจะครบองค์ประชุม การออกเสียงถือหลัก ๑ เสียง ๑ คน หัวหน้าหมู่บ้านจะเป็นประธาน ในกรณีคะแนนเสียงเท่ากันประธานมีอำนาจชี้ขาดให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดชนะ และในกรณีที่มีการเลือกตั้งหัวหน้าหมู่บ้านขึ้นใหม่ ที่ประชุมจะเลือกผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีอาวุโสทำหน้าที่เป็นประธาน

เมื่อเกิดกรณีข้อพิพาทหรือเกิดเหตุการณ์ร้ายแรงขึ้นภายในหมู่บ้าน ชาวม้งจะไม่ยินยอมให้เจ้าหน้าที่ทางรัฐเข้าไปดำเนินการ โดยกลุ่มผู้นำหมู่บ้านและผู้อาวุโสจะดำเนินการกันเอง การตัดสินใจตัดสินคดีความของชาวม้งที่ปฏิบัติกันมาดำเนินการตามกระบวนการอยู่ ๒ ประการ ดังต่อไปนี้

๑) ผู้เสียหายนำความไปร้องเรียนต่อคณะผู้อาวุโสของสกุล คณะผู้อาวุโสตัดสินข้อพิพาทระหว่างคู่อริ และจะถือเอาคำตัดสินของกลุ่มผู้อาวุโสเป็นที่สุด กรณีเช่นนี้หัวหน้าหมู่บ้านจะไม่เข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะถือว่าเป็นเรื่องภายในแซ่สกุล

๒) ผู้เสียหายนำความไปร้องเรียนต่อหัวหน้าหมู่บ้าน ๆ จะเรียกคู่อริมาสอบถามและจะแต่งตั้งคณะกรรมการกลางตัดสินข้อพิพาท

ในกรณีแต่งตั้งคณะกรรมการกลาง ขึ้นมาดำเนินการจะมีวิธีการแต่งตั้งอยู่ ๒ ประการ

ก. หัวหน้าหมู่บ้านเป็นผู้แต่งตั้ง โดยการยินยอมของคู่อริ จะแต่งตั้งบุคคลใดมาปฏิบัติหน้าที่ก็ได้ ยกเว้นคนที่อยู่ในสกุลเดียวกันกับคู่อริ

ข. คู่อริสมัครใจแต่งตั้งเอง โดยให้เลือกบุคคลที่จะมาเป็นกรรมการฝ่ายละเท่า ๆ กัน จะเลือกคนในสกุลของคู่อริมาเป็นกรรมการฝ่ายตนก็ได้ แต่ห้ามเลือกคนในกลุ่มเดียวกัน

กรรมการทั้ง ๒ ฝ่าย โดยปกติจะมีประมาณ ๖-๑๐ คน การพิจารณาตัดสินคดีความ จะทำการที่บ้านหัวหน้าหมู่บ้าน หลังจากซักข้อเท็จจริงทุกฝ่ายแล้ว คณะกรรมการจะตัดสินโดยการออกเสียง ถือเสียงข้างมาก ถ้าคะแนนเสียงเท่ากัน หัวหน้าหมู่บ้านจะเป็นผู้ตัดสินชี้ขาด

สำหรับบทลงโทษจะอาศัยจารีตประเพณีเป็นเกณฑ์ ถ้าเป็นกรณีใหม่หัวหน้าหมู่บ้านและคณะกรรมการก็จะพิจารณาบทลงโทษขึ้นใหม่และให้ถือเป็นหลักปฏิบัติต่อไป^{๕๐}

การปกครองของชาวม้งถือหลักเสียงข้างมาก ชาวม้งจึงรวมพลังกันได้เป็นกลุ่มก้อนเหมือนระบบพรรคการเมือง แต่ไม่ได้ถืออุดมการณ์เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวสมาชิก หากแต่ถือสายสัมพันธ์ทางสกุลเป็นเครื่องรวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว ฉะนั้นสกุลใดใหญ่มีสมาชิกมากก็จะมีเสียงข้างมากในการดำเนินงานทั้งปวง แต่ก็อาจมีสกุลเล็ก ๆ รวมกันจนได้เสียงข้างมากก็มี

การบริหารงานของกลุ่มแต่ละกลุ่ม ขึ้นอยู่กับผู้ที่มีอาวุโสของสกุล ดังเช่นในกรณีเลือกตั้งหัวหน้าหมู่บ้าน ผู้อาวุโสของแต่ละสกุลจะเรียกสมาชิกของตนมาประชุมเพื่อคัดเลือกผู้แทน

^{๕๐} รศ.สุนทรี พรหมเมศ, ชาวเขาในประเทศไทย, หน้า ๓๕-๔๑.

เข้าสมัครรับเลือกตั้งเป็นการภายในก่อน เมื่อเสียงส่วนใหญ่มีมติอย่างไร สมาชิกทุกคนจะต้องไปออกเสียงตามมติของกลุ่ม ในที่ประชุมของหมู่บ้านอย่างพร้อมเพรียงกัน

เมื่อพิจารณาการปกครองของชาวม้ง อาจเรียกได้ว่าเป็นประชาธิปไตยเช่นกัน เพราะชาวม้งได้ใช้อำนาจนี้ในการตัดสินใจและกำหนดวิธีการปกครองหรือกิจกรรมต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง^{๕๐}

การปกครองในอดีตของชาวม้ง จะมีแกนนำของแต่ละแซ่ตระกูลเป็นผู้นำในการปกครอง ขณะเดียวกันจะมีผู้นำสูงสุดที่มีความรู้ความสามารถ ที่ได้รับคัดเลือกมาเป็นคนปกครองชุมชนทั้งหมด โดยมีผู้อาวุโสของชุมชนเป็นที่ปรึกษา

ในปัจจุบัน หลังจากทางราชการได้กระจายระบบการปกครองอย่างเป็นทางการ เข้าไปในชุมชนชาวม้ง ทำให้ชุมชนของชาวม้งมีการเลือกตั้งคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อรับผิดชอบงานในด้านต่าง ๆ ของหมู่บ้าน แต่อย่างไรก็ตามยังคงมีแกนนำของชุมชนแต่ละแซ่ตระกูลอยู่

วงศ์ตระกูล ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีการจัดระบบโครงสร้างทางสังคมที่เข้มแข็งภายในกลุ่มเครือญาติที่นับถือบรรพบุรุษเดียวกัน กลุ่มแซ่ตระกูลเหมือนกันอยู่ในชุมชนเดียวกัน ระบบแซ่ตระกูลมีอิทธิพลครอบคลุมการจัดระเบียบกลุ่มสังคม และทำหน้าที่เป็นจุดศูนย์กลางของวัฒนธรรมม้ง โดยเป็นตัวเชื่อมโยงพฤติกรรมต่าง ๆ ทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจและศาสนาของชาวม้งเข้าด้วยกัน

องค์กรภายในชุมชนของชาวม้ง

ในชุมชนชาวม้งมีองค์กร ๒ ลักษณะ คือ องค์กรแบบดั้งเดิม และองค์กรที่เกิดขึ้นใหม่ หรือองค์กรที่มีลักษณะเป็นทางการ

องค์กรชุมชนแบบดั้งเดิม ได้แก่

๑. กลุ่มเครือญาติ เป็นองค์กรชุมชนแบบดั้งเดิมที่เข้มแข็งที่สุด มีผู้นำของแต่ละกลุ่มเครือญาติเป็นแกนนำ บทบาทที่สำคัญคือช่วยกันแก้ไขปัญหา เป็นที่ปรึกษาและปกป้องชุมชน

๒. กลุ่มผู้รู้ (หมอผี/หมอยาสมุนไพร) ชุมชนม้งจะมีผู้รู้ ผู้นำหรือผู้อาวุโสคอยทำหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตลอดจนเป็นผู้รักษาอาการเจ็บป่วยต่าง ๆ

๑. องค์กรจัดตั้งในพิธีแต่งงาน ชุมชนม้งจะมีรูปแบบการจัดตั้งในการจัดงานแต่งงาน โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ประกอบด้วยผู้ทำหน้าที่ดังนี้

ก. เจ้าแม่หรือพ่อสื่อ (Mej koob) ทำหน้าที่ในการเป็นคนกลางหรือติดต่อคลี่คลายปัญหาต่าง ๆ ระหว่างญาติของฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย

ข. ผู้จัดการ (Kav Xwm) ทำหน้าที่บริหารจัดการงานทั้งหมดแทน พ่อ แม่

ค. พ่อครัว (Tshwj Kab) ทำหน้าที่ ดูแลจัดการเรื่องอาหารทั้งหมด

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑.

- ง. แม่ครัว (Niam ua mov) ทำหน้าที่หุงข้าว ดูแลเรื่องอาหาร น้ำดื่ม
- จ. เพื่อนเจ้าบ่าว (Phij Laj) ทำหน้าที่เป็นเพื่อนเจ้าบ่าวในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ
- ฉ. เพื่อนเจ้าสาว (Niam ua lua) ทำหน้าที่เป็นเพื่อนเจ้าสาว โดยส่วนใหญ่จะเป็นน้องสาวหรือหลานสาวของญาติทางฝ่ายชาย
- ช. คนแบกของ (Tshu) ทำหน้าที่แบกสัมภาระต่าง ๆ
- ซ. คนรินเหล้า (Tuav tiag/Tub laub cawv) ทำหน้าที่รินเหล้าให้แขกตามขั้นตอนพิธีกรรมงานแต่งงาน

๔. องค์กรจัดตั้งในงานศพ (Kab Kev Pam Tuag) มีการจัดตั้งเกี่ยวกับคนที่จะมาช่วยจัดการงานศพแทนเจ้าทุกข์ ประกอบด้วยผู้ทำหน้าที่ ดังนี้

- ก. คนชี้ทาง (Tus qhuab kev)
- ข. ผู้จัดการ (Kav Xwm)
- ค. พ่อครัว (Tshwj kab)
- ง. แม่ครัว (Niam ua mov)
- จ. คนตัดพิน (Tus txiav tawg)
- ฉ. คนตักน้ำ (Tus kwv bej)
- ช. คนยิงปืน (Tus tsav pom)
- ซ. คนนำทัพ (Tus hau nros) มีบางเฉพาะกลุ่มตระกูล
- ฌ. คนทำโลงศพ (Txiv txiag)
- ญ. คนร้องบทคำสอน (Tus hais txiv xaiv)
- องค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่

หลังจากระบบการปกครองของรัฐได้เข้าไปมีบทบาทในชุมชนของชนเผ่า ทำให้เกิดองค์กรใหม่ขึ้นมา ซึ่งมีลักษณะเป็นทางการ ได้รับคัดเลือกจากการเลือกตั้งหรือได้รับการจัดตั้งจากภายนอก ได้แก่

- ผู้ใหญ่บ้าน, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
- คณะกรรมการหมู่บ้าน
- สมาชิก อบต.
- กลุ่มสตรี, กลุ่มเยาวชน
- อาสาสมัคร อสม.^{๕๒}

กลุ่มชาวม้งนอกจากจะมีระบบการปกครองที่หลากหลาย ผสมผสานระหว่างรูปแบบดั้งเดิมและระบบการปกครองสมัยใหม่ แต่กลุ่มชาวม้งก็มีโครงสร้างของระบบเครือญาติอีกชั้นเป็นกรอบของการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน นักมานุษยวิทยาแบ่งโครงสร้างของระบบเครือญาติใน

^{๕๒} กลุ่มเครือข่ายสิ่งแวดล้อมม้ง, องค์ความรู้ชนเผ่าม้ง, หน้า ๔-๖.

สังคมม้งออกเป็น ๓ ระดับ คือ แซ่ตระกูล (Clan/Xeem) กลุ่มนับถือผี (sub-clan/lb Tug Dab Qhuas) และ กลุ่มร่วมสายโลหิต (Lineage/lb cum) คำว่า “แซ่” (Xeem ในภาษาม้ง) เป็นคำที่ยืมมาจากคำว่า “ซิง” (Shing หรือ Xing) ในภาษาจีน หมายถึงกลุ่มตระกูล ซึ่งสมาชิกสืบสายโลหิตผ่านทางบิดาเป็นหลัก มีสองแนวคิดเกี่ยวกับที่มาของระบบแซ่ตระกูลในสังคมม้ง ดังนี้

แนวคิดแรกเชื่อว่า ระบบแซ่ตระกูลเกิดขึ้นในสังคมม้งมาตั้งแต่แรก ตามนิยายเรื่องน้ำท่วมโลก กล่าวคือ ภายหลังจากน้ำท่วมโลกครั้งใหญ่ในประวัติศาสตร์ คงเหลือเพียงสองพี่น้องชายหญิงคู่เดียวบนผืนโลก เมื่อทั้งสองแต่งงานกันฝ่ายหญิงก็ตั้งครรภ์และให้กำเนิดลูกที่มีลักษณะกลมและน้มเหมือนลูกโป่ง ทั้งสองจึงทำตามคำแนะนำของพระเจ้า (Saub) โดยการตัดเป็นเสขขึ้นเนื้อแล้วนำไปแขวนตามกิ่งต้นไม้ต้นหญ้ารอบบ้าน รุ่งเช้าขึ้นมาก็พบว่ามีกระท่อมเกิดขึ้นมากมายตามที่ต่าง ๆ ดังกล่าว และเสขขึ้นเนื้อแต่ละชิ้นได้กลายเป็นคู่สามีภรรยาใหม่ในกระท่อมแต่ละหลัง เมื่อสอบถามจึงได้ความว่าแต่ละคูมีชื่อที่เป็นของแซ่ตระกูลต่าง ๆ ของคนม้ง สองพี่น้องสามีภรรยาจึงกำหนดกฎเกณฑ์ให้ลูกที่เกิดขึ้นใหม่ดังกล่าวว่า ห้ามไม่ให้ลูกหลานของแต่ละคู่ แต่งงานกันเองภายในแซ่ตระกูล แต่ให้แต่งงานกับแซ่ตระกูลอื่น มิฉะนั้นก็จะเกิดลูกมาไม่สมบูรณ์ดังลูกของสองพี่น้องสามีภรรยา กฎเกณฑ์ดังกล่าวชาวม้งยังคงถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดในสังคมม้งปัจจุบันตามแนวคิดดังกล่าว บางแหล่งข้อมูลบอกว่าคนม้งมี ๑๒ แซ่ตระกูล บางแหล่งข้อมูลบอกว่ามีมากถึง ๑๘ แซ่ตระกูล

แนวคิดที่สอง เชื่อว่าระบบแซ่ตระกูลในสังคมม้งนั้นมิได้ติดมากับคนม้งตั้งแต่ต้น แต่ได้รับอิทธิพลมาจากคนจีน มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่าชื่อกษัตริย์ นักปราชญ์และพระเอกนางเอกในประวัติศาสตร์หรือนิทานของคนม้งนั้นมีแต่ชื่อบุคคล แต่ไม่ปรากฏชื่อสกุล เป็นต้นว่า Tswb Tshoj, Xwm Kab, Nujyob Dub, Nuj Toog Nuj Nplhaib Zag, Muam Nkauj See, Muam Nkauj Lig ในส่วนของนักมานุษยวิทยาเองก็ค้นพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์บางอย่างว่า คนม้งนั้นนำเอาระบบแซ่ตระกูลมาจากชาวจีน โดยเฉพาะในยุคที่คนจีนได้เข้ามาในบริเวณที่ชาวม้งตั้งถิ่นฐานอยู่ มีการจัดตั้งขุนนางระดับท้องถิ่นขึ้น ผู้นำชาวม้งบางคนยืมเอานามสกุลขุนนางชั้นสูงของชาวจีนมาใช้ ทั้งนี้เพื่อความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่ ในทางกลับกันเป็นนโยบายของผู้นำจีนในการที่จะผสมผสานชาวม้งและกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ให้กลายเป็นจีนในที่สุด

กลุ่มนับถือผี (sub-clan) เป็นกลุ่มเครือญาติภายในแซ่เดียวกันที่ประกอบพิธีกรรมบางอย่างเหมือนกัน พิธีกรรมที่มักจะมีการอ้างอิงถึงอยู่เสมอเมื่อต้องสอบถามความสัมพันธ์ทางเครือญาติในสังคมม้งได้แก่ พิธีเลี้ยงผีประตูบ้าน (Dab Roog) พิธีเลี้ยงผีวัว (Nyuj Dab) พิธีศพและลักษณะของหลุมฝังศพ โดยพิธีเลี้ยงผีประตูบ้านและผีวัวนั้น จะใช้จำนวนชุดของถ้วยชามที่วางขึ้นส่วนของอวัยวะของหมูและวัวเพื่อทำการสักการะ กับจำนวนกองเล็กที่วางในกระดังเป็นเกณฑ์

ส่วนพิธีศพก็จะดูจากลักษณะของการวางศพในบ้าน มีลักษณะการวางลงบนพื้นหรือแขวนไว้กับฝาผนังบ้าน และการฆ่าวัวในวันที่จะนำศพไปฝังนั้นตั้งศพเอาไว้ในบ้านหรือนอกบ้าน สำหรับลักษณะของหลุมฝังศพนั้นดูว่าเป็นแบบมั้ง (กลบด้วยดินแล้วทับด้วยกิ่งไม้หรือล้อมด้วยไม้ไผ่สาน) หรือเป็นแบบจีน (ก่อด้วยก้อนหินทับไว้ชั้นบนสุด) ถ้าเป็นคนในแซ่เดียวกันและการประกอบพิธีกรรมเหล่านี้แบบเดียวกัน ก็สันนิษฐานได้ในระดับหนึ่งว่า สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวมักจะมีการหีบห่อหรือดกหล่นอยู่เสมอ โดยเฉพาะเมื่อกลุ่มญาติพี่น้องต้องแยกไปอยู่ในชุมชนที่อยู่ห่างไกลกัน กลุ่มผู้อาวุโสในสังคมมั้งสั่งสอนแก่ลูกหลานอยู่เสมอว่าให้ดูที่การมีเชื้อบรรพบุรุษคนเดียวกันเป็นหลัก

กลุ่มร่วมสายโลหิต (Lineage) หมายถึงกลุ่มคนในแซ่เดียวกันที่ยังคงสามารถสืบทราบถึงชื่อของบรรพบุรุษร่วมที่เป็นคนเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นการย้อนหลังไปถึงกี่ชั่วรุ่น (Generation) ก็ตาม แม้ว่าสมาชิกในกลุ่มแซ่ดังกล่าวแยกย้ายกระจัดกันไปอยู่คนละทาง เป็นระยะเวลาานหลายชั่วรุ่น การประกอบพิธีกรรมบางอย่างแตกต่างกันไป แต่ถ้ายังสามารถสืบสาวกลับไปถึงชื่อของบรรพบุรุษคนเดียวกันแน่นอนว่าพวกเขาเป็นคนร่วมสายโลหิตเดียวกัน หรือคนในครอบครัวเดียวกัน (Ib Tse Neeg) โดยปกติแล้วชื่อของบรรพบุรุษดังกล่าวมักจะมีการพูดถึงอยู่เสมอเมื่อมีงานเทศกาลสำคัญต่าง ๆ จะต้องบอกเชิญมารับการสักการะและดื่มกินกัน ซึ่งมักจะเรียกไม่เกินสามชั่วรุ่นที่ผ่านมานอกนั้นเป็นการบอกเล่าถึงประวัติของครอบครัวจากพ่อแม่สู่ลูกหลาน

การที่สมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์มั้งมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในสังคม ต่างระดับกันสืบเนื่องมาจากระบบความเชื่อในลัทธิดั้งเดิม ระบบของแซ่ตระกูลและการสืบทอดทางสายเลือด ปัจจัยเหล่านี้เป็นตัวเชื่อมคนมั้งเข้าด้วยกัน โครงสร้างทางสังคมระบบเครือญาติทั้ง ๓ รูปแบบนี้ จะมีระดับความเป็นเครือญาติที่แตกต่างกัน ความเชื่อมสัมพันธ์ก็จะมีระดับที่แตกต่างกันออกไป แต่มีความหมายของความเป็นเครือญาติทั้งสิ้น โครงสร้างของระบบเครือญาติของชาวมั้งความเชื่อและพิธีกรรม ดูเหมือนจะมีอิทธิพลต่อการประพฤติปฏิบัติในวิถีชีวิตของชาวมั้งค่อนข้างมาก ความเชื่อบางอย่างนำมาสู่แนวทางการปฏิบัติของกลุ่มได้เหมือนกัน เช่น สมาชิกในแซ่เดียวกันถือเป็นพี่น้องกัน ชายหญิงร่วมแซ่ตระกูลเดียวกันไม่สามารถแต่งงานกันได้ไม่ว่าจะอยู่หมู่บ้าน หรือประเทศใดก็ตาม สมาชิกในกลุ่มที่นับถือผีเดียวกันสามารถประกอบพิธีกรรมบางอย่างแทนกันได้ และศพของผู้ตายที่เป็นคนในกลุ่มสายโลหิตเดียวกัน สามารถนำมาประกอบพิธีกรรมในบ้านของสมาชิกครัวเรือนอื่นได้ เป็นต้น นอกจากนั้นความร่วมมือกันทางเศรษฐกิจและสังคมอื่นๆ ในชีวิตประจำวันล้วนอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ทั้งสามระดับดังกล่าวทั้งสิ้น^{๕๓}

^{๕๓} ปิ่นแก้ว เหลืออร่ามศรี, อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ, หน้า ๒๐๐-๒๑๔.

๒.๕.๑ กำเนิดและสถานภาพ

การเป็นสมาชิกกลุ่ม

ระบบแซ่ตระกูลของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง มีอิทธิพลครอบคลุมในการจัดระเบียบกลุ่มสังคม และทำหน้าที่เป็นจุดศูนย์กลางของวัฒนธรรมชาวม้ง โดยเป็นตัวเชื่อมโยงพฤติกรรมต่าง ๆ ทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจและศาสนาของม้งเข้าไว้ด้วยกัน โครงสร้างในระบบกลุ่มแซ่ตระกูลของชาติพันธุ์ม้งนับถือและสืบวงศ์ตระกูลญาติฝ่ายชาย กล่าวคือลูกชายจะเป็นสมาชิกของตระกูล(แซ่) ของบิดา ลูกสาวจะเป็นสมาชิกของตระกูลของพ่อ เมื่อถึงเวลาแต่งงานแล้วจึงจะกลายเป็นสมาชิกของตระกูลสามี

รากฐานโครงสร้างทางสังคมของชาวม้งได้แก่ครอบครัว ซึ่งไม่ได้รวมเฉพาะผู้ที่อยู่ภายใต้หลังคาครัวเรือนเดียวกันเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงผู้ที่อยู่ภายใต้อำนาจของหัวหน้าครอบครัวคนเดียวกันด้วย องค์ประกอบของครัวเรือนประกอบขึ้นด้วย ตั้งแต่ครอบครัวแรกเริ่ม ประกอบด้วยพ่อแม่และลูก ๆ ที่ยังไม่ได้แต่งงาน จนถึงครอบครัวขยายของญาติพี่น้องฝ่ายชายได้แก่ พ่อแม่ ลูกชายที่แต่งงานแล้ว ภรรยา บุตร ลูกชายและลูกสาวที่ยังไม่ได้แต่งงานและมีบุคคลอื่น ๆ ที่อยู่ในความอุปการะของครอบครัว จำนวนสมาชิกภายในหนึ่งครอบครัวอาจมีตั้งแต่ ๒-๓๐ คน

ครอบครัวหนึ่งจะมีชายผู้มีอาวุโสสูงสุดเป็นหัวหน้าและเป็นผู้นำในครอบครัว สมาชิกทุกคนจะต้องเชื่อฟังในขณะที่บิดามารดายังมีชีวิตอยู่ บุตรชายทุกคนต้องอยู่กับบิดามารดาแยกเรือนไปอยู่ต่างหากไม่ได้ เมื่อบุตรชายคนใดมีภรรยาจะต้องนำภรรยามาอยู่ด้วย เมื่อบิดามารดาทั้งสองเสียชีวิตลงบรรดาลูกๆ จึงแยกเรือนไปอยู่กันคนละหลัง ส่วนเรือนหลังเดิมบุตรชายคนหัวปีครอบครองต่อไป ส่วนน้องที่แยกเรือนก็พาภรรยาและลูกหลานของตนติดตามไปอยู่ด้วย

ครอบครัวของชาวม้งบางครอบครัวมีจำนวนสมาชิกมาก การแก้ปัญหาแออัดในบ้านทำได้โดยต่อบ้านให้กว้างขวางยาวออกไป สมาชิกทุกคนในครอบครัวหนึ่งจะมีความสัมพันธ์กันในฐานะญาติ แต่ถ้าญาติที่เป็นสตรีคนใดไปสมรสกับกลุ่มแซ่ตระกูลอื่น ความสัมพันธ์ในฐานะญาติก็เป็นอันสิ้นสุดลง และสตรีผู้นั้นต้องออกจากบ้านไปอยู่กับตระกูลสามี แต่คำว่าป้า อา พี่สาว น้องสาว หลานสาว ก็ยังคงเรียกกันอยู่ แต่ไม่ได้แสดงถึงความเป็นญาติกัน^{๕๔}

สถานภาพทางสังคม

สถานภาพเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่ผูกพันอยู่กับบรรทัดฐานทางสังคม เพราะจะช่วยให้เกิดความมีระเบียบในสังคม สถานภาพ คือ ตำแหน่งที่ได้จากการเป็นสมาชิกของกลุ่ม นักสังคมวิทยาบางคนให้ความหมายของสถานภาพในเทอมของระดับ (Rank) คือความสูงต่ำ^{๕๕}

^{๕๔} ขจัดภัย บุญพัฒน์, ชาวเขา, หน้า ๑๗-๑๘.

^{๕๕} คณาจารย์ภาควิชาสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยา, สังคมและวัฒนธรรม, หน้า ๑๑.

กล่าวโดยรวมแล้วสถานภาพคือ สิ่งที่เกิดขึ้นกับบุคคลโดยทำให้บุคคลนั้นแตกต่างจากผู้อื่น และเกี่ยวข้องกับผู้อื่นในสังคมส่วนรวม ตลอดจนตำแหน่งที่ได้จากการเป็นสมาชิกของกลุ่ม เพื่อเป็นสิ่งที่ช่วยให้มนุษย์ติดต่อสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ และได้รับผลตามจุดมุ่งหมาย^{๕๖}

สังคมของชาวม้งเป็นอีกกลุ่มวัฒนธรรมหนึ่ง ที่มีอัตลักษณ์ทางสังคมเป็นของตนเอง คือ ระบบเครือญาติ กลุ่มญาติหรือบุคคลที่เป็นแซ่ตระกูลเดียวกันจะมีความประพฤติดูแลในกรอบเดียวกัน สิ่งเหล่านี้ได้รับอิทธิพลมาจากบรรพบุรุษและผู้นำกลุ่มแซ่ตระกูลนั้น ๆ เป็นต้นแบบ ชาวม้งทุกกลุ่มแซ่ตระกูลจะรวมกันเป็นเอกภาพอย่างสมบูรณ์ได้ จะต้องมิผู้นำภายในกลุ่มของตนเอง และผู้นำนี้เองจะเป็นตัวแปรสำคัญของแซ่ตระกูล ในสังคมของชาวม้งบุคคลที่มีอิทธิพลต่อสมาชิกภายในกลุ่มจะมีกลุ่มบุคคลดังต่อไปนี้

๑. ผู้นำกลุ่มแซ่ตระกูล
๒. ผู้นำหมู่บ้าน (ปัจจุบัน คือ ผู้ใหญ่บ้าน)
๓. กลุ่มผู้อาวุโสประจำแซ่ตระกูล
๔. ผู้ประกอบพิธีกรรมประจำแซ่ตระกูล

ในส่วนของผู้นำกลุ่มแซ่ตระกูล ผู้ที่มาดำรงตำแหน่งนี้จะได้รับการคัดเลือกมาจากกลุ่มผู้อาวุโสของกลุ่มแซ่ตระกูลนั้น ๆ คุณสมบัติของผู้นำกลุ่มแซ่ตระกูลจะมีเกณฑ์คัดเลือกคือ เป็นบุคคลที่เชื่อถือได้ มีความรู้ความสามารถ มีความประพฤติที่ดี เป็นคนกล้าพูด พูดแล้วมีคนฟัง มีความเด็ดขาด เป็นที่พึ่งทางใจได้เมื่อเกิดเหตุการณ์กับญาติพี่น้อง ผู้นำภายในหนึ่งกลุ่มแซ่ตระกูลจะมีเพียง ๑ คนเท่านั้น ส่วนบุคคลที่มีคุณวุฒิและวัยวุฒิเทียบเท่าหรือรองลงมาจะเป็นกลุ่มผู้อาวุโสของแซ่ตระกูล ผู้นำกลุ่มแซ่ตระกูลจะมีบทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบทุกอย่างภายในแซ่ตระกูลที่ตนเองควบคุมอยู่ บทบาทหลักของผู้นำกลุ่มแซ่ตระกูลจะมีหน้าที่ ดังต่อไปนี้

๑. เป็นที่ปรึกษาให้กับญาติพี่น้องในตระกูลเดียวกันที่เดือดร้อน และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

๒. คอยปกป้องคุ้มครอง และเป็นที่พึ่งทางใจให้กับญาติทั้งหลาย

๓. ทำหน้าที่ตามประเพณี พิธีกรรม ในด้านความเชื่อต่าง ๆ ประจำแซ่ตระกูล

๔. เมื่อเกิดปัญหากับคนในกลุ่มแซ่ตระกูล จะทำการช่วยเหลือไกล่เกลี่ยปัญหาที่เกิดขึ้น

๕. อบรมสั่งสอนบุคคลในกลุ่ม

๖. ใ้รางวัลกับผู้ที่ทำคุณงามความดี หรือลงโทษสำหรับผู้ที่ทำความเสื่อมเสียให้กับวงศ์

ตระกูล^{๕๗}

^{๕๖} ชูดา จิตพิทักษ์, สังคมวิทยาและวัฒนธรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (สงขลา: โครงการตำรา วิชาการ มุลินธิมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๒๘), หน้า ๕๕.

ในการดำรงตำแหน่งของผู้นำกลุ่มแซ่ตระกูลที่ถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ จะอยู่ในตำแหน่งตั้งแต่ได้รับคัดเลือกจนถึงแก่ความตาย กรณีในบางหมู่บ้านสมาชิกของกลุ่มไม่มากหรือเป็นกลุ่มแซ่ตระกูลขนาดเล็ก จำนวนประชากรไม่มากพอ ก็จะไม่มีการนำประจำกลุ่มแซ่ตระกูล ถ้าเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ มีสมาชิกภายในกลุ่มแซ่ตระกูลมาก จะมีผู้นำกลุ่มแซ่ตระกูลคอยดูแลอยู่

ผู้นำหมู่บ้าน (ปัจจุบันคือ ผู้ใหญ่บ้าน) หมู่บ้านของชาวม้งในอดีตจะมีผู้นำหมู่บ้านอยู่ ๑ คน ที่ได้รับคัดเลือกมาจากกลุ่มผู้นำแซ่ตระกูลทุกกลุ่ม และมอบอำนาจหน้าที่ในการบริหารปกครองหมู่บ้านแทนกลุ่มผู้นำแซ่ตระกูล ส่วนกลุ่มผู้นำแซ่ตระกูลทุกคนจะเป็นที่ปรึกษาให้กับผู้นำหมู่บ้าน ในปัจจุบันนี้ผู้นำหมู่บ้าน ได้รับการคัดเลือกมาจากชาวบ้านทุกคนโดยการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ใครได้คะแนนเสียงมากที่สุดถือว่าได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้นำหมู่บ้าน มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายตามที่กระทรวงมหาดไทยกำหนด วาระการดำรงตำแหน่งจะมีกฎหมายบัญญัติการดำรงตำแหน่งเอาไว้ (๕ ปี) หากมีการลาออกหรือถูกปลดก็จะมี การเลือกตั้งผู้นำคนใหม่ขึ้นมาแทน

กลุ่มผู้อาวุโสประจำแซ่ตระกูล บุคคลกลุ่มนี้นับอยู่ในกลุ่มผู้นำร่วมแซ่ตระกูล เป็นกลุ่มผู้ที่ให้คำปรึกษากับผู้นำสูงสุด ได้รับการคัดเลือกมาจากกลุ่มผู้อาวุโสภายในแซ่ตระกูลเดียวกัน อำนาจหน้าที่ของกลุ่มผู้อาวุโส คือเป็นที่ปรึกษาให้กับผู้นำสูงสุด ให้ความช่วยเหลือกับกลุ่มเครือญาติที่เป็นคนแซ่ตระกูลเดียวกัน ช่วยเหลือกลุ่มญาติตระกูลเดียวกันเมื่อเกิดความเดือดร้อน เมื่อมีความช่วยเหลือจากญาติเครือญาติ ซึ่งผู้อาวุโสของแต่ละแซ่ตระกูลนั้น ๆ ลูกหลานจะให้ความเคารพนับถือเชื่อฟัง เพราะถือว่าเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ของแซ่ตระกูล ระยะเวลาของกลุ่มผู้อาวุโสที่ดำรงตำแหน่งจะสิ้นสุดลงเมื่อเสียชีวิต

ผู้ประกอบพิธีกรรมประจำแซ่ตระกูลหรือผู้นำทางด้านจิตวิญญาณ ตำแหน่งนี้กลุ่มแซ่ตระกูลหนึ่งจะมีเพียง ๑ หรือ ๒ คนเท่านั้น บางครั้งผู้นำแซ่ตระกูลก็ทำหน้าที่ตรงนี้ด้วยเหมือนกัน วิธีการคัดเลือกบุคคลมาทำหน้าที่เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม ทางกลุ่มผู้อาวุโสภายในกลุ่มแซ่ตระกูลจะเป็นผู้คัดเลือกโดยมองถึงคุณวุฒิวิยวุฒิ พฤติกรรม ความรู้และความสามารถเป็นเกณฑ์ และจะมอบหน้าที่ตรงนี้ให้เป็นผู้ดำเนินการ หน้าที่หลักจะเป็นการประกอบพิธีกรรมที่สำคัญของกลุ่มแซ่ตระกูล เช่น พิธีงานศพ เช่นไหว้บรรพบุรุษ บูชาเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำแซ่ตระกูล เป็นต้น ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งของผู้ประกอบพิธีกรรมประจำแซ่ตระกูลจะสิ้นสุดลงเมื่อเสียชีวิต

การดำรงตำแหน่งของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในแซ่ตระกูลของชาวม้ง กลุ่มผู้อาวุโสประจำแซ่ตระกูลจะมีอิทธิพลมาก หากบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งในแซ่ตระกูลคนใดมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมหรือไม่สมเกียรติฐานะที่ดำรงตำแหน่งนั้น ทางผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโสจะปรึกษาหา

^{๕๓} สัมภาษณ์ นายเลาสื่อ กุลสุพรรณรัตน์ (แซ่จาง), ผู้ใหญ่ ที่ปรึกษาประจำตระกูลแซ่จาง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๑.

แนวทางแก้ไข เพื่อให้โอกาสปรับเปลี่ยนพฤติกรรม หากยังไม่มี การแก้ไขความประพฤติ ทางผู้นำ และกลุ่มผู้อาวุโสจะถอดออกจากตำแหน่งที่ดำรงอยู่ และจะแต่งตั้งบุคคลอื่นมาดำรงตำแหน่งแทน

สถานภาพทางเพศ

วัฒนธรรมการปฏิบัติระหว่างเพศของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งถือเป็นเรื่องที่สำคัญ โดยชาวม้งถือว่าผี(บรรพบุรุษ)อยู่ที่ฝ่ายชาย การเป็นผู้นำทางชุมชนหรือสังคม ตลอดจนถึงหัวหน้าครอบครัว จึงต้องให้ฝ่ายชายเป็นช้างเท้าหน้าในทุกเรื่อง ส่วนฝ่ายหญิงในสังคมม้งถือว่าเป็นช้างเท้าหลังคอยรับคำสั่งแล้วปฏิบัติตาม การปฏิบัติระหว่างเพศในรูปแบบของชาวม้งถือจารีตที่ว่า เมื่อผู้หญิงแต่งงานกับผู้ชายแล้วต้องย้ายออกจากบ้านของตนเองไปอยู่กับตระกูลสามี ซึ่งในตระกูลของสามีก็มีผู้นำครอบครัวอยู่แล้วคือพ่อของสามีที่เป็นใหญ่ในครอบครัวนั้น เมื่อฝ่ายหญิงเข้าไปเป็นสมาชิกของกลุ่มจะแสดงความคิดเห็นอะไรออกมาขอมไม่สมควร โดยจะปฏิบัติตามหน้าที่หรือจารีตตามแซ่ตระกูลที่ตนเข้าไปเป็นสมาชิก กิจกรรมและพิธีกรรมที่ผู้ชายเป็นผู้นำหรือสั่งการ ได้แก่ การประกอบพิธีกรรมของครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับแซ่ตระกูล เรื่องทรัพย์สินการใช้จ่ายภายในครอบครัว การทำเกษตรกรรม งานภายในบ้าน การลงทุนบางอย่าง การอนุญาตให้แขกพักที่บ้าน(การตัดสินใจ) เรื่องภายในครอบครัวระหว่างสามีและภรรยา กิจกรรมเหล่านี้เป็นหน้าที่ของฝ่ายชาย^{๕๔}

วัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวม้ง การปฏิบัติระหว่างเพศในครอบครัวถือว่าการให้เกียรติซึ่งกันและกัน ฝ่ายหญิงถือเป็นผู้ปฏิบัติตาม ฝ่ายชายเป็นผู้รับผิดชอบต่อครอบครัว หากมีปัญหาข้อผิดพลาดฝ่ายชายจะเป็นผู้ทำการแก้ไข การปฏิบัติตามคติความเชื่อที่ว่าผู้ชายเป็นผู้ที่ทำงานหนักต้องได้รับการปรนนิบัติด้วยดี อย่างเช่น วัฒนธรรมการรับประทานอาหาร ผู้ชายจะเป็นฝ่ายรับประทานอาหารก่อนผู้หญิง ผู้หญิงมีหน้าที่ทำอาหารและจัดสำรับให้กับผู้ชายได้รับประทานก่อน ผู้ชายในที่นี้หมายถึงทุกคนที่อยู่ในครอบครัวหรือครัวเรือนนั้น ๆ ทั้งหมด หลังจากผู้ชายรับประทานอาหารเสร็จแล้ว ฝ่ายผู้หญิงก็จะรับประทานอาหารตามที่หลัง

หลังจากที่ทุกสิ่งทุกอย่างเริ่มเปลี่ยนแปลงไป จากเดิมผู้ชายที่เป็นบิดาเป็นผู้สั่งการหรือตัดสินใจทุกอย่าง มาเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างครอบครัว กิจกรรมใดที่บุตรชายหรือบุตรสาวคิด ตัดสินใจ ลงมือทำได้ในเบื้องต้น ก็สามารถปฏิบัติได้โดยไม่ต้องรอการตัดสินใจจากผู้นำครอบครัวหรือผู้เป็นบิดาอีกต่อไป เมื่อบิดาเห็นว่าบุตรชายคนนี้มีความสามารถและรับผิดชอบกิจการงานภายในบ้านได้ ก็จะมอบอำนาจหน้าที่ให้ไปดำเนินการ ส่วนเรื่องเล็กน้อยที่เป็นหน้าที่ของ

^{๕๔} สัมภาษณ์ นายธนศ ขอดยิ่งหทัยกุล (แซ่ช่าง), ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านพยุเหนือ ผู้ประกอบพิธีกรรมประจำตระกูลแซ่ช่าง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๑.

ผู้หญิง(มารดาหรือบุตรสาว)ก็จะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยว โดยจะให้อิสระในการตัดสินใจและปฏิบัติ ส่วนผู้ชาย(บิดา)จะเป็นที่ปรึกษาให้ในเมื่อมีปัญหาติดขัดในบางเรื่อง^{๕๕}

สังคมชาวม้งในปัจจุบัน ฐานะการเป็นผู้นำหรือการตัดสินใจภายในครอบครัว เริ่มที่จะเปลี่ยนแปลงไป ผู้ชายชาวม้งให้ความสำคัญกับผู้หญิงมากขึ้น โดยถือว่าชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกันเกือบทุกประการ เช่นในเรื่องการวางแผนการตัดสินใจ บางเรื่องผู้หญิงมีสิทธิมากกว่าผู้ชาย แต่ก็ต้องปฏิบัติตามให้ถูกต้องตามให้ถูกต้องตามของสังคมหรือแซ่ตระกูล รูปแบบวิถีปฏิบัติของชาวม้งเมื่อตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ใดแล้วจะปรับวัฒนธรรมของกลุ่มตนเองให้สอดคล้องกับสังคมนั้น ๆ ด้วย เพราะเหตุนี้จึงทำให้ชาวม้งเข้ากับทุกสภาพแวดล้อมทางกายภาพ สังคมของชาวม้งปัจจุบันมีรูปแบบเป็นสังคมบริโภคนิยม ทำให้ผู้ชายต้องเข้าสังคมมากขึ้น ซึ่งก็เป็นส่วนหนึ่งทำให้ผู้หญิงมีสิทธิในการสั่งการเมื่อผู้ชายไม่ได้ปฏิบัติหน้าที่ทางบ้าน บางครั้งสังคมของแซ่ตระกูลเริ่มปรับเปลี่ยนไปตามกระแสของสังคมเหมือนกัน เนื่องจากผู้ชายที่เป็นหัวหน้าครอบครัวปฏิบัติตัวไม่เหมาะสมกับการเป็นผู้นำครอบครัวที่ดี เพราะยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขมากเกินไป ทำให้ภาระหน้าที่ทางครอบครัวผู้หญิงต้องเป็นผู้รับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียว

สถานภาพทางการสมรส

ระบบการแต่งงานของชาวม้ง โดยปกติแล้วผู้ชายมักจะมีภรรยาคนเดียว แต่การแต่งงานกับภรรยาคนที่สองก็อาจทำได้ การแต่งงานกับภรรยาหม้ายของพี่ชายหรือน้องชายปฏิบัติอยู่ในหมู่ของชาวม้งเช่นกัน แต่เป็นเรื่องของความสมัครใจมากกว่าบังคับ การแต่งงานกับภรรยาหม้ายของบิดาจะกระทำมิได้ การแต่งงานกับญาติชั้นหนึ่งและชั้นสอง (พี่น้องร่วมบิดามารดาหรือลูกของพี่หรือน้อง) หรือพี่น้องข้างเคียงถือเป็นข้อห้าม การแต่งงานกับลูกสาวของพี่สาว หรือน้องสาวของพี่ เป็นสิ่งที่นิยมกัน การแต่งงานดังกล่าวไม่ถือเป็นการบังคับ และการแต่งงานกับลูกสาวของพี่ชายหรือน้องชายของแม่ ก็ถือว่าเป็นการถูกต้องตามประเพณีนิยมเช่นเดียวกัน การเลือกผู้หญิงสำหรับการแต่งงานจะต้องเป็นผู้ที่มาจากวงศ์ตระกูลต่างกัน ความสัมพันธ์ระหว่างลูกพี่ลูกน้องที่นิยมว่าควรแต่งงานกัน คือลูกสาวของพี่หรือน้องสาวของพ่อ และลูกสาวของพี่หรือน้องชายของแม่ อนุญาตให้มีได้อย่างเสรี และถือเป็นเรื่องธรรมดา

ผู้ชายชาวม้งถือว่าการสมรสคือการหาแรงงานมาเพิ่มเติม หรือช่วยแบ่งเบาภาระงาน เมื่อชายต้องการภรรยาเขาจะไปสู่ขอกับบิดามารดาของสตรีผู้นั้น บิดามารดาของสตรีก็จะตั้งราคาค่าตัว เมื่อชายตกลงนำเงินจำนวนดังกล่าวไปมอบให้บิดามารดาของสตรีแล้ว เป็นอันว่าสตรีนั้นเป็นภรรยาของตนทันที ไม่ต้องคำนึงถึงความพอใจของสตรี เงินสินสอดหรือค่าตัวสตรีนั้นขึ้นอยู่กับ

^{๕๕} สัมภาษณ์ นายเปา แซ่ย่าง, ผู้ใหญ่ที่ปรึกษาประจำกลุ่มตระกูลแซ่ย่าง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๑.

ฐานะของฝ่ายสตรีและฝ่ายชาย นอกจากนี้ผู้หญิงที่มีร่างกายแข็งแรง มีความขยันขันแข็งในการทำงาน มักจะเป็นที่ติดเนื้อต้องใจผู้ชายชาวม้ง ยิ่งกว่าผู้หญิงที่มีรูปร่างหน้าตาสวยแต่เกียจคร้าน แต่ถ้าหากได้ทั้งสองอย่าง ก็ขยันและรูปร่างหน้าตาสวยงามก็นับว่าเลิศกว่าผู้หญิงม้งทั้งปวง ก่อนแต่งงานผู้หญิงม้งมีอิสระที่จะคบหากับผู้ชายคนใดก็ได้ตามที่เธอพึงพอใจ แต่หลังจากที่แต่งงานแล้วความเป็นอิสระเสรีภาพในเรื่องนี้จะหมดสิ้นไป เพราะต้องทำหน้าที่เป็นแม่บ้านให้กับตระกูลสามีและชื่อสัตย์ต่อสามีคนเดียว

ธรรมเนียมประเพณีในการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีรายละเอียด ดังนี้

๑. ชายจะสมรสกับสตรีในสกุลหรือแซ่ตระกูลเดียวกันไม่ได้ แต่ไม่ห้ามสำหรับลูกพี่ลูกน้องที่ใช้แซ่สกุลต่างกัน

๒. ชายมีภรรยาหลายคนได้ แต่สตรีจะมีสามีหลายคนในเวลาเดียวกันไม่ได้ และภรรยาทุกคนมีฐานะเท่าเทียมกัน

๓. การสมรสจะสมบูรณ์เมื่อฝ่ายชายให้สินสอดแก่บิดาฝ่ายหญิง และทำพิธีกรรมตามจารีตประเพณีเรียบร้อยแล้ว

๔. การสมรสอาจทำได้ ๓ วิธี คือ

- บิดาฝ่ายชายไปสู่ขอ เสียค่าสินสอดตามที่บิดาฝ่ายหญิงจะเรียกร้อง
- หญิงใดที่ตั้งครรภ์ ก่อนที่จะทำการสมรสกับชายใด เมื่อชี้ตัวชายใดให้เป็นสามีแล้ว ชายนั้นจะต้องรับเป็นสามีและต้องเสียค่าสินสอดให้แก่บิดาฝ่ายหญิง

- ชายลักพาหญิงไปอยู่กินด้วยกันก่อน ต่อมาจึงพามาขอมาและเสียค่าสินสอดให้แก่บิดาฝ่ายหญิง

๕. ชายใดก็ตามเมื่อสามารถนำเงินค่าสินสอดที่บิดาฝ่ายหญิงเรียกร้องมาสู่ขอก่อน บิดาของหญิงสาวจะต้องมอบบุตรสาวของตนให้ชายผู้นั้น โดยไม่ต้องคำนึงถึงความพอใจของหญิงนั้น

๖. เมื่อสมรสแล้วชายต้องพาภรรยามาอยู่ที่บ้านบิดาของตน จะอยู่ร่วมกันในเรือนของฝ่ายหญิงไม่ได้

๗. เมื่อสมรสกันถูกต้องตามประเพณีแล้ว ต่อมาฝ่ายหญิงไม่พอใจจะเลิกร้าง แล้วมาอยู่กับครอบครัวเดิมของตนไม่ได้ ในทางกลับกัน ถ้าชายไม่พอใจจะเลิกร้าง โดยมอบให้เป็นภรรยาของชายอื่น โดยเรียกเอาเงินค่าสินสอดเท่าที่เสียไป หรือส่งตัวหญิงคืนไปให้บิดาฝ่ายหญิงโดยไม่เรียกสินสอดคืนก็อาจจะกระทำได้

๘. ชายจะเลิกร้างกับหญิงได้ เฉพาะในกรณีดังนี้

- หญิงเกียจคร้านไม่ยอมเชื่อฟังปฏิบัติตามคำสั่งของสามี
- ภรรยามีชู้กับชายอื่น และสามีเห็นประจักษ์กับตาไม่น้อยกว่า ๓ ครั้ง

๒.๕.๒ บทบาทและหน้าที่

กลุ่มนักมานุษยวิทยาได้ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า พฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกมาตามสิทธิและหน้าที่ ที่สถานภาพของบุคคลนั้นดำรงอยู่ ทั้งนี้บทบาทยังเป็นสิ่งที่สังคมคาดหวังให้บุคคลปฏิบัติตามความรับผิดชอบต่อสถานภาพและสถานการณ์ บทบาทนั้นอาจรวมไปถึงตำแหน่งทางสังคมที่มีชื่อเรียกต่าง ๆ ซึ่งแสดงลักษณะโดยคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น ในลักษณะนี้บทบาทเป็นความคาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคม เพื่อให้ผู้สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคม การที่บุคคลปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของตนในสถานภาพที่ตนมีอยู่ เป็นผลสืบเนื่องมาจากการกระทำอย่างมีแบบแผน โดยผ่านการเรียนรู้มาก่อนว่า ในสถานการณ์เช่นใดตนควรจะต้องประพฤติปฏิบัติอย่างไร เช่น ความเป็นบิดา (พ่อ) บทบาทที่สังคมคาดหวัง คือ เป็นผู้นำและเลี้ยงดูครอบครัว สถานภาพเป็นเด็ก บทบาทหน้าที่ที่สังคมคาดหวัง คือ เชื่อฟังบิดามารดา เข้าศึกษาในโรงเรียน ดังนั้นแล้วสถานภาพและบทบาทจะเป็นของคู่กันเสมอ^{๖๐}

บทบาทและหน้าที่ที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสังคมแสดงออกมา ถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ เพราะทำให้โครงสร้างทางสังคมมีระเบียบแบบแผน กลุ่มชาติพันธุ์จึงเป็นอีกหนึ่งกลุ่มวัฒนธรรมที่มีโครงสร้างทางสังคมเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มตนเอง โดยบุคคลภายในกลุ่มจะมีบทบาทหน้าที่ของตนเองอย่างเห็นได้ชัดและมีรูปแบบที่ชัดเจน บทบาทและหน้าที่เหล่านี้ที่ชาวม้งแสดงออกมาเป็นผลสืบเนื่องมาจากจารีต ประเพณี และความเชื่อ เป็นมูลเหตุของวิถีชีวิต บทบาทและหน้าที่ของกลุ่มชาวม้งสามารถแยกบทบาทของบุคคลต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้

บทบาทผู้ชาย

บทบาทหน้าที่ของผู้ชายในสังคมม้ง มีหน้าที่หลักคือ เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อ เป็นผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่มแซ่ตระกูล การปกป้องคุ้มครองภัย การเข้าร่วมประชุมและแสดงความคิดเห็นในชุมชน การตัดสินใจหรือตัดสินใจคิดความ เป็นเจ้าแก่หรือพ่อสื่อ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นบทบาทของผู้ชายเป็นผู้ดำเนินการ^{๖๑}

บทบาทผู้หญิง

บทบาทหน้าที่ของผู้หญิงในสังคมม้งแบ่งเป็น ๒ กรณี ๑. ผู้หญิงที่เป็นแม่บ้านมีครอบครัวแล้ว ๒. ผู้หญิงที่ยังไม่มีครอบครัว ผู้หญิงที่ยังไม่มีครอบครัวจะมีภาระหน้าที่ในเรื่องของ

^{๖๐} คณาจารย์ภาควิชาสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยา, สังคมและวัฒนธรรม, หน้า ๗๑.

^{๖๑} สัมภาษณ์ นายเลาสือ กุลสุพรรณรัตน์ (แซ่จาง), ผู้ใหญ่ ที่ปรึกษาประจำตระกูลแซ่จาง, ๒๕

การเย็บปักถักร้อย การทำความสะอาดบ้านเรือน จัดหาเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม การดูแลสัตว์เลี้ยงต่าง ๆ ที่อยู่ในบ้าน ซึ่งเป็นงานที่ย่างยากต้องปฏิบัติเป็นประจำทุกวัน ^{๖๒}

บทบาทของพ่อ

ในสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งตามระบบแซ่ตระกูล ภายในครอบครัวหรือครัวเรือนผู้เป็นพ่อหรือหัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้ที่ได้รับการเคารพ ไม่ว่าจะเป็แม่หรือลูกทุกคนที่อยู่ในครอบครัวเดียวกันจะเชื่อฟังและทำตามคำสั่งของผู้เป็นพ่อ บทบาทหลักของพ่อจะมีหน้าที่ เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมภายในครอบครัว ออกคำสั่งให้คนในครอบครัวปฏิบัติ อบรมสั่งสอนลูกและบุคคลที่อยู่ในครอบครัว การสั่งงานภายในครอบครัว เรื่องของเศรษฐกิจภายในครอบครัว การใช้จ่ายทรัพย์สินในครัวเรือน การตัดสินใจภายในครอบครัว เรื่องของการแบ่งทรัพย์สินสมบัติ หน้าที่เหล่านี้เป็นภาระหลักของผู้เป็นพ่อ ^{๖๓}

บทบาทของแม่

สังคมม้งถือว่าผู้หญิงที่เป็นแม่บ้าน(ภรรยา) จะมีหน้าที่คอยเป็นผู้ช่วยของพ่อในการทำงานภายในบ้าน หน้าที่หลักคือการเย็บปักถักร้อย การจัดหาเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม การเลี้ยงดูบุตรหลาน การทำความสะอาดบ้านเรือน เรื่องครัวเรือน เรื่องอาหารการกิน การซื้อขายสัตว์เลี้ยงเพื่อนำรายได้มาจุนเจือครอบครัว ลักษณะภาระหน้าที่เหล่านี้แม่บ้าน(ภรรยา) ถือเป็นงานหลัก ดูเหมือนเป็นงานที่ไม่ใหญ่โตแต่มีความสำคัญในการดำรงชีวิตของทุกคนในครอบครัว ^{๖๔}

บทบาทของลูก

ภายในครอบครัวชาวม้งบุตรชายถือเป็นบุคลากรที่สำคัญ เพราะจะเป็นผู้สืบสกุลต่อจากบิดา ในทางปฏิบัติผู้เป็นบิดาและมารดาจะให้ความรักและเลี้ยงดูด้วยความเท่าเทียมกัน หน้าที่ของบุตรชายและบุตรหญิงเมื่ออยู่ในความดูแลของบิดาและมารดาจะทำหน้าที่ดังนี้ ช่วยเหลือกิจการภายในครอบครัว เชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดามารดา ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในจารีตของแซ่ตระกูล บุตรชายเมื่อแต่งงานมีครอบครัวจะมีบทบาทดำรงวงศ์ตระกูล(แซ่ตระกูลของบิดา)

^{๖๒} สัมภาษณ์ นายเลาสือ กุลสุพรรณรัตน์ (แซ่จาง), ผู้ใหญ่ ที่ปรึกษาประจำตระกูลแซ่จาง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๑.

^{๖๓} สัมภาษณ์ นายธนศ ขอดยิ่งหทัยกุล (แซ่ย่าง), ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านพยุเหนือ ผู้ประกอบพิธีกรรมตระกูลแซ่ย่าง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๑.

^{๖๔} สัมภาษณ์ นายธนศ ขอดยิ่งหทัยกุล (แซ่ย่าง), ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านพยุเหนือ ผู้ประกอบพิธีกรรมตระกูลแซ่ย่าง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๑.

บทบาทของภรรยา

ผู้หญิงชาวม้งที่แต่งงานมีสามีจะมีบทบาทภายในครอบครัวได้แก่ ให้กำเนิดบุตร เลี้ยงดูบุตร เย็บปักเสื้อผ้า ดูแลสัตว์เลี้ยง ทำความสะอาดบ้านเรือน ปฏิบัติตามคำสั่งสามี ช่วยสามีทำการเกษตร จัดหาของใช้ในครัวเรือน จัดการเรื่องอาหาร เข้าร่วมพิธีกรรมตามความเชื่อของตระกูล บทบาทเหล่านี้เป็นหน้าที่ของผู้หญิงชาวม้งที่เป็นภรรยาต้องปฏิบัติภายในครอบครัวที่ตนอาศัยอยู่

การแสดงความเคารพ

ในการแสดงความเคารพนั้นจะมีอยู่สองระดับ คือระดับผู้เฒ่าผู้แก่ คนที่มีอายุต่างกันไม่มาก หรือมีอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน เป็นการแสดงความเคารพกันแบบธรรมดาทั่วไป แต่ถ้าผู้ที่มียศหรือฐานะสูงกว่าอย่างเช่นพระมหากษัตริย์ เจ้านายผู้ใหญ่ การแสดงความเคารพก็จะแตกต่างออกไป คือ นั่งคุกเข่าแล้วเอามือทั้งสองข้างยันกับพื้นเหมือนกำปั้น นิ้วหัวแม่มือทั้งสองข้างยันกับพื้นแล้วก้มหัวลงเล็กน้อย ๑ ครั้ง การแสดงความเคารพแบบนี้ก็เหมือนกับคนจีนที่แสดงความเคารพฮ่องเต้หรือเจ้านายที่มีฐานะทางสังคม

การแสดงความเคารพระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ ตามประเพณีนิยมของชาวม้งดั้งเดิมแล้ว เมื่อเด็กเข้าไปหาผู้ใหญ่ที่มีคุณวุฒิและวัยวุฒิที่สูงกว่าตน ไม่ว่าจะมาจากแซ่ตระกูลเดียวกันหรือต่างแซ่ตระกูล เด็กชายและเด็กหญิงจะแสดงความเคารพตามประเพณี เป็นการแสดงออกถึงความอ่อนน้อมต่อคนต่อผู้ใหญ่ รูปแบบในการแสดงความเคารพจะยกมือขึ้นมาประสานกัน โดยมีมือขวาจับมือซ้ายให้อยู่ระหว่างหน้าอกแล้วก้มศีรษะลงเล็กน้อย และยืนอยู่กับที่ก้มศีรษะลง ๑ ครั้ง ซึ่งเป็นการแสดงความเคารพที่เหมือนกับคนจีนแสดงความเคารพกัน การแสดงความเคารพของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจะมีลักษณะที่ใกล้เคียงกับของคนจีนมาก เพราะประเพณีพิธีกรรมบางอย่างของม้งก็เหมือนกับของคนจีน^{๖๕}

ส่วนการแสดงความเคารพระหว่างชายกับหญิง ถึงแม้จะมีครอบครัวหรือเป็นโสด การแสดงความเคารพระหว่างสองเพศ จะเป็นการแสดงความเคารพโดยสามัญทั่วไปไม่มีรูปแบบชัดเจนคือเมื่อทั้งสองฝ่ายเจอกันจะพูดคุยทักทายเป็นธรรมเนียมเท่านั้น ไม่ต้องยกมือขึ้นมาแสดงอาการเคารพต่อกัน เพราะถือว่าเป็นเรื่องปกติที่จะต้องสร้างความสัมพันธ์ด้วยการทักทาย ผู้หญิงก็ต้องแสดงอาการตอบรับฝ่ายชายด้วยการพูดคุยด้วย ส่วนผู้ชายต้องแสดงความเคารพฝ่ายหญิงโดยไม่ไปจับต้องกายของผู้หญิง ไม่ล่วงเกินทั้งคำพูดและกิริยาอาการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะถือเป็นสิ่งที่ไม่สมควร^{๖๖}

^{๖๕} สัมภาษณ์ นายเปา แซ่ช่าง, ผู้ใหญ่ ที่ปรึกษาประจำตระกูลแซ่ช่าง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๑.

^{๖๖} สัมภาษณ์ นายเลาสือ กุลสุพรรณรัตน์ (แซ่ช่าง), ผู้ใหญ่ ที่ปรึกษาประจำตระกูลแซ่ช่าง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๑.

๒.๕.๓ บรรทัดฐานทางสังคม

บรรทัดฐาน คือ แบบแผนพฤติกรรมหรือกฎเกณฑ์ที่ใช้เป็นแนวทางให้คนในสังคมได้ปฏิบัติต่อกัน เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย^{๖๓}

กฎเกณฑ์ที่เรียกว่า บรรทัดฐานทางสังคมนั้นมีอยู่หลายประเภท นักสังคมวิทยาบางคน เช่น Bierstadt ได้ให้รายชื่อของบรรทัดฐานประเภทต่าง ๆ ไปถึง ๑๔ ประเภทด้วยกัน คือ ประเพณี สิ่งที่ต้องห้าม (Taboos) สมัยนิยม (Fashion) ความนิยมชั่วคราว (Fad) งานพิธี (Ceremonies) พิธีกรรม (Rites) มารยาททางสังคม (Ettiquette) กฎเกณฑ์ (Rules) ข้อบังคับ (Regulation) กฎหมาย วิถีชาวบ้าน จารีต ข้อบัญญัติ (Statutes) และข้อตกลงหรืออนุสัญญา (Conventions) เมื่อพิจารณารายชื่อต่าง ๆ เหล่านี้ จะเห็นว่าบางคำมีความหมายคล้ายๆ กัน โดยทั่วไปนักสังคมวิทยาส่วนมากจะแบ่งบรรทัดฐานทางสังคมออกเป็น ๓ ประเภท คือ วิถีชาวบ้าน จารีต และกฎหมาย^{๖๔}

วิถีชาวบ้าน คือ บรรทัดฐานที่สมาชิกในสังคมควรจะทำ เป็นสิ่งที่ปฏิบัติในชีวิตประจำวัน กระทำจนเป็นความเคยชินหรือทำจนคิดเป็นนิสัย รวมถึงสมัยนิยมและมารยาททางสังคม วิถีชาวบ้านเกิดขึ้นเองโดยไม่มีการวางแผนล่วงหน้า

จารีต คือ บรรทัดฐานที่สมาชิกในสังคมจะต้องกระทำ เป็นแบบแผนที่เกี่ยวข้องกับความดี ความชั่ว ความรู้สึกว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดผิด รวมถึงข้อห้ามที่มีให้สมาชิกกระทำการใด ๆ ที่ฝ่าฝืนจารีต หากผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกสังคมลงโทษอย่างรุนแรง เช่น การเลิกคบหาสมาคม การรุมประชาทัณฑ์

กฎหมาย คือ บรรทัดฐานที่กำหนดให้สมาชิกทุกคนต้องกระทำ ผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกลงโทษอย่างเป็นทางการ^{๖๕}

โดยทั่วไปบรรทัดฐานทางสังคมอาจมีลักษณะที่เป็นข้อบังคับให้ทำตาม (Prescriptive) หรืออาจเป็นข้อห้ามไม่ให้ทำ (Proscriptive) ก็ได้ และบางทีบรรทัดฐานทางสังคมจะออกมาเป็นคู่เป็นต้น

กฎหมาย

มารยาททางสังคมที่กลุ่มชาติพันธุ์มีร่วมกันในการสร้างความเข้าใจ และความสงบสุขในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่บ้านเดียวกัน ส่วนมากเป็นข้อปฏิบัติที่ได้รับแนวคิดมาจากค่านิยมเบื้องต้นในวัฒนธรรมประจำชาติพันธุ์ ซึ่งมารยาททางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์มีในรูปแบบที่เป็นวิถีของการดำเนินชีวิต เพื่อให้กลุ่มชาวม้งเป็นเอกภาพเดียวกัน

^{๖๓} สมมิตร ลากเพิ่มทวี, ศัพท์สังคมเปรียบเทียบ, หน้า ๒๕.

^{๖๔} คณาจารย์ภาควิชาสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยา, สังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๖๒.

^{๖๕} สมมิตร ลากเพิ่มทวี, ศัพท์สังคมเปรียบเทียบ, หน้า ๒๕

กฎเกณฑ์ วินัย ข้อห้าม และข้อปฏิบัติของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งโดยส่วนมากที่ถือปฏิบัติสืบเนื่องมาจากขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อเป็นหลักใหญ่ หากจะอ้างถึงกฎระเบียบ ข้อปฏิบัติที่เป็นลายลักษณ์อักษรในเชิงรูปธรรมของชาวม้งนั้นจะไม่มีฉบับที่กักไว้ กฎเกณฑ์ ข้อห้าม ข้อปฏิบัติ จารีต ประเพณี พิธีกรรม และมารยาททางสังคมที่ชาวม้งถือปฏิบัติกันมาจากบรรพบุรุษ สืบต่อรุ่นสู่รุ่นจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ใช้หลักการจำ สังเกตการณ์ เรื่องเล่าประจำกลุ่ม และการบอกกล่าวของผู้อาวุโสกับคนในตระกูล บางครั้งมีการท่องจำ วิธีการเหล่านี้อาศัยความสนใจ ความเคยชินและการปฏิบัติสืบทอดกันมา บางครั้งสิ่งที่สืบทอดมามีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยหรือถิ่นที่อยู่อาศัย เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่ชาวม้งอาศัยอยู่ หรืออาจดกหล่นสูญหายไปบ้าง แต่หลักใหญ่แล้วอยู่ในกฎเกณฑ์ที่บรรพบุรุษได้ปฏิบัติมาและกำหนดเอาไว้^{๑๐}

ในสังคมของชาวม้ง กฎเกณฑ์ จารีต ประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ผูกพันอยู่กับวิถีชีวิตของชาวม้งทุกคน บางครั้งแยกไม่ออกว่าสิ่งไหนคือจารีตหรือประเพณี อะไรคือข้อปฏิบัติหรือพิธีกรรม ซึ่งสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ สืบสมมาจากการปฏิบัตินับแต่ครั้งอดีตกาลของชาวม้งจนเป็นวิถีแห่งการปฏิบัติไปในตัว การปฏิบัติตามมารยาททางสังคมของชาวม้งบางอย่าง อาจมีข้อปฏิบัติที่แตกต่างกันออกไปตามกลุ่มแซ่ตระกูลหรือสถานการณ์เหล่านั้นกำหนด ซึ่งจะมีข้อปฏิบัติปลีกย่อยของแต่ละกลุ่มแซ่ตระกูลเป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์เอาไว้

วัฒนธรรมต่าง ๆ ของชาวม้ง นับว่าเป็นรูปแบบที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทั้งข้อห้ามและข้อปฏิบัติ ถือได้ว่าเป็นกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมมายาวนาน เหมือนกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ หลักและวิธีการที่แสดงออกมามีความสอดคล้องถึงความมีมารยาททางสังคมแฝงอยู่ในวิธีการปฏิบัติที่นั้น ซึ่งมารยาททั้งหลายเหล่านี้ถูกกลั่นกรองมาจากความเชื่อ จารีต จนเป็นหลักการปฏิบัติที่ถือสืบทอดกันมา

มารยาทในการเยี่ยมบ้าน

ก่อนที่จะเดินก้าวข้ามธรณีประตูบ้านของชาวม้งเข้าไปในตัวบ้าน ผู้มาเยี่ยมจะต้องตะโกนถามเจ้าของบ้านก่อนว่า “ใจจ้อใจ” ไม่ว่าจะประตูบ้านจะปิดหรือเปิดอยู่ อันเป็นการถามเจ้าของบ้านว่า “อนุญาตให้เข้าไปได้หรือไม่” ถ้ามีเสียงตอบว่า “จ้อใจ” แสดงว่าผู้มาเยี่ยมสามารถเข้าไปในตัวบ้านได้ แต่ถ้าได้ยินเสียงตอบว่า “ใจ” แสดงว่าไม่อนุญาตให้เข้าไปในตัวบ้าน เนื่องจากอาจจะประกอบพิธีกรรมหรืออยู่ในระหว่างการมีข้อห้ามตามจารีตประเพณี ในกรณีที่ประตูเปิดอยู่ถ้าไม่มีเสียงตอบรับ ไม่ควรจะถือวิสาสะเดินเข้าประตู ควรหาโอกาสมาอีกครั้งหนึ่ง หรือฝากข้อความนัดหมายกับบ้านใกล้เคียง

^{๑๐} สัมภาษณ์ นายเลาสือ กุลสุพรรณรัตน์ (แซ่จาง), ผู้ใหญ่ ที่ปรึกษาประจำกลุ่มตระกูลแซ่จาง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๑.

มารยาทในการต้อนรับแขก

เมื่อมีแขกมาเยี่ยมบ้าน ชาวม้งผู้เป็นเจ้าของบ้านจะร้องทักทายว่า “มาหรือ” (ตัวหลอ) แขกจะร้องตอบรับ แล้วเจ้าของบ้านเชิญเข้ามานั่งในบ้าน การไปเยี่ยมบ้านหรือเที่ยวหาเพื่อนบ้านไม่ว่าจะเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ ชาวม้งเจ้าของบ้านมักใช้คำทักทาย “ตัวหลอ” เป็นประจำ

เจ้าของบ้านจะรับรองแขกด้วยเหล้าหรือน้ำชา ขึ้นอยู่กับระดับความสัมพันธ์ และเป้าหมายการมาเยี่ยมของแขก เหล้าเป็นเครื่องรับรองแก่ญาติพี่น้องที่ใกล้ชิด และบุคคลที่มาเยี่ยมด้วยฐานะที่สำคัญ ส่วนน้ำชาสำหรับแขกโดยทั่วไป ถ้าเป็นญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันไปมาหาสู่กันเป็นประจำ เจ้าของบ้านจะต้อนรับแบบเป็นกันเอง คือให้ญาติพี่น้องเหล่านี้ทำตัวเสมือนเป็นสมาชิกคนหนึ่งที่บ้านสามารถชงน้ำชาดื่มเองได้

มารยาทเชิญแขกกินข้าว (การตอบรับ)

มารยาทในการรับเครื่องรับรองจากเจ้าของบ้าน แขกควรจะดื่ม หรือลงมือรับประทานอาหาร หลังจากที่เจ้าของบ้านได้ลงมือก่อนแล้ว กล่าวคือเจ้าของบ้านจะเอ่ยเชิญแขกดื่มหรือรับประทานอาหาร แขกผู้มาเยือนควรเอ่ยเชิญกลับไปเมื่อเจ้าของบ้านได้เริ่มดื่มหรือรับประทานแล้ว หลังจากเสร็จสิ้นเป้าหมายการเยี่ยมเยือนแขกจะเอ่ยคำลากลับ เจ้าของบ้านจะกล่าวคำเชิญให้มาเยี่ยมอีก แขกจะกล่าวคำขอบคุณ และลากลับไป

อีกอย่างที่เป็นมารยาทนิยม ถ้าหากมีแขกมาเยี่ยมในช่วงที่เจ้าของบ้านกำลังรับประทานอาหารอยู่ เจ้าของบ้านจะเอ่ยเชิญแขกร่วมรับประทานด้วยอย่างกะชั้นกะขอ แขกจะตอบรับหรือปฏิเสธคำเชิญนี้อยู่ในดุลยพินิจของผู้มาเยือนเอง

มารยาทในการพักค้างคืน

บุคคลที่เป็นคนนอกเผ่าหากไปเที่ยวหาชาวม้งที่บ้าน และมีความจำเป็นต้องพักค้างคืน ควรนอนในสถานที่ ๆ เจ้าของบ้านจัดให้ ซึ่งส่วนมากเจ้าของบ้านจะให้นอนในบริเวณใกล้เตาไฟเล็ก และแขกที่มาพักค้างคืนโดยเฉพาะคนนอกเผ่า ไม่ควรมีเพศสัมพันธ์กันในระหว่างที่พักค้างคืนอยู่ในบ้าน ระหว่างที่พักอาศัยอยู่ที่บ้านของชาวม้ง แขกควรหลีกเลี่ยงข้อห้ามประจำแซ่ตระกูลไม่ควรวางตนหรือปฏิบัติตนให้ขัดแย้งกับความเชื่อของเจ้าของบ้าน เช่น

กลุ่มแซ่ตระกูลย่อย “ลี” กลุ่มหนึ่งจะไม่บริโภคม้ามสัตว์ทุกชนิด

กลุ่มแซ่ตระกูลย่อย “ว่าง” กลุ่มหนึ่งมีข้อห้ามไม่ให้กินเอาผลไม้ที่มีรสเปรี้ยวที่ขึ้นเองตามธรรมชาติในป่ามารับประทานในบ้าน

กลุ่มแซ่ตระกูลย่อย “ช่าง” กลุ่มหนึ่งจะไม่บริโภคหัวใจของสัตว์ทุกชนิด ซึ่งกลุ่มตระกูลแซ่อย่างนั้นมีเรื่องเล่าที่ไม่ให้คนแซ่ตระกูลในกลุ่มแซ่อย่างกินหัวใจ ซึ่งกลุ่มแซ่อย่างมีความเชื่อและถือว่าหัวใจเป็นสัญลักษณ์ของแซ่ตระกูล มีเรื่องเล่าว่า

ในสมัยหนึ่งกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง อาศัยอยู่ที่ประเทศมองโกเลีย ที่ตรงนั้นมีครอบครัวของชาวจีนรวมอยู่ด้วย วันหนึ่งชาวจีนทำพิธีเลี้ยงผีให้กับเสากลางบ้านที่บ้านของตนเอง วันนั้นคนม้งซึ่งเป็นเพื่อนสนิทของครอบครัวชาวจีนไปเที่ยวที่บ้าน โดยพาลูกชายไปด้วย ช่วงเวลานั้นชาวจีนกำลังเตรียมเครื่องเซ่นอยู่และได้ต้มเนื้อไ่ว้ในกระทะ ชายจีนก็พลิกเนื้อที่อยู่ในกระทะพลิกกลับไปกลับมา ชายจีนก็สงสัยว่าทำไมในกระทะใบนี้หัวใจที่นำมาต้มด้วยไม่มีอยู่ในกระทะ ชายจีนจึงตำหนิชาวม้งว่า นี่เพื่อนลูกของเจ้าแอบกินหัวใจที่ข้าพเจ้าต้มนี้ไป ชาวม้งนั่งเงียบไปสักครู่ด้วยความไม่สบายใจก็พาลูกชายของตนไปหลังบ้านของชาวจีน และฆ่าลูกชายของตนเองแล้วนำหัวใจของลูกชายไปใส่ไ่ว้ในกระทะแทน หลังจากชาวจีนไปทำธุระที่อื่น กลับมาที่หม้อกระทะอีกครั้ง มาดูเนื้อที่ต้มไ่ว้พลิกเนื้อกลับไปกลับมาอีกครั้งก็เห็นหัวใจอยู่ในกระทะถึงสองหัวใจ นึกสงสัยขึ้นมาจึงพูดขึ้นว่าหมูตัวเดียวทำไมมีถึงสองหัวใจ ชาวม้งจึงตอบกลับไปว่า ก่อนหน้าพี่บอกว่าคุณของผมแอบกินหัวใจหมูที่ต้มอยู่ในกระทะ ผมก็เลยเอาลูกของผมไปฆ่าที่หลังบ้านแล้วนำหัวใจมาใส่ไ่ว้แทน ถ้าไม่เชื่อก็ให้ไปดูที่หลังบ้าน ชาวม้งตระกูลแซ่อย่างก็ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาไม่กินหัวใจอีกต่อไป และมีความเชื่อว่าถ้าใครกินก็จะทำให้ตาบอด ถ้าตาไม่บอดก็จะยากจนทำมาหากินอะไรไม่ขึ้น ไม่มีความสุข ทุกคนในกลุ่มตระกูลแซ่อย่างถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้จึงเป็นความเชื่อของแซ่ตระกูลและถือเป็นข้อสำคัญ โดยชาวม้งกลุ่มแซ่อย่างถือเป็นคำสาบ ซึ่งจะรวมไปถึงกลุ่มชาวเขาทุกเผ่าที่มีนามสกุลแซ่อย่างจะไม่กินหัวใจไม่ว่าจะเป็นหัวใจของสัตว์ประเภทใดก็ตาม^{๑๐}

มารยาทในการเยี่ยมชมทารกคลอดใหม่

ข้อห้ามของชาวม้งอีกประการหนึ่งคือ ถ้ามีเด็กแรกคลอดจะมีป้ายบอก (ไม่ใช่ป้ายเป็นตัวหนังสือ) แต่จะเป็นป้ายสัญลักษณ์โดยใช้ไม้ไผ่สาน แล้วนำมาติดที่หน้าบ้านถ้าใครมาก็จะรู้ทันทีที่บ้านหลังนี้มีเด็กคลอดใหม่ ถ้าแขกมาถึงประตูบ้านจะถอดรองเท้าไว้ข้างนอกบ้านโดยไม่ใส่รองเท้าเข้าไปในบ้าน หรือบางทีมีแม่บ้านบางคนที่ตั้งครรภ์แต่ยังไม่คลอดเข้ามาเที่ยว รู้ว่าบ้านหลังดังกล่าวคลอดเด็กจะไม่เข้าไป แต่ถ้าจะเข้าไปในบ้านชาวม้งมีความเชื่อว่าแม่บ้านในบ้านที่คลอดบุตรนั้น น้ำนมของแม่จะแห้งส่งผลให้ไม่มีน้ำนมมาเลี้ยงลูก น้ำมนั้นจะไปกับแขกที่มาเที่ยวหา

^{๑๐} สัมภาษณ์ นายธนศ ขอดยิ่งหทัยกุล(แซ่ช่าง), ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านพยุเหนือ ผู้ประกอบพิธีกรรมประจำตระกูลแซ่ช่าง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๑.

ซึ่งข้อห้ามนี้จะมีทุกแซ่ตระกูล บางกลุ่มแซ่ตระกูลจะถือไม่เคร่งครัดบางกลุ่มจะให้ความสำคัญในเรื่องนี้มาก

ข้อห้ามสำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ข้อห้ามที่เด็ดขาด ถ้าหากว่าแซ่ตระกูลอื่นมีคนตายไม่สามารถจะนำศพเข้ามาไว้ในบ้านของอีกกลุ่มแซ่ตระกูลได้ ถ้าเป็นแซ่ตระกูลเดียวกันก็ต้องเป็นเครือญาติเดียวกัน คือ มีปู่หรือพ่อเป็นคนเดียวกัน ถ้าไม่ทราบประวัติความเป็นมาหรือเครือญาติกำเนิดของบรรพบุรุษของบุคคลนั้นว่าเป็นเครือญาติมีบรรพบุรุษคนเดียวกันหรือไม่ต้องถามให้รู้ก่อน ถ้าไม่รู้ก็จะไม่อนุญาตให้เข้ามาประกอบพิธีกรรมในบ้าน ในอีกกรณีหนึ่ง ถ้าหากมีบุคคลจากที่อื่นมาเที่ยวที่บ้าน เกิดการเจ็บป่วยและมีอาการหนักจะเสียชีวิตหรือรู้ว่ากำลังจะเสียชีวิตแล้ว ต้องนำบุคคลนั้นออกไปไว้นอกบ้าน หรือให้เขาเสียชีวิตนอกบ้าน^{๖๒}

ข้อปฏิบัติอีกประการหนึ่ง เมื่อบุตรสาวซึ่งเป็นลูกแท้ ๆ ของตนเอง ไปแต่งงานกับชายอื่นอีกตระกูลหนึ่งมาเที่ยวที่บ้านและได้เสียชีวิต ไม่สามารถที่จะนำศพมาไว้ในบ้านหรือประกอบพิธีกรรมในบ้านได้ เพราะชาวม้งถือว่าเมื่อลูกสาวไปแต่งงานกับชายอื่นแล้วถือว่าผู้หญิงคนนั้นเป็นสมาชิกของอีกกลุ่มแซ่ตระกูลหนึ่งแล้ว ไม่ได้เป็นบุคคลแซ่ตระกูลเดียวกัน สำหรับบุตรสาวที่ไปแต่งงานหรือออกจากแซ่ตระกูลเดิมไปมีครอบครัว จะไม่มีสิทธิในทรัพย์สินผลประโยชน์หรือสืบทอดมรดกต่าง ๆ ในแซ่ตระกูลเดิม

ข้อห้ามสำหรับผู้หญิงใกล้คลอด

ในกรณีมีผู้หญิงมีครรภ์แก่ใกล้คลอดมาเที่ยวในบ้าน เมื่อใกล้คลอดให้คลอดข้างนอกบ้านเหมือนกัน โดยไม่ให้คลอดภายในบ้านถึงแม้ว่าผู้หญิงคนนั้นจะเป็นบุตรสาวของครอบครัวก็ตาม โดยจะสร้างบ้านอีกหลังไว้ให้และจะให้คลอดที่นั่น เมื่อคลอดบุตรแล้วต้องรอให้ครบ ๑ เดือนถึงจะอนุญาตเข้ามาในตัวบ้าน ถ้ายังไม่ครบ ๑ เดือนจะไม่ให้เข้ามาในตัวบ้าน^{๖๓}

ข้อปฏิบัติเฉพาะเหล่านี้ เป็นความเชื่อของแต่ละกลุ่มแซ่ตระกูล ที่เราผู้ซึ่งเป็นคนนอกวัฒนธรรมควรให้ความสำคัญ เพื่อจะไม่สร้างความอึดอัดใจให้แก่เจ้าของบ้านที่เกิดขึ้นจากความไม่รู้ของผู้มาเยือน

^{๖๒} สัมภาษณ์ นายเลาสือ กุลสุพรรณรัตน์ (แซ่จาง), ผู้ใหญ่ ที่ปรึกษาประจำกลุ่มตระกูลแซ่จาง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๑.

^{๖๓} สัมภาษณ์ นายเลาสือ กุลสุพรรณรัตน์ (แซ่จาง), ผู้ใหญ่ ที่ปรึกษาประจำกลุ่มตระกูลแซ่จาง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๑.

ข้อสังเกตในการเยี่ยมบ้าน

ถ้าพบบ้านที่ต้องการจะไปเยี่ยม มีลักษณะปิดประตูหน้าบ้าน มีกิ่งไม้หรือตะเหลวแขวนอยู่ที่ชายคาน้ำบ้าน แยกไม่ควรเข้าไปปรบควนเรียกเจ้าของบ้าน เพราะเจ้าของบ้านอยู่ในช่วงเวลาการทำ “ใจ้” หรือการอยู่กรรม ตามคำแนะนำของหมอผี ซึ่งเป็นวิธีการหลีกเลี่ยงการเจ็บป่วยอย่างหนึ่งของชาวม้ง กล่าวคือ เจ้าของบ้านรู้สึกไม่สบายใจ จึงให้หมอผีทำการ “อ้วนั่ง” หรือการลงผี ได้ผลทราบว่าเจ้าของบ้านควรอยู่กรรม (ใจ้) คือ เก็บตัวอยู่แต่ในบ้าน ไม่ออกมานอกตัวบ้านตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ เช่น ๑ วัน หรือนานกว่า ๕ วันก็ได้ ถ้าเจ้าของบ้านออกมาจากตัวบ้านก่อนกำหนด ผีพบตัวแล้วจะเอาขวัญ (ปลี) ไป จะทำให้ไม่สบาย หรืออาการเจ็บป่วยที่เป็นอยู่ก่อนหน้า กลับจะมีอาการทรุดหนักอีกก็เป็นได้

ถ้าแยกไม่ทราบข้อห้ามจากความหมายของกิ่งไม้หรือ “ตะเหลว” ที่แขวนห้อยไว้ชายคาน้ำบ้าน ไปเคาะประตูเรียกเจ้าของบ้านด้วยความไม่รู้ เจ้าของบ้านจะปรับผู้ที่มาหาตามธรรมเนียมที่กำหนดเอาไว้ อาจเป็นเงิน ๕๐๐ บาทขึ้นไป หรือปรับเป็นสัตว์เลี้ยงสำหรับประกอบพิธีกรรมแก้ไขต่อไป เหตุผลที่ต้องปรับผู้มาหา เพราะเจ้าของบ้านเชื่อว่าผีจะมาหาพร้อมกับแขกที่มาเยี่ยม และมาเอาขวัญของตนไปแล้วทำให้อาการป่วยของตนไม่หาย

ชาวม้งมีความเชื่อว่า ความเจ็บป่วยบางอย่างเกิดขึ้นเพราะความไม่สมดุลของขวัญ (ปลี) ในร่างกาย ปกติคนเรามีขวัญอยู่ในร่างกายอย่างน้อย ๓ ขวัญ ถ้าขวัญหายออกไปจากร่างกาย ๑-๒ ขวัญจะทำให้บุคคลนั้นป่วย ถ้าหมอผีไม่สามารถเรียกขวัญที่หายไปกลับคืนมาได้ ผู้นั้นอาจจะตายในไม่ช้า

ความเชื่อของชาวม้ง จะมีความเชื่อในลัทธิแบบดั้งเดิมที่นับถือบรรพบุรุษและผีต่าง ๆ โดยชาวม้งมีความเชื่อในด้านนี้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และคอยควบคุมพฤติกรรมของคนในกลุ่มแซ่ตระกูล สิ่งสูงสุดที่ชาวม้งนับถือ โดยเริ่มจากสิ่งที่ใกล้ตัวไปหาสิ่งที่ไกลตัว คือ

๑. ผีบ้าน/ผีเรือน (Dab khua hau vaj tse)

- ซื่อกะ (Xwm kab)
- เสากลางบ้าน (Ncej dab)
- ผีเตาไฟใหญ่ (Dab qhov txog)
- ผีเตาไฟเล็ก (Dab qhov cub)
- ผีประตูบ้าน (Dab qhov rooj)

๒. ผีบรรพบุรุษ (Puj yawm txwv koob)

๓. หมอผี (Txiv need ,นั่ง) และผี ทั่ว ๆ ไป

๔. เทพผู้มีอำนาจในการทำลาย (Yawm txwg nyoog)

๕. เทพผู้มีอำนาจในการให้กำเนิดหรือสร้าง (Tawm saub)

ความเชื่อดังกล่าวนี้ มีอิทธิพลทางด้านจิตใจและพฤติกรรมสำหรับชาวม้งมาก และถือเป็นแนวทางของการดำเนินชีวิต ตลอดถึงการประกอบพิธีกรรมต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามความเชื่อที่บรรพบุรุษได้สืบทอดมา ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ของกลุ่มชาวม้งทุกกลุ่มแซ่ตระกูลจะมีหลักการเหมือนกัน แต่รายละเอียดจะแตกต่างกันไปตามกลุ่มแซ่ตระกูลหรือกลุ่มเครือญาติ^{๓๔}

มารยาทในการร่วมพิธีกรรม

ในส่วนของพิธีกรรมของชาวม้ง บางกลุ่มแซ่ตระกูลยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมอยู่ อย่างเช่น เมื่อจะประกอบพิธีกรรมสำคัญของครอบครัวในช่วงทำพิธีกรรมนั้น มีข้อห้ามไม่ให้พูดภาษาอื่น ที่นอกเหนือจากภาษาม้ง ถ้าหากมีบุคคลใดพูดภาษาอื่นขึ้นมาพิธีกรรมนั้นก็เลยเสียไป หรือขณะประกอบพิธีกรรมทางกลุ่มแซ่ตระกูลของตนเอง กลุ่มอื่นที่เป็นอีกแซ่ตระกูลไม่สามารถเข้ามาร่วมพิธีกรรมนั้นได้

ส่วนบางกลุ่มแซ่ตระกูลมีการปรับเปลี่ยนในเรื่องข้อห้ามที่เป็นของดั้งเดิม แต่ยังรักษารูปแบบของพิธีกรรม และขนบธรรมเนียมอย่างเดิมไว้อยู่ บางพิธีกรรมที่ให้คนกลุ่มแซ่ตระกูลอื่นเข้ามาร่วมได้ แต่ผู้ที่เข้ามาร่วมพิธีกรรมนั้นไม่สามารถที่จะแสดงความคิดเห็น หรือบอกรับขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม ชาวม้งมีข้อกำหนดในเรื่องการประกอบพิธีกรรม ที่แตกต่างกันไปตามความเชื่อของแต่ละแซ่ตระกูล พิธีกรรมหนึ่ง ๆ ที่มีชื่อเหมือนกัน มีจุดประสงค์อย่างเดียวกัน อาจจะมีรูปแบบการประกอบพิธีกรรมแตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่มแซ่ตระกูล^{๓๕}

การเข้าร่วมในพิธีกรรมเพื่อวัตถุประสงค์ใดก็ตาม ถ้าเป็นพิธีกรรมประจำแซ่ตระกูลควรจะขอคำแนะนำในการวางตัวให้เหมาะสมกับพิธีกรรมนั้น ๆ จากผู้อาวุโสของแต่ละกลุ่มแซ่ตระกูลนั้นๆ ก่อน จะช่วยให้รู้จักวางตัวให้เหมาะสมกับสถานการณ์และจะเป็นที่ยอมรับของชาวม้ง เจ้าของพิธีกรรมมากยิ่งขึ้น พิธีกรรมที่สำคัญบางอย่าง อาจช่วยให้คนนอกวัฒนธรรมสามารถเข้าใจถึงระบบเครือญาติ โดยเฉพาะเรื่องกลุ่มแซ่ตระกูลของชาวม้ง ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

พิธีกรรมเลี้ยงผีเตาไฟ

กลุ่มชาวม้งทุกกลุ่มแซ่ตระกูลจะมีผีเตาไฟอยู่ทุกหลังคาเรือน ในรอบหนึ่งปีจะมีการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีเตาไฟ บางครอบครัวต้องรอให้ลูกหลานมาพร้อมทุกคนถึงจะประกอบพิธีกรรมนี้ได้ บางครั้งขึ้นอยู่กับผู้นำครอบครัวจะทำเมื่อไหร่ เพราะผู้ที่ประกอบพิธีกรรมนี้จะเป็น

^{๓๔} สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย (IMPECT), องค์ความรู้ชนเผ่าม้ง, หน้า ๗-๘.

^{๓๕} สัมภาษณ์ นายเปา แซ่ช่าง, ผู้ใหญ่ ที่ปรึกษาประจำตระกูลแซ่ช่าง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๑.

ชายที่เป็นหัวหน้าครอบครัวเท่านั้น ในอดีตบางกลุ่มแซ่ตระกูลในช่วงทำพิธีเลี้ยงผีเตาไฟอยู่ ผู้ร่วมพิธีกรรม จะไม่พูดภาษาอื่นที่ไม่ใช่ภาษาแม่ หากใครพูดภาษาอื่นออกมา ขณะกำลังประกอบพิธีกรรมอยู่ถือว่าพิธีกรรมนั้นเสียไปต้องเริ่มต้นใหม่ ในปัจจุบันนี้ความเชื่อดังเดิมเรื่องไม่ให้พูดภาษาอื่นนอกจากภาษาแม่ ในช่วงประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีเตาไฟของชาวม้งทุกกลุ่มแซ่ตระกูล จะไม่ยึดถือปฏิบัติเหมือนในอดีต บางกลุ่มแซ่ตระกูลยังให้บุคคลแซ่ตระกูลอื่นเข้าร่วมพิธีกรรมด้วย หรือคนต่างเผ่าสามารถเข้าร่วมพิธีกรรมได้

พิธีกรรมเลี้ยงผีเสากลางบ้าน

ลักษณะบ้านของชาวม้งทุกหลังคาเรือนจะมีเสากลางบ้านต้นหนึ่ง ที่ยึดถือว่าเป็นที่ผีบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบ้านอาศัยอยู่ บางหลังคาเรือนในรอบหนึ่งปีจะมีการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีเสากลางบ้านครั้งหนึ่ง บางหลังคาเรือน ๑-๒ปี ทำพิธีครั้งหนึ่ง พิธีกรรมเลี้ยงผีเสากลางบ้านบางกลุ่มแซ่ตระกูลมีการปรับเปลี่ยนในเรื่องข้อห้ามที่เป็นของดั้งเดิม แต่ยังคงรักษารูปแบบของพิธีกรรม และขนบธรรมเนียมอย่างเดิมไว้ ในช่วงทำพิธีกรรมเลี้ยงผีเสากลางบ้าน แม่บ้านและสมาชิกภายในครอบครัวจะช่วยกันทำความสะอาดเสากลางบ้านให้เรียบร้อย สิ่งที่ไม่ควรไปกระทำต่อเสาที่จะประกอบพิธีกรรมคือ ไม่ให้เอาไม้ไปฟันหรือเอาตะปูไปตอก เอาเสื่อหรือกางเกงไปแขวนหรือไปฟิงเล่น ข้อกำหนดเหล่านี้เป็นข้อห้ามไม่ให้กระทำต่อต้นเสากลางบ้านในช่วงประกอบพิธีกรรม เพราะถือว่าเป็นการลบหลู่ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบ้าน และไม่เคารพต่อเจ้าของบ้าน

พิธีกรรมเลี้ยงผีประตูบ้าน

พิธีกรรมเลี้ยงผีประตูบ้านของชาวม้งจะทำทุกหลังคาเรือน ช่วงเวลาประกอบพิธีกรรมจะทำก่อนวันขึ้นปีใหม่ของชาวม้ง ๑ วัน ผู้ที่ประกอบพิธีกรรมจะเป็นหัวหน้าครอบครัว พิธีกรรมนี้ถือว่าเป็นพิธีกรรมสำคัญอย่างยิ่งในครอบครัว เพราะถือว่าเป็นวันสุดท้ายของปีที่กำลังจากไปสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่ดีภายในบ้านขอให้ออกไปพร้อมกับปีเก่าที่ผ่านพ้นไปแล้ว และเป็นการเปิดรับแต่สิ่งที่ดี ๆ เข้ามาในบ้าน เพื่อให้ทุกคนในบ้านมีความสุขความเจริญ พิธีกรรมนี้คนแซ่ตระกูลอื่นหรือคนนอกเผ่าสามารถเข้าร่วมพิธีกรรมได้ แต่ไม่สามารถที่จะไปแนะนำการประกอบพิธีกรรม ขั้นตอนวิธีการหรือไปช่วยเหลืออย่างหนึ่งอย่างใด ควรนั่งในที่เจ้าของบ้านจัดไว้ให้

พิธีกรรมวันขึ้นปีใหม่

พิธีกรรมระดับชุมชนหรือหมู่บ้านที่สำคัญประจำชาติพันธุ์ม้ง คือ พิธีกรรมในวันขึ้นปีใหม่ ในวาระวันขึ้นปีใหม่ประจำปี แต่ละหมู่บ้านจะมีพิธีกรรมเพื่อเช่นไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ การรื่นเริงประจำปีไม่น้อยกว่า ๓ วัน บางหมู่บ้านจัดงานวันขึ้นปีใหม่เป็นเวลา ๕ วันหรือ ๗ วัน ในวาระวันขึ้นปีใหม่ทุกครัวเรือนจะต้องทำพิธีเช่นไหว้ “สี่ก๊ะ” “ผีครู” ของครอบครัวตนเอง และวิญญาณ

ของบรรพบุรุษในครอบครัว บางครัวเรือนถือโอกาสไหว้ผีเตาไฟเล็ก ผีเตาไฟใหญ่ในโอกาสนี้ด้วย ขณะเดียวกันบางกลุ่มแซ่ตระกูลชาวม้งชาวจะทำพิธีดื่บภัย “หลือซู้” ประจำกลุ่มแซ่ตระกูลของตน ในวาระขึ้นปีใหม่ด้วย พิธีดื่บภัยนี้กลุ่มแซ่ตระกูลในกลุ่มชาวม้งน้ำเงิน จะนิยมประกอบพิธีกรรมนี้ในระหว่างกลางปีช่วงเดือนสิงหาคม – ตุลาคม ในแต่ละปี

นอกจากนี้ยังนิยมเช่นไหว้ “เทพ” ที่สิงสถิตอยู่ในก้อนหินใหญ่ หน้าผาสูงหรือต้นไม้ขนาดใหญ่ประจำหมู่บ้าน ในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ที่ทำการเช่นไหว้ก็เพื่อเป็นการขอบคุณ “เทพ” องค์นี้ที่ดูแลคุ้มครองหมู่บ้าน ให้มีความสุขด้วยดีตลอดทั้งปีที่ผ่านมา และขอให้ “เทพ” ช่วยดูแลหมู่บ้านต่อไปตลอดปีใหม่นี้ด้วย

ในวันขึ้นปีใหม่ชาวม้งมีธรรมเนียมถือกันว่า สมาชิกของหมู่บ้านทุกคน ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนในช่วงระหว่างปีใหม่ เมื่อถึงเวลาวันขึ้นปีใหม่ จะต้องกลับมาที่หมู่บ้านและมาร่วมพิธีปีใหม่ในหมู่บ้านอย่างน้อยในช่วงเวลา ๓ วันแรกของเทศกาลขึ้นปีใหม่ เพื่อร่วมทำพิธีเช่นไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำครอบครัวของตนเอง สำหรับหนุ่มสาวถือเป็นโอกาสเลือกคู่จากการเล่นโยนผ้าด้วยกัน จึงมีการแต่งงานปรากฏขึ้นในเดือนต่อมาหลังจากเทศกาลขึ้นปีใหม่ไม่นาน

ในเทศกาลขึ้นปีใหม่ส่วนมากอาจกล่าวได้ว่าทุกหลังคาเรือนจะฆ่าหมู เพื่อฉลองเทศกาลวันขึ้นปีใหม่กัน แล้วเชิญชวนญาติพี่น้องมารวมรับประทานอาหารด้วยกันที่บ้านของตน มีการฉลองโดยการดื่มเหล้ากันอย่างเต็มที่ ในอดีตทางรัฐบาลอนุญาตให้ชาวม้งกลั่นสุราได้เอง กลุ่มชาวม้งฉลองดื่มเหล้าวันขึ้นปีใหม่ ตามลักษณะการดื่มด้วยสำนวนว่า “แม่ว้าว” กับ “ลูกว้าว” การฉลองดื่มเหล้าปีใหม่ในลักษณะนี้คือ สูตร “แม่ว้าว” กับ “ลูกว้าว” ยังคงมีปรากฏอยู่ในกลุ่มผู้อาวุโส คนเฒ่าคนแก่ เด็กหนุ่มชาวม้งรุ่นหลังส่วนมากไม่สามารถดื่มเหล้าเท่ากับญาติผู้อาวุโสในครอบครัวของตนเองได้ นอกจากนี้จะทราบถึงกลุ่มเครือญาติที่เป็นกลุ่มแซ่ตระกูลเดียวกันของแต่ละกลุ่มแซ่ตระกูลจากการไปร่วมรับประทานอาหารในวันขึ้นปีใหม่ ตามบ้านต่าง ๆ

ในกลุ่มแซ่ตระกูลเครือญาติเช่นนี้ นับว่าเป็นกลุ่มแซ่ตระกูลที่มีประชากรมากกว่ากลุ่มแซ่ตระกูลอื่นที่อาศัยอยู่ในเมืองไทย พิธีกรรมหนึ่งที่กลุ่มแซ่ตระกูลในเครือญาติเข้ามาร่วมกันประกอบพิธีกรรมคือ การเลี้ยงผีประตู ผีเสาบ้านซึ่งเป็นเสากลาง และประเพณีกินวอปีใหม่ ในกรณีประเพณีปีใหม่ ซึ่งเป็นประเพณีที่ชาวม้งจัดกิจกรรมกันทุกปี เมื่อถึงช่วงเทศกาลปีใหม่มั้ง กลุ่มผู้นำจะประชุมกันว่าจะให้ฝ่ายญาติพี่น้องทั้งหมดที่เป็นแซ่ตระกูลเดียวกัน ที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันและต่างหมู่บ้าน (ถ้าเขามาร่วมงาน) ไปรวมกันที่บ้านใครเพื่อทำพิธีกรรม ซึ่งเป็นการพบปะพูดคุยกันและทำพิธีกรรมร่วมกัน ด้วยเหตุที่กลุ่มทางเครือญาติที่เป็นแซ่ตระกูลเดียวกันได้มาพบปะพูดคุยกันก็เพื่อเป็นการสานสัมพันธ์ในกลุ่มญาติให้เข้มแข็ง ถ้าใครมีปัญหาอะไรสามารถบอกกล่าวกันได้ ทางฝ่ายญาติ ๆ เมื่อรับรู้ก็จะได้ช่วยกันให้ความช่วยเหลือต่อไป

พิธีกรรมงานศพ

ในกรณีเมื่อมีสายญาติที่เป็นกลุ่มแซ่ตระกูลเดียวกันอยู่ต่างหมู่บ้าน หรืออยู่อีกจังหวัดหนึ่งเสียชีวิตลง จะมีการส่งข่าวให้กับญาติ ๆ ที่อยู่ต่างถิ่นที่เป็นแซ่ตระกูลเดียวกันได้รับทราบเมื่อญาติพี่น้องทราบข่าวก็จะพากันไปร่วมงาน เพราะชาวม้งถือว่าญาติพี่น้องที่อยู่ต่างถิ่นนั้นเป็นสายญาติเดียวกันกับตน โดยถือเอาแซ่ตระกูลเป็นหลักและนับเป็นเครือญาติกัน ถึงจะอยู่ห่างไกลกันสักเพียงใดก็จะไป เป็นการแสดงความมีน้ำใจและไปให้กำลังใจซึ่งกันและกัน อีกทั้งจะไปช่วยเหลืองานนั้นให้ลุล่วงไปด้วยดี^{๖๖}

พิธีงานศพ เป็นพิธีกรรมที่เจ้าของวัฒนธรรม คือ กลุ่มชาติพันธุ์ม้งให้ความสำคัญมาก เจ้าภาพมักจะเก็บศพไว้ในบ้านหลายวัน เพื่อรอให้ญาติพี่น้องที่อยู่ห่างไกลเดินทางมาร่วมพิธีฝังศพครบทุกคน ฉะนั้นขั้นตอนงานศพชาวม้งแต่ละราย กว่าที่จะถึงวันสุดท้ายที่จะนำศพไปฝัง ศพจะมีสภาพอืดบวมและมีกลิ่น เพราะชาวม้งจะไม่เอาศพใส่โลงและไม่ฉีดยาศพ ทั้งนี้เป็นข้อปฏิบัติที่ได้รับอิทธิพลมาจากตำนานประจำเผ่า มารยาทในการร่วมงานศพมักจะแสดงอาการรังเกียจสภาพการจัดงานศพและกลิ่นศพ

ในการไปร่วมงานศพนั้น ในส่วนของพิธีกรรมจะเป็นหน้าที่ของผู้นำและผู้อาวุโสที่อยู่หมู่บ้านนั้นเป็นผู้ดำเนินการ ส่วนญาติพี่น้อง ลูก หลาน ก็จะทำหน้าที่ของตนตามแต่ใครจะรับผิดชอบด้านไหนและทุกคนต้องมีส่วนร่วมกับการงานนั้นทุก ๆ คน

มารยาทอื่น ๆ

มารยาททางสังคมทั่วไป เป็นเครื่องช่วยสร้างการยอมรับซึ่งกันและกัน ระหว่างชาวม้งด้วยกัน โดยการสังเกตได้จากวิธีการดำรงชีพในชีวิตประจำวัน การมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างกลุ่มชนในหมู่บ้าน มีรูปแบบยึดมั่นอยู่กับค่านิยมพื้นฐานที่สำคัญ คือ

๑. สมาชิกภายในหมู่บ้านอยู่ร่วมกันด้วยระบบอุปถัมภ์ ผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสจะต้องเป็นที่พึ่งพิงของผู้ด้อยอาวุโส และสมาชิกของชุมชนได้ตลอด
๒. สมาชิกใหม่หรือผู้น้อยหรือผู้ด้อยอาวุโส พึ่งเคารพและรับฟังคำสั่งเเนะจากผู้อาวุโส
๓. การตัดสินใจของผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโส ถือว่าสูงสุดและเด็ดขาด

วินัย

ถึงแม้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ม้ง จะยึดมั่นในข้อปฏิบัติเฉพาะประจำกลุ่มแซ่ตระกูลของตนเอง ในภาพรวมแต่ละครอบครัวของกลุ่มแซ่ตระกูล เมื่อมารวมตัวอาศัยอยู่ด้วยกันเป็นชุมชนหมู่บ้าน

^{๖๖} สัมภาษณ์ นายธนศ ยอดยิ่งหทัยกุล (แซ่ย่าง), ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านพวยเหนือ ผู้ประกอบพิธีกรรมประจำตระกูลแซ่ย่าง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๑.

ชาวม้งเดียวกัน ทุกคนต่างก็ตระหนักที่จะต้องปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบ ข้อกำหนด ข้อห้ามที่สำคัญของกลุ่ม เพราะหลักการและวิธีการที่ชาวม้งทุกกลุ่มถือปฏิบัติอยู่นั้นมีทฤษฎีมาจากรูปแบบเดียวกัน อาจแตกต่างกันบ้างเพียงเล็กน้อย กฎเกณฑ์จารีตเหล่านี้เกิดมาจากความเชื่อ และวิวัฒนาการมาเป็นข้อปฏิบัติของกลุ่มชนชาวม้ง กฎเกณฑ์ วินัย จารีต ต่าง ๆ จึงเปรียบเสมือนเข็มทิศที่ผูกติดตัวของชาวม้งต้องปฏิบัติตามให้ถูกต้อง หากฝ่าฝืนหรือทำผิดกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ จะถูกลงโทษโดยเครือญาติมีผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโสในแซ่ตระกูลเป็นผู้ตัดสิน ข้อปฏิบัติหรือวินัยต่าง ๆ เหล่านี้ที่ชาวม้งต้องถือปฏิบัติ คือ

วินัยในการแต่งงาน

สมาชิกที่มีแซ่สกุลเดียวกันจะแต่งงานกันไม่ได้ ในกลุ่มชาวม้งชายและหญิงที่มีแซ่สกุลเดียวกันถือเป็นญาติพี่น้องกัน หากว่าชายหญิงมีความพึงพอใจซึ่งกันและกันก็ไม่สามารถที่จะแต่งงานกันได้ โดยชาวม้งมีความเชื่อว่ากลุ่มเครือญาติที่มีแซ่ตระกูลเดียวกันนั้นเป็นเครือญาติเดียวกัน ถึงแม้ว่าจะเป็นพวกจีน เมี่ยน ลีซู ถ้ามีแซ่ตระกูลเหมือนกันก็ไม่สามารถที่จะรวมเป็นครอบครัวเดียวกัน (แต่งงาน) กันได้ ชาวม้งถือเป็นข้อสำคัญที่ว่าหากชายและหญิงไปเจอกันที่ไหนก็แล้วแต่ ถ้าหากมีความชอบพอกันแล้ว ก็ต้องถามถึงที่มาของกลุ่มแซ่ตระกูล ถามถึงบรรพบุรุษของแต่ละฝ่าย ก่อนที่จะสานสัมพันธ์กันต่อไป หากมาจากคนละกลุ่มแซ่ตระกูล มาจากบรรพบุรุษที่แตกต่างกัน ก็สามารถที่จะสานความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันได้

ถ้าหากมีชายและหญิงที่เป็นกลุ่มแซ่ตระกูลเดียวกันมีความชอบพอกัน เพียงแต่เกี่ยวพาราสักกันโดยบังเอิญ ไม่ถามถึงแซ่ตระกูลและบรรพบุรุษของแต่ละฝ่าย หากกลุ่มผู้นำรู้เรื่องก็จะมีบทลงโทษคือ มีการปรับไหมกัน ส่วนสินทรัพย์ที่ปรับไหมจะเป็นเงิน ๑๒ แถบ ไก่ ๑ คู่ ซึ่งเป็นบทลงโทษเบื้องต้น ถ้าหากว่าคู่หนุ่มสาวสองคนนั้นเกิดแต่งงานกันขึ้นมา ผู้นำทางกลุ่มแซ่ตระกูลรู้เบื้องต้นต้องปรับ สินทรัพย์ที่ปรับนั้นจะอยู่ที่ประมาณหลักหมื่นขึ้น และลงโทษขั้นเด็ดขาดคือตัดออกจากความเป็นสมาชิกกลุ่มแซ่ตระกูลนั้น

ในอีกกรณีหนึ่งถ้าหากเป็นกลุ่มแซ่ตระกูลเดียวกัน เกิดมีความชอบพอกัน และลักลอบได้เสียกัน(เล่นซู้) ถ้าหากกลุ่มผู้นำรู้เรื่องที่เกิดขึ้น จะเรียกทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงมาสอบถาม โดยมีผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโสภายในแซ่ตระกูลร่วมกันซักถามพิจารณาสิ่งที่ได้กระทำไปแล้ว โดยมองถึงพ่อแม่ของคนที่ทั้งสองก่อนว่ามีส่วนรับรู้เรื่องราวที่เกิดขึ้นหรือไม่ ถ้าไม่มีส่วนรับรู้เรื่องราวของทั้งสองก็จะไม่ถูกลงโทษจากผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโส ความผิดและโทษก็จะตกอยู่กับชายและหญิงคู่กันทั้งหมด หากว่าพ่อแม่ของฝ่ายชายและฝ่ายหญิงรับรู้เรื่องราวที่เกิดขึ้นทั้งหมดและคอยปกปิดให้ความผิดและโทษก็จะต้องตกอยู่ที่พ่อแม่ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงก่อนเป็นเบื้องต้น และลงมาถึงคู่กระทำผิด ทั้งชายและหญิงที่กระทำความผิดนั้น จะถูกตัดออกจากแซ่ตระกูลที่ทั้งคู่เป็นสมาชิกทันที

บทลงโทษแต่ละประเภทก็ต้องขึ้นอยู่กับการทำความผิดอีกประการหนึ่งด้วย และจะต้องอยู่ใน การพิจารณาของผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโสของแซ่ตระกูล ซึ่งก็มีบทลงโทษที่ได้ถือปฏิบัติกันมาแต่ บรรพกาล

ถ้าหากชายและหญิงคู่หนึ่ง ทางผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโสได้คัดค้านและเตือนแล้วยังไม่ฟัง ทางกลุ่มผู้นำก็จะมีมาตรการโดยการตัดออกจากกลุ่มแซ่ตระกูล และจะไม่ทำพิธีกรรมให้ไม่ให้การ ช่วยเหลือทุกอย่าง ถึงแม้จะมีงานศพ งานแต่งงาน กิจกรรมการประกอบอาชีพ หรือการหยิบยืม สิ่งของเครื่องใช้ก็ไม่ให้ยืมโดยถือว่าไม่เป็นคนแซ่สกุลเดียวกันไม่ใช่ญาติ บางกรณีอาจจะไล่ชาย หญิงคู่หนึ่งออกจากหมู่บ้านไม่ให้อยู่ในเขตหมู่บ้านเดียวกัน พฤติกรรมและความผิดลักษณะอย่างนี้ ทางผู้นำหมู่บ้านจะร่วมเป็นผู้พิจารณาตัดสินด้วย^{๓๓}

วินัยในการเลือกคู่ครอง

พฤติกรรมที่คบชู้ชู้ชาย เป็นข้อห้ามอย่างเคร่งครัด ถ้าสาวมั่งผู้ใดยังไม่แต่งงาน เธอมี สิทธิที่จะเลือกคบและพบปะกับชายใดก็ได้ที่เธอพึงพอใจ ไม่มีผู้ชายคนใดจะมาบังคับเธอได้ในเรื่อง ความชอบพอในการคบหา แต่เมื่อใดที่หญิงนั้นแต่งงานแล้ว สิทธิและเสรีภาพของเธอในเรื่องนี้ก็ หดหู่ลง เธอจะต้องทำตัวให้เหมาะสมกับตำแหน่ง “ลูกสะใภ้” ที่ดีของครอบครัวสามี เพราะเธอ จะเป็นแกนหลักสำคัญของครอบครัวสามีแทนที่แม่สามีต่อไปในอนาคต หญิงสาวมั่งที่ยังไม่ แต่งงาน มีสิทธิจะแต่งงานกับชายมั่งที่มีภรรยามาก่อนได้ ถ้าภรรยาคนแรกของชายผู้นั้นมีความ ยินยอม และยอมรับนำเธอเข้ามาอาศัยอยู่ในบ้านหลังเดียวกัน แต่ถ้าหากมิได้รับความยินยอมจาก ภรรยาคนแรกแล้ว หญิงสาวผู้นั้นจะตกอยู่ในสภาพทำผิดในเรื่องชู้ เช่นเดียวกันสำหรับผู้ชายมั่งไม่ สามารถจะแอบมีเพศสัมพันธ์กับหญิงมั่งที่มีครอบครัวแล้วได้ ยกเว้นหญิงมั่งผู้นั้นเป็นแม่หม้ายและ เธอมีความยินยอม

ในกรณีที่ผู้ชายมีภรรยาสองคนหรือสองคนขึ้นไปนั้น ทุกอย่างอยู่ที่ผู้ชายเป็นหลัก ซึ่งก็ ต้องพิจารณาถึงความเป็นอยู่ของตนเองว่า สามารถจะรับเลี้ยงบุคคลที่เข้ามาอยู่ในครอบครัวของตน ได้หรือไม่ อีกทั้งผู้ชายที่มีภรรยามากกว่าหนึ่งคนขึ้นไปนั้นต้องบริหารจัดการให้ดี ซึ่งก็ต้องมีความ เท่าเทียมกันในการแบ่งปันสินทรัพย์ให้ได้ครอบครอง ถ้าผู้ชายไม่มีความเป็นธรรม รักคนใดคน หนึ่งมากเกินไปก็เป็นปัญหาเกิดขึ้นภายในครอบครัว ทำให้ไม่มีความสามัคคีกัน ในกรณีนี้ฝ่ายชาย จะเป็นใหญ่ในการคิดและตัดสินใจในหลาย ๆ เรื่อง เพื่อเป็นการแก้ปัญหาที่จะเกิดจากความคิดเห็น ของฝ่ายภรรยาที่อยากจะทำอย่างนั้นบ้าง

^{๓๓} สัมภาษณ์ นายเลาสื่อ กุลสุพรรณรัตน์ (แซ่จาง), ผู้ใหญ่ ที่ปรึกษาประจำตระกูลแซ่จาง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๑.

วินัยในการแสดงออกซึ่งความรัก

ชายและหญิงไม่ควรแสดงออกถึงความรู้สึกชอบพอกัน หรือความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน ในที่สาธารณะต่อหน้าบุคคลสำคัญ โดยเฉพาะพ่อแม่ทางฝ่ายผู้หญิง

ข้อห้ามเรื่องกลองและขลุ่ย

ในภาวะปกติห้ามตีกลองเล่นในหมู่บ้าน เพราะเสียงกลองเป็นเสียงสัญญาณของงานศพ กลองเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ประจํางานศพเท่านั้น และใช้ประกอบกับแคน แต่แคนสามารถเล่นได้ในงานรื่นเริงและงานศพ ขึ้นอยู่กับเพลงที่เป่าเล่น ด้วยความเชื่อของชาวม้งที่ว่ากลองที่ใช้ประกอบพิธีงานศพมี “ผี” ประจําอยู่ ผู้ที่ต้องการฝึกเรียนเพลงแคนและกลองสำหรับพิธีงานศพ จะต้องไปฝึกกับครูผู้รู้ในป่าที่ไกลพ้นจากเขตบ้านหรือชุมชน

ข้อห้ามเรื่องปืน

ทุกคนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านไม่ควรยิงปืนเล่นในหมู่บ้าน เพราะเสียงปืนเป็นสัญลักษณ์ว่าได้มีผู้เสียชีวิตในชุมชน

ข้อห้ามต่างเพศ

ไม่จําเป็นบุคคลภายนอกที่เป็นชายไม่ควรอยู่กับผู้หญิงม้งเพียงสองต่อสองในที่ลับตา

ข้อห้ามเรื่องอาหาร

ข้อห้ามทางการบริโภคอาหาร ข้อห้ามเหล่านี้มีบางอย่างที่เป็นข้อห้ามสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ม้งทั่วไป บางอย่างเป็นข้อห้ามเฉพาะกลุ่มแซ่ตระกูล เช่นการไม่ให้บริโภคเครื่องในสัตว์ เป็นข้อห้ามเฉพาะบางกลุ่มแซ่ตระกูล ในบางกลุ่มแซ่ตระกูลจะห้ามไม่ให้คนป่วยบริโภคไก่ทอด แต่บริโภคไก่ต้มที่ประกอบพิธีกรรมได้ เพราะเชื่อว่าไก่ทอดนั้นมีน้ำมันจะทำให้อาการป่วยหายช้าหรือถ้ามีบาดแผลจะทำให้เป็นแผลเป็น หรือมีความเชื่อว่าการให้เด็กบริโภคขาไก่ เพราะอาจจะทำให้เด็กเป็นผู้ที่พูดจาไม่เหมาะสมหรือเป็นคน “พูดเจ็บ” คือพูดเสียดสีเสียดแทงผู้ฟังเหมือนความคมของเล็บที่ขาไก่

จากความเชื่อเหล่านี้ กลายมาเป็นข้อบัญญัติในการประพฤติปฏิบัติของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ทั้งนี้ผู้นำและผู้อาวุโสในชุมชนเป็นผู้ที่มีบทบาทมากในเรื่องความเชื่อและความประพฤติเหล่านี้

วันสำคัญและวันกรรมในรอบปี

ในความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ทุกกลุ่มแซ่ตระกูลจะมีความเชื่อที่เหมือนกัน แต่วิธีการปฏิบัติของแต่ละแซ่ตระกูลจะปฏิบัติแตกต่างกัน โดยความเชื่อนั้นจะเหมือนกับลัทธิเต๋า ซึ่งเป็นแนวทางในการปฏิบัติและกำหนดวิถีชีวิตของคนม้ง ความเชื่อนั้นจะเน้นในเรื่องของฟ้าและดินเป็นหลัก จะไม่มีความเชื่อในรูปแบบทางศาสนาพุทธหรือลัทธิศาสนาอื่นเลย ลักษณะคำสอนของ

ชาวม้งจะเป็นเหมือนปรัชญาทางคำสอนมากกว่า อย่างเช่น เมื่อคนเราถือกำเนิดมาแล้ว ไปกระทำ ความผิดมาคน หรือ ไปปลุกทรัพย์ของผู้อื่น วันนี้เจ้าของทรัพย์อาจไม่เห็นและไม่ได้ลงโทษเรา แต่ฟ้า เห็นอยู่ ดินเห็นอยู่ เมื่อเสียชีวิตจะไม่ได้ขึ้นสวรรค์ หรือไม่ได้ไปเกิดใหม่โดยจะไปถูกลงโทษ ซึ่ง เป็นความเชื่อของชาวม้งที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา^{๘๔}

ความเชื่อและคตินิยมของชาวม้งส่วนมากมาจากนิยาย เรื่องเล่าและประวัติศาสตร์เป็น ภูมิหลังให้คนม้งถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ส่วนจารีตประเพณีต่าง ๆ ได้วิวัฒนาการมาเป็นประเพณีทั้ง สิบสองเดือนในรอบหนึ่งปีของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เป็นการบูชาสิ่ง สักดิ์สิทธิ์ เช่น ไหว้บรรพบุรุษ งานรื่นเริงในรอบปีส่วนมากจะดำเนินการในช่วงหลังฤดูการเก็บเกี่ยว ผลผลิตเสร็จสิ้น เพราะช่วงเวลานี้กิจกรรมทางการเกษตรชาวม้งจะว่างเว้น อย่างเช่น ประเพณีปีใหม่ (กินวอ) กลุ่มญาติที่เป็นแซ่ตระกูลเดียวกันอยู่ห่างไกลจะมาพบปะสังสรรค์กับเครือญาติตนเอง ซึ่ง ถือว่าเป็นการรวมญาติ ประเพณีปีใหม่ของชาวม้งจะอยู่ในช่วงปลายเดือนธันวาคมจนถึงต้นเดือน มกราคม หรือเป็นช่วงที่ต้นสาวเสื่อออกดอก โดยชาวม้งถือประเพณีนิยมที่ปฏิบัติกันมาในอดีต จนถึงปัจจุบัน

กิจกรรมในชีวิตประจำวันของชาวม้งในรอบหนึ่งปี วิธีชีวิตจะเกี่ยวข้องกับทางการ เกษตรเป็นหลัก แต่กิจกรรมทางความเชื่อ จารีตและประเพณีชาวม้งก็ให้ความสำคัญไม่น้อยไปกว่า การเกษตร ในรอบหนึ่งปีของชาวม้งจะมีวันสำคัญที่ต้องหยุดการทำงาน และมาประกอบพิธีกรรม ทางความเชื่อ จารีตและประเพณี เพราะในวันเหล่านี้ชาวม้งให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งโดยจะหยุด กิจกรรมในไร่และกิจกรรมอื่น ๆ ที่เคยปฏิบัติเป็นประจำในวิถีชีวิตประจำวัน วันสำคัญและวัน กรรมของชาวม้ง ส่วนมากเป็นข้อกำหนดตามความเหมาะสมจากระดับหมู่บ้านถึงระดับแซ่ตระกูล ครอบครัหรือครัวเรือน กิจกรรมที่ถือว่าเป็นวันหยุดงานของชาวม้งจะมีอยู่ ๒ ลักษณะ คือ

๑. ในระดับหมู่บ้าน วันสำคัญที่ถือเป็นวันกรรมหรือวันหยุดงานในไร่ของหมู่บ้าน ทุก หลังคาเรือนจะหยุดงานพร้อมกันหมด ได้แก่ งานเทศกาลขึ้นปีใหม่ หยุดอย่างน้อย ๓ วัน สำหรับ งานศพไม่ได้กำหนดให้เป็นวันกรรมของหมู่บ้าน

๒. ในระดับกลุ่มแซ่ตระกูลและครัวเรือนหรือครอบครัว พิธีกรรมที่สำคัญที่สมาชิก ของครัวเรือนในกลุ่มแซ่ตระกูลเดียวกันจะถือเป็นวันหยุดพร้อมกัน ได้แก่ งานศพ งานแต่งงาน พิธี ดับภัย (หลือซู้) พิธีส่งวิญญาณคนตาย (จอปลี่) พิธีเรียกขวัญ (ฮู่ปลี่) พิธีกรรมบนบานศาลกล่าว (ผี เย่ง-เป่าเย่ง) หรือ การอยู่กรรม (ไจ้) ของสมาชิกในครอบครัวเดียวกัน^{๘๕}

^{๘๔} สัมภาษณ์ นายเลาสือ กุลสุพรรณรัตน์ (แซ่จาง), ผู้ใหญ่ ที่ปรึกษาประจำตระกูลแซ่จาง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๑.

^{๘๕} สถาบันวิจัยชาวเขา, ชาวเขา : ความเข้าใจกับชนเผ่าต่างวัฒนธรรม, หน้า ๑๐๘.

๒.๕.๔ การควบคุมทางสังคม

การควบคุมทางสังคม คือ วิธีการของสังคมที่มุ่งหมายให้สมาชิกของสังคมยอมรับและปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม^{๘๐}

การอยู่ร่วมกันของคนหมู่มากในสังคมทุกกลุ่มวัฒนธรรม ย่อมมีกฎเกณฑ์หรือพันธสัญญาระหว่างบุคคลต่อบุคคลหรือบุคคลและกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกที่อยู่ในสังคมมีความปลอดภัยทางด้านร่างกายทรัพย์สินและความสงบสุขเมื่ออยู่ในกลุ่ม ข้อกำหนดเหล่านี้นี้อาจมาจากความต้องการของบุคคลภายในกลุ่มหรือมาจากจารีต ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ที่บุคคลในกลุ่มมีความศรัทธาว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม นำมาเป็นบทบัญญัติให้สมาชิกปฏิบัติตาม กลุ่มชาติพันธุ์จึงเป็นอีกกลุ่มสังคมหนึ่งที่มีกฎเกณฑ์หรือพันธสัญญาของกลุ่ม เป็นข้อกำหนดให้สมาชิกภายในกลุ่มปฏิบัติตาม เพื่อให้บุคคลที่เป็นสมาชิกมีการประพฤติปฏิบัติตนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน และถือเป็นบรรทัดฐานทางสังคมในการควบคุมกลุ่มชนให้อยู่ในกรอบของวัฒนธรรมเดียวกัน ลักษณะการควบคุมทางสังคมของชาวม้งจะมีอัตตลักษณ์เป็นของกลุ่มเฉพาะ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

ควบคุมด้วยระบบแซ่ตระกูล(เครือญาติ)

สังคมของชาวม้งมีความสัมพันธ์กันในรูปแบบแซ่ตระกูล(เครือญาติ) เบื้องต้นจะเริ่มจากครัวเรือนเดียวกัน ความสัมพันธ์แบบครัวเรือนถือเป็นรูปแบบของการควบคุมสมาชิกในกลุ่ม กระทั่งที่สุดในสังคมม้ง เพราะสมาชิกในครัวเรือนจะมีความผูกพัน ความสนิทสนม ความรักใคร่ปรองดองกันมากกว่าบุคคลอื่นนอกครัวเรือน ภายในครัวเรือนได้แก่ครอบครัวเดี่ยวซึ่งประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูกแล้วขยายไปสู่แซ่ตระกูล โดยชาวม้งถือว่าระบบแซ่ตระกูลมีอิทธิพลครอบคลุมการจัดระเบียบกลุ่มสังคม อีกทั้งยังทำหน้าที่เป็นจุดศูนย์กลางของสังคมม้งและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ โดยเป็นตัวเชื่อมโยงถึงพฤติกรรมที่เป็นวิถีชีวิตของการสัมพันธ์กันภายในสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และศาสนาของชาวม้งเข้าไว้ด้วยกัน

ระบบเครือญาติของชาติพันธุ์ม้ง ถือเป็นจุดเด่นของสังคมที่เน้นให้สมาชิกอยู่ในกรอบ โดยมีระบบโครงสร้างทางเครือญาติเป็นเครื่องมือเชื่อมโยงชาวม้งเข้าด้วยกัน อันเป็นรูปแบบที่มีเฉพาะภายในสังคมม้ง และความสัมพันธ์ของการดำเนินชีวิตที่เป็นองค์ประกอบของชีวิตม้งแต่ละคนนั้นมีถึงหกชั้นเป็นกรอบล้อมรอบอยู่ในคนม้งแต่ละคน เป็นหลักการที่ถือสืบต่อมาอย่างเคร่งครัด

^{๘๐} สมมิตร ลากเพิ่มทวี, ศัพท์สังคมเปรียบเทียบ, หน้า ๑๘.

คือ ครอบครัว ครัวเรือน บรรพบุรุษ พิธีกรรม และตระกูล เพราะความเป็นพี่น้องและญาติใกล้ชิดกัน ทำให้เกิดความรู้สึกผูกพัน และเป็นหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบอยู่ในตัวของมั่งแต่ละคน^{๕๐}

แซ่ตระกูลหรือที่ชาวมั่งเรียกว่า “เส่ง” เป็นตัวกำหนดความเป็นเครือญาติ แม้ว่าสมาชิกบางคนหรือหลาย ๆ คนจะไม่ได้มีความสัมพันธ์กันทางสายเลือด แต่วัฒนธรรมของชาวมั่งกำหนดให้บุคคลใช้แซ่เดียวกันมีความเป็นพี่น้องกันหรือเป็นเครือญาติกัน ดังนั้นชายและหญิงที่มีแซ่เดียวกันจึงไม่สามารถจะแต่งงานกันได้ หรือมีความสัมพันธ์ทางเพศกันได้ ข้อห้ามดังกล่าวยังคงครอบคลุมไปถึงชาวมั่งทั้งสองกลุ่มย่อย คือ มั่งขาว และมั่งน้ำเงิน ที่ใช้แซ่เดียวกัน จะเห็นได้ว่าการควบคุมทางสังคมในรูปแบบนี้เป็นการจัดที่กว้างขวาง และรวมสมาชิกเข้าไว้เป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตามการที่สังคมกำหนดให้ชาวมั่งมีแซ่ตระกูล มิใช่เพียงเพื่อให้บุคคลมีนามสกุลหรือแซ่เท่านั้น แต่วัฒนธรรมของชาวมั่งยังได้กำหนดหน้าที่ ที่บุคคลพึงกระทำต่อบุคคลอื่น ๆ ที่มีแซ่เดียวกัน เช่นการให้ที่พักและอาหารแก่คนแซ่ตระกูลเดียวกัน ที่เข้ามาเยี่ยมเยือนในหมู่บ้านแม้ว่าจะมิได้มีความสัมพันธ์ในแบบสายตระกูลก็ตาม แซ่ มีความสำคัญต่อชาติพันธุ์มั่งมาก ด้วยเหตุที่กลุ่มชาติพันธุ์มั่งยึดถือกลุ่มญาติและแซ่ตระกูลอย่างเหนียวแน่น แม้ว่าจะอยู่ห่างไกลกันก็ตามพอพูดถึงแซ่เดียวกันความรู้สึกถึงไมตรีจิต ความสนิทสนมซื่อเชื่อและเอื้ออาทรมากเป็นพิเศษ มากกว่ากลุ่มแซ่อื่นที่แตกต่างกันออกไป ในสังคมและวัฒนธรรมมั่งนั้น ญาติมักจะมียึดถือสายเลือดเป็นหลัก โดยจะยึดตามแบบปิตาโลหิต (Patrilineal) คือการให้ญาติฝ่ายชายมีความสำคัญ มีสิทธิและหน้าที่พึงปฏิบัติต่อกันนั้นญาติ คุณลักษณะแบบญาติปิตาโลหิตนี้ สมาชิกภายในกลุ่มมักจะให้ความเคารพนับถือญาติผู้ชายที่อาวุโส หรือผู้ที่มีฐานะทางสังคมสูง

จะเห็นได้ว่ากลุ่มแซ่ตระกูลของชาวมั่งเป็นกลุ่มทางสังคมขนาดใหญ่ สมาชิกในกลุ่มสังคมประกอบไปด้วยครัวเรือนที่อยู่ต่างหมู่บ้าน ความผูกพันทางสังคมของสมาชิกที่อยู่ในสายตระกูลเดียวกัน แสดงออกโดยการเข้าร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญ เช่น พิธีแต่งงานและพิธีศพ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ระบบแซ่ตระกูล(เครือญาติ) ถือเป็นการควบคุมทางสังคมของชาวมั่ง ให้สมาชิกอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของความเป็นญาติ โดยเริ่มตั้งแต่ครัวเรือนครอบครัวสายตระกูลถึงแซ่ตระกูล โดยมีความสัมพันธ์ทางการแต่งงานเป็นเครื่องเชื่อมโยงแซ่ตระกูลต่าง ๆ ให้เป็นเครือญาติเดียวกัน และมีวิธีการประเพณีปฏิบัติเป็นไปในแนวทางเดียวกัน ทำให้สมาชิกภายในกลุ่มแซ่ตระกูลมีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและมีเอกภาพสูง

^{๕๐} ประสิทธิ์ ลิปรีชา, มั่ง หลากหลายชีวิตจากขุนเขาสู่เมือง, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔๓.

ควบคุมด้วยผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโส

ในสังคมชาวม้งเป็นกลุ่มวัฒนธรรมที่มีผู้ชายเป็นใหญ่ และยึดถือหลักของความเชื่อจารีตประเพณีเป็นแนวทางการปฏิบัติตน บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เป็นผู้นำทางด้านจิตใจมีอิทธิพลต่อบุคคลในกลุ่มชาวม้ง โดยชาวม้งถือว่าผู้นำประจำกลุ่มแซ่ตระกูลและกลุ่มผู้อาวุโสที่มีความรู้ความสามารถเป็นบุคคลที่ชาวม้งทุกคนต้องเคารพเชื่อฟัง ปัจจัยหลักของการเชื่อผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโสของชาวม้งมาจาก ผู้นำแซ่ตระกูลและกลุ่มผู้อาวุโสทั้งหลายเหล่านั้น ในอดีตที่ผ่านมาต้องทนทุกข์ยากต่อสู้กับปัญหานานับประการ ครั้งเมื่ออยู่ที่ประเทศจีนจนต้องอพยพหาที่อยู่อาศัยเพื่อให้ชีวิตมีความผาสุก แขนงนำหลักที่พาชาวม้งอพยพหาถิ่นที่อยู่ในยุคนั้นก็คือนำแซ่ตระกูลและกลุ่มผู้อาวุโสของสายสกุลนั้น ๆ กาลต่อมาเมื่อชาวม้งมีถิ่นฐานทำกินเป็นหลักแหล่ง กลุ่มสายสกุลที่แตกแยกกันมารวมตัวสร้างฐานะครอบครัว และยึดเอาขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมที่เคยปฏิบัติมาเป็นเครื่องมือในการควบคุมกลุ่มชนที่มาอยู่ร่วมกัน

มารยาททางสังคมที่กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีต่อกันในการสร้างความเข้าใจ และความสงบสุขในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่บ้านเดียวกัน ส่วนมากเป็นข้อปฏิบัติที่ได้รับแนวคิดมาจากค่านิยมเบื้องต้นในวัฒนธรรมประจำชาติพันธุ์ ซึ่งการควบคุมทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจะมีในรูปแบบที่เป็นวิถีของการดำเนินชีวิต เพื่อให้กลุ่มชาวม้งเป็นเอกภาพเดียวกัน กรณีกฎข้อห้าม ข้อปฏิบัติ ของกลุ่มจะเป็นบทบัญญัติที่สืบเนื่องมาจากจารีตประเพณี มิได้มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และกลุ่มบุคคลที่รู้กฎเกณฑ์ต่าง ๆ จะเป็นผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโสประจำแซ่ตระกูล ทั้งนี้สิ่งที่ชาวม้งถือว่าเป็นกฎเกณฑ์ วิถีการดำเนินชีวิตของกลุ่มจะมีความเกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์จนกลายเป็นจารีต และความเชื่อของกลุ่ม ทำให้ชาวม้งถือหลักปฏิบัติตามจารีตประเพณีอย่างเคร่งครัด

วัฒนธรรมการปฏิบัติตนของชาวม้งส่วนมากจะเป็นผู้ที่มีความขยันขันแข็งเฉลียวฉลาดเปิดเผยและซื่อสัตย์ และเป็นกลุ่มที่มีความรักประชาธิปไตย ให้ความเคารพต่อบุคคลที่อาวุโส ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีของตนด้วยดี ระบบโครงสร้างของสังคมม้ง การเมือง และการปกครองภายในชุมชนยอมรับผู้อาวุโส ยอมรับผู้นำที่มาจากแซ่ตระกูลและยอมรับนับถือหมอผี(ผู้ประกอบพิธีกรรม) หรือ ผู้ที่เป็นที่เคารพของคนภายในชุมชนและยังเคารพในการตัดสินใจของผู้นำทุกอย่าง ผู้นำแต่ละกลุ่มแซ่ตระกูลตลอดจนถึงกลุ่มผู้อาวุโส จะยึดถือหลักการปฏิบัติตนแบบดั้งเดิมที่บรรพบุรุษของชาวม้งเคยปฏิบัติมา เพื่อเป็นเครื่องมือช่วยสร้างการยอมรับซึ่งกันและกันหรือระหว่างชาวม้งด้วยกัน เพราะสิ่งเหล่านี้จะเป็นวิธีการควบคุมสมาชิกให้ปฏิบัติตามดำรงชีพในสังคมอย่างมีแบบแผน หลักของการมีความปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างสมาชิกภายในชุมชนชาวม้ง จะมีรูปแบบและยึดมั่นอยู่กับค่านิยมพื้นฐานที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

๑. สมาชิกภายในหมู่บ้านอยู่ร่วมกันด้วยระบบอุปถัมภ์ ผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสจะต้องเป็นที่พึ่งพิงของผู้ค้อยาวุโส และสมาชิกของชุมชน ได้ตลอด

๒. สมาชิกใหม่หรือผู้น้อย พึ่งเคารพและรับฟังคำชี้แนะจากผู้อาวุโส

๓. การตัดสินใจของผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโส ถือว่าสูงสุดและเด็ดขาด

ควบคุมด้วยจารีตและความเชื่อทางวัฒนธรรม

การดำเนินชีวิตของชาวม้งทุกกลุ่มจะอยู่บนฐานของจารีต ความเชื่อทางวัฒนธรรมเป็นหลัก เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นบรรทัดฐานทางสังคมที่ชาวม้งถือปฏิบัติมาตั้งแต่บรรพบุรุษ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับปฏิบัติของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ที่เป็นกฎเกณฑ์สืบเนื่องมาจากจารีตและความเชื่อ สิ่งต่างๆ เหล่านี้มีได้มีการบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร โดยชาวม้งนำเอากฎเกณฑ์ต่างๆ ไปผูกพันไว้กับภูตผี จึงทำให้ชาวม้งถือปฏิบัติมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ที่มาของอำนาจในการปกครองส่วนใหญ่มาจากจารีตประเพณี ชาวม้งถือว่าจารีตประเพณีนั้น ผีฟ้าเป็นผู้บัญญัติขึ้น จารีตประเพณีมีอยู่มากมายและไม่ได้มีบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เพราะชาวม้งไม่มีตัวหนังสือเป็นของกลุ่มตนเอง จึงเป็นหน้าที่ของกลุ่มผู้อาวุโสช่วยกันจดจำจารีตประเพณีของชาวม้งนี้ กฎเกณฑ์ที่ต้งขึ้นเพื่อเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติของชาวม้งให้อยู่ด้วยกันในชุมชนด้วยความสันติสุข ผู้ที่บัญญัติขึ้นก็คือชนชั้นปกครองของชาวม้งในสมัยโบราณ เพื่อให้เกิดความเกรงกลัวและสะดวกในการปกครอง จึงสมมติว่า เป็นข้อบัญญัติของผีฟ้าเบื้องบน ถ้าใครทำผิดจารีตประเพณีถือว่าทำผิดต่อผีฟ้า ผีฟ้าจะลงโทษอย่างรุนแรง แต่ผีฟ้าเป็นสิ่งสมมติขึ้นจึงไม่สามารถลงโทษผู้ที่กระทำผิดจารีตประเพณีได้ทุกกรณี ความเกรงกลัวในผีฟ้าก็จะลดน้อยลง ผลก็คือผู้ปกครองจะเสียอำนาจในการปกครอง ความระส่ำระสายจะเกิดขึ้นในชุมชน จึงสร้างมาตรการขึ้นมาอันหนึ่ง เพื่อธำรงไว้ซึ่งอำนาจของผีฟ้า นั่นก็คือได้มีการปรับโทษผู้ที่กระทำความผิดทางจารีตประเพณี และผู้นั้นจะต้องเลี้ยงผีจึงจะพ้นจากการลงโทษของผีฟ้า^{๑๒}

กฎเกณฑ์ วินัย ข้อห้าม และข้อปฏิบัติของทุกกลุ่มแซ่ตระกูลที่ถือปฏิบัติสืบเนื่องมาจากจารีต ความเชื่อและวัฒนธรรมเป็นหลักใหญ่ สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นมาจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ และถูกปลูกฝังมาอย่างยาวนาน อย่างเช่นความเชื่อเรื่องน้ำท่วมโลก เป็นเรื่องราวที่มีการเล่าต่อ ๆ กันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ให้เด็ก ๆ ชาวม้งรับฟังจากพ่อแม่หรือปู่ย่าของตนครั้งแล้วครั้งเล่าตั้งแต่เล็ก ทำให้พวกเขาเกิดความเชื่ออย่างฝังใจว่า เรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้นจริงในประวัติศาสตร์กลุ่มชาติพันธุ์ของตน ประกอบกับมีการกำหนดเป็นกฎเกณฑ์ทางสังคมม้งไม่ให้ชายกับหญิงที่เกิดในแซ่ตระกูลเดียวกันแต่งงานกัน แต่ให้แต่งงานกับแซ่ตระกูลอื่น กฎเกณฑ์ดังกล่าวชาวม้งยังคงถือปฏิบัติ

^{๑๒} ขจัตถัย บุรุษพัฒน์, ชาวเขา, หน้า ๓๕.

อย่างเคร่งครัดในสังคมม้งปัจจุบัน ยิ่งเป็นการตอกย้ำให้สมาชิกในสังคมเพิ่มน้ำหนักของความเชื่อถือเกี่ยวกับนิยายดังกล่าว ประการสำคัญคือนิยายและกฎเกณฑ์ดังกล่าว เป็นลักษณะเด่นพิเศษของความเป็นอัตลักษณ์ทางเครือญาติและชาติพันธุ์ในกลุ่มชาวม้ง

การจัดระเบียบทางสังคมกับกลุ่มสมาชิกของชาวม้ง โดยอาศัยระบบเครือญาติผ่านความเชื่อทางวัฒนธรรมนั้น เป็นลักษณะของความเป็นอัตลักษณ์ทางเครือญาติที่กลุ่มผู้นำหรือผู้อาวุโสสร้างขึ้นมา แล้วมีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งในรูปแบบของนิยาย กฎเกณฑ์ การใช้คำศัพท์เรียกเครือญาติ การสถาปนาความสัมพันธ์ทางเครือญาติในพิธีแต่งงาน การประกอบพิธีกรรมบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ เพื่อให้กลุ่มชาวม้งด้วยกันมีการช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ตลอดจนการแสดงพลังความสามัคคี และการควบคุมพฤติกรรมเบี่ยงเบนของสมาชิกภายในกลุ่มให้อยู่ในกรอบและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

ในความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ทุกกลุ่มแซ่ตระกูลจะมีความเชื่อที่เหมือนกัน คือ เชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การเช่นไหว้บรรพบุรุษ การเลี้ยงผีในครอบครัว ตลอดจนถึงกฎเกณฑ์ ข้อห้าม ข้อปฏิบัติต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ทุกกลุ่มแซ่ตระกูลมีเหมือนกันและสมาชิกภายในกลุ่มจะศรัทธาและปฏิบัติเหมือนกัน แต่รูปแบบของการปฏิบัติของแต่ละแซ่ตระกูลจะแตกต่างกัน บางกลุ่มแซ่ตระกูลจะถือเคร่งครัดและแตกต่างกันออกไป กฎเกณฑ์และวิธีการดังกล่าวจึงเปรียบเทียบเหมือนเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตหรือเป็นวิถีชีวิตของคนม้ง ที่ชาวม้งควรมีและน้อมนำไปปฏิบัติต่อกัน เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจต่อกัน และเกิดความสงบสุขในการอยู่ร่วมกันในกลุ่มแซ่ตระกูลหรือชาวม้งด้วยกัน

ควบคุมด้วยระบบการสืบทอดผ่านบรรพบุรุษและพิธีกรรม

ตามคติความเชื่อของชาวม้งที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาบุคคลกลุ่มใดที่มีแซ่ตระกูลเหมือนกัน ถือเป็นกลุ่มเครือญาติสายเดียวกัน หรือมีการประกอบพิธีกรรมบางอย่างเหมือนกันถือว่า มีบรรพบุรุษคนเดียวกัน พิธีกรรมที่ชาวม้งมักจะอ้างอิงอยู่เสมอเมื่อต้องสอบถามความสัมพันธ์ทางเครือญาติในสังคมม้งได้แก่ พิธีกรรมเลี้ยงผีภายในครอบครัว การเช่นไหว้บรรพบุรุษ พิธีกรรมงานศพ และลักษณะของหลุมฝังศพ ถ้าเป็นคนในแซ่เดียวกันการประกอบพิธีกรรมเหมือนกันหรือใกล้เคียงกัน สันนิษฐานได้ในระดับหนึ่งว่า สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน เนื่องจากกลุ่มญาติพี่น้องต้องแยกไปอยู่ในชุมชนที่อยู่ห่างไกล การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ อาจจะแตกต่างกันไปบ้าง ผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโสประจำแซ่ตระกูลในสังคมชาวม้งจึงบอกต่อลูกหลานอยู่เสมอว่าให้ดูที่การมีชื่อบรรพบุรุษคนเดียวกันเป็นหลัก

การจัดระเบียบทางสังคมที่มีการสืบทอดผ่านทางวัฒนธรรมสายโลหิต เพราะม้งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่สืบเชื้อสายทางบิดาเป็นหลัก การนับความสัมพันธ์ทางเครือญาติจึงกระทำโดยการสืบย้อนกลับไปยังพ่อและปู่ขึ้นไปตามลำดับ สำหรับผู้ชายม้งแล้วชายทุกคนในแซ่ตระกูลเดียวกับ

คนถือเป็นญาติพี่น้อง (Kwv tij) ไม่ว่าจะป็นภายในหรือระหว่างแซ่สกุล^{๔๓} การสืบเชื้อสายแสดงถึงความเป็นเครือญาติในสายตระกูล (Lineage) เดียวกัน โดยจะมีขอบเขตไปถึงห้าชั่วรุ่นอายุคน (Generations) คือนับตั้งแต่รุ่นลูก (ขมหยัะ) รุ่นพ่อ-แม่ (ตลี-เหนียะ) รุ่นปู่-ย่า (เหยอ์-ป้อ) รุ่นทวด (กึ่ง) และรุ่นพ่อแม่ของทวด (ซัว) ดังนั้น ในระหว่างชาวม้งด้วยกัน ถ้าสามารถสืบสายไปได้ว่าสืบเชื้อสายโดยตรงมาจากทั้งห้ารุ่นดังกล่าว ถือว่าเป็นสายตระกูลเดียวกันทั้งสิ้น และในขณะที่เดียวกันผู้ที่อยู่ในสายตระกูลเดียวกันจะมีเครื่องแสดงที่สำคัญอยู่อย่างหนึ่งคือ การนับถือผีบรรพบุรุษชนิดเดียวกันหรือที่ชาวม้งเรียกว่า “สื่อกึ่ง” หรืออีกนัยหนึ่งคือ ชาวม้งในแต่ละสายตระกูลจะมีผีบรรพบุรุษแต่ละชนิดเป็นของตนเอง บรรดา “สื่อกึ่ง” ที่ชาวม้งนับถือ ได้แก่บรรดาบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วที่นอกเหนือไปจากชั่วรุ่นของพ่อแม่ของทวด (ซัว) ชาวม้งเชื่อว่าบรรพบุรุษเหล่านี้จะคอยปกป้องคุ้มครองภัยให้แก่ลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่

ระบบการจดจำชื่อของบรรพบุรุษในกลุ่มแซ่ตระกูล ถือเป็นระบบการควบคุมสมาชิกให้ยึดมั่นในหลักการปฏิบัติตนและการประกอบพิธีกรรมให้ถูกต้อง เพื่อให้สมาชิกสายอื่นที่มีแซ่สกุลเหมือนกันสามารถสืบทราบถึงชื่อของบรรพบุรุษร่วมที่เป็นคนเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นการย้อนหลังไปถึงกี่ชั่วรุ่น สมาชิกในกลุ่มตระกูลจะแยกย้ายกระจัดกระจายกันไปอยู่คนละทาง การประกอบพิธีกรรมบางอย่างแตกต่างกันไป ถ้ายังสามารถสืบสาวกลับไปถึงชื่อของบรรพบุรุษคนเดียวกัน เชื่อว่าพวกเขาเป็นความร่วมมือสายโลหิตเดียวกันหรือคนในครอบครัวเดียวกัน โดยปกติแล้วชื่อของบรรพบุรุษมักจะมีการพูดถึงอยู่เสมอเมื่อมีงานเทศกาลสำคัญต่าง ๆ โดยผู้นำของแซ่ตระกูลหรือผู้นำครอบครัวจะเอ่ยชื่อให้มารับการสักการะและดื่มกินกัน โดยส่วนมากจะเรียกไม่เกินสามชั่วรุ่นที่ผ่านมานอกจากนั้นก็เป็นกรบอกเล่าถึงประวัติของครอบครัวจากพ่อแม่สู่ลูกหลาน

จากรูปแบบของการจดจำชื่อของบรรพบุรุษ และรูปแบบวิธีการประกอบพิธีกรรม เป็นมูลเหตุของการนับว่าบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเป็นญาติในสายตระกูลเดียวกัน ความเป็นเครือญาติในรูปแบบนี้จะอยู่ที่พิธีกรรมเป็นตัวชี้วัด ถ้าบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในแซ่ตระกูลนั้นปฏิบัติเหมือนกับคนถือเป็นเครือญาติเดียวกัน การปฏิบัติต่อกันและการให้ความช่วยเหลือจะทำเหมือนบุคคลที่อยู่ในครอบครัว หากมองลึกลงไปในการปฏิบัติตัวของชาวม้งต่อบุคคลอื่นในกลุ่มแซ่ตระกูล จะมีรูปแบบการปฏิบัติที่เหมือนกัน อย่างเช่นในเรื่องความเชื่อทางครอบครัว การแสดงออกของบุคคลต่อสังคม คำพูดหรือการเรียกบุคคลภายในกลุ่ม ตลอดจนถึงมารยาททางสังคมที่บุคคลนั้นแสดงออกมา ซึ่งจะอยู่ในกรอบหรือกฎเกณฑ์ที่สมาชิกในแซ่ตระกูลถือปฏิบัติมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

^{๔๓} ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, อัครลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แปลน พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑๔-๒๑๕.

การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับบรรพบุรุษล้วนแล้วแต่เป็นกระบวนการความเชื่อทางวัฒนธรรม พิธีกรรมเหล่านี้เป็นการสร้างอัตลักษณ์ของระบบเครือญาติและความผูกพันของชาวม้งให้อยู่ในกรอบของความเป็นญาติ เพื่อให้สมาชิกได้ตระหนักถึงการปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกัน การให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในกลุ่มแซ่ตระกูลเดียวกัน

วัฒนธรรมความเชื่อและหลักการปฏิบัติเหล่านี้ของชาวม้ง ถือเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ที่นำมาจัดระเบียบทางสังคมให้สมาชิกภายในกลุ่ม มีวิถีของการดำเนินชีวิตอยู่ในกรอบและใกล้เคียงกัน วิธีการหรือคตินิยมที่ปรากฏอยู่ในสังคมทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่ชาวม้งแสดงออกมามีความหมายถึงการอาศัยจารีต ความเชื่อ และพิธีกรรมเป็นเครื่องมือควบคุมทางสังคมกับสมาชิก หากไม่มีเครื่องมือเหล่านี้มาบังคับใช้กับบุคคลที่อยู่ในกลุ่ม อาจทำให้การปกครองสมาชิกในกลุ่มยากลำบากและขาดความเป็นเอกภาพ

๒.๕.๕ การขัดเกลาทางสังคม

การขัดเกลาทางสังคม คือ กระบวนการปลูกฝังบรรทัดฐานให้เกิดขึ้นของสมาชิกในสังคม เพื่อให้บุคคลซึ่งเป็นสมาชิกสามารถอยู่ร่วมกันและทำงานร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ด้วยดี^{๔๔}

วิธีการขัดเกลาทางสังคม

๑. การขัดเกลาทางตรง เป็นการสั่งสอนและชี้แนวทางในการปฏิบัติอย่างจงใจเจตนา

๒. การขัดเกลาทางอ้อม เป็นการอบรมสั่งสอนที่ไม่ได้บอกกันโดยตรง แต่ได้รับจากประสบการณ์ การสังเกต หรือ เรียนรู้จากการกระทำของผู้อื่น^{๔๕}

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งเป็นอีกสังคมหนึ่ง ที่มีเอกลักษณ์ในด้านการขัดเกลาสมาชิกภายในสังคมของชาวม้งเอง วิถีปฏิบัติเหล่านี้ชาวม้งถือเป็นบรรทัดฐานทางสังคมทุกกลุ่มแซ่ตระกูลมีการปฏิบัติกันอยู่แล้ว โดยมีองค์ประกอบที่หลากหลายเข้ามาเป็นเครื่องมือในการขัดเกลาบุคคลที่เป็นสมาชิกของกลุ่ม เริ่มจากการปลูกฝังด้วยนิยายปรัมปราในอดีตของแซ่ตระกูลนำมาเล่าให้เด็ก ๆ ฟัง นอกจากนี้จะมีเรื่องของจารีต ความเชื่อ และระบบเครือญาติ เป็นเครื่องขัดเกลาชาวม้งให้มีพฤติกรรมเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ถึงแม้ว่าจะเป็นวิถีแห่งขนบธรรมเนียมและประเพณี แต่สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการดำรงอยู่ของกลุ่มชาวม้งมาก

ชาติพันธุ์ม้งถือว่าเป็นสังคมขยาย และเป็นสังคมที่มีขนาดใหญ่โดยยึดถือในรูปแบบของเครือญาติที่มีแซ่ตระกูลเป็นหลักในการอยู่ร่วมกัน กรอบของการอยู่ร่วมกันนั้นก็เพื่อให้ทุกคนรักใคร่สามัคคีต่อกัน มีน้ำใจต่อกันในการช่วยเหลือเกื้อกูลกับคนในเครือญาติ แซ่ตระกูลเดียวกัน

^{๔๔} สมมิตร ลากเพิ่มทวี, ศัพท์สังคมเปรียบเทียบ, หน้า ๑๕.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

ก่อน แล้วขยายไปสู่กลุ่มเครือญาติแซ่ตระกูลอื่น เมื่อเป็นรูปแบบอย่างนี้ในกรอบของสังคมที่เป็นเบื้องต้นคือครอบครัว ก็จะมีการอบรมสั่งสอนเป็นเบื้องต้น ก่อนจะไปสู่สังคมข้างนอก รูปแบบของการอบรมของกลุ่มชาติพันธุ์มั่งนั้นจะมีวิธีการ ดังต่อไปนี้

การจัดเถลาทางตรง

กรณีมีการจัดกิจกรรมรับประทานอาหารเย็นร่วมกันที่บ้านผู้อาวุโสท่านหนึ่ง จะเรียกญาติพี่น้องให้มารวมรับประทานอาหารทุกคน ทางฝ่ายผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโสจะนั่งอยู่กลุ่มเดียวกันเพื่อปรึกษาหารือในกิจการหรือเรื่องราวของแซ่ตระกูลตนเอง และจะยกเรื่องราวขึ้นมาพูดคุยกันขณะรับประทานอาหาร เช่นเรื่อง การอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มแซ่ตระกูลไม่ให้สูญหาย เพื่อไม่ให้ลูกหลานละทิ้งประเพณีพิธีกรรมของบรรพบุรุษที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโสจะปรึกษาหารือโดยการมองถึงบุคคลที่จะมาสืบทอดประเพณีพิธีกรรม โดยขอความคิดเห็นจากผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโสจะหาใครมาเป็นผู้สืบทอดแทน โดยจะพิจารณาถึงตัวบุคคลที่เป็นคนในกลุ่มแซ่ตระกูลเดียวกัน บุคคลใดมีความเฉลียวฉลาดความใฝ่รู้ในเรื่องนี้ ก็จะเรียกบุคคลผู้นั้นมาพูดคุยในเบื้องต้นก่อน หลังจากนั้นจะเริ่มถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีพิธีกรรมแต่ละอย่างทางแซ่ตระกูลให้กับบุคคลผู้นั้น การสอนจะค่อย ๆ เริ่มเรียนรู้ฝึกสอนกันไปตามลำดับขั้นตอนจนครบทุกประเพณีพิธีกรรมของแซ่ตระกูล^{๘๖}

การอบรมสั่งสอนบุคคลภายในกลุ่มแซ่ตระกูล ที่ชาวเมืองธรรมนิยมปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีต จะเป็นการสั่งสอนในรูปแบบบอกกล่าว ตักเตือนและชี้แนวทางในการปฏิบัติ เรื่องราวหรือเนื้อหาที่จะอบรมสั่งสอนจะเป็นความประพฤติกของบุคคลในกลุ่มแซ่เดียวกัน ที่ผู้ใหญ่เห็นพฤติกรรมของเด็กหรือบุคคลภายในครอบครัวหรือแซ่ตระกูลเดียวกัน ประพฤติมิชอบ เช่น การทะเลาะวิวาท การดื่มสุรา เสพยา การทำมาหากิน ความร่วมมือในด้านประเพณีพิธีกรรม งานในกลุ่มแซ่ตระกูล ซึ่งเป็นเรื่องใกล้ตัวที่จะนำมาสั่งสอน ถ้าใครประพฤติตัวไม่เหมาะสม ผู้นำหรือกลุ่มผู้อาวุโสจะแนะนำให้ปรับเปลี่ยนความประพฤตินั้นเสียใหม่

ในกรณีมีครอบครัวหนึ่งซึ่งเป็นกลุ่มแซ่ตระกูลเดียวกัน อาจจะอบรมลูกหลานให้เป็นคนดี เชื่อฟังบิดามารดา ขยันทำมาหากินและช่วยเหลือกิจการภายในครอบครัว ทางหัวหน้าครอบครัวจะไปขอคำปรึกษากับผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโส และบอกเล่าเรื่องราวถึงพฤติกรรมของสมาชิกภายในครอบครัวให้รับทราบ จากนั้นหัวหน้าครอบครัวจะเชิญผู้นำและตัวแทนของผู้อาวุโสบางคนมาร่วมรับประทานอาหารที่บ้านในเวลาตอนเย็น หลังจากกิจกรรมการรับประทานอาหารเย็น

^{๘๖} สัมภาษณ์ นายธนศ ขอดยิ่งหทัยกุล (แซ่ช่าง), ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านพูนเหนือ ผู้ประกอบพิธีกรรมตระกูลแซ่ช่าง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๑.

เสร็จแล้ว ทางผู้นำและตัวแทนของผู้อาวุโสจะเรียกสมาชิกทุกคนที่อยู่ในครอบครัวมานั่งร่วมวงพูดคุยกัน ทางผู้นำจะเริ่มทักทายกับสมาชิกภายในครอบครัวก่อน แล้วจะขกนินยาตามความเชื่อของกลุ่มแซ่ตระกูลในอดีตมาเล่าให้ทุกคนฟัง ต่อจากนั้นทางตัวแทนของกลุ่มผู้อาวุโสจะเสริมเนื้อความต่อจากผู้นำ แล้วเข้าสู่ประเด็นในการอบรมสั่งสอน โดยจะมุ่งเน้นถึงหลักการประพฤติตนเป็นคนดีมีศีลธรรม ข้อที่ควรปฏิบัติ ไม่ควรปฏิบัติ ของสมาชิกภายในครอบครัวหรือแซ่ตระกูลที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่ในกลุ่ม หากบุคคลใดที่บรรลุนิติภาวะมีความรับผิดชอบ ทางผู้นำจะบอกกล่าวโดยตรงถึงสิ่งที่ควรปฏิบัติและไม่ควรปฏิบัติ โดยให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเหล่านั้น หลังจากอบรมสั่งสอนเสร็จสิ้น ทางผู้นำจะมอบอำนาจหน้าที่ให้กับหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้ดูแล และคอยควบคุมสมาชิกทุกคนให้อยู่ในความดูแลต่อไป ลักษณะการอบรมสั่งสอนขัดเกลาสมาชิกภายในครอบครัวหรือกลุ่มบุคคลภายในแซ่ตระกูลเช่นนี้ ถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เพราะสังคมของชาวม้งถือว่าผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโสที่มีความรู้ ความสามารถ เป็นบุคคลที่ทุกคนภายในแซ่ตระกูลให้ความเคารพนับถือ และเป็นผู้ที่มีอิทธิพลทางด้านจิตใจต่อลูกหลานที่อยู่ในกลุ่มแซ่ตระกูลเดียวกัน กิจกรรมการอบรมสั่งสอนบุคคลภายในครอบครัวหรือกลุ่มแซ่ตระกูล ในรอบหนึ่งปีจะมีหนึ่งครั้งหรือบางปีจัดขึ้นสองหรือสามครั้ง ซึ่งจะขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของคนในกลุ่มแซ่ตระกูลหรือเป็นความต้องการของหัวหน้าครอบครัวหรือผู้ใหญ่ในแซ่ตระกูลนั้น^{๘๖}

การขัดเกลาทางอ้อม

สังคมของชาวม้งถือว่าครัวเรือนเป็นหน่วยผลิตที่สำคัญ และยังเป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรมอื่น ๆ ที่สำคัญของสังคมอีกด้วย เช่น การเลี้ยงดูสมาชิกของสังคม การถ่ายทอดค่านิยมความเชื่อตามวัฒนธรรมของสังคม การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา องค์กรประกอบเหล่านี้ถือได้ว่ามีอิทธิพลต่อชาวม้งทุกคน เพราะจะถูกขัดเกลามาตั้งแต่เด็กจนกลายเป็นความเคยชินของชีวิต เมื่อบรรลุนิติภาวะเข้าสู่สังคมของระบบวงศ์ตระกูลเครือญาติ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ก็จะมามีอิทธิพลครอบคลุมและเป็นกรอบบังคับให้สมาชิกต้องอยู่ในระเบียบกลุ่มสังคม

ทุกกลุ่มแซ่ตระกูลของชาวม้งนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมความเชื่อเป็นตัวขับเคลื่อน จนสามารถสืบทอดขนบธรรมเนียม ประเพณีพิธีกรรม และจารีตของบรรพบุรุษที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างไม่ขาดสาย ทำให้ชาวม้งยังคงมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง วัฒนธรรมที่เป็นแกนหลักของชาวม้งที่รวมให้คนม้งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และมีแบบแผนในการแสดงออกทางสังคมคือระบบเครือญาติ ด้วยรูปแบบของการรวมญาติแบบแซ่ตระกูลนี้เอง จึงเป็น

^{๘๖} สัมภาษณ์ นายชนเส ขอดยิ่งหทัยกุล (แซ่ย่าง), ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านพยุเหนือ ผู้ประกอบพิธีกรรมตระกูลแซ่ย่าง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๑.

โครงสร้างทางสังคมที่กำหนดให้ชาวม้งมีจารีต(ข้อปฏิบัติ) สำหรับสมาชิกภายในกลุ่มให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งจะสังเกตได้ว่าวัฒนธรรมการแสดงออกของชาวม้งแต่ละคนนั้น ได้รับอิทธิพลมาจากปัจจัยที่แวดล้อมทางกายภาพ เช่น สมาชิกภายในกลุ่มแซ่ตระกูลเห็นพฤติกรรมของผู้นำ ผู้อาวุโสหรือหัวหน้าครอบครัวที่แสดงออกมาได้รับการยอมรับเป็นที่เคารพของคนในตระกูล ทำให้สมาชิกมีแรงบันดาลใจอยากเป็นอย่างนั้น จึงนำแบบอย่างที่เหมาะสมมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติตน

ด้วยสังคมของชาวม้งเป็นสังคมที่ยึดมั่นอยู่ในขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี และมีความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ทำให้พฤติกรรมของสมาชิกภายในกลุ่มเกี่ยวพันอยู่กับความเชื่อเหล่านั้น บางกลุ่มแซ่ตระกูลมีเรื่องเล่าของกลุ่มตนเอง แล้วนำมาเล่าให้กับสมาชิกภายในกลุ่ม เป็นความเชื่อหรือคตินิยมประจำกลุ่ม และถือเป็นหลักการดำเนินชีวิตของกลุ่มแซ่ตระกูล ทำให้ทายาทผู้สืบทอดรุ่นหลังนำมาเป็นข้อปฏิบัติ และถือเป็นกรอบล้อมรอบอยู่ในคนม้งแต่ละคน

จะเห็นได้ว่าทุกสังคมใช้วิธีการต่างๆ เพื่อผลักดันให้สมาชิกของสังคมปฏิบัติตามบรรทัดฐานทางสังคมโดยเฉพาะกฎหมาย เพราะเราไม่อยากถูกลงโทษ ไม่ชอบให้คนดูถูกอยากให้ตัวเองเป็นที่ยอมรับของบุคคลรอบข้างและคนทั่วไป เมื่อทำดีก็จะได้รับการชมเชย ถ้าทำผิดก็จะได้รับการลงโทษหรือตำหนิ แต่การหวังว่าจะได้รับรางวัลหรือการกลัวการลงโทษไม่ใช่เป็นเหตุผลเดียวที่ทำให้บุคคลทำตามบรรทัดฐาน เพราะบุคคลถูกสั่งสอนอบรมมาตั้งแต่เล็กโดยกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ให้ปฏิบัติตามบรรทัดฐานทางสังคม สิ่งนี้และวัฒนธรรมส่วนอื่น ๆ มีมาก่อนที่บุคคลนั้นจะเกิดมา เมื่อเกิดมาอยู่ในสังคมนั้นถูกอบรมให้ทำตามให้ยอมรับแบบแผนพฤติกรรมนั้น ๆ เพราะต้องการได้ชื่อว่าเป็นพวกเดียวกับกลุ่มที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่

๒.๕.๖ ลีทธานุมัติทางสังคม

ลีทธานุมัติทางสังคมเป็นบรรทัดฐานอย่างหนึ่ง โดยอาศัยกฎหมาย จารีต และวิถีชาวบ้านเข้ามาประกอบกัน เป็นการควบคุมทางสังคมอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โทษมีตั้งแต่เบาที่สุด คือ ถูกนิินทา ว่ากล่าว ตักเตือน ปรับ จนถึงโทษหนักที่สุดคือ การประหารชีวิต

การให้รางวัลและการลงโทษ มีทั้งแบบเป็นทางการ (Formal) หรือให้โดยตรง (Direct) และแบบไม่เป็นทางการ (Informal) หรือให้โดยทางอ้อม (Indirect)

การให้รางวัล ได้แก่ การยอมรับ การยกย่องชมเชย เกียรติยศ ชื่อเสียง ตลอดจนอำนาจและทรัพย์สินต่าง ๆ เป็นต้น

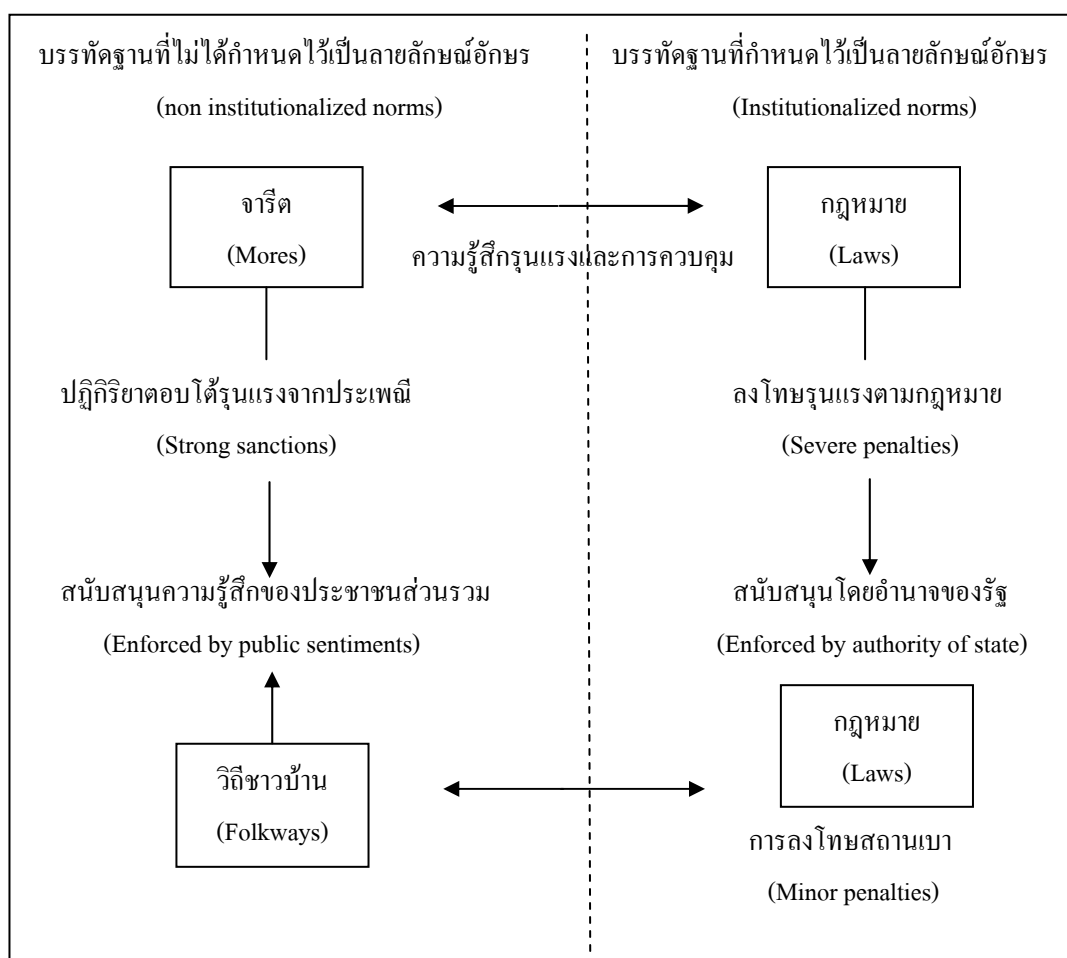
การลงโทษ ได้แก่ การตอบโต้จากสังคมต่อบุคคลที่ละเมิดหรือฝ่าฝืนบรรทัดฐานของสังคม เริ่มจากจุดเล็กที่สุด คือ การชุบชิบนิินทา การมองด้วยสายตาหึงห่มเหยียดหยาม การหัวเราะ

เยาะ ไม่พูดด้วย ไม่ยอมรับตัวบุคคลให้เป็นพวก มีการปรับ การจองจำหรือถึงขั้นประหารชีวิต ซึ่งในสังคมที่มีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ มักใช้วิธีการเนรเทศออกจากหมู่บ้าน หรือ ถูกฆ่าทันที

ในชีวิตประจำวันของบุคคลจะผูกพันอยู่กับบรรทัดฐานทุกประเภท นับตั้งแต่ตื่นนอน ประกอบภารกิจประจำวัน จนถึงเวลานอนอีกครั้งหนึ่ง ด้วยความเคยชินและเป็นอุปนิสัยที่อยู่ในขอบข่ายของวิธีการควบคุมทางสังคม โดยที่บุคคลรู้สึกตัวและไม่รู้สึกตัว กิจกรรมส่วนใหญ่จะอยู่ในประเภทวิถีชาวบ้านและจารีต การควบคุมทางสังคมในลักษณะการบังคับ (Sanction) เช่นนี้ บุคคลจะได้รับการลงโทษที่รุนแรงถ้าผิดจารีตของกลุ่มตน เช่น กฎข้อห้ามบังคับมิให้มีความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างญาติพี่น้องใกล้ชิด (Incest)

การจัดระเบียบทางสังคมในแง่ของการใช้ระบบบรรทัดฐาน และใช้วิธีการควบคุมทางสังคม สามารถเขียนออกมาให้เป็นแผนผังได้ ดังต่อไปนี้

ภาพที่ ๕ แผนภูมิแสดงโครงสร้างการจัดระเบียบทางสังคม

การสร้างบรรทัดฐานและควบคุมให้บุคคลปฏิบัติตามโดยทั่วไป เป็นการจัดระเบียบสังคมส่วนหนึ่งของบรรทัดฐานที่เกิดขึ้น ซึ่งจะมีอิทธิพลเหนือความรู้สึกและพฤติกรรมของบุคคลโดยตรงกับแนวความคิดทางสังคมวิทยาที่ว่า เราจะเข้าใจพฤติกรรมของบุคคลใด ก็ต่อเมื่อเราเข้าใจสังคมและกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ที่เขาเป็นสมาชิกอยู่^{๘๘}

การให้รางวัลและการลงโทษ เป็นการจัดระเบียบทางสังคมในแง่ของการใช้ระบบบรรทัดฐานให้สมาชิกอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของสังคม วิธีการควบคุมทางสังคมของแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมจะมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป ตามวัฒนธรรมความเชื่อหรือวิถีชีวิตที่ดำรงอยู่ กลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งเป็นอีกกลุ่มวัฒนธรรมหนึ่ง ที่มีรูปแบบการจัดระเบียบทางสังคมกับบุคคลที่เป็นสมาชิกภายในสังคม หากมีผู้ละเมิดหรือฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ จารีต ข้อปฏิบัติที่เป็นบรรทัดฐานของสังคม ก็จะถูกลงโทษตามกระบวนการของกลุ่ม หากทำคุณงามความดีก็จะมีรางวัลเป็นการตอบแทนคุณความดีต่อผู้ทำคุณหรือประโยชน์ให้กับวงศ์ตระกูล ชุมชนสังคม

ในยุคที่กฎหมายยังเข้ามาบังคับใช้ไม่ถึง การจัดระเบียบทางสังคมของชาวม้งผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโสประจำแต่ละตระกูล จะเป็นกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทมากที่สุดในชุมชน การพิจารณาคุณงามความดีหรือการลงโทษกับสมาชิกภายในกลุ่ม จะต้องให้ผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโสเป็นผู้ตัดสินใจและสั่งการ เพราะผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโสเป็นกลุ่มบุคคลที่ได้รับความเคารพ จากสมาชิกภายในกลุ่มแต่ละตระกูลเดียวกัน ในปัจจุบันการจัดระเบียบสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากทางรัฐให้ความช่วยเหลือดูแลความเป็นอยู่และให้การศึกษาแก่กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ซึ่งก็รวมถึงกลุ่มชาวม้งด้วย ทำให้ระบบการควบคุมทางสังคมมีผู้นำหมู่บ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน) เข้ามามีบทบาทในการปกครองดูแลชาวบ้าน การตัดสินความผิดของบุคคลจะใช้หลักของกฎจารีตและกฎหมายเข้ามาเกี่ยวข้อง เมื่อมีการพิจารณาความผิดหรือประกาศคุณความดีของบุคคล ผู้นำหมู่บ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน) จะมีบทบาทเหมือนกับผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโสของแต่ละตระกูล หากเป็นความผิดอาญาแผ่นดินก็จะเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านดำเนินการ แต่ถ้าเป็นเรื่องของกลุ่มแต่ละตระกูลทางผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโสเป็นผู้พิจารณาโดยให้ผู้ใหญ่บ้านมาร่วมตัดสินด้วย

การให้รางวัล

รูปแบบการให้รางวัล กรณีมีบุคคลในกลุ่มแต่ละตระกูลเดียวกันไปสร้างคุณงามความดี (ชื่อเสียง) ให้กับวงศ์ตระกูล การให้รางวัลในลักษณะที่เป็นรูปธรรม เช่น ได้เลื่อนตำแหน่ง ประดับยศ ในวัฒนธรรมการปฏิบัติของชาวม้งจะไม่มี สิ่งที่ได้รับจะเป็นนามธรรม เช่น ได้รับการสรรเสริญว่าบุคคลท่านนี้เป็นคนดี มีความรู้ความสามารถ มีความซื่อสัตย์สุจริต และจะได้รับการ

^{๘๘} ชูดา จิตพิทักษ์, สังคมวิทยาและวัฒนธรรมไทย, หน้า ๕๓-๕๔.

ยกย่องในกลุ่มเครือญาติแซ่ตระกูลเดียวกันให้เป็นผู้ที่มีเกียรติยศทางสังคมของแซ่ตระกูล เมื่อบุคคลท่านนี้ไปหมู่บ้านใดญาติพี่น้องหรือชาวเมืองที่รู้จักจะให้การต้อนรับและเคารพนับถือ หรือการแสดงความคิดเห็นทุกคนจะเชื่อฟัง^{๔๘}

ในอีกกรณีหนึ่ง เมื่อมีบุคคลในกลุ่มแซ่ตระกูลหรือเครือญาติเดียวกัน ไปทำคุณประโยชน์ให้กับสังคมหรือประเทศชาติ ทำให้ได้รับเกียรติยศทางสังคมหรือรัฐบาล ทางผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโสจะให้การยกย่องและให้เกียรติต่อบุคคลนั้น เช่น บุคคลนั้นจะทำกิจกรรมอะไรและขอความช่วยเหลือจากกลุ่มเครือญาติ ญาติพี่น้องจะให้การช่วยเหลืออย่างเต็มที่ หรือกลับมาที่บ้านทางกลุ่มเครือญาติจะทำการต้อนรับโดยการจัดงานเลี้ยง มัดมืออวยพรและได้รับการยกย่องให้สูงขึ้นเป็นที่ปรากฏต่อคนในวงศ์ตระกูล^{๔๙}

การลงโทษ

ลักษณะการลงโทษสำหรับผู้กระทำความผิดของชาวเมือง ในอดีตที่กฎหมายยังเข้าไม่ถึง การลงโทษบุคคลจะเป็นไปตามกฎจารีตประเพณีที่ชาวเมืองถือปฏิบัติมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ลักษณะของบทลงโทษจะพิจารณาไปตามความผิดที่บุคคลกระทำ บทลงโทษจะเริ่มตั้งแต่โทษเบาไปถึงโทษหนักที่สุด การละเมิดหรือกระทำความผิดแต่ละประเภทไม่ได้รับบทลงโทษที่ชัดเจน เพราะการพิจารณาบทลงโทษกับบุคคลผู้กระทำความผิด เป็นหน้าที่ของผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโสประจำแซ่ตระกูล บทลงโทษที่ชาวเมืองถือปฏิบัติจะมีรูปแบบและลักษณะดังต่อไปนี้

ในกรณีที่บุคคลในกลุ่มแซ่ตระกูลเดียวกันไปกระทำความผิดทางศีลธรรม เช่น ชายที่มีครอบครัวอยู่แล้วไปเล่นชู้กับผู้หญิงอื่นที่มีโชภรรยาของตน ทางสามีและญาติพี่น้องของหญิงผู้นั้นจับได้และชายนั้นยอมรับกระทำความผิดจริง ฝ่ายสามีของหญิงผู้นั้นจะลงโทษอย่างไรก็เป็นสิทธิของเขา จะทุบตีก็ได้หรือถ้าหากจะมีการปรับสินไหมเป็นเงินหรือทองก็ต้องจ่ายให้กับผู้เสียหาย ในลักษณะอย่างนี้ทางผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโสจะปรึกษาหารือกันเพื่อให้ความช่วยเหลือผู้กระทำความผิด เพราะถือว่าเป็นคนแซ่ตระกูลเดียวกัน เบื้องต้นจะมีการเจรจาไกล่เกลี่ยกับผู้เสียหายโดยส่งตัวแทนไปเจรจา เมื่อไปเจรจาได้ข้อสรุปเป็นที่แน่ชัดตัวแทนจะมาปรึกษากับผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโส หากทาง

^{๔๘} สัมภาษณ์ นายเลาสือ กุลสุพรรณรัตน์ (แซ่จาง), ผู้ใหญ่ ที่ปรึกษาประจำตระกูลแซ่จาง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๑.

^{๔๙} สัมภาษณ์ นายเปา แซ่จาง, ผู้ใหญ่ ที่ปรึกษาประจำตระกูลแซ่จาง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๑.

คู่อกรณีนีมีการเรียกร้อยค่าสินไหมทางกลุ่มที่เป็นเครือญาติเดียวกันจะให้ความช่วยเหลือ หรือคู่อกรณีนีจะนำตัวชายผู้นั้น ไปลงโทษก็ยินยอมให้ลงโทษตามสมควรแก่ความผิดที่กระทำ^{๕๑}

อีกกรณีหนึ่งเมื่อมีบุคคลในกลุ่มแซ่ตระกูลไปกระทำความผิด ลักษณะของความผิดจะเป็นความผิดทางอาญาหรือละเมิดกฎหมายทางจารีตประเพณี เช่น ไปลักทรัพย์ของผู้อื่น ก่อการทะเลาะวิวาท ทำร้ายผู้อื่นจนได้รับบาดเจ็บ ละเมิดกฎหมายหรือจารีตประจํากลุ่ม การกระทำและความผิดเหล่านี้เกิดขึ้นภายในชุมชน ทางผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโสรับรู้เรื่องราว ในเบื้องต้นจะเรียกบุคคลที่กระทำความผิดนั้นมาตักเตือน (การตักเตือนกระทำ ๓ ครั้ง) ถ้าบุคคลผู้นั้นปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเป็นคนดี เรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นทางผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโสจะให้ความช่วยเหลือ หากยังไม่ปรับปรุงตนเองมีพฤติกรรมเช่นเดิมอยู่ ทางผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโสก็จะมอบโทษที่หนักขึ้นไปอีก สามารถแยกบทลงโทษได้ดังต่อไปนี้ คือ

๑. เรียกบุคคลผู้กระทำความผิดมาตักเตือน (กรณีเรียกมาตักเตือนครบ ๓ ครั้ง)
๒. ไม่ให้ความเชื่อถือในตัวบุคคลผู้นั้น
๓. เมื่อมีกิจกรรม หรือพิธีกรรมทางครอบครัวจะไม่ให้ความช่วยเหลือ
๔. เมื่อมีกิจกรรมหรือพิธีกรรมทางครอบครัว ทางญาติพี่น้อง(เครือญาติแซ่ตระกูลเดียวกัน)และชาวบ้านจะไม่ไปช่วยเหลือหรือเข้าร่วมกิจกรรม^{๕๒}

วิธีการตัดสินโทษ

ในส่วนของวิธีการตัดสินโทษสำหรับผู้กระทำความผิดของกลุ่มชาวม้งนั้น บทลงโทษจะต้องดูตามความผิดที่กระทำมีผลต่อกลุ่มและชุมชนหรือไม่ ในส่วนที่เป็นความผิดร้ายแรง เช่น ทำร้ายร่างกายผู้อื่นจนถึงแก่ความตาย ลักทรัพย์ มีความสัมพันธ์ทางชู้สาว ล่วงละเมิดทางเพศกับหญิงอื่นที่มีอิทธิพลของตน หรือเป็นความผิดที่สมาชิกภายในกลุ่มและชุมชนรับไม่ได้ บทลงโทษที่เป็นลายลักษณ์อักษรของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งไม่มีการบันทึก และไม่มอบโทษที่ชัดเจนสำหรับผู้กระทำความผิด แต่เมื่อใดก็ตามมีบุคคลในกลุ่มแซ่ตระกูลกระทำความผิดรุนแรงเกิดขึ้น จะเป็นการทำผิดต่อกลุ่มญาติพี่น้องในแซ่ตระกูลเดียวกันหรือกลุ่มแซ่ตระกูลอื่นที่ไม่ใช่ญาติ ลักษณะการตัดสินโทษจะกระทำไปตามลำดับขั้นตอน วิธีการตัดสินโทษของกลุ่มชาวม้งที่ปฏิบัติกันมาสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

๑. เรียกผู้กระทำความผิดมาว่ากล่าวตักเตือน(กรณีเรียกมาตักเตือนครบ ๓ ครั้ง)

^{๕๑} สัมภาษณ์ นายธนศ ยอดยิ่งหทัยกุล (แซ่ช่าง), ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านพุกเหนือ ผู้ประกอบพิธีกรรมตระกูลแซ่ช่าง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๑.

^{๕๒} สัมภาษณ์ นายธนศ ยอดยิ่งหทัยกุล (แซ่ช่าง), ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านพุกเหนือ ผู้ประกอบพิธีกรรมตระกูลแซ่ช่าง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๑.

๒. ไม่ให้ความเชื่อถือในตัวบุคคลผู้นั้น เมื่อมีกิจกรรม หรือพิธีกรรมทางครอบครัวจะไม่ให้ความช่วยเหลือ

๓. เมื่อมีกิจกรรมหรือพิธีกรรมทางครอบครัว กลุ่มญาติพี่น้อง (เครือญาติแซ่ตระกูลเดียวกัน) และชาวบ้านจะไม่ไปช่วยเหลือหรือเข้าร่วมกิจกรรม

๔. ตัดออกจากความเป็นญาติพี่น้องไม่ให้ใช้แซ่สกุลเดียวกัน

๕. ขับไล่ออกจากหมู่บ้านหรือชุมชน

๖. อนุญาตให้ผู้อื่นฆ่าให้ตาย^{๕๓}

ในส่วนของกลางโทษที่เกิดขึ้นกับประเพณีพิธีกรรม เป็นอีกวิธีการหนึ่งทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา อย่างเช่นกรณีงานศพ โดยงานศพนั้นเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกนอกกลุ่มที่นับถือผี(บรรพบุรุษ)เดียวกัน มาทำการตรวจสอบความไม่สมบูรณ์ของการประกอบพิธีกรรม โดยสมาชิกในกลุ่มของผู้ตาย นับตั้งแต่การค้นหาสาเหตุการตาย การดูแลรักษาผู้ตายของลูกหลานในครอบครัว การจัดชุดแต่งกายให้กับผู้ตาย ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม การเชิญญาติพี่น้องที่เกี่ยวข้องมาร่วมงานและทำหน้าที่ฆ่าวัวควายให้ผู้ตาย เป็นต้น

กิจกรรมและพิธีกรรมเหล่านี้ ล้วนแต่มีนัยยะของการสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติในสังคมม้งทั้งสิ้น โดยบทลงโทษและผลตอบแทนที่จะได้รับ ในกรณีที่มีการกระทำผิดขั้นตอนหรือละเลยการประกอบพิธีกรรมนั้น จะเกิดขึ้นในรูปแบบของการเจ็บป่วยของสมาชิกในครอบครัว ซึ่งอาจจะต้องมีการประกอบพิธีกรรมนั้น ๆ ใหม่ ส่วนกรณีที่จะเลยไม่เชิญสมาชิกอื่น ๆ ทั้งภายในและภายนอกกลุ่มเข้าร่วม ก็จะได้รับผลตอบแทนในรูปแบบของการประจานต่อสังคม เช่น การไม่ให้ความร่วมมือในการประกอบพิธีกรรมและกิจกรรมอื่น ๆ ในชีวิตประจำวัน หรือแม้กระทั่งการปรับใหม่เมื่อทั้งสองกลุ่มต้องเกี่ยวข้องกันอีก ในพิธีแต่งงานหรืองานศพ^{๕๔}

๒.๖ จุดมุ่งหมายของระบบเครือญาติชาติพันธุ์ม้ง

วัฒนธรรมการรวมกลุ่มของสมาชิกภายในสังคม ระบบเครือญาติถือเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบสังคมให้บุคคลรวมเป็นสังคม ทำให้สมาชิกภายในกลุ่มมีความสัมพันธ์กัน โดยเริ่มตั้งแต่บุคคลจากวงแคบไปถึงวงกว้างจนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic group) จนทำให้เกิดการรวมกลุ่ม (Conglomeration) กระบวนการนับญาติเพื่อให้รู้ว่าใครมีฐานะอย่างไรในตระกูลที่ตนเองอาศัยอยู่ ซึ่งจะเริ่มตั้งแต่ตัวของเราเองออกไป เพื่อให้รู้และลำดับได้อย่างถูกต้องในการเรียกขานชื่อของ

^{๕๓} สัมภาษณ์ นายธนศ ขอดยิ่งหทัยกุล (แซ่ย่าง), ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านพวยเหนือ ผู้ประกอบพิธีกรรมตระกูลแซ่ย่าง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๑.

^{๕๔} ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, อัฒลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ, หน้า ๒๑๘-๒๑๙.

บุคคลนั้น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวของเราเอง อีกทั้งยังเป็นการรวมกลุ่มตามสถานภาพทางสังคม (Social status group) ที่มีพฤติกรรมและความเชื่อเหมือนกัน เพื่อดำรงไว้ซึ่งความเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มตนเอง กลุ่มชาติพันธุ์ม้งถือเป็นอีกกลุ่มสังคมหนึ่ง ที่มีวัฒนธรรมการรวมกลุ่มด้วยระบบเครือญาติ เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง โดยอาศัยความเชื่อ จารีต ประเพณีและพิธีกรรมเป็นเครื่องมือในการรวมกลุ่ม ปัจจัยเหล่านี้ถูกสืบทอดผ่านทางวัฒนธรรมความเชื่อ และสมาชิกภายในกลุ่มถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ดร. แกรี่ เยีย ลี นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน กล่าวถึงความสำคัญของระบบเครือญาติในสังคมม้งเอาไว้ว่า เมื่อคนม้ง(ชายสองคน) พบกันเป็นครั้งแรก พวกเขาจะสอบถามถึงความสัมพันธ์ทางเครือญาติโดยผ่านระบบแซ่ตระกูล หากพบว่าเป็นคนละแซ่ตระกูลกัน คำถามต่อไปที่จะค้นหาความสัมพันธ์ร่วมก็คือ ภรรยาของทั้งสองฝ่ายเป็นคนแซ่เดียวกันหรือไม่ ถ้าภรรยาไม่ได้เป็นคนแซ่เดียวกัน ความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายก็จะอยู่บนพื้นฐานของความเป็นชาวม้งเหมือนกัน หากทั้งสองคนเป็นคนแซ่เดียวกัน คำถามต่อไปก็คือแต่ละคนเป็นคนในกลุ่มย่อยไหน โดยการเปรียบเทียบรายละเอียดของพิธีกรรมและลักษณะของหลุมฝังศพ ถ้าหากรู้ว่าทั้งสองเป็นคนในกลุ่มย่อยเดียวกัน ก็จะสอบถามต่อไป เพื่อดูว่าเป็นคนร่วมบรรพบุรุษเดียวกันหรือไม่ หากพบว่าชื่อของบรรพบุรุษของทั้งสองฝ่ายเป็นคนเดียวกันก็แสดงว่าเป็นคนร่วมสายโลหิตเดียวกัน^{๕๕}

พฤติกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยส่วนมากจะถูกปลูกฝังมาจากนิยายปรัมปราที่เป็นความเชื่อของชาติพันธุ์ เพราะนิยายเกี่ยวกับการเกิดขึ้นของกลุ่มแซ่ตระกูลในสังคมม้ง เป็นเรื่องราวที่มีการเล่าต่อ ๆ กันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ การที่เด็ก ๆ ในสังคมม้งได้รับฟังนิยายดังกล่าวจากพ่อแม่หรือปู่ย่าของตนครั้งแล้วครั้งเล่าตั้งแต่เล็ก ทำให้พวกเขาเกิดความเชื่ออย่างฝังใจว่าเรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงในประวัติศาสตร์กลุ่มชาติพันธุ์ของตน ประกอบกับที่มีการกำหนดเป็นกฎเกณฑ์ทางสังคมไม่ให้ชายกับหญิงที่เกิดในแซ่ตระกูลเดียวกันแต่งงานกัน ซึ่งปฏิบัติกันมาอย่างเคร่งครัดในสังคมม้งปัจจุบัน ยิ่งเป็นการตอกย้ำให้สมาชิกในสังคมเพิ่มน้ำหนักของความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับนิยายดังกล่าว ประการสำคัญคือนิยายและกฎเกณฑ์ดังกล่าว เป็นลักษณะเด่นพิเศษของความเชื่อที่เป็นอัตลักษณ์ทางเครือญาติและชาติพันธุ์ในกลุ่มชาวม้ง ซึ่งแตกต่างไปจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น

การกำหนดกฎเกณฑ์ให้สมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์ม้งต้องเรียกคนรอบข้าง ไม่ว่าจะเป็นคนในแซ่ตระกูลเดียวกันหรือต่างแซ่กัน ด้วยศัพท์ทางเครือญาตินั้น เป็นการสร้างจิตสำนึกและแสดงออกถึงความสัมพันธ์ที่สมาชิกแต่ละคนในสังคมมีต่อกันและกัน พ่อแม่และผู้อาวุโสในสังคมม้งมักจะดำเนินลูกหรือเยาวชนอยู่เสมอถ้าหากไม่ยอมใช้คำศัพท์เครือญาติเมื่อต้องกล่าวหาตักเตือน

^{๕๕} ส โสมสรพระนิสิตนักศึกษาม้งร่วมกันสถาบันชาติพันธุ์ศึกษา, เอกสารประกอบการเสวนาวิชาการ ชาติพันธุ์ม้ง ครั้งที่ ๑ เรื่อง สถานการณ์ชาติพันธุ์ม้งในปัจจุบันกับการจัดการความรู้, หน้า ๖๒.

ถึงบุคคลอื่น ๆ ในสังคม การเรียกหรือกล่าวถึงคนอื่นแต่เพียงชื่อตัวนั้นเป็นเรื่องที่เลียมารยาทอย่าง ยิ่งในสังคมม้ง จะมีกรณียกเว้นก็เพียงแต่คนในแซ่ตระกูลเดียวกันกับคนที่ป็นชู้ร่นเดียวกันหรือ ต่ำกว่าเท่านั้น การที่ลูกหลานหรือเยาวชนคนไหนละเลยไม่ใช้ศัพท์เครือญาติกับบุคคลอื่น นอกจาก เจ้าตัวจะได้รับการตำหนิและประจานแล้ว พ่อแม่พี่น้องของตนก็จะพลอยถูกต่อว่าไปด้วย เพราะ เหตุผลที่ว่าไม่สอนลูกหลานให้รู้จักมารยาทในสังคมม้ง ดังนั้นการใช้ศัพท์เรียกเครือญาตินอกจากจะ เป็นการสร้างความเป็นอัตลักษณ์ทางเครือญาติแล้ว ยังเป็นการบ่งบอกถึงความสัมพันธ์ที่แต่ละคน ในสังคมมีให้ซึ่งกันและกันด้วย^{๕๖}

ภาพที่ ๖ ตารางการเรียกชื่อในเครือญาติของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

การเรียกชื่อญาติทางฝ่ายสามี		การเรียกชื่อญาติทางฝ่ายภรรยา	
การเรียกชื่อ	เรียกว่า	การเรียกชื่อ	เรียกว่า
ปู่ของพ่อสามี	เขือก้ง	พ่อของภรรยาหรือพ่อตา	เขือใต้
ปู่	เขือ	แม่ของภรรยาหรือแม่ยาย	หนะใต้
ย่า	ปู่	พี่ชายของภรรยา	จือตั้ง
พ่อของสามี	จือ	น้องชายของภรรยา	จือตั้ง
แม่ของสามี	หนะ	พี่สาวของภรรยา	ใต้เหล่า
พี่ชายของสามี	เหล่า (แล้วเรียกชื่อตามคำว่า เหล่า)	น้องของภรรยา	ใต้รั้ว
น้องชายของ สามี	จือเจอย (แล้วเรียกตามคำว่า จือ)	พี่สะใภ้ของภรรยา	หนะตั้ง
พี่สาวของสามี	ปู่จัน (แล้วเรียกชื่อตามคำว่า ปู่จัน)	น้องสะใภ้ของภรรยา	หนะตั้ง
น้องสาวของ สามี	ปู่จัน (แล้วเรียกชื่อตามคำว่า ปู่จัน)		

ในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง จะให้ความสำคัญในระดับเครือญาติสูงสุด คือจะให้ความร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่ญาติพี่น้องใกล้ชิดของตนเอง คือญาติพี่น้องที่อยู่สายตระกูลเดียวกันก่อน คือ กลุ่มที่มีผีบรรพบุรุษ (ตัวตุ๊กตั้ง) สายเดียวกันเป็นอันดับ

^{๕๖} ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ, หน้า ๒๑๕-๒๑๖.

แรก แล้วจึงจะคิดถึงครอบครัวอื่นที่มีแซ่สกุลเดียวกัน แต่มีศิบรรพบุรุษคนละสาย แต่นับถือเป็นที่
 นื่องกัน (ก๊อด้) อันดับสุดท้ายที่จะให้ความเกื้อกูลกันก็คือ เพื่อนบ้านที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันแต่มีแซ่
 สกุลต่างกัน ในภาวะปกติทั่วไปกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน แต่ต่างแซ่สกุลกัน
 มักจะมีเรื่องราวหรือข้อขัดแย้งกระทบกระทั่งกันอยู่บ้าง แต่ถ้าแซ่สกุลใดไปมีข้อขัดแย้งกับผู้อื่นนอก
 หมู่บ้าน หรือกับเจ้าหน้าที่กลุ่มชาวม้งแซ่สกุลต่าง ๆ ส่วนใหญ่ในหมู่บ้านจะรวมตัวเป็นอันหนึ่งอัน
 เดียวกัน เพื่อต่อรองกับคนนอกเผ่าที่เป็นคู่กรณี

ข้อห้ามข้อนิยมที่กลุ่มชาติพันธุ์ม้งยึดถือปฏิบัติอยู่ในชีวิตประจำวัน ส่วนมากเป็นข้อ
 ห้ามข้อนิยมประจำครัวเรือนหรือแซ่ตระกูล ไม่ใช่เป็นข้อห้ามข้อนิยมประจำหมู่บ้านเช่นเดียวกับ
 กลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในส่วนที่เป็นวิถีของการประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในกรอบนั้น จะเป็นมารยาททาง
 สังคมมากกว่า เพราะถือว่าเป็นบรรทัดฐานทางด้านความประพฤติ ที่ทุกคนต้องปฏิบัติต่อกัน
 บางครั้งข้อห้ามข้อนิยมประจำแซ่ตระกูล อาจมีความเคร่งครัดมากกว่ามารยาททางสังคมที่ชาวม้งถือ
 ปฏิบัติกันอยู่

สังคมชาวม้งเป็นสังคมจารีตประเพณี สมาชิกชุมชนที่อยู่ร่วมกันในหมู่บ้านเดียวกัน มี
 ข้อกำหนดการปฏิบัติตนไปในแนวทางเดียวกัน และมีความเชื่อมั่นแน่วทางสังคมในเผ่าพันธุ์สูงมาก
 ระบบเครือญาติประจำชาติพันธุ์เป็นความเชื่อมั่นแน่วทางสังคม ที่มีสถานภาพและบทบาทควบคุม
 ไม่ให้ชาวม้งมีความประพฤติเบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐาน และค่านิยมดั้งเดิมที่ยึดถือปฏิบัติอย่าง
 ต่อเนื่องมาถึงปัจจุบันนี้^{๕๖}

วัฒนธรรมการรวมกลุ่มด้วยระบบเครือญาติของชาติพันธุ์ม้ง ถือเป็นเอกลักษณ์ทาง
 สังคมชาวม้งที่ปฏิบัติสืบต่อมายาวนาน ระบบเครือญาติที่ชาวม้งสืบทอดมามีนัยยะทางสังคมด้วย
 ปัจจัยหลายประการเป็นองค์ประกอบ เช่น ระบบของจารีต ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมเป็นตัว
 เชื่อมโยงให้เกิดระบบเครือญาติ ปัจจัยเหล่านี้เป็นมูลเหตุของการรวมเป็นเครือญาติในรูปแบบต่าง ๆ
 เช่น การรวมตัวเป็นเครือญาติด้วยการสืบสาวถึงบรรพบุรุษคนเดียวกัน เครือญาติที่มาจากการ
 ประกอบพิธีกรรมเหมือนกัน ความเป็นญาติที่เกิดจากแซ่สกุลเหมือนกัน หรือความเป็นญาติอันเกิด
 จากการแต่งงานระหว่างสองครอบครัว ซึ่งระบบเครือญาติแบบต่าง ๆ เหล่านี้นับเป็นอัตลักษณ์ทาง
 สังคมชาวม้ง ระบบเครือญาติที่ชาวม้งยึดถือและปฏิบัติมาไม่ขาดสาย มีคุณค่าทางสังคมและ
 ก่อให้เกิดประโยชน์ในกลุ่มชาวม้งหลายประการ จุดมุ่งหมายของระบบเครือญาติที่มีอยู่ในสังคมม้ง
 สามารถแยกประเด็นความสำคัญได้ดังต่อไปนี้

^{๕๖} สถาบันวิจัยชาวเขา, ชาวเขา : ความเข้าใจกับชนเผ่าต่างวัฒนธรรม, (เชียงใหม่: นันทกานต์กราฟ
 ฟิค/การพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑๑.

๑. เป็นการหาสมาชิกเพื่อเพิ่มแรงงานในการทำการเกษตร โดยปกติชาวม้งนิยมตั้งครอบครัวแบบครอบครัวขยาย คือ เมื่อบุตรชายแต่งงานแล้วจะพาฝ่ายหญิงมาอยู่ร่วมในบ้านหลังเดียวกันกับพ่อแม่ของตน ลักษณะการทำการเกษตรของชาวม้งจะกระทำร่วมกัน โดยไม่แยกพื้นที่ส่วนใดเป็นของครอบครัวของใคร ผลผลิตที่ได้มาเก็บไว้เป็นกองกลาง นอกจากครัวเรือนจะเป็นหน่วยผลิตทางการเกษตรที่สำคัญของสังคมชาวม้งแล้ว ครัวเรือนยังเป็นแหล่งที่มาของกิจกรรมอื่นที่สำคัญของสังคมอีกด้วย เช่น การอบรมเลี้ยงดูสมาชิกของสังคม การถ่ายทอดค่านิยมตามความเชื่อ วัฒนธรรมของสังคม

จากระบบครอบครัวขยายที่มีหลายครอบครัวอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน เมื่อมีสมาชิกเพิ่มมากขึ้นในครัวเรือน สมาชิกที่แต่งงานแล้วจะย้ายออกมาตั้งครอบครัวของตนเองและจะขยายออกไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ทำให้เกิดสังคมขนาดใหญ่ขึ้นมา ถึงแม้ว่าครอบครัวที่แยกออกมาจะประกอบกิจการเกษตร หากมีความต้องการแรงงานจำนวนมากสามารถขอความช่วยเหลือจากครอบครัวใหญ่หรือครอบครัวที่เป็นญาติพี่น้องในสายตระกูลเดียวกันได้ ลักษณะแบบนี้จะก่อให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจภายในระบบเครือญาติที่เป็นพี่น้องเดียวกัน

๒. เป็นการสร้างความสัมพันธ์ของบุคคลภายในกลุ่ม เพื่อให้รู้และลำดับได้อย่างถูกต้องในการเรียกขานชื่อของบุคคลนั้นๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวของเราเอง ความสัมพันธ์ในระดับนี้หมายเอาแซ่สกุลเป็นตัวกำหนดให้ชาวม้งเป็นญาติพี่น้องกัน ถึงแม้ว่าสมาชิกบางคนหรือหลาย ๆ คนในกลุ่มจะไม่มีความสัมพันธ์กันทางสายเลือด แต่วัฒนธรรมของชาวม้งกำหนดให้บุคคลที่ใช้แซ่สกุลเดียวกันเป็นพี่น้องหรือเป็นเครือญาติกัน ระบบดังกล่าวนี้ชายและหญิงที่มีแซ่สกุลเดียวกันไม่สามารถจะแต่งงานกันได้ หรือมีความสัมพันธ์ทางเพศกัน ซึ่งกฎเกณฑ์เหล่านี้ครอบคลุมไปถึงชาวม้งทุกกลุ่มด้วยความสัมพันธ์ทางสังคมแบบนี้เป็นการจัดระเบียบทางสังคมที่กว้างขวางและรวมสมาชิกเข้าไปในกลุ่มเป็นจำนวนมาก วัฒนธรรมของความสัมพันธ์ในรูปแบบของแซ่สกุลที่สังคมม้งกำหนด มิใช่เพื่อให้บุคคลที่มีนามสกุลหรือแซ่เดียวกันเท่านั้น วัฒนธรรมของชาวม้งยังได้กำหนดหน้าที่ ที่สมาชิกพึงกระทำต่อบุคคลอื่น ๆ ที่มีแซ่เดียวกัน เช่น การให้ที่พักและอาหารแก่บุคคลแซ่สกุลเดียวกันที่มาเยี่ยมเยือนในหมู่บ้าน ถึงแม้จะไม่มีความสัมพันธ์ในแบบสายตระกูลเดียวกับตนก็ต้องให้ความช่วยเหลือและดูแลสมาชิกเหล่านั้น

๓. เป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงระหว่างแซ่ตระกูลต่าง ๆ ให้เกิดเป็นสังคมม้งในส่วนทั้งหมด คือ เครือญาติจากการนับถือบรรพบุรุษเดียวกัน ญาติที่เกิดจากการประกอบพิธีกรรมเหมือนกัน กลุ่มญาติที่มีแซ่สกุลเดียวกัน ระบบเครือญาติที่เกิดจากการแต่งงานระหว่างชายและหญิง ซึ่งสามารถสถาปนาความเป็นเครือญาติได้อีกทางหนึ่งระหว่างบุคคลต่างแซ่ตระกูล ถึงแม้จะเป็นเครือญาติที่ไม่มั่นคงหรือกว้างขวาง แต่นับเป็นการสร้างเครือข่ายของความเป็นญาติระหว่างชาวม้ง

ด้วยกัน เครือญาติลักษณะแบบนี้ถือเอาสองครัวเรือนที่ชายและหญิงแต่งงานกัน จึงนับได้ว่าเป็นการรวมชาวฝั่งให้เกิดเป็นเครือญาติเดียวกัน

๔. เป็นกลไกทางวัฒนธรรม เพื่อให้สมาชิกภายในกลุ่มมีความผูกพันกัน โดยมีความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง ในการรวมกลุ่มเครือญาติของชาวฝั่งลักษณะนี้ จะรวมเอาบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีความเชื่อเหมือนกันเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกเกิดความผูกพันเข้ากันด้วยอารมณ์และความรู้สึกว่า พวกเขาเป็นกลุ่มที่มีเลือดเนื้อเชื้อไขมาจากบรรพบุรุษร่วมกัน ระบบนี้จะทำให้ชาวฝั่งรู้สึกสนิทสนมเข้ากันได้อย่างรวดเร็ว และแสดงความนับถือรักใคร่โดยถือปฏิบัติติดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

๕. เป็นวิธีการสืบทอดความเชื่อ จารีตประเพณีและพิธีกรรมที่เป็นของกลุ่ม โดยผ่านระบบวัฒนธรรมทางเครือญาติที่บุคคลเป็นสมาชิกของกลุ่ม วิธีการนี้จะทำให้ขนบธรรมเนียมที่ผู้นำหรือผู้ทำพิธีกรรมสร้างขึ้นมา มีการถ่ายทอดไปยังสมาชิกของกลุ่ม โดยจะถือปฏิบัติจากรุ่นสู่รุ่นทั้งในรูปแบบของนิยาย กฎเกณฑ์ การใช้ศัพท์เรียกเครือญาติ การประกอบพิธีกรรมบูชาวิญญาณ บรรพบุรุษ การช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การแสดงพลังความสามัคคี และการควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกภายในกลุ่ม

๖. เป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบสังคม เพื่อควบคุมสมาชิกภายในกลุ่มให้มีแบบแผนการปฏิบัติตนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน วิธีการนี้จะอาศัยความเชื่อ จารีตประเพณีและพิธีกรรมที่บรรพบุรุษปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเครื่องมือควบคุมสมาชิกภายในกลุ่ม ลักษณะแบบนี้จะทำให้บุคคลที่เป็นสมาชิกปฏิบัติตนอยู่ในกรอบกฎเกณฑ์ของกลุ่มและเป็นเอกภาพเดียวกัน

๗. เป็นการสืบทอดวงศ์ตระกูลของบรรพบุรุษ วัฒนธรรมการสืบทอดทางเครือญาติของกลุ่มชาติพันธุ์ฝั่ง จะมีรูปแบบการนับญาติสายเดียวคือสืบสายตระกูลผ่านทางฝ่ายชายเป็นหลัก และนับเป็นเครือญาติทางบรรพบุรุษคนเดียวกัน กลุ่มที่มีแซ่ตระกูลเดียวกัน และการประกอบพิธีกรรมเหมือนกัน เครือญาติลักษณะแบบนี้จะมีการสืบทอดมรดกและการสืบตำแหน่งต่าง ๆ ไปจากพ่อไปยังลูกชายที่เป็นสมาชิกของกลุ่ม

๘. เป็นการรวมกลุ่มทางชาติพันธุ์เพื่อสร้างพื้นฐานความสัมพันธ์กับสมาชิกภายในกลุ่ม โดยอาศัยระบบเครือญาติเป็นโครงสร้างทางสังคม โดยมีจารีต ประเพณีและวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือมาเสริมให้เกิดความเข้มแข็ง เพราะระบบเครือญาติเป็นตัวชี้วัดถึงความอยู่รอดและความเจริญรุ่งเรืองของกลุ่ม อีกทั้งเป็นการส่งเสริมพลังทางปัญญาของแต่ละกลุ่ม ซึ่งประกอบไปด้วยกระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม การสร้างค่านิยม ตลอดจนแผนที่ทางภูมิปัญญา มีนักวิชาการทางมานุษยวิทยากล่าวไว้ว่า “ถ้าหากสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ถูกสร้างเพิ่มเติมไปในทางที่ผิด หนทางอยู่รอดของ

กลุ่มก็อาจมีอยู่น้อยหรือแทบจะไม่มีเลย นอกจากมีการเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ไม่ถูกต้องไม่เหมาะสมเสียใหม่ให้ทันกาลเวลา”^{๕๘}

สรุป ความสัมพันธ์ในกลุ่มเครือญาติชาติพันธุ์ม้ง เป็นความสัมพันธ์อันเกิดจากระบบของความเชื่อที่มาจากจารีต ประเพณี และพิธีกรรม ซึ่งถือเป็นเครื่องมือในการรวมกลุ่มชาวม้งให้มีความสัมพันธ์กัน กลุ่มชาติพันธุ์ม้งไม่มีตัวหนังสือเป็นของตนเอง และไม่มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร คติความเชื่อที่สื่อออกมาสู่การปฏิบัติของกลุ่ม อาศัยเรื่องเล่าที่เป็นนิยายปรัมปราหรือเรื่องเล่าเฉพาะกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ แล้วนำไปผูกไว้กับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ และถือเป็นกฎเกณฑ์ (ข้อห้าม ข้อปฏิบัติ) ภายในกลุ่ม วิธีการเหล่านี้เป็นกระบวนการรวมกลุ่มให้ชาวม้งมีพฤติกรรมเป็นไปในแบบแผนเดียวกัน และสะดวกในการปกครองกลุ่มชนให้เป็นหนึ่งเดียว การรวมกลุ่มที่ชาวม้งถือปฏิบัติมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน คือ ระบบเครือญาติ ลักษณะของเครือญาติที่ชาวม้งให้ความสำคัญว่าบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เป็นญาติกันนั้นต้องมาจากแซ่ตระกูลและการประกอบพิธีกรรมที่เหมือนกัน ปัจจัยทั้งสองประการนี้ถือเป็นอัตลักษณ์ทางสังคมที่เด่นชัดในกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เพราะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ของคนในกลุ่มจากนามธรรม(ความเชื่อ) สู่รูปธรรม(ความเป็นญาติพี่น้อง) อย่างมีเอกภาพ และมีสันติภาพในกลุ่มสูงสังคมหนึ่ง

^{๕๘} ศ โสมสรพระนิสิตนักศึกษา ม้งร่วมกับสถาบันชาติพันธุ์ศึกษา, “เอกสารประกอบการเสวนาทางวิชาการชาติพันธุ์ม้ง ครั้งที่ ๑ เรื่อง สถานการณ์ชาติพันธุ์ม้งในปัจจุบันกับการจัดการเรียนรู้หน้า ๕๖.

บทที่ ๓

ระบบความสัมพันธ์ของสังฆะในพระพุทธศาสนา

สังฆะของสงฆ์เป็นแหล่งเรียนรู้แห่งการศึกษาและปฏิบัติควบคู่กันไป และยังทำหน้าที่ สืบทอดอายุพระพุทธศาสนา อีกทั้งยังเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นจุดศูนย์รวมของสรรพวิชาทางด้าน ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ พระสังฆกรรมของพระพุทธองค์ที่สืบทอดมาถึงอนุชนคนรุ่นหลัง ได้ศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติ มีพระพุทธศาสนาให้นับถือเคารพบูชา ก็เพราะการทำงานมาอย่างหนัก และต่อเนื่องของคณะสงฆ์รุ่นก่อนๆ ที่ได้สืบทอดพระพุทธศาสนาด้วยการเรียนและการปฏิบัติ ตลอด จนถึงการเผยแผ่พระสังฆกรรมให้กับประชาชนทุกวรรณะ โดยไม่เลือกว่าจะมาจากชาติกำเนิดใด เพราะสงฆ์มุ่งที่จะสงเคราะห์ชนหมู่ใหญ่ให้ได้รับรู้ถึงพระสังฆกรรมอย่างแท้จริง การอนุเคราะห์ ชาวโลกของคณะสงฆ์โดยมิได้คำนึงถึงสินจ้างรางวัล แต่ท่านทำด้วยความเสียสละอย่างแท้จริง ใน บทนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาระบบความสัมพันธ์ของสังฆะในพระพุทธศาสนา โดยเนื้อหาครอบคลุมอยู่ใน ขอบข่าย ดังต่อไปนี้

- ๓.๑ กำเนิดและวิวัฒนาการของสังฆะ
- ๓.๒ ปัจจัยที่ทำให้สังฆะเกิดการรวมกลุ่ม
- ๓.๓ ระบบความสัมพันธ์ของสังฆะ
- ๓.๔ โครงสร้างและการบริหารงานของสังฆะ
- ๓.๕ จุดมุ่งหมายความสัมพันธ์ของสังฆะ

๓.๑ กำเนิดและวิวัฒนาการของสังฆะ

ในสมัยที่พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ใหม่ๆ พระพุทธองค์ทรงเสวยวิมุตติสุขและพิจารณา ธรรมที่ตรัสรู้ว่าเป็นสิ่งที่ลึกซึ้งเห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก ยากที่คนมีกิเลสตัณหาจะรู้ถึงเข้าใจได้ ท้าวสหัมบดีพรหม ได้เข้าเฝ้ากราบทูลอาราธนาให้พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรม เมื่อพระพุทธองค์ รับคำกราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดงธรรมของท้าวสหัมบดีพรหมแล้ว พระพุทธองค์ทรงพิจารณา บุคคลที่ควรจะแสดงธรรมให้ฟัง ทรงนึกถึงพระดาบสผู้เคยเป็นอาจารย์สอนกัมมัญฐานในสมัยที่ทรง แสวงหาโมกขธรรมอยู่คือ อาพาธดาบส กาลามโคตรและอุททกดาบส รามบุตรแต่อาพาธดาบสได้ เสียชีวิตไปก่อน ๗ วันแล้วและอุททกดาบสก็ได้เสียชีวิตไปก่อน ๑ วันแล้ว

พระพุทธองค์จึงทรงนึกถึงพวกปัญจวัคคีย์ผู้เคยเฝ้าอุปัฏฐากอยู่ ในสมัยที่พระองค์ทรง บำเพ็ญเพียร หลังจากนั้นพระพุทธองค์ทรงเสด็จไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตกรุงพาราณสี

เมื่อเสด็จถึงป่าอิสิปตนมฤคทายวันแล้ว ทรงแสดงปฐมเทศนาธัมมจักกัปปวัตตนสูตรแก่พวกปัญจวัคคีย์ เมื่อแสดงธรรมจบ โภคทัณฺฑะผู้เป็นหัวหน้าได้ธรรมจักขุ(ดวงตาเห็นธรรมคือโศคาปิตติมรรคญาณ)เป็นโศคาบัน และทูลขอบวชเป็นพระภิกษุ พระพุทธองค์ทรงประทานการบวชให้ท่านด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา เป็นภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา ต่อจากนั้นทรงแสดงธรรมแก่คนที่เหลือ คือ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ ทำให้ท่านเหล่านั้นได้ธรรมจักขุทั้งหมด และได้ทูลขอบวชเป็นพระภิกษุในพระธรรมวินัย^๑พระพุทธองค์ทรงบวชให้พวกเขาด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา หลีกจากที่แสดงธรรมโปรดภิกษุปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ให้บรรลุธรรม จากนั้นพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมโปรดยสะกุลบุตรสหายนครหัสถ์สของพระยสะอีก ๔ คนและสหายนครยสะซึ่งเป็นชาวชนบทอีก ๕๐ คน ทำให้พวกเขาบรรลอรหันต์ผล รวมพระอรหันต์ที่เกิดขึ้นในช่วงแรกนี้ ๖๑ รูป^๒ ครั้งนั้น พระพุทธองค์รับสั่งกับภิกษุเหล่านั้นว่า “ภิกษุทั้งหลายเราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเราก็จักพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง...ภิกษุทั้งหลายพวกเรามาจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูปจงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุดจงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน...แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม”^๓ ต่อมา พระพุทธองค์ได้เสด็จไปโดยลำพัง ถึงตำบลอุรุเวลาพร้อมทั้งทรงแสดงธรรมโปรดชฎิลสามพี่น้องและเหล่าลูกศิษย์ที่อาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เหล่าชฎิลทั้งหลายเลื่อมใสกราบทูลขอบรรพชาและอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค ทำให้มีพระภิกษุกำนัดขึ้นมาในพระพุทธศาสนาครั้งนั้นถึง ๑,๐๐๐ รูป เมื่อพระภิกษุสงฆ์เพิ่มจำนวนมากขึ้น การเผยแผ่พระสัทธรรมก็เจริญไปตามลำดับ มีบุคคลผู้เลื่อมใสในคำสอนเป็นจำนวนมาก พระสาวกเหล่านั้นได้ช่วยพระพุทธองค์เผยแผ่พระธรรมคำสอนไปยังทิศต่างๆ ทำให้กุลบุตรผู้มีความเลื่อมใสเข้ามาบวชเป็นจำนวนมาก จึงเกิดกลุ่มใหม่ขึ้นมาในสังคมอีกกลุ่มหนึ่ง คือกลุ่มของสังฆะ

ในกลุ่มสังคมของสังฆะผู้เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ สมาชิกทุกคนที่เข้ามานั้นต้องเริ่มต้นจากศูนฺย ด้วยเหตุที่ว่าพระพุทธองค์ไม่อนุญาตให้นำระบบชนชั้นทางวรรณะหรือตำแหน่งหน้าที่ทางโลกที่ตนยังเป็นฆราวาสอยู่เข้ามาในองค์กรคณะสงฆ์ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “เปรียบเหมือนแม่น้ำใหญ่บางสาย คือ แม่น้ำคงคา ชมุนา อจิรวดี สรภู มหิ ที่ไหลมารวมกันที่มหาสมุทรแล้วย่อมละนามและโคตรอันเดิมเสีย ถึงซึ่งอันนับว่ามหาสมุทรเหมือนกัน วรรณะ ๔

^๑ ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒-๒๔/๑๘-๓๑.

^๒ ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๐-๓๑/๓๗-๔๐.

^๓ ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

เหล่านี้คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ก็เช่นเดียวกัน คือ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตใน พระธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมละชื่อและตระกูลเดิมเสีย ซึ่งถึงอันนับว่าสมณะเชื้อสาย ศากยะบุตรเหมือนกัน”^๔

นับตั้งแต่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้และทรงโปรดแสดงธรรมกับมหาชนทั้งหลาย ทำให้ ประชาชนชาวชมพูทวีปมีความเลื่อมใสศรัทธา กลุ่มคนทุกคนขึ้นหันมาสนใจและยอมรับนับถือใน หลักคำสอนของพระพุทธองค์ ผู้ที่เลื่อมใสในพระสัทธรรมของพระพุทธองค์ก็ชอบบรรพชาและ อุปสมบทในสำนักของพระพุทธองค์ เพื่อถือเพศพรหมจรรย์เป็นภิกษุ ทำให้มีสาวกที่เป็นภิกษุสงฆ์ เกิดขึ้นจำนวนมาก ในส่วนผู้ที่ครองเรือนไม่ต้องการบวชก็จะขอถึงซึ่งพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งและ แสดงตนเป็นอุบาสก อุบาสิกา คอยให้ความช่วยเหลืออุปถัมภ์ต่อภิกษุสงฆ์และสมาชิกในองค์กร ดังจะตามกำลังของตน ในช่วง ๔๕ ปี ที่พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญพุทธกิจอยู่นั้น การคณะสงฆ์ เกิดขึ้นและวิวัฒนาการตามลำดับ เพื่อให้มองเห็นการเกิดขึ้นของสงฆ์จึงขอแบ่งช่วงการเกิดขึ้นของ คณะสงฆ์ในสมัยครั้งพุทธกาลออกเป็น ๓ ระยะ ดังนี้

ระยะแรก เริ่มจากได้ตรัสรู้แล้ว พระพุทธองค์ได้ทรงอนุญาตให้ผู้ที่มีความเลื่อมใสใน คำสอนของพระพุทธองค์ และมีความปรารถนาที่จะออกบวช ประพฤติตามแนวทางของพระพุทธ องค์ พระองค์ก็จะทรงประทานการบวชให้เอง ด้วยวิธีที่เรียกว่า เอหิภิกขุอุปสัมปทา โดยเป็นพุทธ คำรัสตฺรจากพระโอรสของพระองค์เองว่า “เธอจงมาเป็นภิกษุเกิด แล้วตรัสต่อไปว่า ธรรมอันเรา กล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด”^๕ เพียงพระวาจาเท่านั้นผู้นั้น ย่อมเป็นภิกษุในพระธรรมวินัย เพราะในครั้งนั้นยังมิได้ทรงพระอนุญาตวิธีอุปสมบทอย่างอื่น และ เมื่อได้สาวกที่เป็นภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถแล้ว พระพุทธองค์ก็ทรงส่งพระสาวกออกไป ประกาศพระศาสนาในทิศทั้งสี่ช่วยงานของพระองค์

ระยะที่ ๒ หลังจากที่ได้ส่งพระสาวกช่วยประกาศพระศาสนาแล้ว ปรากฏว่ามีผู้ เลื่อมใสศรัทธาขอบวชมากขึ้น พระสาวกเหล่านั้นก็นำกุลบุตรมาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ เพื่อทรง ประทานการบวชให้ แต่นานเข้าเมื่อมีจำนวนผู้เลื่อมใสมากขึ้น การเดินทางไกลและยากลำบากพระ พุทธองค์ทรงเห็นความยากลำบากของพระสาวก ที่จะต้องนำกุลบุตรมาบรรพชาและอุปสมบทกับ พระองค์ๆ จึงทรงอนุญาตให้พระสาวกผู้ใหญ่รับภาระช่วยงานพระองค์ ทรงอนุญาตให้พระสาวก เหล่านั้นเป็นพระอุปัชฌาย์ได้ โดยอนุญาตให้บวชแก่กุลบุตรผู้เลื่อมใสด้วยวิธีรับไตรสรณะคมน์ (ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตบรรพชาอุปสมบทด้วยไตรสรณคมน์เหล่านี้)^๖ คือ ให้รับเอาพระพุทธ

^๔ คุรยละเอียดใน อ.อ.อ.อ. (ไทย) ๒๓/๑๕/๒๕๖-๒๕๗.

^๕ คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘/๒๕. วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๘-๓๑/๓๔-๔๐.

^๖ คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๔/๔๓.

พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสภาวะที่พึงอันสูงสุดของคนอีกทั้งให้เป็นแนวทางแห่งชีวิต และเรียกวิธีการบวชนี้ว่า ศีลธรรมคณูปสัมปทา เมื่อพระสาวกเถระได้เป็นพระอุปัชฌาย์ ลูกศิษย์คือภิกษุผู้เป็นสัทธวัหาริกก็มีขึ้น ท่านผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ก็ต้องทำหน้าที่ปกครองดูแลพระสัทธวัหาริกที่ท่านบวชให้ ซึ่งในระยะที่ ๒ นี้จะเห็นว่า พระพุทธองค์ทรงมอบอำนาจบางประการให้กับพระสาวกดำเนินกันเองบ้างแล้ว คือใครเป็นอุปัชฌาย์ของใคร ก็ให้ผู้นั้นช่วยดูแลตัดเดือนศิษย์ของตนเอง^๑

ระยะสุดท้าย ตอนปลายสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงเห็นว่าพระสงฆ์สาวกมีจำนวนมากแล้ว สมควรที่จะได้มอบหมายให้หมู่พระสาวกดำเนินการบวชให้กับกุลบุตรด้วยหมู่ภิกษุสงฆ์เอง เพื่อเป็นแนวทางแห่งการปฏิพื้นฐานการบรรพชาและอุปสมบทให้กับบุคคลผู้เลื่อมใสศรัทธา ดังนั้นพระพุทธองค์จึงทรงงดการอุปสมบทด้วยวิธีไตรสรณคม ทรงอนุญาตให้บวชด้วยวิธีญัตติจตุตถกรรมวาจาแทน คือให้มีพระภิกษุสงฆ์จำนวน ๑๐ รูป มีหนึ่งรูปเป็นพระอุปัชฌาย์ มีพระผู้สวด สวดถึง ๔ ครั้ง เมื่อครบทั้ง ๔ ครั้งแล้วจึงจะสำเร็จเป็นพระภิกษุได้ และเรียกวิธีอุปสมบทนี้ว่า “ญัตติจตุตถกรรมวาจา” เมื่อพระพุทธองค์ทรงอนุญาตการบวชให้เป็นหน้าที่ของสงฆ์(สังฆกรรม) ก็ทรงให้ใช้การบวชแบบไตรสรณคมนั้นดั้งเดิมนั้นกับสามเณร คือถ้าใครมีอายุยังไม่ถึง ๒๐ ปีอยากจะบวชก็ให้บวชเป็นสามเณรได้ ด้วยวิธี “ศีลธรรมคณูปสัมปทา” โดยมีพระอุปัชฌาย์เพียงรูปเดียวเท่านั้นก็พอ นับแต่พระพุทธองค์ได้ทรงอนุญาตให้พระสาวกบวชด้วยวิธีญัตติจตุตถกรรมวาจาแล้ว พระพุทธองค์ก็ทรงงดไม่อุปสมบทให้กับใครอีกต่อไป คือไม่ประทานพุทธดำรัสที่ว่า เอหิภิกขุอุปสัมปทาอีกต่อไป ทรงทำหน้าที่สั่งสอนและดูแลโดยทั่วไปเท่านั้น ทั้งนี้ก็คงจะทรงมอบความเป็นใหญ่ให้กับสงฆ์อย่างเต็มที่ ทรงหวังว่าพระสงฆ์สาวกทั้งหลาย จะได้ดำเนินการบรรพชาและอุปสมบทให้กับกุลบุตร และสั่งสอนเผยแผ่พระสัทธรรมด้วยกลุ่มของภิกษุสงฆ์เอง หลังจากที่พระองค์เสด็จปรินิพพานไปแล้ว^๒

บทบัญญัติใดที่พระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติขึ้นมาแล้ว พระสาวกทั้งหลายย่อมน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติอย่างเคร่งครัด แต่ก็มีบางครั้งที่บทบัญญัตินั้นไม่เอื้ออำนวยต่อการเผยแผ่พระธรรมวินัยกับพระสาวกพระพุทธองค์ก็ทรงมีอนุบัญญัติหรือ ข้อยกเว้นเป็นกรณีไป ดังที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตการบวชด้วยวิธีญัตติจตุตถกรรมวาจา แก่กุลบุตรนี้ก็มีปัญหาอยู่บ้าง สมัยหนึ่งเมื่อพระพุทธศาสนาแผ่ขยายไปถึงแคว้นอวันตี ซึ่งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของชมพูทวีป โดยการนำเข้าไปของพระมหากัจจายนะ ซึ่งเป็นพระเถระที่ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้ฉลาดในการอธิบายความแห่งคำที่ข่อยให้พิศดารรูปหนึ่ง ปรากฏว่าทั้งราชสำนักของพระเจ้าจันทปัชชิตี และประชาชนเลื่อมใส มีคนขอบรรพชาอุปสมบทเป็นจำนวนมาก แต่ท่านพระมหากัจจายนะก็

^๑ ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๔/๔๒-๔๓.

^๒ ดูรายละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๗๕-๓๗๖/๑๗๔-๑๘๐.

สนองตอบศรัทธาของคนเหล่านั้นไม่ได้ เพราะไม่มีพระสงฆ์ครบตามที่พระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติไว้คือ ต้องให้ครบองค์สงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป ตามที่ได้บัญญัติไว้ก่อนออกจาริก ครั้งนั้นกุลบุตรคนหนึ่งชื่อโสณกุฎทิกณณะต้องบวชเป็นสามเณรอยู่ถึง ๓ ปีจึงได้บวชเป็นพระภิกษุ หลังจากบวชเป็นพระภิกษุแล้ว พระโสณกุฎทิกณณะมีความประสงค์อยากจะไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่ประทับอยู่กรุงสาวัตถีในเวลานั้น ท่านพระมหากัจจายนะฝากให้พระโสณกุฎทิกณณะกราบทูลพระพุทธองค์ถึงการปฏิบัติพระวินัยบางอย่าง อันไม่สะดวกแก่ภิกษุผู้อยู่ในชนบทนั้น และขอผ่อนผันพระวินัยบางข้อต่อพระพุทธองค์ เช่น ขอให้ลดจำนวนพระสงฆ์จาก ๑๐ รูป ในการบวช เพราะที่แคว้นอวันตีหาพระยากขอให้พระภิกษุสวมรองเท้าหลายชั้นได้ เพราะแคว้นอวันตีพื้นที่ขรุขระแห้งแล้งทรมาณเวลาเดินทาง ขอให้ภิกษุรับผ้าที่เขาฝากมาถวายจากที่ไกลแม้เกิน ๑๐ วันได้ เพราะที่นั่นการคมนาคมลำบาก เป็นต้น^๕

จากรูปแบบของการบวชให้กับกุลบุตร และผู้ที่เลื่อมใสศรัทธาในคำสอนของพระพุทธองค์ นับตั้งแต่พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้บวชให้เองต่อมามีภิกษุสงฆ์สาวกเพิ่มขึ้นตามลำดับ พระพุทธองค์ทรงเห็นความลำบากของพระภิกษุทั้งหลาย ที่ต้องนำกุลบุตรเหล่านั้นมาให้พระพุทธองค์บวชให้ รูปแบบการบวชจึงเปลี่ยนไปเพื่อให้พระภิกษุสงฆ์สาวกดำเนินการบวชให้ โดยเป็นการบวชด้วยไตรสรณคมน์ คือการกล่าววาจาว่าขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ การบวชลักษณะเช่นนี้จะกระทำได้ก็ต่อเมื่ออยู่ไกลและการเดินทางยากลำบากในการเข้ามาเฝ้าพระพุทธเจ้า แต่การบวชด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทาของพระพุทธองค์ก็ยังมีอยู่ หลังจากพระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปทุกสารทิศมีสาวกเพิ่มมากขึ้น การบวชด้วยวิธีไตรสรณคมน์ก็ได้ถูกยกเลิกไป และนำไปใช้กับการบวชให้กับกุลบุตรผู้มีอายุไม่ถึง ๒๐ ปี (เรียกว่าสามเณร) จากนั้นพระพุทธองค์กำหนดให้ภิกษุสงฆ์มีองค์ครบ ๑๐ รูปดำเนินการบวชให้กับกุลบุตรเป็นภิกษุได้ เรียกวิธีนี้ว่า วิธียุติจุดตุตถกรรมวาจา ซึ่งจะต้องมีพระภิกษุสงฆ์ครบองค์ที่พระพุทธองค์บัญญัติจึงจะสามารถทำสังฆกรรมนี้ได้ จำเนียรกาลต่อมาความยากลำบากของพระสงฆ์ในการดำเนินกิจกรรมทางพระศาสนา จึงมีข้อที่เป็นอนุบัญญัติตามมา พระพุทธองค์ยอมให้มีการผ่อนผันไปตามบริบทของพื้นที่ในการเผยแผ่พระศาสนา ด้วยเหตุที่พระพุทธองค์ทรงมีพระปรีชาญาณทรงทราบเหตุการณ์ต่าง ๆ และสารทุกข์ของมวลพุทธบริษัท ซึ่งก็เท่ากับว่าเป็นการให้พระสงฆ์ที่มีคุณธรรมเป็นเถระ และมีข้อวัตรปฏิบัติที่ดีงามได้ทำในสิ่งที่เอื้อต่อการทำงานในพื้นที่ทุรกันดาร ทั้งนี้สิ่งที่จะผ่อนผันได้ก็ต้องไม่ขัดกับพระธรรมวินัยที่มีอยู่เดิม โดยการผ่อนผันก็ต้องเป็นไปตามหลักของบรรพชิตที่ควรจะเป็น อีกทั้งสิ่งนั้นต้องเป็นไปเพื่อความอยู่ได้และรุ่งเรืองของพระศาสนา เพื่อที่จะให้อนุชนรุ่นหลังได้สืบทอดถือปฏิบัติต่อไป

^๕ คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๕๓/๑๒-๑๖.

๓.๒ ปัจจัยที่ทำให้สังฆะเกิดการรวมกลุ่ม

พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นในท่ามกลางความเชื่อที่หลากหลาย และความเป็นอยู่ของประชาชนในชมพูทวีปยังถูกกำหนดด้วยระบบความเชื่อถือและคำสอนของศาสนาพราหมณ์ ในทางสังคมมนุษย์ถูกแบ่งออกเป็นวรรณะต่างๆ ๔ วรรณะ และยังมีกลุ่มคนที่อยู่นอกวรรณะที่ต่ำลงไปอีก เช่น พวกจัณฑาล หินชาติ เป็นต้น ระบบชนชั้นวรรณะ เป็นระบบชนชั้นที่กำหนดกันด้วยชาติกำเนิด ที่มีมาแต่เดิมก่อนพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น ถือเป็นการแบ่งแบบดั้งเดิมก่อนพุทธกาลนานมาแล้ว โดยแบ่งออกเป็น วรรณะ ๔ จำพวก ได้แก่

กษัตริย์ ชนชั้นเจ้าหรือชนชั้นปกครอง ได้แก่ผู้มีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงปลอดภัยของบ้านเมือง บุคคลในวรรณะนี้จะได้รับการศึกษาวิชาการด้านการปกครอง การทหารหรือพิชัยสงคราม

พราหมณ์ ชนชั้นเจ้าตำราเจ้าพิธี ได้แก่ผู้มีหน้าที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและเป็นครูสอนวิชาการต่างๆ ให้แก่บุคคลในวรรณะอื่น บุคคลในวรรณะนี้จะได้รับการศึกษาวิชาศาสนา ปรัชญา และวิชาการทั่วไปจัดว่าเป็นพวกนักปราชญ์

แพศย์ ชนชั้นพ่อค้าและกสิกร ได้แก่ผู้มีอาชีพค้าขายและทำกิจกรรมบุคคลในวรรณะนี้จะได้รับการศึกษาวิชาการพาณิชย์กรรมและการเกษตร

ศูทร พวกทาสกรรมกร ได้แก่ผู้มีอาชีพเป็นกรรมกรรับจ้าง หรือผู้ใช้แรงงาน บุคคลในวรรณะนี้มีการศึกษาน้อย และวิชาการบางอย่างถูกห้ามเรียนตามคำสอนของศาสนา^{๑๐}

ในวรรณะทั้ง ๔ กษัตริย์และพราหมณ์ ถือว่าเป็นวรรณะสูงแพศย์เป็นวรรณะระดับกลาง ศูทรถือว่าเป็นวรรณะต่ำ บุคคลที่ถูกจัดให้อยู่ในวรรณะใดวรรณะหนึ่งใน ๔ วรรณะดังกล่าว เรียกว่า สวรรณะ หมายถึงเป็นผู้มีวรรณะสังกัด อีกกลุ่มหนึ่งที่อยู่นอกวรรณะทั้ง ๔ เรียกว่า อวรรณะ หมายถึงผู้ที่ไม่มีการสังกัด ซึ่งเป็นกลุ่มที่ต่ำที่สุด มีชื่อเรียกดังนี้ เช่น จัณฑาล หินชาติ อธิศูทร และปุกกุสะ เป็นต้น^{๑๑}

ระบบของวรรณะสมัยพุทธกาล เป็นการแบ่งชนชั้นทางสังคมตามหลักความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ การแบ่งกลุ่มคนออกเป็นวรรณะต่างๆ เหล่านี้ตอนแรกยังไม่เคร่งครัดมากนัก ต่อมาพวกวรรณะพราหมณ์เห็นว่า อาชีพประกอบพิธีกรรมและสอนศาสนาเป็นอาชีพที่มีเกียรติเป็นที่เคารพนับถือของบุคคลทั่วไป จึงคิดสงวนไว้ให้เฉพาะลูกหลานของตนเท่านั้น จึงดำเนินการสอน

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), ๒๕๔๘), หน้า ๑๓๕.

^{๑๑} วิรัช ธีรพันธุ์เมธี, *พุทธปรัชญาการปกครอง*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๗), หน้า ๔-๕.

ว่าห้ามแต่งงานข้ามวรรณะ คนที่เกิดในวรรณะใดก็ต้องเป็นวรรณะนั้นไปตลอดชีวิต จึงแบ่งกลุ่มคนออกเป็นวรรณะตามลักษณะอาชีพและแบ่งตามสายเลือด และมีการรังเกียจวรรณะกันขึ้นในเวลาต่อมา นับตั้งแต่นั้นมาจึงมีการถือเอาชาติกำเนิดเป็นเกณฑ์ บุคคลเกิดในวรรณะใดย่อมได้รับสิทธิและแนวทางดำเนินชีวิตตามที่หลักคำสอนที่ได้ชี้ดวงไว้สำหรับวรรณะนั้นๆ อย่างแน่นอนตายตัวชั่วชีวิตของตน^{๑๒} ระบบของกลุ่มวรรณะเหล่านี้ จะมีการดำรงชีพและความเป็นอยู่ที่ เป็นแบบเฉพาะของกลุ่มตนเอง โดยมีการแบ่งกลุ่มของตนออกมาชัดเจน และจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวในกิจกรรมกับกลุ่มอื่นหรือกลุ่มที่สูงหรือต่ำกว่ากลุ่มของตน จะมีได้ก็ต่อเมื่อกลุ่มวรรณะนั้นมีฐานะความเป็นอยู่ที่ใกล้เคียงกัน ก็จะมีการทำกิจกรรมหรือสมาคมร่วมกัน โดยมีเกณฑ์ที่เป็นข้อปฏิบัติในการกำหนดเฉพาะกลุ่มวรรณะของตนเท่านั้น ทั้งนี้การแบ่งตามกลุ่มวรรณะทั้ง ๔ จะเป็นเกณฑ์ตายตัว หากบุคคลต่างกลุ่มวรรณะแต่งงานกัน บุตรที่เกิดมาก็จะเป็นชนชั้นทางกลุ่มสังคมขึ้นมาอีกหนึ่งกลุ่มคือกลุ่มของจัณฑาล หินชาติ อธิศูทร และปุกกุสะ เป็นต้น

การรวมกลุ่มของสังฆะในครั้งสมัยพุทธกาล เป็นการรวมกลุ่มที่แตกต่างจากกลุ่มทั้งหลายที่มีอยู่ในยุคนั้น ตลอดถึงสังฆะเป็นกลุ่มลักษณะพิเศษที่ไม่มีกลุ่มใดเสมอเหมือน หลังจากพระพุทธองค์ทรงตรัสรู้และเผยแผ่พระสัทธรรมไปยังชนกลุ่มใหญ่น้อยต่างๆ ทำให้ประชาชนสนใจและเลื่อมใสเป็นจำนวนมาก นอกจากพระพุทธองค์ทรงประกาศศาสนธรรมคำสอนแล้ว เพื่อให้เกิดผลในทางความเชื่อถืออย่างใหม่ของประชาชน พระพุทธองค์ยังได้ทรงนำหลักการมาปฏิบัติให้เกิดผลในรูปสถาบันอีกด้วย โดยทรงตั้งคณะสงฆ์ขึ้นมา คณะสงฆ์นี้เปิดรับบุคคลจากทุกวรรณะและนอกรวรรณะ ทุกคนที่เข้ามาเป็นสมาชิกของกลุ่มสังฆะแล้ว มีสิทธิเสมอกันในทางการปกครองและชีวิตทางสังคม และมีโอกาสเท่ากันในการศึกษาอบรมตลอดจนการปฏิบัติ เพื่อเข้าถึงจุดหมายสูงสุดที่ชีวิตในสงฆ์จะให้เข้าถึงได้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “บรรดาวรรณะทั้งสิ้น ผู้ใดเป็นภิกษุสิ้นกิเลสสาละแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ตนจะต้องทำสำเร็จแล้ว ปลงภาระลงได้แล้ว ลู่ถึงประโยชน์ตนแล้ว หมดเครื่องผูกมัดไว้ในภพแล้ว...ผู้้นจึงเรียกได้ว่าเป็นผู้เลิศกว่าวรรณะเหล่านั้น...ด้วยว่าธรรมเป็นสิ่งประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์ทั้งในปัจจุบันและภavn้า”^{๑๓} จากการปฏิบัติทางสังคมและคำสอนของพระพุทธองค์ทำให้กลุ่มคนในวรรณะต่างๆ มีความสนใจและเลื่อมใสจึงน้อมนำหลักธรรมไปปฏิบัติ ทำให้กลุ่มคนเหล่านั้นเห็นธรรม บรรลุธรรมและรู้แจ้งแห่งธรรมประกาศตนเป็นอุบาสก อุบาสิกาถึงพระรัตนตรัยตลอดชีวิต บุคคลบางกลุ่มถึงกับขอบรรพชาและอุปสมบทเข้ามาในพระธรรมวินัย เพื่อศึกษาให้รู้แจ้งธรรม ข้ามความสงสัย ทำให้เกิดกลุ่มสังฆะขึ้นมา ด้วยเหตุ

^{๑๒} พระเทพเทวี (ประยูรค์ ปยุตโต), พุทธศาสนากับสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๒), หน้า ๑๕๗.

^{๑๓} คูรายละเอียดยใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๗๑/๑๐๗.

ปัจจัยดังกล่าวข้างต้นนี้ทำให้สังฆะเกิดการรวมตัวกันเป็นสังคมขึ้นมาใหม่ในสมัยครั้งพุทธกาล ซึ่งสามารถสรุปถึงปัจจัยของการเกิดขึ้นของกลุ่มสังฆะ ได้ดังต่อไปนี้

ก. ปัจจัยภายนอก

๑.๑ ความไม่เสมอภาคและความเท่าเทียมกันของลัทธิความเชื่อดั้งเดิม

ความเป็นอยู่ของประชาชนในชมพูทวีป ถูกกำหนดด้วยระบบความเชื่อถือและคำสอนของศาสนาพราหมณ์ ในทางสังคมนุษย์ถูกแบ่งออกเป็นวรรณะต่างๆ นอกจากนี้ยังมีพวกนอกวรรณะซึ่งต่ำลงไปกว่าศูทรอีก เช่น พวกจัณฑาล ปุถุสะ เป็นต้น ฐานะและอาชีพการทำงานและสิทธิทางสังคมของประชาชนแตกต่างกันไปตามวรรณะของตน ซึ่งถือเอากำเนิดเป็นเกณฑ์ สามารถวรรณะแรกเรียกกลุ่มตนเองว่าเป็น อารยะ ส่วนพวกศูทรและพวกนอกวรรณะเป็นคนชั้นต่ำ ได้รับความดูถูกเหยียดหยาม ถูกจำกัดและกีดกันจากสิทธิต่างๆ ในทางสังคมเป็นอันมาก ด้วยเหตุนี้ความเจริญก้าวหน้าของชีวิตจึงขึ้นต่อชาติกำเนิด บุคคลเกิดมาจึงมีสิทธิและโอกาสในการพัฒนาและแสดงออกซึ่งความสามารถไม่เท่าเทียมกัน เฉพาะในด้านการศึกษาคนชั้นต่ำคือศูทร และพวกนอกวรรณะจะไม่มีโอกาสได้เรียนรู้คัมภีร์พระเวท ที่ถือเป็นความรู้สูงสุดในสมัยนั้น ด้วยประการใด ๆ เลย ดังเช่นในคัมภีร์มนูธรรมศาสตร์อภิสตัมภะ บัญญัติไว้ว่า “แต่ถ้ามัน (ศูทร) มีเจตนาฟังคำสาธยายพระเวท ให้เอาครั้งหรือตะกั่วหลอมกรอกหูมัน ถ้ามันสาธยายพระเวท ให้ตัดลิ้นมันเสีย ถ้ามันทรงจำความในพระเวทได้ ให้ผ่าร่างของมันออกเป็น ๒ ซีก”^{๑๔} บทบัญญัตินี้แสดงถึงสภาพความเป็นอยู่ทางสิทธิและโอกาสในชีวิตที่เหลื่อมล้ำทางสังคม โดยนำเอาชาติกำเนิดมาเป็นเกณฑ์ตัดสินกีดกันสิทธิในการเคารพนับถือ

๑.๒ การแข่งขันกันระหว่างลัทธิความเชื่อ

กลุ่มลัทธิ ศาสนา ในครั้งพุทธกาลกลุ่มลัทธิศาสนาที่ถือวัตรปฏิบัติ และตั้งตนเป็นองค์ศาสดาเผยแผ่หลักคำสอนมีมากมาย แต่ละลัทธิก็มีข้อประพดปฏิบัติที่แตกต่างกันออกไปและไม่เหมือนกัน ในสมัยครั้งพุทธกาลมีลัทธิที่มีคำสอน ที่แตกต่างจากพระพุทธศาสนาแยกออกไปได้ถึง ๓ ลัทธิ ซึ่งเป็นลัทธินอกพระพุทธศาสนาซึ่งประกอบไปด้วย

ก. ปุพเพตเหตุวาท (ปุพเพตตวาท) ลัทธิกรรมเก่า คือ พวกที่ถือว่าสิ่งใดก็ตามที่ได้ประสบ จะเป็นสุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม มิใช่สุขมิใช่ทุกข์ก็ตาม ล้วนเป็นเพราะกรรมที่บุคคลได้กระทำไว้ในปางก่อน

^{๑๔} พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต), พระพุทธศาสนากับการศึกษาในอดีต, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๓.

ข. อิศตรนิมมานเหตุวาท (อิสตรนิรมิตวาท) ลัทธิพระเป็นเจ้า คือ พวกที่ถือว่าสิ่งใดก็ตามที่ได้ประสบ จะเป็นสุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม มิใช่สุขมิใช่ทุกข์ก็ตาม ล้วนเป็นเพราะการบันดาลของเทพผู้ยิ่งใหญ่

ค. อเหตุอปัจจยวาท (อเหตุวาท) ลัทธิเสียงโชค คือ พวกที่ถือว่าสิ่งใดก็ตามที่ได้ประสบ จะเป็นสุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม มิใช่สุขมิใช่ทุกข์ก็ตาม ล้วนหาเหตุหาปัจจัยมิได้ คือถึงคราวก็เป็นไปเอง^{๕๕}

ซึ่งลัทธิทั้ง ๓ ข้างต้นนี้ได้ประมวลโดยภาพรวมของข้อวัตรปฏิบัติ และหลักคำสอน (ทฤษฎี) ของลัทธิต่างๆ ที่มีอยู่ในช่วงพุทธกาลนั้น ซึ่งรวมไปถึงกลุ่มลัทธิปรัชญาต่างๆ ที่อยู่ร่วมสมัยเดียวกับพระพุทธองค์ คือสำนักของครูทั้ง ๖ ซึ่งประกอบด้วย ดังนี้

๑) สำนักปुरुณกัสสปะ (อกิริยวาทะ ลัทธิที่ถือว่าทำแล้วไม่เป็นอันทำ) มีหลักคำสอนเป็นอกิริยวาท คือ มีวาทะที่ว่า ผลของบุญบาปไม่มี ใครทำชั่วหรือทำดี ก็ไม่ได้รับผลแห่งการกระทำนั้น ถือได้ว่าอยู่ในประเภทลัทธิอริยสุมปปีนนิกา คือสิ่งทั้งหลายย่อมเกิดขึ้นเองโดยปราศจากเหตุและปัจจัย ไม่เกี่ยวข้องกับอะไรกับอัตตา (ตัวตน)^{๕๖}

๒) สำนักมกฺขลิโกสาล (นัตถิกวาทะ ลัทธิที่ถือว่าไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย) มีหลักคำสอนเป็นอเหตุวาท คือ มีวาทะว่าสิ่งต่าง ๆ ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย เกิดขึ้นลอย ๆ ความสุขและความทุกข์อะไรต่าง ๆ มันเกิดขึ้นมาของมันเองไม่ใช่เนื่องมาจากเหตุใดเหตุหนึ่ง^{๕๗}

๓) สำนักอชิตเกสกัมพล (อุจเฉทวาทะ ลัทธิที่ถือว่าหลังจากตายแล้วอัตตาขาดสูญ) มีหลักคำสอนเป็นนัตถิกวาทะ คือ ถือว่าบุญบาปไม่มี อะไร ๆ ไม่มีทั้งนั้น ร่างกายประกอบด้วยดิน น้ำ ลม ไฟ และอากาศ เมื่อตายธาตุเหล่านี้ก็แตกแยกไปรวมกับธาตุตามเดิม เมื่อตายแล้วก็สิ้นสุดแต่เพียงเท่านั้น^{๕๘}

๔) สำนักปุกุระ กัจจายนะ (นัตถิกวาทะ ลัทธิที่ถือว่าไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย) มีหลักคำสอนเป็นสัสตวาทและเป็นอกิริยวาท คือ มีวาทะว่า การทำดีไม่ได้ผลดี ทำชั่วไม่ได้ผลชั่ว ถือว่าการฆ่ากันไม่เป็นบาป เพราะไม่มีใครฆ่าใครคนเราตายเอง ที่เราเรียกกันว่าตายนั้นเป็นแต่เพียงชีวะอันเป็นสภาวะที่เจ็ดเปลี่ยนที่อยู่เท่านั้นเอง เพราะร่างกายประกอบด้วยธาตุ ๗ ร่างกายเป็นแต่เพียง

^{๕๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๕๕.

^{๕๖} คุรยละเอียดใน ที.สี. (ไทย) ๕/๑๖๕-๑๖๖/๕๓-๕๔.

^{๕๗} คุรยละเอียดใน ที.สี. (ไทย) ๕/๑๖๗-๑๖๘/๕๔-๕๖.

^{๕๘} คุรยละเอียดใน ที.สี. (ไทย) ๕/๑๗๐-๑๗๑/๕๖-๕๗.

สักว่าชาติไม่มีอะไรยิ่งไปกว่านั้น ใครเอาคาบพันใครตายก็ไม่ถือว่าเป็นการฆ่า แต่เป็นเพียงการทำให้เกิดช่องขึ้นในระหว่างชาติทั้ง ๗ เท่านั้น^{๑๙}

๕) สำนักนิครนถ์ นาฏบุตร (อัครกิตมถานุโยค ลัทธิถือว่าการทรมานตนเองเป็นการเพื่อกิเลส) มีหลักคำสอนเป็นกิริยาบาท คือ สอนให้เชื่อเรื่องของกรรมและสังสารวัฏ^{๒๐}

๖) สำนักสัญชัย เวลัญจบุตร (อมราวิกเขปวาทะ ลัทธิที่หลบเลี่ยงไม่แน่นอน) มีหลักคำสอนเป็นอมราวิกเขปิกวาท คือ มีวาทะคืนได้ไม่ตายตัว เช่น พูดว่าจะว่าอย่างนี้ก็ไม่ใช่ อย่างนั้นก็ไม่ใช่ อย่างอื่นก็ไม่ใช่ ไม่ใช่ก็ไม่ใช่ มิใช่ไม่ใช่มิใช่ เป็นต้น^{๒๑}

นอกจากนี้ยังรวมไปถึง อนุทฤษฎีต่างๆ รวมทั้งสิ้น ๖๒ ทฤษฎีด้วยกัน แต่เมื่อรวมเป็นหลักใหญ่ๆ แล้ว มี ๒ ประการ คือ แนวความคิดที่เป็นสัตสตทฤษฎี คือ พวกที่เห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นอย่างของเที่ยงแท้ไม่มีการแปรสวัญ และแนวความคิดที่เป็นอุจเฉททฤษฎี คือ พวกที่ปฏิเสธทุกอย่างว่าขาดสูญชีวิตเมื่อตายไปแล้วก็ไม่มีอะไร ซึ่งหลักคำสอนเหล่านี้แตกต่างกับหลักคำสอนของพระพุทธองค์โดยสิ้นเชิง ทำให้ความคิดความเชื่อ และรวมไปถึงข้อวัตรปฏิบัติก็แตกต่างกันออกไป เป็นแต่เพียงนักบวชเหมือนกันเท่านั้น

กลุ่มลัทธิต่างๆ เหล่านี้เป็นกลุ่มนักบวชที่ยังยึดมั่นในคำสอนแบบดั้งเดิมของศาสนาพราหมณ์ และนำหลักคำสอนที่ตนเอง(ศาสดาเจ้าของลัทธิ)ตรรกะขึ้นมาใหม่เป็นวาทะคำสอนของกลุ่มตนเอง แล้วนำมาสั่งสอนให้กับประชาชน จึงเกิดกลุ่มลัทธิความเชื่อเหล่านั้นขึ้นมา บางลัทธิยังแบ่งแยกคิดกันไม่ให้ออกนอกรั้วหน้าเข้าไปศึกษาหรือนับถือ โดยจะมุ่งเน้นเฉพาะบางกลุ่มวรรณะที่เจ้าของลัทธิมองว่า จะเป็นแหล่งหรือบ่อเกิดของความเจริญรุ่งเรืองทางโภคทรัพย์และชื่อเสียงที่จะเกิดขึ้นกับกลุ่มของตน ทำให้กลุ่มชนบางวรรณะเข้าไม่ถึง

ครั้นเมื่อพระพุทธศาสนาอุบัติขึ้น พระพุทธองค์ทรงประกาศพระสัทธรรมที่เป็นรูปแบบใหม่ของสังคมในสมัยนั้นคือ พระพุทธองค์ทรงปฏิรูปคำสอนดั้งเดิมของศาสนาพราหมณ์และปฏิบัติสังคม โดยมองว่าทุกคนที่เกิดมาบนโลกเป็นมนุษย์มีความเท่าเทียมกัน ดังพุทธพจน์ที่ว่า “น ชจา วสโต โหติ น ชจา โหติ พราหมโณ กมมุนา วสโต โหติ กมมุนา โหติ พราหมโณ แปลว่า บุคคลจะเป็นคนเลวหรือประเสริฐเพราะชาติกำเนิดก็หาไม่ แต่เป็นคนเลวก็เพราะการกระทำ เป็นผู้ประเสริฐก็เพราะการกระทำ”^{๒๒} เมื่อหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ แผ่ไปยังกลุ่มคนทุกชนชั้นในสังคม ทำให้ชนเหล่านั้นยอมรับนับถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะ และเข้ามาบวชในพระ

^{๑๙} คุรยลละเอียคใน ที.สี. (ไทย) ๕/๑๓๓-๑๓๕/๕๓-๕๘.

^{๒๐} คุรยลละเอียคใน ที.สี. (ไทย) ๕/๑๓๖-๑๓๘/๕๘-๕๙.

^{๒๑} คุรยลละเอียคใน ที.สี. (ไทย) ๕/๑๓๙-๑๔๑/๕๙-๖๐.

^{๒๒} คุรยลละเอียคใน พ.ศ. (ไทย) ๒๕/๑๔๒/๕๓๒.

ธรรมวินัยเป็นจำนวนมาก จึงเกิดกลุ่มใหม่ทางสังคมขึ้นมาคือ กลุ่มของสังฆะซึ่งเกิดขึ้นมาจากกลุ่มบุคคลทั้ง ๔ วรรณะที่เข้ามาบวชอยู่ในพระธรรมวินัยนี้ ยอมรับในคำสั่งสอนและข้อประพฤติปฏิบัติที่พระพุทธองค์ได้บัญญัติเอาไว้ เป็นระเบียบแบบแผนในการอยู่ร่วมกันของชนกลุ่มใหญ่ที่เป็นพระภิกษุด้วยกัน ซึ่งระเบียบแบบแผนก็แตกต่างไปจากวรรณะทั้ง ๔ ที่มีมาแต่ก่อน หรือเป็นชาติกำเนิดเดิมของบุคคลที่เข้ามาบวชในพระธรรมวินัยนี้ พระพุทธองค์ทรงให้ละทิ้งข้อวัตรปฏิบัติความเชื่อดั้งเดิมนั้นเสียและให้ถือในรูปแบบที่พระองค์กำหนดขึ้นมา ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “เปรียบเทียบแม่น้ำใหญ่บางสาย คือ แม่น้ำคงคา ยมูนา อจิรวดี สรรภู มหิ ทิ โทสมารวมกันที่มหาสมุทรแล้วย่อมละนามและโคตรอันเดิมเสีย ถึงซึ่งอันนับว่ามหาสมุทรเหมือนกัน วรรณะ ๔ เหล่านี้คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ สุทร ก็เช่นเดียวกัน ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในพระธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมละชื่อและตระกูลเดิมเสีย ซึ่งถึงอันนับว่าสมณะเชื้อสายศากยะบุตรเหมือนกัน”^{๒๓}

๑.๓ การได้รับความอุปถัมภ์บำรุงจากการเมือง

หลังจากที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้และประกาศพระสัทธรรมไปยังทิศทั้งสี่ และหมู่ชนทุกหมู่เหล่า ไม่จำเพาะเจาะจงกับกลุ่มชนชั้นวรรณะใดเป็นพิเศษ พระพุทธองค์ทรงอาศัยพระมหากรุณาธิคุณ แสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์เสมอเหมือนกันหมด พระพุทธศาสนาเริ่มเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมในรูปแบบใหม่ ทั้งคำสอนและแนวทางการปฏิบัติ จนได้รับคำสรรเสริญจากมหาชนทั้งหลาย ทำให้พระพุทธองค์และพระสาวกได้รับความเลื่อมใสมากขึ้น

เมื่อพระพุทธองค์ทรงเสด็จจาริกมาถึงกรุงราชคฤห์ ทรงโปรดแสดงธรรมให้กับพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพมครรัฐพร้อมด้วยพราหมณ์คหบดี และมหาอมาตย์ทั้งหลายได้เห็นธรรมบรรลुธรรมแล้ว พระองค์ทรงตรัสสรรเสริญภายิตของพระพุทธองค์เป็นเอกประการ พร้อมกันนั้นก็แสดงตนเป็นอุบาสกในพระรัตนตรัยต่อพระพุทธองค์ว่า “พระองค์ผู้เจริญหม่อมฉันนี้ขอถึงพระผู้มีพระภาคพร้อมทั้งพระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำหม่อมฉันว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต”^{๒๔} หลังจากได้แสดงตนเป็นอุบาสกแล้วพระเจ้าพิมพิสารยังได้ถวายอุทยานเวฬุวันแก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขอีกครั้งหนึ่ง การกระทำของพระเจ้าพิมพิสารดังกล่าวนี้ นับเป็นการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา และทรงเป็นแบบอย่างให้กับประชาชนได้ปฏิบัติตาม

การเป็นศาสนูปถัมภกของพระเจ้าพิมพิสาร นับได้ว่ามีคุณูปการต่อพระพุทธศาสนาอย่างมาก สมัยหนึ่งพระองค์ได้ตรัสให้ความคุ้มครองแก่เหล่าภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย เพื่อจะอนุเคราะห์

^{๒๓} คูรายระเอียดใน อ.อ.อ.อ. (ไทย) ๒๓/๑๕/๒๔๖-๒๕๑.

^{๒๔} คูรายระเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๓/๖๘-๖๕.

ให้เหล่าภิกษุสงฆ์ได้ประพฤติพรหมจรรย์ด้วยความผาสุก ดังได้ทรงมีพระบรมราชานุญาตไว้ว่า “กุลบุตรเหล่าใดได้บรรพชาในพวกพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร กุลบุตรเหล่านั้นใครๆ จะทำอะไรมิได้ พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว จงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด”^{๒๕} ความเป็นห่วงพระศาสนาของพระเจ้าพิมพิสารมิได้มีแต่เพียงเท่านี้ ครั้งหนึ่งพระองค์ทรงเห็นพวกอัญญเดียรัจฉานมีการประชุมกันในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ แห่งปีกษ์ แต่ทางพระภิกษุในธรรมวินัยไม่ทำการประชุมสงฆ์กัน พระเจ้าพิมพิสารจึงกราบทูลพระพุทธองค์ให้ทรงทราบถึงความคิดคำนึงในพระทัยของพระองค์ และทูลขอให้พระภิกษุสงฆ์ประชุมสงฆ์ร่วมกันบ้าง ดังได้ตรัสกับพระพุทธองค์ไว้ว่า “หม่อมฉันขอประทานพระวโรกาส ขอให้พระคุณเจ้าทั้งหลายพึงประชุมกันในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ แห่งปีกษ์ด้วยเถิด พระพุทธเจ้าข้า”^{๒๖} ซึ่งถือเป็นพระมหากรุณาธิคุณขององค์กษัตริย์ที่ทรงเป็นห่วงทั้งในเรื่องของการดำรงอยู่ของภิกษุสงฆ์ ความผาสุก ความตั้งมั่นแห่งพระสังฆธรรม และความสามัคคีแห่งสงฆ์ที่ทางฝ่ายผู้ปกครองบ้านเมืองให้ความสำคัญและคอยอุปถัมภ์อยู่ตลอดเวลา และมีอีกหลายรัฐที่พระมหากษัตริย์ให้ความคุ้มครอง อุปถัมภ์ และบำรุงพระภิกษุสงฆ์ในพระธรรมวินัยนี้ดังเช่น พระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้าจันทรปัชโชต เป็นต้น พระองค์ทรงแสดงเจตจำนงต่อพระพุทธศาสนาด้วยดีหากแม้ทางบ้านเมืองมีเรื่องเดือดร้อน ผู้ใหญ่จากราชสำนักจะมาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ เพื่อขอแนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้องและนำหลักธรรมเหล่านั้นไปบรรเทาทุกข์ให้กับมหาชน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พระพุทธศาสนาได้รับการอุปถัมภ์ คุ้มครองและบำรุงจากฝ่ายบ้านเมืองด้วยดีตลอดมา

ข. ปัจจัยภายใน

๑.๑ ความเสมอภาคในการประพฤติปฏิบัติ (วินัย)

พระวินัยหรือบทบัญญัติ ในส่วนของวินัยและข้อบัญญัติที่เป็นระเบียบแบบแผน ที่จะควบคุมกลุ่มสังฆะให้อยู่ในแนวทางเดียวกัน และมีวิถีแห่งความเป็นหมู่ที่ไม่เหมือนกับสังคมนักบวชกลุ่มอื่นๆ ด้วยสังคมของภิกษุสงฆ์เป็นชุมชนที่พระพุทธองค์ทรงตั้งขึ้นเอง ตามหลักการและความมุ่งหมายที่ทรงกำหนดไว้โดยเฉพาะ เพื่อให้มีสภาพเกื้อกูลที่สุดแก่การปฏิบัติ ที่มุ่งตรงต่อจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา และการเผยแพร่ความดีงามที่เกิดจากการปฏิบัติเช่นนั้นให้กว้างขวางออกไปเพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก ดังนั้น พระองค์จึงได้ทรงบัญญัติระเบียบข้อบังคับต่างๆ ขึ้นควบคุมความเป็นอยู่และความประพฤติทั่วไป ของภิกษุทั้งหลายที่เป็นสมาชิกของสังคมสังฆะนั้น เท่าที่จะให้บังเกิดผลตามหลักการและวัตถุประสงค์ บุคคลที่จะเป็นสมาชิกคือบวชเป็น

^{๒๕} คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๒,๕๓/๑๔๘-๑๔๙.

^{๒๖} คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓๒/๒๐๗-๒๐๘.

พระภิกษุต่างก็เข้ามาโดยสมัครใจ จึงเป็นอันต้องถือว่าได้ยอมรับที่จะปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับเหล่านั้นเสมอเหมือนกันหมด ประมวลบทบัญญัติคือระเบียบข้อบังคับทั้งหลายเหล่านั้น เป็นวินัยของภิกษุทั้งหลาย วินัยหรือประมวลบทบัญญัตินี้ ประกอบด้วยสิกขาบทต่างๆมากมาย มีทั้งข้อกำหนดเกี่ยวกับความเป็นอยู่ส่วนตัว ข้อกำหนดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก คือพระภิกษุด้วยกัน และความสัมพันธ์กับคนภายนอกเช่นกับคฤหัสถ์ทั้งหลาย ตลอดจนการปฏิบัติต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ระเบียบว่าด้วยการปกครองและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของสงฆ์ แม้ภิกษุณีสงฆ์ที่ทรงตั้งขึ้นภายหลัง ก็ทรงบัญญัติสิกขาบทต่าง ๆ ขึ้นเป็นวินัยเช่นเดียวกัน ส่วนผู้ที่สมัครจะเป็นสมาชิกแต่ยังมีคุณสมบัติบางอย่างไม่ครบถ้วน ก็รับเข้ามาเป็นสามเณรหรือสามเณริก่อน โดยมีฐานะและสิทธิแห่งความเป็นสมาชิกยังไม่สมบูรณ์ และได้ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้เป็นเครื่องกำกับความประพฤติ ๑๐ ข้อ ซึ่งรวมอยู่ในประมวลบทบัญญัติ ที่เรียกว่าวินัยนั้นเหมือนกัน ภาวะที่ดำรงอยู่ด้วยดีหรือประพฤติดีโดยไม่ละเมิดวินัย^{๒๗}

พระวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นมา จะเป็นรูปแบบของพระองค์เอง เพื่อมุ่งถึงความ เป็นเอกภาพแห่งสังคมสังฆะ และให้มีความประพฤติเสมอเหมือนกันหมด การบัญญัติพระวินัยของพระพุทธองค์ในบางบทก็มีความสอดคล้องกับกฎหมายบ้านเมืองเหมือนกัน ด้วยเหตุแห่งพระพุทธศาสนา มีบทบัญญัติที่หลากหลาย เพื่อควบคุมบุคคลที่เข้ามาอยู่ในสังคมเดียวกัน ทำให้สังคมของสังฆะมีรูปแบบที่ไม่เหมือนกับสังคมนักบวชอื่นทั่วไป ถึงแม้ว่าจะเป็นนักบวชที่มีการนุ่งห่ม การปฏิบัติข้อวัตร สถานที่อยู่ที่เหมือนกัน แต่บทบัญญัติข้อประพฤตินั้นไม่เหมือนกัน จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้สังคมของสังฆะมีกลุ่มเฉพาะและเป็นอัตตะลักษณะอีกสังคมหนึ่ง

๑.๒ การเคารพกันตามหลักอาวุโส

เมื่อสาวกมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น องค์กรของสังฆะในพระพุทธศาสนาจึงเริ่มแบ่งออกเป็น ๔ บริษัท คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในส่วนของภิกษุบริษัทและภิกษุณีบริษัท พระพุทธองค์ทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่คณะสงฆ์ ดังจะเห็นได้จากการที่ทรงกระจายอำนาจให้คณะสงฆ์ ดำเนินการให้การอุปสมบท เมื่อมีกิจจาริกรรมหรือสังฆกรรมที่จะต้องทำร่วมกัน คณะสงฆ์สามารถบริหารจัดการกันเอง หรือเมื่อมีกรณีความขัดแย้งเกิดขึ้นในคณะสงฆ์ พระพุทธองค์ก็ทรงมอบอำนาจให้คณะสงฆ์เป็นผู้จัดการแก้ไขปัญหาเหล่านั้น

ในองค์กรของสังฆะนั้น พระพุทธองค์ทรงเปรียบเสมือนธรรมราชาเป็นประมุขสูงสุด โดยมีสมาชิกภาพที่เข้ามาในองค์กรอยู่หลายกลุ่มวรรณะ ที่ล้อมใสในหลักคำสอนและขอบวชในพระธรรมวินัยนี้ ซึ่งองค์กรของสังฆะมิได้มีแต่เฉพาะพระภิกษุสงฆ์เท่านั้นแต่ยังรวมไปถึงภิกษุณี

^{๒๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พุทธธรรม ฉบับขยายความ*, หน้า ๔๓๓.

สามเณร สามเณรี และสิกขมานา ซึ่งกลุ่มทั้งหมดนี้เป็นกลุ่มที่สังฆะต้องช่วยกันดูแลปกครอง เพื่อให้เกิดความสามัคคีปรองดองต่อกัน ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างพระภิกษุที่ได้รับการมอบหมายหรือเป็นสัทธาวิหาริกของภิกษุที่เป็นอุปชฌาย์ให้กับศิษย์เหล่านี้ ซึ่งก็หมายถึงต้องช่วยกันปกครองดูแลให้ทุกคนในกลุ่มมีความประพฤติปฏิบัติที่เหมือนกัน เพื่อจะเป็นการสมานสังวาสในการทำกิจกรรมร่วมกัน

ในหลักคำสอนของพระพุทธองค์โดยส่วนใหญ่ มุ่งหวังเพื่อให้สังฆมเกิดความสุข ไม่ว่าสังฆมนั้นจะอยู่ในฐานะใดก็ตาม แม้แต่สังฆมของสังฆะที่มีบุคคลมาจากชนชั้นต่างๆ ก็มุ่งหวังให้เป็นรูปแบบเดียวกันคือความผาสุก เพราะเหตุนี้พระพุทธองค์จึงทรงเน้นมากในเรื่องของหมู่คณะจักมีความสุข ให้มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน โดยต้องอาศัยทวิญญูและศีลเป็นหลักในการปรับบุคคลให้เข้ากับกลุ่ม ความเสมอกันด้วยทวิญญูกับศีลสามัญญตาข้อปฏิบัติของมวลสมาชิกเป็นเหตุปัจจัย เป็นการรักษาสภาพทั้งสองนี้ให้เป็นไปด้วยดี จึงนับว่าเป็นปัญหาที่สำคัญมาก เมื่อสาวกมีทวิญญูสามัญญตาและศีลสามัญญตาควบคู่กันคืออยู่แล้ว แม้จะมีเหตุการณ์วิเวทเรื่องอื่นก็ยังพอบรรเทาลงไปได้ แต่ถ้ามาแตกแยกความสามัคคีกันด้วยเรื่องทั้งสองนี้ ก็เป็นสิ่งที่ยากจะผสานให้เป็นรูปแบบเดิมได้ ดังนั้นพระพุทธองค์ทรงตระหนักถึงในเรื่องทั้งสองนี้เป็นอย่างมาก จึงหาวิธีในการป้องกัน เพื่อมิให้เกิดเหตุการณ์ในรูปแบบนี้อันจะพึงมีได้ในอนาคต จึงทรงมีพระบัญญัติให้ภิกษุเคารพกันตามอายุสมาธิภาพในการเข้ามาสู่สังฆะ คือผู้บวชเข้ามาใหม่ต้องเคารพเชื่อฟังผู้ที่บวชก่อนหรือมีอายุพรรษามากกว่า และให้สงฆ์พึงประชุมกัน สวดพระปาติโมกข์ทุกกึ่งเดือน ปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้อยู่ในสีมาเดียวกัน ถ้าไม่เข้าประชุมฟังพระปาติโมกข์โดยไม่มีเหตุจำเป็นเหลือวิสัยต้องอาบัติทุกกฏ แม้มีเหตุเหลือวิสัยเช่นอาพาธมาไม่ได้ ก็ต้องให้ปริสุทธินันทะแก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งไปแทน

การทำอุโบสถปาติโมกข์นี้เป็นการชักชวนความเข้าใจในอาจารย์ และมิโอกาสปลุณาวิสัยนาธรรมวินัยหลังจากการประชุมแล้ว ถ้าหากมีผู้กระทำความผิดให้ปรับปรุงตนเอง หากผู้ใดปฏิบัติถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยก็ให้มั่นคงยิ่งขึ้นไป อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มพูนสามัคคีธรรมให้เกิดมีด้วยการพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม

๑.๓ ความเสมอภาคในการประพฤตินิธรรม

กุลบุตรทั้งหลายเมื่อเข้ามาบวชในธรรมวินัย ที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ดีแล้วและได้วางหลักการปฏิบัติของสมาชิกไว้เป็นแบบอย่าง และถูกต้องตามแบบของบรรพชิต หลักการใหญ่ที่สงฆ์รวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ก็เพราะพระธรรมวินัย ที่เป็นหลักการประพฤตินิบัติตนของภิกษุทั้งหลาย และพระวินัยซึ่งเป็นข้อบัญญัติที่มุ่งให้การอยู่ร่วมกันของสังฆมสังฆะเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ในการปฏิบัติศาสนกิจทั้งในส่วนของตนเองและส่วนรวม ดังที่พระพุทธองค์ทรงแสดง

โอวาทปาติโมกข์ เพื่อประทานหลักการปกครองและการอยู่ร่วมกันของสังฆะนั้น ได้ประมวลหลัก ศักดิ์ศาสตร์ทั้งปวงไว้ในนี้ทั้งหมด อาจะรวมถึงคำสั่งสอนตลอดระยะเวลาของการสั่งสอนเวไนย สัตว์ของพระพุทธองค์อีกด้วย ในหลักคำสอนนี้ได้ทรงแสดงท่ามกลางมหาสันนิบาตแห่งพระ อรหันต์สาวกจำนวน ๑,๒๕๐ รูป ในวันเพ็ญเดือนมาฆะ ด้วยหลักการ ดังนี้

“ความอดทน คือ ความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า นิพพาน เป็นบรมธรรม ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่เชื่อว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เชื่อว่าเป็นสมณะ

การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี่คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความสำรวมในปาติโมกข์ ความเป็นผู้รู้ จักประมาณในอาหาร การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด การประกอบความเพียรในอธิจิต นี่คือคำสั่งสอน ของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย”^{๒๔}

๑.๔ ความเสมอภาคในการบรรลุนิพพาน

พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นมาในท่ามกลางบรรยากาศทั้งในด้านสังคม และการเมืองที่ยึด ติดอยู่กับระบบวรรณะอย่างเหนียวแน่น พระพุทธองค์ทรงปฏิวัติความเชื่อเหล่านั้น โดยให้ความ เสมอภาคแก่ทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ผู้ที่เข้ามาบวชในพระธรรมวินัยไม่ว่าจะมาจากวรรณะใด จะ เป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร หรือจัณฑาล เมื่อบวชเข้ามาแล้วย่อมเสมอภาคกันตามพระธรรม วินัย พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบพระภิกษุในธรรมวินัยเหมือนน้ำในมหาสมุทรซึ่งมาจากแม่น้ำลำ ธารต่างๆ พอมาถึงมหาสมุทรแล้วไม่สามารถจะแยกได้น้ำส่วนไหนมาจากแม่น้ำใด ย่อมมีฐานะ เป็นน้ำในมหาสมุทรเหมือนกันทั้งหมด ดังพุทธพจน์ที่ว่า “วรรณะ ๔ เหล่านี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้วย่อมละชื่อและโคตร ของตน รวมเรียกว่า สมณะสากยบุตรทั้งสิ้น...เหมือนมหานทีทุกสายคือ คงคา ยมนา อจิรวดี สรภู มหี ที่ไหลลงสู่มหาสมุทรแล้วย่อมละชื่อและโคตรของตนรวมเรียกว่า มหาสมุทรทั้งสิ้น”^{๒๕}

ความเสมอภาคเหล่านี้ ไม่มีขอบเขตจำกัดในธรรมวินัยสำหรับบุคคลผู้เข้ามาบวช แม้แต่การทำความคิดหรือความชั่ว ตลอดถึงการบรรลุนิพพานที่พระพุทธองค์ทรงตรัส บุคคลทุกคนชั้น ก็สามรถที่จะบรรลุได้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “บุคคลจะเป็นคนเลวหรือประเสริฐเพราะชาติกำเนิดก็หา ไม่ แต่เป็นคนเลวก็เพราะการกระทำเป็นผู้ประเสริฐก็เพราะการกระทำ”^{๒๖} การกระทำเป็นของบุคคล

^{๒๔} คุรยลละเอียคใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๐/๕๐-๕๑.

^{๒๕} คุรยลละเอียคใน วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๘๕/๒๘๒-๒๘๕.

^{๒๖} คุรยลละเอียคใน ขุ.ส. (ไทย) ๒๕/๑๔๒/๕๓๒.

ไม่ขึ้นอยู่กับชาติกำเนิดและการบรรลุนิคมก็เป็นของเฉพาะตน โดยไม่ต้องเกี่ยวเนื่องกับชาติตระกูล ดังพุทธพจน์ที่ว่า “กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร หรือจัณฑาลและคนงานชั้นต่ำทั้งปวง เป็นผู้สงบเสงี่ยมฝึกฝนตนแล้ว ก็ปรินิพพานเหมือนกันทั้งหมด”^{๓๑} พระพุทธศาสนาถือว่าคนเราที่เกิดมาแล้วย่อมสามารถที่จะทำความดีและความชั่ว หรือการบรรลุคุณวิเศษ คือธรรมอันยิ่งได้อย่างเท่าเทียมกันไม่ว่าบุคคลนั้นจะมาจากกลุ่มวรรณะใดหรือตระกูลใดก็ตาม

๓.๓ ระบบความสัมพันธ์ของสังฆะ

ในหลักคำสอนและหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ส่วนที่เกี่ยวข้องกับบุคคลในการอยู่ร่วมกันภายในสังฆะ จะสะท้อนถึงเจตนารมณ์ของความสันติและความสงบสุข ไม่ว่าสังฆะนั้นจะอยู่ในรูปแบบใดก็ตาม หลักคำสอนและหลักปฏิบัติในขั้นศีลในทางพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นถึงระบบความสัมพันธ์ทางสังฆะของบุคคลได้มากที่สุด เพราะศีลเป็นระบบการควบคุมชีวิตด้านนอกเกี่ยวกับการแสดงออกมาในทางกายและวาจา ให้เป็นระเบียบและเอื้อต่อความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมที่บุคคลนั้นอาศัยอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของหมู่ชน การจัดสภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมให้เรียบร้อยและเกื้อกูลต่อการดำรงอยู่ด้วยดีของหมู่ชน และความผาสุกแห่งสมาชิกทั้งปวงของหมู่ชน อันจะเอื้ออำนวยให้ทุกคนสามารถบำเพ็ญกรณียกิจที่ดียิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิต หรือเพื่อเข้าถึงประโยชน์และความดีงามตามอุดมการณ์ของหมู่ชน ตลอดจนเกื้อกูลแก่หมู่ชนและเผยแผ่อุดมการณ์อันจะเป็นประโยชน์สุขและความดีงามของตนให้แก่ขยายกว้างขวางออกไป ศีลพื้นฐานหรือขั้นต้นที่สุดคือการไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วยกายหรือวาจา และการไม่ทำลายสติสัมปชัญญะที่เป็นตัวคุมศีลของตน^{๓๒}

ระบบความสัมพันธ์ของสังฆะในพระพุทธศาสนา มุ่งถึงประโยชน์สุขของตนเองและประโยชน์สุขของมหาชน โดยมีหลักเกณฑ์ในการบังคับหรือให้ปฏิบัติตาม ในเมื่อทุกคนที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เป็นพระภิกษุเสมอเหมือนกันหมด การอยู่ร่วมกันของคนเท่าเทียมกันนี้อาจก่อให้เกิดปัญหาในการควบคุมดูแลสมาชิกภายในองค์กร เพราะเหตุที่ว่าเมื่อสมาชิกถือตัวว่า เท่าเทียมกันกับคนอื่นก็จะไม่มีใครเชื่อฟังใครหรือยอมให้ใคร ดังพุทธพจน์ตรัสไว้ว่า “การอยู่ร่วมกันของคนที่เสมอกันนำทุกข์มาให้”^{๓๓} ถ้าเป็นเช่นนั้นการบังคับบัญชาภายในองค์กรก็มิได้ พระพุทธ

^{๓๑} คุราลละเอียดยใน ขุ.ชา. (ไทย) ๒๓/๔๘๓/๔๓๔.

^{๓๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๓๑.

^{๓๓} คุราลละเอียดยใน ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๐๓/๕๗.

องค์จึงทรงกำหนดให้พระภิกษุต้องเคารพกันตามลำดับพรรษา ผู้บวชทีหลังต้องแสดงความเคารพต่อผู้บวชก่อน ซึ่งเป็นการปฏิบัติระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มสังฆะด้วยกัน ภิกษุสงฆ์ที่เป็นสมาชิกภายในองค์ภิกษุสังฆะ มีรูปแบบความสัมพันธ์กันระหว่างบุคคลต่อบุคคล บุคคลต่อคณะและบุคคลต่อสังฆะ สามารถสรุปได้ ดังต่อไปนี้

๑) ความสัมพันธ์อันเกิดจากพระวินัยที่เป็นบทบัญญัติ

ในพระวินัยมีบทบัญญัติกำหนดไว้ให้ผู้บวชใหม่ต้องถือ นิสัย คืออยู่รับการฝึกอบรมจากอุปัชฌาย์หรืออาจารย์จนกว่าจะมีความรู้ความสามารถปกครองตนเองได้ เป็นเวลาอย่างน้อย ๕ ปี บทบัญญัตินี้เป็นเหตุให้สมาชิกทุกคนของคณะสงฆ์ได้รับการศึกษาอบรมในหลักสูตรเดียวกัน เป็นการศึกษาที่มีลักษณะโน้มไปในทางเป็นแบบแผนและมีชีวิตแบบนักรศึกษา เมื่อภิกษุเหล่านั้นมีสหธรรมิกร่วมอุปัชฌาย์หรืออาจารย์เดียวกันหลายรูป ภิกษุทั้งหลายก็จะได้รับการถ่ายทอดความรู้ในธรรมวินัย การฝึกอบรม ความประพฤติและการมีส่วนร่วมในชีวิตของบรรพชิตเหมือนกันและจะประพฤติปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน จนก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งการอยู่ร่วมกันและการปฏิบัติต่อกันรวมถึงการทำสังฆกรรมที่เป็นบทบัญญัติในทางพระธรรมวินัย

๒) ความสัมพันธ์อันเกิดจากการศึกษา

มีพุทธพจน์ว่า “เราไม่เล็งเห็นองค์ประกอบภายนอกแม้สักอย่างเดียว ที่มีประโยชน์มากสำหรับภิกษุผู้เป็นเสขะเหมือนความมีกัลยาณมิตร ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตร ย่อมกำจัดอกุศลได้ และย่อมยังกุศลให้เกิดขึ้น”^{๓๔} คำว่า “กัลยาณมิตร” หมายถึงบุคคลที่มีคุณธรรมผู้จะสั่งสอน แนะนำ ช่วยเหลือชี้ช่องทางให้ดำเนินไปในมรรคาแห่งการฝึกอบรมอย่างถูกต้อง ที่จะช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้การฝึกอบรมตนของบุคคลนั้นเป็นผลสำเร็จอย่างดี หลักของกัลยาณมิตรนี้แสดงถึงความสำคัญของการศึกษาโดยเริ่มตั้งแต่หลักการสอน วิธีการสอนที่ดี คุณสมบัติของผู้สอน เมื่อองค์ประกอบเหล่านี้ครบองค์ ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับศิษย์ก็จะดีตามด้วย เพราะอาจารย์หวังดีต่อศิษย์ๆ ก็จะเคารพเชื่อฟังอาจารย์ หรือภิกษุผู้เป็นสหธรรมิกที่ตั้งตนอยู่ในธรรมวินัยหวังดีต่อเพื่อนพรหมจรรย์คอยตักเตือนแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อภิกษุด้วยกัน คอยเป็นเพื่อนให้คำปรึกษาถามข้อสงสัยต่างๆ เพื่อให้การประพฤติธรรมของภิกษุนั้นเจริญก้าวหน้าและเป็นที่พึงของตนเองได้

๓) ความสัมพันธ์อันเกิดจากการอยู่ร่วมกัน

องค์ภิกษุของสังฆะมีสภาพเป็นหลักฐานมั่นคงขึ้นเพราะมีวัดเป็นเครื่องกำหนด วัดเป็นหน่วยสังคมาที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติกฎข้อบังคับต่างๆ ไว้โดยละเอียด เพื่อให้พระภิกษุอยู่ร่วมกันอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย ชีวิตในสังคมาสงฆ์ของภิกษุนอกจากผูกพันอยู่กับอุปัชฌาย์อาจารย์และ

^{๓๔} ดูรายละเอียดใน ขุ.อติ. (ไทย) ๒๕/๑๓/๓๖๑.

เพื่อนสหธรรมิกร่วมอุปัชฌาย์เดียวกันแล้ว ยังต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลในกลุ่มหรือคณะย่อยอื่นๆ ในวัดเดียวกัน เช่น การทำสังฆกรรมต่างๆ ที่จะต้องไปประชุมร่วมกันในโรงอุโบสถเดียวกัน ชีวิตของพระภิกษุสงฆ์เป็นชีวิตที่มุ่งต่อการฝึกอบรมและการศึกษา ดังนั้นชีวิตสังคมของภิกษุสงฆ์จึงมากไปด้วยกิจกรรมทางการศึกษา สถานที่พระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายพบปะพร้อมเพรียงกันได้แก่ โรงฉัน หอประชุม โรงอุโบสถ เป็นต้น สถานที่เหล่านี้พระภิกษุทั้งหลายต่างมานั่งประชุมแสดงธรรม สนทนา ตอบปัญหาธรรมกัน ทำให้พระภิกษุสงฆ์ได้พบปะกันบ่อยครั้งและเกิดความสนิทสนมเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน

สังคมสงฆ์ : ต้นแบบแห่งสังคมอุดมคติ

สังคมของสงฆ์ถ้ามองให้ลึกซึ้งลงไป องค์การสงฆ์นอกจากจะเป็นสังคมอุดมคติ มีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน ระดับแห่งการดำเนินชีวิตมีทั้งเริ่มต้น ท่ามกลาง และสิ่งที่สูงสุดของชีวิตอาจจะกล่าวได้ว่า เป็นสังคมที่มีอุดมคติที่เด่นชัดในการเริ่มต้นของชีวิต มนุษย์ทุกคนรวมถึงสัตว์ต้องการความสุขทั้งกาย และใจทั้งนั้น ไม่อยากให้สัตว์ที่มีกำลังมากมาเบียดเบียนตนเอง คิด ๕ จึงเป็นเบื้องต้นของการปฏิบัติตัวของมนุษย์ปุถุชน ในเมื่อยังอยู่บนโลกและยังมีกิเลสอยู่ การประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกรวมที่พระพุทธองค์ได้ตรัสและบัญญัติไว้ เป็นแนวทางแห่งการดำเนินชีวิตที่ดีงาม และการปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบแห่งมรรค มีปัญญาอันเห็นชอบด้วยธรรม น้อมนำตนให้พ้นจากกิเลสตัณหาทั้งปวงจนสำเร็จความมุ่งหวังแห่งชีวิต คือการบรรลุพระนิพพานเป็นที่สุด นี่เป็นบทเบื้องต้นแห่งสังคมต้นแบบในการอยู่ร่วมกันอย่างมีกฎระเบียบ และยังเป็นทางแห่งความสันติสุขของชีวิตอีกด้วย พระพุทธองค์ทรงเสนอแนวทางใหม่ให้แก่สังคมที่ติดตันของสังคมในสมัยก่อน ด้วยพุทธวิธีที่หลากหลายดังที่ปรากฏในพระสูตรหลายสูตร หรือที่เรียกกันว่า “การปฏิรูปสังคม” เพราะในสังคมของอินเดียในครั้งพุทธกาลมีสังคมที่มีความหลากหลายทางชนชั้น^{๓๕}

ในสังคมชมพูทวีปมีความหลากหลายทางชนชั้นในกลุ่มบุคคล ในสมัยครั้งพุทธกาลจึงนำมาซึ่งรูปแบบสังคมอยู่ ๒ รูปแบบ คือ

ก. สังคมระบบชนชั้นดั้งเดิม (Class system) ที่ติดมาแต่กำเนิดและความไม่เป็นธรรมในสังคม ในที่นี้ได้แก่ ระบบวรรณะทั้ง ๔ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ สูทร อันเป็นระบบปิด (closed system) ที่คนในทุกระดับไม่สามารถเลื่อนชั้นได้เลยโดยเฉพาะบุคคลที่เกิดในชั้นล่าง (low class) ได้แก่ พวกสูทร จัณฑาล หรือปุกกุสะ ได้รับการเลือกปฏิบัติต่อกลุ่มชนเหล่านี้จึงเป็นสิ่งปกติ ในความไม่เป็นธรรมในระบบชนชั้น ลักษณะนี้เป็นสิ่งที่ยากต่อการหลีกเลี่ยง พระพุทธองค์ทรงสร้าง

^{๓๕} ดร.มณฑล นาฎกระสูตร, “สังฆเภท : หายนะแห่งสังคมพุทธ”, พุทธจักร. ปีที่ ๕๕ ฉบับที่ ๗

ชุมชนกลุ่มใหม่ที่ไร้ชนชั้นโดยสิ้นเชิง โดยการให้สมาชิกใหม่ของสังคมละทิ้งชื่อและโคตรทางโลกอย่างสิ้นเชิง หลังจากปลงศพโกนหนวดแล้วมาตั้งต้นชีวิตกันใหม่ ไม่ว่าผู้นั้นจะมีอายุ วรรณะ เชื่อสาย มาก่อนอย่างไรก็ให้ละทิ้งทั้งหมด โดยเป็นผู้ใหม่ในพระธรรมวินัย แล้วมานับถือกันด้วยระบบพรรษาเป็นหลัก พระสงฆ์เมื่อเข้ามาบวชจึงได้ฉายาใหม่ทุกรูป

ข. สังคมสุดโต่ง (Extreme system) ในรัชสมัยจักรกัปปวัตตนาสูตร พระพุทธองค์ทรงแบ่งสังคมออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

๑) กามสุขัลลิกานุโยค สังคมวัตถุนิยมแสวงหาความสุขจากวัตถุล้วนๆ ชีวิตจึงฟุ่มเฟือยหรูหรา ทำลายธรรมชาติ บริโภค ผิดศีล สนองความต้องการตนเองจากวัตถุนอนอาจจะมองคนต่างๆ เป็นวัตถุชิ้นหนึ่ง จึงเต็มไปด้วยการแก่งแย่งวัตถุ ทำร้ายกัน เอรัดเอาเปรียบ กดขี่ข่มเหง เพื่อการอยากได้วัตถุอย่างเดียวนั้น เรียกว่า วัตถุนิยม

๒) อตถกิลมณานุโยค สังคมจิตวิญญาณ เป็นสังคมนักบวชที่เน้นจิตมากกว่าวัตถุ จึงทรมานร่างกายเพื่อให้บรรลุธรรม สร้างกระแสการบรรลุธรรมให้เป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบ้าน ตั้งตนเป็นครูอาจารย์มีลูกศิษย์มากมาย โจมตีขัดแย้งกับลัทธิความเชื่ออื่นๆ ที่ไม่เข้ากับทฤษฎีของตน สร้างลัทธิใหม่เพื่อให้เข้ากับความสำเร็จตามทัศนะของตน

พระพุทธองค์ทรงเห็นสังคม ๒ แบบนี้ เป็นสังคมแห่งความทุกข์ เป็นสังคมแห่งการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่น เป็นสังคมแห่งความเขินชา เป็นสังคมแห่งความเห็นแก่ตัว ก่อปัญหาและความยุ่งยากให้แก่ทุกคนในสังคม พระพุทธองค์จึงเสนอทางออกด้วยสังคมสายกลาง ได้แก่สังคมพุทธอันประกอบด้วยพุทธบริษัททั้ง ๔ โดยใช้แนวทางมัชฌิมาปฏิปทาทางสายกลาง มีอริยมรรคมีองค์แปดเป็นเครื่องมือ ในสังคมพุทธนี้คณะสงฆ์เป็นสังคมพุทธตัวอย่างที่ใช้ทั้งวัตถุ และจิตใจอย่างพอดีไม่สุดโต่ง ใช้ทางสายกลางดำเนินชีวิตไม่เป็นฝักฝ่ายของฝ่ายใดๆ เป็นชุมชนที่อยู่พ้นจากสิ่งสุดโต่งทั้ง ๒ อย่าง คือ อยู่เรียบง่ายแต่จิตสูงส่ง ใช้วัตถุอย่างประหยัดคุ้มค่าเน้นการพัฒนาจิตใจเป็นหลัก

สังคมสงฆ์เป็นสังคมอุดมคติดังกล่าวนั้น สิ่งที่อยู่ในสังคมสงฆ์จึงเป็นบ่อเกิดแห่งความศรัทธาและความศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่สามารถหาได้ในสังคมอื่น สังคมสงฆ์เป็นสังคมชั้นสูงในสังคม เป็นสังคมแห่งศีลธรรมสังคมแห่งคุณธรรม และเป็นสังคมแห่งต้นแบบความดีทุกประการ ชีวิตพระสงฆ์อยู่อย่างกินง่าย ใช้สอยบริโภควัตถุอย่างประหยัด แต่มีปัญญาสูงส่งมีคุณธรรม มากกว่าชนชั้นอื่นๆ ในสังคม สังคมจึงยกย่องเคารพนับถือพระสงฆ์อย่างมาก ให้เกียรติอุปถัมภ์ ดูแลเอาใจใส่คณะสงฆ์เป็นอย่างดี ดังนั้นถ้ามีสิ่งที่ไม่ดี ความเลวร้าย เกิดขึ้นในคณะสงฆ์ประชาชนจึงรับมือไม่ได้ เหมือนทะเล

ปิดสิ่งต่างๆ ขึ้นสู่ฟุ้ง และทุกคนในสังคมไม่ยอมให้สังคมสงฆ์ลดระดับลงมาสู่สังคมชาวบ้านเป็นอันขาด เช่น ภิกษุผู้ทุศีล ต้องให้ออกจากคณะสงฆ์ให้หมด เป็นต้น^{๓๖}

ความสำคัญของสังฆะ

การเกิดขึ้นของคณะสงฆ์ในความหมายที่เท่านั้น พระพุทธองค์ทรงตั้งขึ้นเป็นสังฆะ ตัวอย่างที่มีการจัดระบบต่างๆ ทั้งในการปกครอง การเลี้ยงชีพ ชีวิตทางสังคม ตลอดจนการศึกษาอบรมทุกอย่าง โดยให้สมาชิกทุกคนมีสิทธิและมีส่วนร่วมในกิจการและผลประโยชน์ต่างๆ ของกลุ่มโดยทั่วถึงและเท่าเทียมกัน มีความรู้สึกที่ดีต่อกัน เคารพในคุณค่าของกันและกัน อยู่ด้วยความกลมกลืนประสานกันเป็นระเบียบเรียบร้อย มีความปลอดภัยเป็นอิสระทั้งทางกาย ทางวาจา และความคิด มีโอกาสพร้อมบริบูรณ์ที่จะให้ความสามารถและคุณสมบัติต่างๆ ของตนได้รับการฝึกหัดอบรมเจริญก้าวหน้าเต็มທີ່ถึงขีดสุดเท่าที่บุคคลจะกระทำได้ในมรรคาแห่งการปฏิบัติ เพื่อเข้าถึงจุดหมายของพระศาสนา^{๓๗}

การจัดตั้งสังฆะในฐานะที่เป็นสังฆะที่เกิดจากวินัยและการศึกษาเป็นตัวอย่าง ด้วยเหตุที่มนุษย์อยู่รวมกันได้ต้องมีการฝึกฝนพัฒนาและเรียนรู้ รู้จักกฎของธรรมชาติ ทั้งนี้จึงมีการรวมกันเป็นกลุ่มสังฆะ เพราะฉะนั้น เมื่อพระพุทธองค์ทรงเข้าถึงความจริงในกฎธรรมชาติความจริงของสิ่งนั้นแล้ว ทรงเห็นว่ามนุษย์จะได้ประโยชน์ เขาจะมีชีวิตที่ดีงาม ถ้าเขาเรียนรู้ ฝึกหัด พัฒนาตัวเองให้เข้าถึงธรรมและเอาความรู้ในธรรมหรือในกฎธรรมชาติมาใช้ให้เป็นประโยชน์ให้ยิ่งขึ้นไป แต่ทำอย่างไรจึงจะให้ประโยชน์นี้เกิดเป็นผลแก่หมู่มนุษย์จำนวนมาก จึงต้องจัดตั้งขึ้นมาเป็นสังฆะ เพื่อคนที่ต้องการจะฝึกฝนและศึกษาพัฒนาตัวเอง และเอื้อต่อสภาพความเป็นอยู่ สิ่งแวดล้อมระบบการอยู่ร่วมกัน บรรยากาศและโอกาสต่อการเรียนรู้ ฝึกหัด ศึกษา พัฒนาของมนุษย์ เช่นการเข้ามาอยู่ใกล้ซิดและเรียนรู้จากพระพุทธองค์ หรือจากบุคคลที่มีความรู้ความสามารถสูงกว่าตน หรือหมู่บุคคลที่มีความต้องการและระดับการเรียนรู้อย่างเดียวกัน ใฝ่ในการฝึกฝนพัฒนา จะได้มาเกื้อกูลต่อกันด้วยการปรึกษาพัฒนาร่วมกัน ด้วยเหตุนี้จึงเกิดมีกลุ่มของสังฆะขึ้นมา ซึ่งสามารถกล่าวถึงความสำคัญของสังฆะ ได้ดังต่อไปนี้

๑.เป็นชุมชนแห่งการศึกษา เพื่อให้คนที่ต้องการเข้าถึงธรรมและได้ประโยชน์จากธรรม จะได้มีโอกาสเรียนรู้ฝึกหัดพัฒนา และเป็นศูนย์กลางที่บุคคลภายนอกที่ต้องการเรียนรู้จะเข้ามาหา

๒.ในฐานะเป็นแหล่งของการศึกษา และพร้อมกันนั้น พระที่มีความรู้ ได้เล่าเรียนสูงขึ้นไปหรือเข้าถึงธรรมแล้ว ก็จะออกจากศูนย์กลางนี้ ไปให้ความรู้เพื่อการศึกษาของประชาชน

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑-๖๒.

^{๓๗} พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมปญฺโญ), พระพุทธศาสนากับการศึกษาในอดีต, หน้า ๖.

๓. ในการจัดตั้งคณะสงฆ์ขึ้นเป็นสังฆะ โดยมีศูนย์รวมอยู่ที่วัด และใช้หลักบัญญัติทางพระวินัยจัดตั้งกลุ่มสังฆะขึ้นมาคือภิกษุสงฆ์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการจัดระบบความเป็นอยู่ สร้างสภาพแวดล้อมและบรรยากาศของการอยู่ร่วมกัน ตลอดจนระบบความสัมพันธ์ในการทำกิจกรรมร่วมกันทุกอย่าง ให้เป็นสภาพเอื้อต่อการที่แต่ละบุคคลผู้เข้ามาสู่ชุมชนนี้ จะได้มีโอกาสศึกษา เรียนรู้ พัฒนาตนเองให้ดีขึ้น เพื่อเข้าถึงชีวิตที่ดั่งงามยิ่งขึ้น^{๓๘}

๓.๔ โครงสร้างและการบริหารงานของสังฆะ

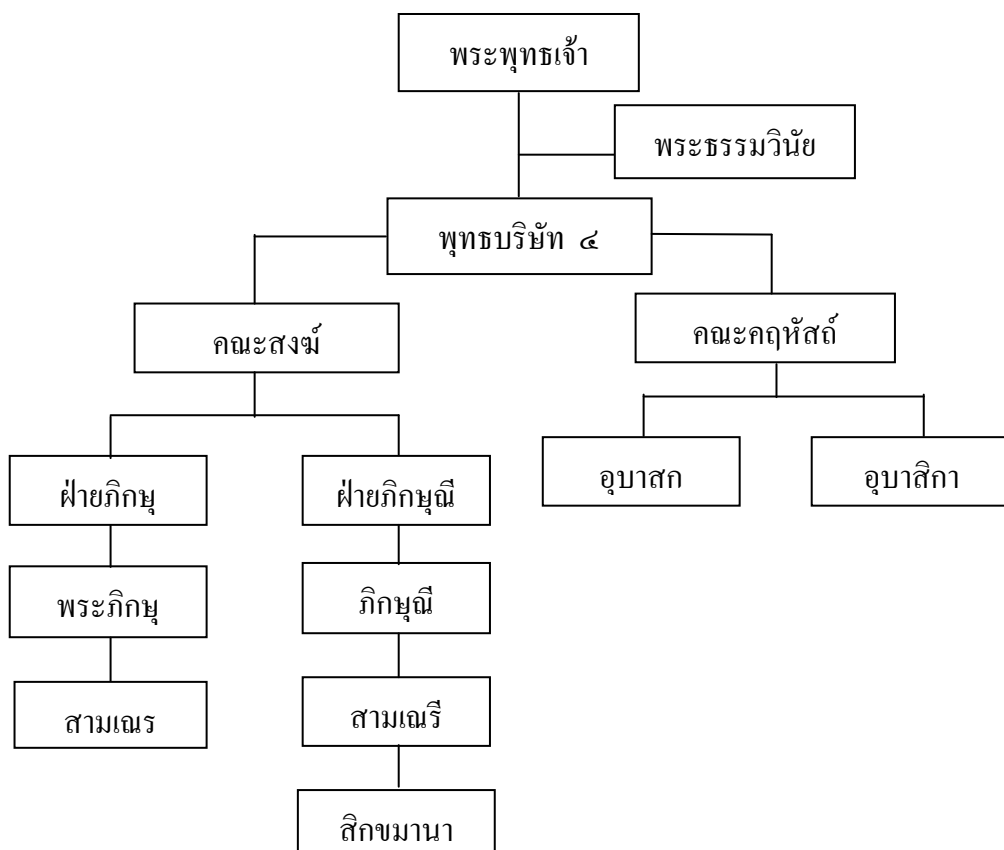
โครงสร้างในความสัมพันธ์ของสังคมเน้นอยู่ที่ ความเป็นอยู่ทั้งส่วนตัวและที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพซึ่งได้กำหนดวางไว้ เพื่อให้ความเป็นอยู่นั้นกลายเป็นสภาพอันเอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติกิจต่าง ๆ และเป็นแนวทางที่จะได้เข้าถึงจุดหมายอันดั่งงาม ซึ่งเป็นอุดมคติของคนในสังคมหรือชุมชนนั้น โดยทั่วไประเบียบความประพฤตินี้จะมีลักษณะเป็นการปิดกั้นโอกาสที่จะทำความชั่ว และส่งเสริมโอกาสสำหรับทำคุณงามความดี โดยฝึกให้คนได้รู้จักสร้าง ความสัมพันธ์ด้านกาย วาจา ที่ดั่งงามกับสภาพแวดล้อม ซึ่งจะเป็นผลเอื้ออำนวยต่อการดำรงอยู่ทั้ง ของตนและชุมชน หรือสังคมที่ตนอาศัยอยู่ และเอื้ออำนวยแก่การทำกิจกรรมต่างๆ ที่ยิ่งขึ้นไป พร้อมกันนั้นก็เป็นการฝึกอบรมชีวิตด้านกายและวาจาของบุคคลให้มีความพร้อมยิ่งขึ้นไป ที่จะ เสาะผลและทำกิจเช่นนั้นด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเน้นความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางสังคม คือการอยู่ร่วมกันด้วยดีระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ในสภาพที่เกื้อกูลเช่นนั้น สมาชิกแต่ละคนนอกจาก สามารถดำรงตนอยู่ได้ด้วยดีแล้วยังมีโอกาสที่จะกระทำการสิ่งที่ดีงามหรือเข้าถึงสิ่งที่มีคุณค่าสูงขึ้น

สังคมของสังฆะก็เช่นเดียวกันที่มีสมาชิกมารวมกลุ่มกันเป็นสังคมใหญ่ มีกรอบความ ประพฤติปฏิบัติเป็นของตนเอง เพื่อที่จะนำตนเองเข้าถึงคุณธรรมชั้นสูงที่เป็นแก่นสารของชีวิต แต่ กระนั้นการอยู่ร่วมกันของคนหมู่มากก็ต้องมีการควบคุมดูแลกัน ให้อยู่ในกรอบของสังคมเพราะผู้ ที่มาก่อนย่อมรู้ถึงข้อวัตรปฏิบัติ ส่วนผู้ที่เข้ามาใหม่ยังไม่รู้ถึงสิ่งที่ควรปฏิบัติสิ่งที่ควรเว้น เมื่อมี บุคคลเข้ามาในสังคมของสังฆะมากขึ้นจนเป็นสังคมขนาดใหญ่ พระพุทธองค์ทรงเห็นว่าสมควรที่ จะมอบหมายภาระให้สงฆ์ได้ปกครองกันเอง โดยอาศัยคณะสงฆ์และยึดหลักการของพระธรรม วินัยเป็นฐานในการปกครอง

ระบบโครงสร้างของสังฆะ ที่มีพระพุทธองค์ทรงเป็นประมุขและมีพระธรรมวินัยเป็น หลักในการบริหารงานและการปกครอง เพื่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคมสังฆะ เมื่อเขียนเป็นแผนภูมิภาพในรูปแบบของการบริหารงานอาจเขียนได้ ดังต่อไปนี้

^{๓๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธ ธรรม, ๒๕๓๕), หน้า ๕๒-๕๓.

ภาพที่ ๑ แผนภูมิแสดงโครงสร้างของสังฆะในการบริหารปกครอง^{๓๕}

ในการจัดองค์กรคณะสงฆ์ของพระพุทธองค์สมัยพุทธกาล จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ทรงเห็นถึงความสำคัญของพระธรรมวินัยเป็นหลักใหญ่ และพระพุทธองค์ก็ทรงเคารพพระธรรม (คำสอน) และพระวินัย (บทบัญญัติ) ที่พระองค์ทรงแสดงและบัญญัติขึ้นมา เพื่อเป็นแบบอย่างให้กับพระภิกษุสงฆ์ทั้งที่เป็นพระมหาเถระและภิกษุสามเณรชนธรรมดา โดยมีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกันคือ มุ่งปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์

การกำหนดวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ นับได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรกที่จะต้องคำนึงถึง วัตถุประสงค์เปรียบเสมือนเข็มทิศหรือแนวทางในการดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ ในสังคมสังฆะพระภิกษุต้องอยู่ภายใต้พระธรรมวินัย และต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติเหล่านั้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสลัดตนออกจากทุกข์ทั้งปวง และเพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา เพื่อให้สมาชิกในสังคมสังฆะได้บรรลุวัตถุประสงค์ ด้วยการอาศัยอำนาจประโยชน์เกื้อกูลแก่สมาชิก และสังคมสังฆะจะพึงได้รับร่วมกัน ๓ ประการ คือ

^{๓๕} คู่มือระเบียบใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๔๖.

๑. ทัศนคติที่มีกตละ คือ ประโยชน์ของการดำเนินชีวิตที่เป็นไปในปัจจุบัน ที่ภิกษุจะพึงได้รับ โดยจะเห็นได้จากพุทธประสงค์ของการบัญญัติพระวินัย เพื่อเป็นการปิดกั้นอาวสะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน ซึ่งถือเป็นส่วนที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของสมาชิกในสังคมสงฆ์ ระเบียบปฏิบัติที่เป็นขั้นต้นที่ทรงจัดให้มีขึ้น คือ พุทธบัญญัติที่เป็นอาทิพรหมจริยสิกขาที่เป็นเบื้องต้นของหลักไตรสิกขา เมื่อสมาชิกในสังคมสงฆ์เป็นผู้มีความสำรวมในอธิศีลสิกขา ย่อมเกิดประโยชน์ต่อส่วนตัวบุคคลและผลดีต่อสังคมสงฆ์โดยส่วนรวมด้วย

๒. สัมปราชัยกตละ คือ การดำเนินชีวิตที่เป็นประโยชน์เบื้องต้น การบำเพ็ญประโยชน์ที่สมบูรณ์ในปัจจุบันย่อมส่งผลเป็นหลักประกันชีวิตในอนาคตและภพหน้า คือ ความเจริญงอกงามแห่งชีวิตจิตใจที่ก้าวหน้าเติบโตใหญ่ขึ้นด้วยคุณธรรม มีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา ดำรงตนอยู่ในศีลธรรมให้ใช้ทัศนคติที่มีกตละในทางที่ชอบธรรม เป็นคุณประโยชน์อันเป็นผู้มีความมั่นใจในความดีของตน ถึงเวลาละโลกนี้ไปก็มีใจสงบครองสติได้ ไม่หวั่นกังวลทรมานทรมานหรือหวาดหวั่นกลัวภัยแห่งโลกหน้า ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นหลักของไตรสิกขาในข้อที่สองว่าด้วยอธิจิตสิกขา

๓. ปรมัตถะ คือ การดำเนินชีวิตที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุด เป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของกุศลบุตรที่ออกจากเรือนบวช คือ เพื่อสลัดตนออกจากทุกข์ทั้งปวง และเพื่อทำพระนิพพานให้แจ้งหรือประโยชน์ที่เป็นสาระแก่นแท้ของชีวิตซึ่งเป็นจุดหมายขั้นสุดท้ายที่ชีวิตควรจะต้องเข้าถึง คือ การรู้แจ้งสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่ถูกบีบบังคับด้วยอำนาจความยึดติดถือมั่นสามารถทำจิตให้เป็นอิสระปลอดโปร่งผ่องใสสะอาดและสงบ มีความสงบและความสุขประณีตภายใน เรียกสั้น ๆ ว่าพระนิพพาน คือดับกิเลสและกองทุกข์ได้ ซึ่งจัดว่าเป็นอธิปัญญาสิกขา^{๔๐}

จุดมุ่งหมายทั้ง ๓ ประการนี้ ยังสามารถแบ่งออกไปได้ ดังต่อไปนี้

๑. ประโยชน์ตน คือ การฝึกฝนอบรมตนเองให้ดี บรรลุผลแห่งการศึกษาที่แท้จริงถึงความเจริญงอกงามแห่งสติปัญญาและคุณธรรมต่างๆ เช่น สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะ พึงตนเองได้ทั้งทางกายและจิตใจ

๒. ประโยชน์ผู้อื่นหรือประโยชน์ท่านคือ ประกอบด้วยเมตตากรุณาและมีความสามารถที่จะทำชีวิตของตนให้เกื้อกูลแก่ผู้อื่นด้วยการช่วยเหลือ ทำตนให้เป็นประโยชน์เป็นที่พึ่งแก่ผู้อื่นได้ทางด้านจิตใจ

๓. ประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย คือ ประโยชน์ร่วมกันอันเกิดจากสิ่งที่เป็นของกลาง เช่น ศิลปวิทยาและศีลธรรมอันเป็นการดำเนินชีวิตของตนให้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข และมีความดี

^{๔๐} ดูรายละเอียดใน พ.จ. (ไทย) ๓๐/๓๕๕/๓๘๕.

งามร่วมกัน อย่างน้อยไม่ให้เป็นการแสวงหาประโยชน์ตน และไปกระทบกระเทือนเสียหายต่อประโยชน์สุขของส่วนร่วม^{๔๑}

พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญกับจุดมุ่งหมายเหล่านี้ทุกระดับ แต่ที่ทรงเน้นมากคือ ประมัตต์ประโยชน์ เพราะจะทำให้มนุษย์พ้นจากความทุกข์ได้ ไม่ได้เน้นประโยชน์ในข้ออื่น ๆ มากนัก แต่เพียงให้พิจารณา ถึงความเหมาะสมในการที่จะประพฤติประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น ดังพุทธพจน์ที่ตรัสว่า “บุคคลไม่ควรให้ประโยชน์ตนเสียไป เพราะประโยชน์คนอื่นแหม่มาก เมื่อรู้ประโยชน์ตนแล้วก็ควรชวนชวายเป็นประโยชน์ตน”^{๔๒}

ก. ระบบการบริหารงานในสังคมของสังฆะ

การบริหารงานบุคคลในสังคมของสังฆะทางพระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่การรับคนเข้ามาบวช ต้องมีการถวญญูโดยคณะสงฆ์ พระพุทธองค์ทรงมอบความเป็นใหญ่ให้คณะสงฆ์ในการอุปสมบทแก่กุลบุตรตามแบบบัญญัติจุดตุตถกรรม พระสงฆ์ผู้เป็นประธานในพิธีอุปสมบทเรียกว่า พระอุปัชฌาย์ การรับคนเข้ามาอุปสมบทต้องได้รับความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์จากคณะสงฆ์ที่ประชุมพร้อมกันในอุโบสถที่ประกอบพิธีอุปสมบท

เมื่อบวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาแล้ว พระบวชใหม่จะต้องได้รับการฝึกหัดอบรมและการศึกษาเล่าเรียนจากพระอุปัชฌาย์ โดยอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของท่านจนกว่าจะมีพรรษาครบ ๕ เรียกว่า นิสัยมุตตะกะ คือ ผู้พ้นจากการพึ่งพาพระอุปัชฌาย์ ดังนั้นกระบวนการฝึกอบรมพระบวชใหม่จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง

การแบ่งหน้าที่ในการบริหารงานในองค์กรของสังฆะ เพื่อให้การดำเนินงานมีระบบและมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย โดยอาศัยภาวะความเป็นผู้นำเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพราะระบบการควบคุมดูแลในพระพุทธศาสนา ไม่มีระบบการใช้อำนาจหรือการบังคับให้ปฏิบัติตามผู้นำ การที่สมาชิกจะปฏิบัติตามกฎระเบียบของผู้นำหรือไม่ ขึ้นอยู่กับภาวะความเป็นผู้นำในการบริหารงานภายในองค์กรสังฆะเป็นสำคัญ

การกำกับดูแลเป็นการควบคุมสมาชิกภายในองค์กร ให้ปฏิบัติตามหน้าที่เพื่อบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ พระพุทธองค์ให้ความสำคัญในการกำกับดูแลคณะสงฆ์เป็นอย่างยิ่ง ดังที่พระพุทธองค์บัญญัติพระวินัย เพื่อให้พระสงฆ์ใช้เป็นมาตรการควบคุมความประพฤติให้เป็นรูปแบบเดียวกัน พระพุทธองค์ทรงให้เหตุผลในการบัญญัติพระวินัยไว้ ๑๐ ประการ เช่น เพื่อ

^{๔๑} คุรยลละเอียคใน พ.จ. (ไทย) ๓๐/๔๕๐-๔๕๒/๑๙๔-๑๙๖.

^{๔๒} คุรยลละเอียคใน พ.ร. (ไทย) ๒๕/๑๖๖/๘๔.

ความผาสุกแห่งคณะสงฆ์ เพื่อข่มบุคคลผู้ไร้ยางอาย เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา เป็นต้น^{๔๓}

กระบวนการกำกับดูแลความประพฤติของพระสงฆ์ ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้นั้น เป็นหลักประกันความมั่นคงและความบริสุทธิ์ผ่องแผ้วของคณะสงฆ์ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “เปรียบเหมือนมหาสมุทรไม่ร่วมกับซากศพที่ตายแล้ว ซากศพที่ตายแล้วมีอยู่ในมหาสมุทร มหาสมุทรย่อมนำซากศพที่ตายแล้วนั้นไปสู่ฝั่ง ชัดขึ้นบกโดยพลัน บุคคลใดเป็นผู้ทุศีล มีธรรมลามก มีความประพฤติไม่สะอาด นำรังเกียจ สงฆ์ย่อมไม่ร่วมกับบุคคลนั้น ย่อมประชุมกันยกเธอออกไปเสียโดยพลัน ถึงแม้เธอนั่งในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ก็จริง ถึงอย่างนั้นเธอก็ชื่อว่าไกลจากสงฆ์ และสงฆ์ก็ไกลจากเธอ”^{๔๔}

ภิกษุที่จะเป็นผู้ได้รับการยกย่องให้บริหารงานปกครองดูแลหมู่สงฆ์ ต้องมีคุณสมบัติสำคัญ ๒ ประการ คือ อุดมคติสมบัติ หมายถึง ความเพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติส่วนตัวที่เหมาะสมกับการเป็นผู้นำ และปรหิตปฏิบัติ หมายถึง ความมีน้ำใจในการปฏิบัติงานเพื่อส่วนรวมและองค์กรของตน พระพุทธองค์ให้ความสำคัญเป็นอย่างมากกับบุคคลที่จะเป็นผู้นำ ดังมีพระพุทธพจน์ตรัสไว้ว่า “บัณฑิตพึงตั้งตนไว้ในคุณธรรมที่เหมาะสมก่อน แล้วสอนคนอื่นในภายหลัง จึงจะไม่มัวหมอง บุคคลสอนผู้อื่นอย่างไร ก็พึงทำตนอย่างนั้น ผู้ที่ฝึกตนดีแล้วจึงควรฝึก (ผู้อื่น) เพราะตนนั้นแลฝึกได้ยาก”^{๔๕}

ลักษณะการบริหารงานภายในองค์กรของสังฆะ มีวิวัฒนาการเป็นไปตามลำดับโดยมีปัจจัยอยู่ที่การขยายตัวของบุคคลที่เข้ามาในสังฆมสังฆะเป็นหลัก เพื่อให้การปกครองดูแลความประพฤติของภิกษุที่เข้ามาอยู่ในสังฆมของสงฆ์ มีระบบรูปแบบเป็นอย่างเดียวกัน และทำให้การปกครองดูแลได้ทั่วถึงกันหมด การจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา คือพระอุปัชฌาย์และสัททวิहारิก ในสังฆมของสังฆะจึงเปรียบเสมือนอาจารย์ปกครองศิษย์ บิคาปกครองบุตร ต่างก็มีความเมตตารักใคร่กัน เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ดังที่พระพุทธพจน์ได้ตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้มิอุปัชฌาย์ อุปัชฌาย์จักเข้าไปตั้งจิตสนิทสนมในสัททวิहारิกฉนบุตร สัททวิहारิกจักเข้าไปตั้งจิตสนิทสนมในอุปัชฌาย์ฉนบิดา เมื่อเป็นเช่นนี้ อุปัชฌาย์และสัททวิहारิกจักมีความเคารพยำเกรง ประพฤติกลมเกลียวกัน จักถึงซึ่งความไพบลูย์ในพระธรรมวินัย”^{๔๖}

^{๔๓} ุรราชละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๕/๒๗-๒๘.

^{๔๔} ุรราชละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๘๕/๒๘๓.

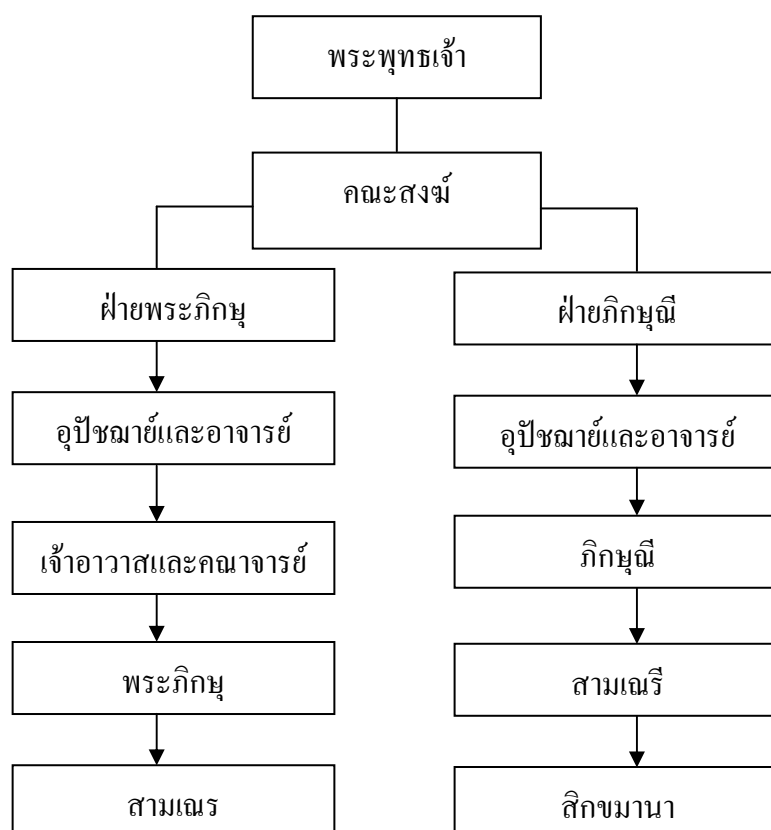
^{๔๕} ุรราชละเอียดใน พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๕๘-๑๕๙/๘๑-๘๒.

^{๔๖} ุรราชละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๔/๘๑.

การจัดระบบความสัมพันธ์แบบนี้ เป็นการจัดการระบบโครงสร้างพื้นฐานที่มีการรวมกลุ่มกันทางสังคม โดยเริ่มจากตัวของภิกษุเป็นเบื้องต้นแล้วขยายกรอบไปถึงสังฆะขนาดใหญ่ เพื่อให้การอยู่ร่วมกัน และการทำงานร่วมกันของสมาชิกในสังฆะสังฆะเป็นไปอย่างสมานฉันท์ มีความสามัคคี ปฏิบัติต่อกันด้วยประโยชน์เกื้อกูลเป็นหลัก เพื่อไม่ให้เป็นปัญหาทางการปกครองที่เกิดจากการถือพระอุปัชฌาย์ต่างกัน พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้มีการถืออุปัชฌาย์วัตรและสังฆวิหริกวัตร คือ เป็นข้อปฏิบัติที่พระอุปัชฌาย์และภิกษุ (สังฆวิหริก) ที่ได้รับการอุปสมบทจากพระอุปัชฌาย์รูปนั้นๆ จะต้องปฏิบัติต่อกัน ทรงให้อำนาจแก่พระอุปัชฌาย์และอาจารย์ ลงโทษแก่สังฆวิหริกหรืออันตเวสิกของคนที่ประพฤติมิชอบได้ตามสมควร

ลักษณะของการจัดโครงสร้างการบริหารงานปกครองคณะสงฆ์ สามารถเขียนเป็นแผนภูมิภาพ ได้ดังนี้

ภาพที่ ๒ แผนภูมิแสดงโครงสร้างการบริหารงานปกครองคณะสงฆ์^{๔๗}

^{๔๗} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, หน้า ๖๘-๗๐.

ข. การแบ่งภาระหน้าที่การทำงาน

การแบ่งหน้าที่และมอบหมายงานให้เหมาะสมกับบุคคล โดยมอบหมายงานให้ทำตามความถนัดและความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคลหรือกลุ่มบุคคล หากได้ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้แล้ว การปฏิบัติงานก็มีโอกาสประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น เมื่อนำหลักการนี้มาวิเคราะห์ ลักษณะการแบ่งงานในองค์กรคณะสงฆ์สมัยพุทธกาลแล้วจะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ทรงมีพุทธวิธีการจัดการแบ่งงานในสังคมสงฆ์ คณะสงฆ์สมัยพุทธกาลก็เหมือนกับการสร้างความสัมพันธ์และแบ่งงานในองค์กรปัจจุบัน โดยลักษณะงานการบริหารและงานปกครองในองค์กรคณะสงฆ์สมัยพุทธกาลนั้น สามารถสรุปได้ ๓ ลักษณะ ดังต่อไปนี้

๑. งานหลัก คือ เป็นงานที่มีการดำเนินการอยู่เป็นประจำในองค์กรคณะสงฆ์ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น ๔ ประเภท คือ

๑) งานด้านการปกครอง เป็นงานที่จะต้องดำเนินการเพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามในสังคมสงฆ์ อันประกอบไปด้วยงานที่เกี่ยวกับสิ่งต่อไปนี้

- (๑) การรับบุคคลเข้าเป็นสมาชิกองค์กรคณะสงฆ์
- (๒) การบัญญัติพระธรรมวินัย
- (๓) การวางระเบียบการลงโทษ
- (๔) การตัดสินอธิกรณ์
- (๕) การส่งเสริมความสามัคคี
- (๖) การทำสังฆกรรมประเภทต่างๆ^{๔๔}

๒) งานด้านการให้การศึกษา เป็นการส่งเสริมให้พระภิกษุได้รับประโยชน์ในส่วนของตนเอง ด้วยการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาที่เป็นไปตามกระบวนการ หรือตามลำดับขั้นของการศึกษา มีการจัดสภาพการณ์ที่เอื้ออำนวยต่อการศึกษาของพระภิกษุ ดังนี้

- (๑) การแต่งตั้งผู้ให้การอบรมศึกษา หรือแสดงธรรม
- (๒) การให้ถืออุปัชฌาย์และอาจารย์
- (๓) การให้ถือนิสัย
- (๔) สัททวิหารีกวัตร
- (๕) อันเตวาสิกวัตร^{๔๕}

๓) งานด้านการเผยแผ่ศาสนา เป็นการประกาศเผยแผ่คำสอนด้วยการส่งเสริมให้มีการศึกษาและการปฏิบัติ

^{๔๔} คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓-๑๔.

^{๔๕} คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๔-๗๕/๗๕-๑๖.

- (๑) การส่งเสริมงานด้านการเผยแผ่
- (๒) การจัดส่งบุคคลไปทำงานด้านการเผยแผ่ยังที่ต่าง ๆ
- (๓) การตรวจเยี่ยมแนะนำวิธีการเผยแผ่

๔) งานด้านสาธารณูปการ คือ การดูแลวัตรกรรมการก่อสร้างเสนาสนะ ที่อยู่อาศัย และการใช้คนวัดให้ทำงาน^{๕๐}

ลักษณะงานหลักในองค์กรสังฆะเหล่านี้ ในช่วงต้นพุทธกาลงานด้านการปกครอง(การรับบุคคลเข้าเป็นสมาชิกองค์กรคณะสงฆ์) พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้ดำเนินการด้วยพระองค์เอง หลังจากออกพรรษาที่ ๒๐ แล้ว งานด้านการปกครองเริ่มมีมากขึ้น เช่น การบัญญัติพระธรรมวินัย การวางระเบียบการลงโทษ การตัดสินอธิกรณ์ การส่งเสริมความสามัคคี การทำสังฆกรรมประเภทต่าง ๆ กิจกรรมเหล่านี้พระพุทธองค์ดำเนินการเอง นับตั้งแต่พรรษาที่ ๒๑ เป็นต้นมา เมื่อองค์กรสังฆะมีสมาชิกเพิ่มมากขึ้นพระพุทธองค์ทรงมอบงานเหล่านี้ให้กับคณะสงฆ์ดำเนินการกันเอง ส่วนงานด้านการให้การศึกษา งานด้านการเผยแผ่ศาสนา งานด้านสาธารณูปการ พระพุทธองค์ทรงมอบหมายให้กับพระเถระบางรูปหรือคณะสงฆ์เฉพาะกลุ่มเท่านั้น โดยทรงมองถึงศักยภาพความถนัด อุปนิสัยและคุณธรรมเป็นหลักแล้วมอบภาระหน้าที่นั้นให้ดำเนินการ ซึ่งงานทั้งหลายที่พระเถระคณะสงฆ์รับผิดชอบ ก็จะตรงกับอัตถะของท่านที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสรรเสริญ ถึงการบริหารจัดการในหน้าที่ที่ท่านรับผิดชอบ

๒. ลักษณะงานที่จัดเป็นแผนก (Departmentalization) ด้วยการพิจารณาลักษณะงานที่เกิดขึ้นในองค์กรสังฆมสงฆ์ เมื่อเห็นว่ามิจิจกรรมที่เหมือนกันก็จัดไว้ด้วยกันเป็นหมวดหมู่ของงาน ซึ่งลักษณะงานเช่นนี้ในสังฆมสงฆ์ ได้แก่ การสมมติแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ทำการแทนสงฆ์ให้เป็นผู้มีหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง ตามแต่สงฆ์จะเห็นสมควรด้วยกิจนั้น ๆ ที่เกิดขึ้นในองค์กรของสงฆ์ เมื่อมีกลุ่มคนมาอยู่ร่วมกันเป็นสังฆะ ย่อมมิจักการอันเป็นกลางที่เรียกว่าเป็นของคณะเกิดขึ้น คณะนั้นต้องจัดคนในคณะให้รับหน้าที่ทำกิจการนั้นเป็นแผนก^{๕๑}

การแต่งตั้งสมมติผู้ทำการแทนสงฆ์ คือ การมีมติร่วมกันหรือการยอมรับร่วมกันโดยการประชุมสงฆ์ ตกลงมอบหมายหรือแต่งตั้งภิกษุให้ทำกิจ หรือเป็นเจ้าหน้าที่ในเรื่องอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อที่จะดำเนินการแทนคณะสงฆ์ตามที่ได้รับมอบหมายในหน้าที่นั้นๆ เป็นการแบ่งงานตามกิจที่มีขึ้นในสงฆ์ โดยอาศัยความรู้ความสามารถของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเป็นผู้ดำเนินการร่วมกัน ด้วยการมอบหมายงานแก่บุคคลที่เห็นว่ามีคุณสมบัติเหมาะสม พระภิกษุรูปเดียวแต่เป็นผู้มีความรู้

^{๕๐} ดูรายละเอียดใน ๗/๒๕๔-๓๒๓/๘๕-๑๕๐.

^{๕๑} พระมหาวิโรจน์ ปกสุสาโร (วิชัย), “การศึกษาเรื่องสังฆมสงฆ์ในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๗๕-๗๖.

และความสามารถอาจได้รับการแต่งตั้งให้ทำหน้าที่หลายๆ อย่างพร้อมกันได้ โดยแบ่งประเภทของผู้ทำการแทนสงฆ์ ตามพระพุทธานุญาตไว้ ดังนี้

๑) เจ้าอธิการแห่งจีวร ประกอบไปด้วยผู้ทำหน้าที่เกี่ยวกับสิ่งต่อไปนี้ คือ เป็นผู้รับจีวร เรียกว่า จีวรปฏิคคาหกะ เป็นผู้เก็บจีวร เรียกว่า จีวรนิทหะ เป็นผู้แจกจีวร เรียกว่า จีวรภาชกะ ภิกษุรูปเดียวอาจทำหน้าที่ทั้ง ๓ ประการก็ได้ โดยการสมมติในคราวเดียวกัน

๒) เจ้าอธิการแห่งอาหาร ประกอบไปด้วยผู้ทำหน้าที่เกี่ยวกับสิ่งต่อไปนี้ คือ เป็นผู้แจกภัต เรียกว่า ภัตตุเทศกะ เป็นผู้แจกยา เรียกว่า ยาคุภาชกะ เป็นผู้แจกผลไม้ เรียกว่า ผลภาชกะ เป็นผู้แจกของขบเคี้ยว เรียกว่า ชัชชภาชกะ

๓) เจ้าอธิการแห่งเสนาสนะ ประกอบไปด้วยผู้ทำหน้าที่เกี่ยวกับสิ่งต่อไปนี้ คือ เป็นผู้มีหน้าที่แจกเสนาสนะ เรียกว่า เสนาสนคาหาปกะ เป็นผู้ตักแต่งเสนาสนะ เรียกว่า สนปัญญาปกะ ภิกษุรูปเดียวอาจรับทั้ง ๒ หน้าที่ได้

๔) เจ้าอธิการแห่งอาราม ประกอบไปด้วยผู้ทำหน้าที่เกี่ยวกับสิ่งต่อไปนี้ คือ มีหน้าที่เป็นผู้ใช้คนทำงานวัด เรียกว่า อารามิกเปสกะ เป็นผู้ที่มีหน้าที่ใช้สามเณร เรียกว่า สามเณรเปสกะ เป็นผู้มีหน้าที่ดูแลกรรม เรียกว่า นวกัมมิกะ^{๕๒}

การแต่งตั้งสมมติพระภิกษุเพื่อทำหน้าที่แทนสงฆ์ในสังฆะกรรมต่างๆ พระพุทธองค์ทรงวางหลักการและกำหนดคุณสมบัติไว้แตกต่างกันตามแต่ละหน้าที่โดยวางหลักกว้างๆ ไว้ บุคคลผู้ได้รับหน้าที่ทำการแทนสงฆ์บุคคลผู้นั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติ คือ เว้นจากอคติ ๔ และเป็นผู้ฉลาดรู้จักกิจนั้นๆ เป็นอย่างดี จึงจะได้รับการแต่งตั้งจากคณะสงฆ์ให้ทำหน้าที่ตามกิจนั้น

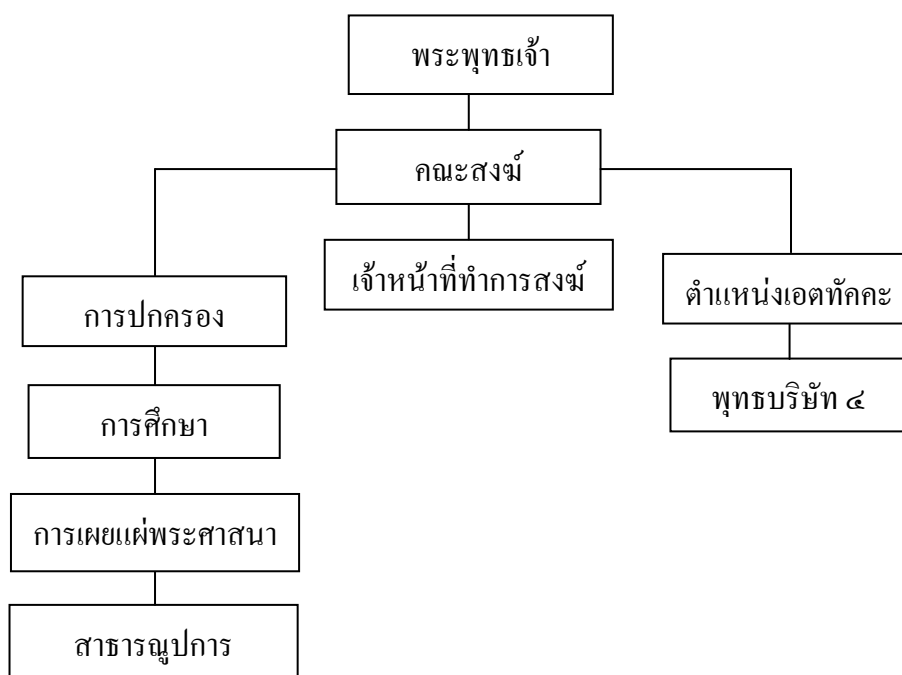
๓. ลักษณะงานที่ต้องอาศัยความชำนาญเฉพาะด้าน (Specialization of work) เป็นการจัดแบ่งภาระงาน เพื่อให้สมาชิกภายในกลุ่มของสังฆะได้ปฏิบัติอย่างทั่วถึง โดยพิจารณาถึงความรู้ความสามารถของบุคคลเป็นหลัก การแบ่งภาระหน้าที่ในสังคมของสังฆะจะตรงกับตำแหน่งเอตทัคคะ พระพุทธองค์ทรงแต่งตั้งให้แก่พระสาวกในฐานะเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และมีคุณธรรมในด้านนั้นๆ เป็นการเฉพาะ^{๕๓} เช่น พระโมคคัลลานะเป็นผู้มีฤทธิ์มากได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในด้านมีอิทธิฤทธิ์ ช่วยงานในด้านการบริหารการปกครองคณะสงฆ์ เป็นต้น

รูปแบบของการแบ่งภาระหน้าที่ตามโครงสร้างของสังคมในสังฆะนี้ ก็เพื่อเป็นการง่ายต่อการปกครองดูแล รับผิดชอบต่องานที่ตนเองทำหรือถนัดและเป็นระเบียบมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังง่ายต่อการดูแลให้ทั่วถึง รูปแบบของการแบ่งภาระหน้าที่ตามโครงสร้างในสังคมสังฆะ สามารถสรุปเป็นแผนภูมิภาพได้ ดังต่อไปนี้

^{๕๒} คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๔๒/๒๐๓.

^{๕๓} คุรยละเอียดใน อง.เอฎก. (ไทย) ๒๐/๑๘๘-๒๓๔/๒๕-๓๐.

ภาพที่ ๓ แผนภูมิแสดงโครงสร้างการแบ่งภาระหน้าที่ในสังคมของสังฆะ^{๕๔}

ค. การมอบอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ

ในสมัยพุทธกาลยุคเริ่มต้นการทำกิจทางพระศาสนา พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้กระทำกิจทุกอย่าง ต่อมาเมื่อสังคมของสงฆ์ใหญ่ขึ้น พระพุทธองค์ทรงมอบอำนาจหน้าที่ให้กับคณะสงฆ์ได้ปกครองดูแลกันเอง อำนาจหน้าที่ (Authority) ตามนัยทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงกำหนดให้พระธรรมวินัยเป็นใหญ่และทรงปฏิเสธอำนาจที่ไม่เกิดจากพระธรรมวินัย อำนาจในทัศนะทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นอำนาจที่มาจากหน้าที่และการรับผิดชอบ ในสิ่งที่พระพุทธองค์มอบหมายหรือพระธรรมวินัยบัญญัติไว้ ด้วยเหตุนี้อำนาจนั้นต้องมาจากความชอบธรรมและหน้าที่ที่รับผิดชอบเป็นหลัก

การมอบอำนาจหน้าที่ของพระพุทธองค์ ให้กับภิกษุสงฆ์ที่อยู่ในองค์กรของสังฆะเกิดขึ้นครั้งแรกเริ่มจากที่พระพุทธองค์ทรงส่งพระสาวกออกไปประกาศพระศาสนา ต่อมาเมื่อมีผู้ต้องการจะบวช พระสาวกก็นำกุลบุตรเหล่านั้นมาเข้าเฝ้าและให้พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้บวชให้ ซึ่งเป็นความยากลำบากของพระสาวกและผู้ที่ต้องการจะบวช พระพุทธองค์จึงทรงประทานอนุญาตให้พระสาวกเป็นผู้บวชให้กุลบุตรเหล่านั้นได้ โดยไม่ต้องนำมาเฝ้าพระพุทธองค์ เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวก

^{๕๔} พระยงยุทธ รมณีขมโม (แก้วกันหา), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจตุตถกรรมสังฆะในสมัยพุทธกาล”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๖๐.

ความสะดวกให้แก่พระสาวกและผู้ที่จะบวช ดังนั้น อำนาจจึงมาพร้อมกับหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ตามนัยแห่งพระพุทธศาสนาด้วยเหตุนี้ เมื่อประมวลตามหลักวิธีการมอบหมายอำนาจหน้าที่ในองค์กรของสังคมสังฆะ อาจแยกได้ดังนี้

๑. การมอบหน้าที่ด้วยการให้ตำแหน่ง เพราะสถานะของผู้ดำรงตำแหน่งนั้นช่วยให้งาน การกระทำและเป็นที่ยอมรับร่วมกันในขอบเขตของงานนั้น การมอบหน้าที่เป็นการมอบหมายงาน หรือการบริหารงานบางส่วนให้แก่ผู้ได้บังคับบัญชา เมื่อได้รับมอบหมายหน้าที่ก็จะได้รับสิทธิในการทำงานหรือตัดสินใจในสิ่งต่าง ๆ ภายในขอบเขตหน้าที่ที่ตนได้รับ ซึ่งเป็นบ่อเกิดของอำนาจ ตามมา

การมอบหน้าที่ในลักษณะนี้ในสังคมของสังฆะ คือ การได้รับสมมติเมื่อสงฆ์จะมอบ หน้าที่ให้กับพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่แทนสงฆ์ สงฆ์จะใช้วิธีการสวดสมมติหรือการ สอบถามความพอใจ และมีการกำหนดคุณสมบัติโดยอาศัยความยินยอมพร้อมใจกันของภิกษุสงฆ์ที่ เข้าร่วมประชุมกันทั้งหมดว่าจะมอบหน้าที่ในการทำกิจนั้น แก่ภิกษุสงฆ์รูปใด ถ้าหากมีภิกษุรูปใด เห็นว่าไม่เหมาะสมก็สามารถคัดค้านทั่วถึงได้

๒. การสร้างพันธะต่อหน้าที่ หรือที่เรียกว่าความรับผิดชอบ ให้เกิดมีต่อผู้ที่ได้รับ มอบหมายหน้าที่ ซึ่งจะเห็นได้จากที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุที่มีคุณสมบัติเหมาะสม เป็นพระอุปัชฌาย์ในการบวชให้กับกุลบุตร เป็นการมอบหน้าที่ในการดูแลปกครองพระภิกษุสงฆ์ ด้วยกัน พระอุปัชฌาย์เมื่อบวชให้กับกุลบุตรแล้ว ก็จะต้องให้การอบรมพร่ำสอนและอนุเคราะห์ ด้วยปัจจัย ๔ แก่สังฆิกะของตัวอย่างทั่วถึง ซึ่งเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบที่ติดตามมากับ หน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย

หลักการมอบหน้าที่ในสังคมของสังฆะนั้น พระพุทธองค์ทรงวางหลักการเพื่อให้เป็น ระเบียบและขั้นตอนที่ถูกต้องและชอบธรรม โดยมีกฎเกณฑ์อย่างเป็นรูปธรรมเพื่อใช้ในการสรรหา หรือการคัดเลือกตัวบุคคลเข้ามาทำหน้าที่นั้นๆ โดยยึดหลักของพระธรรมวินัยเป็นเบื้องต้น ซึ่ง สามารถสรุปได้ ๓ ประการ ดังนี้

๑. หลักธรรมหรือความสามารถ คือ การแต่งตั้งสมมติพระภิกษุเพื่อทำการแทนสงฆ์ โดยอาศัยหลักธรรม การสมมติด้วยการถือเอาความสามารถเป็นหลักในการแต่งตั้งมอบหมายหน้าที่ ให้ดำเนินการในกิจนั้นๆ ทั้งนี้ถึงแม้พระภิกษุจะมีพรรษาตามที่กำหนดแล้ว แต่อาจเป็นผู้ที่มี อุปนิสัยในด้านอื่นไม่ตรงกับหน้าที่นั้นๆ หรืออาจเป็นผู้ที่ไร้ความสามารถ เป็นผู้โง่เขลาไม่ฉลาด ในกิจที่ได้รับการแต่งตั้ง ดังนั้น จึงต้องอาศัยความรู้ความสามารถและคุณธรรมเป็นเครื่องกำหนด คุณสมบัติ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย หรือบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

๒. บทบัญญัติ(พระวินัย) คือ การแต่งตั้งสมมติด้วยการถือเอาอายุพรรษาเป็นเครื่องมือกำหนด เพื่อให้พระภิกษุผู้ได้รับการแต่งตั้งสมมติได้ทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ เพราะผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งจะประกอบไปด้วยภาวะที่สามารถปกครองตนเองและสามารถปกครองคนอื่นได้

๓. หลักกรรมและวินัยรวมกัน คือ การแต่งตั้งสมมติพระภิกษุเป็นเจ้าหน้าที่ทำการแทนสงฆ์โดยอาศัยหลักกรรมและพระวินัย เป็นการสมมติด้วยการถือเอาบทบัญญัติทางพระวินัยและความรู้(คุณธรรม) ของบุคคลเป็นตัวกำหนดคุณสมบัติในการแต่งตั้งสมมติ ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งอาจจะเป็นผู้มีพรรษารับตามกำหนด เป็นผู้ประกอบด้วยความรู้ความสามารถในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย

ระบบโครงสร้างทั้งหลายเหล่านี้ เป็นการจัดช่วงชั้นทางสังคม ซึ่งเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งที่มีอยู่ในสังคม พระพุทธศาสนายอมรับว่าการจัดช่วงชั้นนั้นเป็นกระบวนการที่จะต้องเกิดมีขึ้นมาโดยอาศัยปัจจัย คือ ความสามารถ ความชำนาญ และการประพฤติปฏิบัติของบุคคลเป็นเครื่องวัดที่สำคัญ การจัดช่วงชั้นทางโครงสร้างโดยอาศัยชาติกำเนิด อาชีพ หรือผิวพรรณวรรณะไม่ได้เป็นสิ่งที่พระพุทธศาสนายอมรับ แต่ยอมรับในเรื่องของความรู้ความสามารถและคุณธรรมที่มีอยู่ในตัวของบุคคลเป็นเกณฑ์

ในปัจจุบันนี้สังคมสงฆ์มีการจัดช่วงชั้นทางการปกครองเช่นกัน คือ การจัดลำดับสมณะศักดิ์ตามระดับการศึกษา การปกครองและการบริหาร ถึงแม้สมณะศักดิ์จะไม่มีปรากฏในสมัยพุทธกาล แต่ก็อาจจะเป็นอิทธิพลของอาณาจักรในสมัยก่อนที่เชื่อมสัมพันธ์กับระบบกษัตริย์ จึงทำให้มีระบบการจัดลำดับช่วงชั้นขึ้นมาในสังคมสงฆ์^{๕๕}

๓.๔.๑ กำเนิดและสถานภาพ

การเกิดขึ้นและการรับสมาชิกเข้ามาในกลุ่มสังฆะ

การรับบุคคลใดบุคคลหนึ่งเข้ามาเป็นสมาชิกของสังฆะ หากไม่มีระเบียบกฎเกณฑ์กำหนดไว้อย่างเป็นกิจจะลักษณะ ไม่มีการพิจารณาให้ละเอียดรอบคอบ หรือไม่ผ่านความเห็นชอบของบุคคลส่วนใหญ่ในสังคมนั้นๆ อาจก่อให้เกิดปัญหาทางด้านการปกครองเพราะความประพฤติของบุคคลนั้นยากต่อการควบคุมดูแล และเป็นสาเหตุของการนำไปสู่ความแตกแยกของสังคมนั้นได้ในที่สุด

ในการคัดเลือกบุคคลเข้ามาอยู่ในกลุ่มของสังฆะ พระพุทธองค์ทรงมีความระมัดระวังและละเอียดอ่อนเป็นอย่างมาก การรับบุคคลเข้ามาในพระธรรมวินัยหรือเข้ามาสู่สังฆะของสังฆะที่

^{๕๕} รศ.ดร.จันทรงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๑.

เป็นสังคมอุดมคติไม่เหมือนกับกลุ่มศาสนาอื่น ๆ ต้องผ่านกระบวนการของการบวชก่อน ขึ้นตอนที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตหรือบัญญัติขึ้น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการประกอบการพิจารณา ในการรับตัวบุคคลที่มีความประสงค์จะเข้ามาประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์ กล่าวคือไม่ว่าจะเป็นพระภิกษุหรือภิกษุณีในพระพุทธศาสนา ก็ต้องมีคุณสมบัติที่ได้บัญญัติไว้เป็นเบื้องต้น หรือต้องผ่านระเบียบวิธีการที่เป็นมาตรการที่กำหนดไว้ก่อน ทั้งนี้พระพุทธองค์ทรงกำหนดคุณสมบัติของภิกษุผู้เป็นประธานและองค์ประชุมไว้อย่างเป็นทางการลักษณะ ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งจะใช้อิทธิสิทธิ์ในการพิจารณาอย่างรวบรัดด้วยตนเองย่อมทำไม่ได้ ประธานและองค์ประชุมที่ร่วมกันพิจารณาคณะเข้ามาอยู่ในสังคมสังฆะ จะต้องพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบและมีความเห็นร่วมกันเป็นเอกฉันท์ จึงจะอนุมัติให้บุคคลนั้นผ่านขั้นตอนนี้ได้ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ได้บุคคลที่มีความศรัทธา มีความตั้งใจจริงและมีคุณสมบัติครบถ้วนตามที่กำหนดไว้แล้ว ก่อนที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมสังฆะ

กระบวนการรับกุลบุตรเข้ามาเป็นสมาชิกในสังคมของสังฆะ ที่เป็นพุทธบัญญัติในการรับกุลบุตรเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องนั้น มีองค์ประกอบอยู่ ๒ ประการ คือ

๑) องค์ประกอบฝ่ายสงฆ์ ต้องมีคุณสมบัติ ดังต่อไปนี้

ก. พระอุปัชฌาย์หรือประธานสงฆ์ มีพรรษา ๑๐ ขึ้นไป

ข. พระภิกษุสงฆ์เข้าประชุมครบตามที่กำหนด กล่าวคือ ในปัจฉิมชนบท ทุรกันถาร หากภิกษุได้ยากต้องมี ๕ รูปเป็นอย่างต่ำ ในมัชฌิมชนบท ต้องมีภิกษุ ๑๐ รูปเป็นอย่างต่ำ

ค. ภิกษุต้องเข้าร่วมประชุมในสีมาเดียวกันและกำหนดเขตชุมชน

ง. มีการสวดประกาศในท่ามกลางสงฆ์ซึ่งเป็นหน้าที่ของภิกษุที่มีความสามารถในการสวดประกาศให้ถูกต้องชัดเจน โดยออกชื่อผู้บวชและชื่ออุปัชฌาย์ให้ถูกต้องตามลำดับด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา คือ

- สวดเที่ยวแรกเป็นคำเผด็จสงฆ์ (บอกให้สงฆ์ทราบ) ขอให้อุปสมบทแก่กุลบุตรผู้จะบวช เรียกว่า ญัตติ

- สวดสามเที่ยวหลังเป็นคำหาหรือตกลงร่วมกันของสงฆ์ เรียกว่า อนุสาวนา^{๔๖}

๒) องค์ประกอบฝ่ายกุลบุตรผู้ต้องการบวช ต้องมีคุณสมบัติ ดังต่อไปนี้

ก. เป็นชายมีอายุ ๒๐ ปีบริบูรณ์ขึ้นไป

ข. ไม่เป็นมนุษย์วิบัติ เช่น บัณเฑาะก์ สัตว์ดิรัจฉาน เป็นต้น

^{๔๖} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๘๕-๘๗/๓๓-๓๕.

- ก. ไม่ทำความผิดร้ายแรง เช่น ฆ่ามารดาหรือบิดา เป็นต้น
- ง. ไม่เคยทำความผิดทางศาสนา เช่น ฆ่าพระอรหันต์ เคยต้องอาบัติปาราชิก
- จ. ไม่เป็นบุคคลที่พระวินัยห้ามบวชใน ๑๒ จำพวก^{๕๗}
- ฉ. มีเครื่องอัฐบริวาร

คุณสมบัติทั้ง ๒ ประการเหล่านี้ คือ ฝ่ายภิกษุสงฆ์ผู้ดำเนินการบวชให้ และฝ่ายกุลบุตรผู้ร้องขอในการบวช ต้องมีคุณสมบัติครบองค์ประกอบ หากขาดตกบกพร่องข้อหนึ่งข้อใดถือว่าการบวชนั้นไม่สมบูรณ์จัดเป็น อุปสมบทวิบัติ

สำหรับรูปแบบของการบวชนั้นพระพุทธองค์ทรงดำเนินการเองบ้าง ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์สาวกดำเนินการเองบ้าง ในยุคแรกนั้นพระพุทธองค์ทรงรับสมาชิกเข้ามาด้วยพระองค์เอง คือทรงประทานการอุปสมบทด้วยพระวาจาของพระองค์เอง โดยมีพระบัญญัติศักดิ์เป็นปฐมเหตุ ซึ่งมีพระอัญญาโกณฑัญญะเป็นหัวหน้า จากนั้นก็ทรงมอบอำนาจให้แก่คณะสงฆ์ในการคัดเลือกบุคคลที่มีความเลื่อมใสในพระสัทธรรม เข้ามาบวชเป็นสมาชิกของสังฆะด้วยหลักของยุติจุดตุตถกรรม ถึงแม้จะให้สงฆ์เป็นผู้อุปสมบทให้ แต่ก็มีพระสาวกบางรูปเท่านั้นที่ได้รับอนุญาตให้บวชกุลบุตรเหล่านั้นได้ และมีมาตรการที่ละเอียดรอบคอบ บุคคลที่จะเข้ามาบวชต้องได้รับอนุญาตจากผู้ปกครอง หรือญาติที่ปกครองดูแลตนเองเสียก่อนจึงจะสามารถบวชให้ได้^{๕๘}

พระพุทธองค์ทรงมีพระบัญญัติให้พระภิกษุผู้เข้ามาบวชใหม่ มีพระอุปัชฌาย์ก็เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระของพระพุทธองค์ในการดูแลปกครองสงฆ์ที่เพิ่มมากขึ้น และเป็นการสร้างความสัมพันธ์ภายในองค์กรของสังฆะให้มีความสามัคคีกันภายในกลุ่ม อีกทั้งการปกครองดูแลสมาชิกของสังฆะก็ครอบคลุม โดยผู้ที่เข้ามาบวชก่อนมีพรรษา ข้อวัตรปฏิบัติ คุณธรรม ก็สามารถดูแลผู้ที่เข้ามาบวชใหม่ที่ยังไม่รู้หลักในการปฏิบัติในพระธรรมวินัยนี้ ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้มีอุปัชฌาย์ เพื่อให้อุปัชฌาย์จักเข้าไปตั้งจิตสนธิทสนมในสังฆวิหาริกเหมือนบุตร และสังฆวิหาริกก็จักเข้าไปตั้งจิตสนธิทสนมในอุปัชฌาย์เหมือนบิดา เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วอุปัชฌาย์และสังฆวิหาริกจักมีความเคารพยำเกรงประพฤติกมลเกื้อยกัน จักถึงความเจริญอกงามไปพลุลย์ในธรรมวินัยนี้”^{๕๙}

ผู้ที่เข้ามาบวชในพระธรรมวินัยยังใหม่ และไม่รู้จักหลักการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องก็เนื่องมาจากบุคคลเหล่านั้นมาจากความหลากหลายทางวรรณะ และความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน บางทีอาจจะเอาความเคยชินที่ตนเคยประพฤติปฏิบัติในครั้งเป็นคฤหัสถ์ หรือเป็นนักบวชในลัทธินอก

^{๕๗} คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๓-๕๕/๑๘๐-๑๘๓.

^{๕๘} คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๑๕/๑๘๔.

^{๕๙} คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๕/๘๑.

พระพุทธศาสนามาใช้ ทำให้สมาชิกภายในกลุ่มเกิดความสับสนในการปฏิบัติ ยิ่งมาอยู่รวมกันด้วยคนหมู่มาก ก็ยิ่งต้องเรียนรู้ถึงข้อประพฤติปฏิบัติที่เป็นพื้นฐานของกลุ่ม ให้เป็นไปในรูปแบบเดียวกันเสียก่อน อีกทั้งผู้ที่มีความศรัทธาต่อพระสัทธรรมเมื่อเข้ามาบวชแล้วยังไม่ได้รับการสั่งสอนในข้อวัตรปฏิบัติ ทำให้ต้องเรียนรู้ด้วยตนเองก็ยิ่งทำให้เกิดความรู้สึกแฉะแฉะ เมื่อไม่ได้รับการแนะนำฝึกฝน ทำให้หมดกำลังใจในการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในพระธรรมวินัย จึงทำให้ไม่ได้รับประโยชน์จากสังฆะที่พระพุทธองค์ทรงตั้งขึ้นเท่าที่ควร ดังนั้นพระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติให้มีอุปัชฌาย์ขึ้นมา^{๖๐}

อุปัชฌาย์ก็เป็นเหมือนผู้กำกับประกันตัวผู้บวชต่อที่ประชุมสงฆ์ในการบวช ถึงแม้ว่าที่ประชุมสงฆ์จะพิจารณาเห็นว่าบุคคลที่สมัครเข้ามา มีคุณสมบัติควรรับเข้าบวชได้ แต่ที่ประชุมสงฆ์ก็ต้องการให้มีคนที่จะรับผิดชอบช่วยเหลือผู้บวชใหม่นั้น จึงมีอุปัชฌาย์มาเป็นผู้ประกันต่อสงฆ์ ที่จะให้ความมั่นใจแก่สงฆ์หรือที่ประชุมว่า บุคคลผู้นี้เมื่อบวชเข้ามาแล้วจะไม่แฉะแฉะ และจะมีผู้ดูแล เพื่อให้มั่นใจว่าเขาจะได้รับการศึกษาในพระธรรมวินัยของพระพุทธองค์ด้วยดี ในการรับบุคคลที่มีความศรัทธาในหลักธรรมคำสอน เพื่อมาเป็นสมาชิกของสังฆะที่เรียกกันว่าพระภิกษุ นั้นมี ๓ รูปแบบ ดังนี้

๑. เอหิภิกขุอุปสัมปทา วิธีการอุปสมบทด้วยวิธีนี้ เป็นพุทธานุญาตจากพระพุทธองค์ที่ทรงประทานให้กับบุคคลที่มีความเลื่อมใสในพระสัทธรรม และมีจิตใจที่อยากจะอุปสมบทเป็นภิกษุ ซึ่งการอุปสมบทแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทา จะมีพระพุทธองค์เท่านั้นที่ทรงใช้ในการอุปสมบทให้กับบุคคลต่าง ๆ เหล่าพระสาวกรูปอื่น ๆ ไม่สามารถที่จะใช้วิธีการอุปสมบทวิธีนี้ได้

การอุปสมบทแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทา ที่ได้รับพุทธานุญาตจากพระพุทธองค์โดยตรง จึงมีข้อสังเกตอยู่ที่ว่าบุคคลที่เข้ามาบวชนั้น โดยส่วนมากจะเป็นผู้บรรลุลุคณธรรมชั้นใดชั้นหนึ่งมาก่อนแล้ว นับตั้งแต่ชั้นโสดาบัน สกทาคามี อนาคามี และอรหัตผล วิธีการอุปสมบทแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทาแยกออกได้อยู่ ๒ ประเภท^{๖๑} ดังนี้

ก. บุคคลนั้นเมื่อได้รับฟังพระธรรมเทศนาและมีจิตใจเลื่อมใสอยากจะบวชเป็นภิกษุ แต่ยังไม่บรรลุลุคณธรรมในชั้นสูง (พระอรหัตผล) พระพุทธองค์ทรงประทานการอุปสมบทด้วยพระองค์เอง โดยมีพระพุทธดำรัสว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจง

^{๖๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *นิติศาสตร์แนวพุทธ*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๕๔.

^{๖๑} พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมฺปนฺโน), *คู่มือพระอุปัชฌาย์*, (กรุงเทพมหานคร : สหภาพพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๕๕.

ประพาศิพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด”^{๖๒} ด้วยพระวาจาเพียงเท่านั้นก็ยอมทำให้สำเร็จเป็นภิกษุ โดยมีพระอัญญาโกณฑัญญะเป็นปฐมเหตุ ซึ่งท่านได้บรรลุธรรมในชั้นต้น คือ โสคาบันก่อนขออุปสมบท

ข. บุคคลเมื่อได้สดับรับฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์ และได้บรรลุคุณธรรมชั้นสูง คือพระอรหัตผล แต่ยังเป็นปุถุชนอยู่และมีจิตเลื่อมใสอยากอุปสมบทในพระธรรมวินัย พระพุทธองค์ทรงประทานการอุปสมบทด้วยพระองค์เอง โดยมีพระวาจาว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพาศิพรหมจรรย์เถิด” ด้วยพระวาจาเพียงเท่านั้นยอมทำให้สำเร็จเป็นภิกษุ โดยการอุปสมบทที่ทรงประทานนี้มี ยสะกุลบุตรเป็นปฐมเหตุ ซึ่งพระยสะได้บรรลุคุณธรรมชั้นสูง คือพระอรหัตผลแล้ว ด้วยพระพุทธคำรัสต์ดังกล่าวมานี้^{๖๓}

๒. ติสรณคณูปสัมปทา วิธีการอุปสมบทที่พระสาวกบวชให้ เนื่องจากพระพุทธองค์ทรงเห็นความยากลำบากของพระสาวก ที่แยกย้ายกันออกไปเผยแผ่พระสัทธรรมในถิ่นที่ห่างไกล ในเมื่อมีผู้เลื่อมใสมาขอบวช พระสาวกจะต้องนำพากุลบุตรเหล่านั้นมาเฝ้าพระพุทธองค์ เพื่อให้พระองค์ทรงบวชให้ เป็นความลำบากของพระสาวกและผู้ที่จะบวช ดังนั้นเพื่ออำนวยความสะดวกแก่พระสาวกและผู้ต้องการบวชเหล่านั้น พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้พระสาวกทำการบวชให้ผู้มาขอบวชได้เลย โดยไม่ต้องนำกลับมาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์อีก ด้วยวิธีให้ผู้ต้องการบวชนั้นปลงผมโกนหนวด นุ่งห่มผ้าเป็นปริมนทลเรียบร้อยดีแล้ว เข้ามากราบภิกษุผู้เป็นประธาน ที่ทำการบวชให้แล้วกล่าวคำปฎิญาณไตรสรณะคมน์ ๓ ครั้ง ดังนี้

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมุทฺทสฺส (ว่า ๓ จบ)

พุทฺธํ สรณํ กจฺฉามิ

ธมฺมํ สรณํ กจฺฉามิ

สงฺฆํ สรณํ กจฺฉามิ

ทุติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ กจฺฉามิ

ทุติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ กจฺฉามิ

ทุติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ กจฺฉามิ

ตติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ กจฺฉามิ

ตติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ กจฺฉามิ

ตติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ กจฺฉามิ

^{๖๒} คูราละเอียคใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘/๒๕.

^{๖๓} คูราละเอียคใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๘/๓๔-๓๖.

กล่าวจบเพียงเท่านี้ ก็ถือว่ากุลบุตรผู้นั้นได้อุปสมบทเป็นภิกษุในพระธรรมวินัย สมบูรณ์แล้ว ตามพุทธานุญาตที่พระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติ^{๖๔}

การอุปสมบทด้วยวิธีศีลนคมนุปสัมปทา สามารถแยกออกเป็น ๒ ขั้นตอน ดังนี้

๑) การครองผ้ากาสายะ เป็นการให้บรรพชา

๒) การให้รับสรณคมนั้น เป็นการให้อุปสมบท^{๖๕}

๓. ผู้ตติจตุตถกรรมวาจา การอุปสมบทที่พระสงฆ์จะต้องร่วมกันให้การอุปสมบท ด้วยวิธีการสวดกรรมนั้น ๔ จบ คือครั้งแรกสวดญัตติ คือประกาศกรรมนั้นให้สงฆ์ทราบเพื่อ ร่วมกันทำกิจนั้น ๑ จบ (ถ้ากล่าวเผด็จสงฆ์) จากนั้นก็สวดอนุสาวนาอีก ๓ จบ (ขอมติ) อันเป็นการประกาศขอคำปรึกษาหารือและข้อตกลงกับคณะสงฆ์ในที่ประชุม นั้นว่าจะรับผู้นั้นเข้ามาเป็น ภิกษุในกลุ่มของสังฆะหรือไม่ ซึ่งเป็นการขอมติจากสงฆ์ในที่ประชุม ถ้าหากภิกษุในที่ประชุม นั้น รูปใดรูปหนึ่งทักท้วงขึ้นมา คือไม่เห็นด้วยจะด้วยเหตุอันใดก็ตาม ผู้ขออุปสมบทนั้นก็บวชไม่ได้ เพราะไม่เป็นมติเอกฉันท์ของคณะสงฆ์ บุคคลที่จะบวชได้คณะสงฆ์ทุกรูปต้องยอมรับ คือนิ่งเงียบ ไม่ทักท้วงตลอดการสวดญัตติและอนุสาวนา ๓ ครั้ง จึงจะถูกต้องเป็นการบวชโดยที่ประชุมสงฆ์ ยอมรับ^{๖๖}

การบวชด้วยวิธีนี้ จะมีภิกษุรูปหนึ่งนำผู้จะบวชเข้าไปหาสงฆ์ ซึ่งก็คือพระอุปัชฌาย์ เมื่อพระที่เป็นอุปัชฌาย์นำผู้จะบวชไปในท่ามกลางสงฆ์แล้ว คณะสงฆ์จะสมมติให้ภิกษุรูปใดรูป หนึ่ง ซึ่งมีความฉลาดรอบรู้เป็นกรรมวาจาจารย์ (ในปัจจุบันนี้ทางฝ่ายเถรวาทนิยมใช้พระภิกษุสอง รูป รูปหนึ่งเป็นพระกรรมวาจาจารย์ อีกรูปหนึ่งเป็นพระอนุสาวนาจารย์) สอบถามอันตราสิกขธรรม กับผู้ขอบวช การสอบถามอันตราสิกขธรรมกับผู้ขอบวชเป็นการถามถึงอันตราย หรือสิ่งที่ไม่ดีในตน และผู้ขอบวชนั้นมีความบริสุทธิ์จากอันตราสิกขธรรมทั้ง ๑๓ ข้อ เช่น อาพาธเช่นนี้ของเจ้ามืออยู่หรือ คือ โรคเรื้อน โรคลมบ้าหมู เจ้าเป็นมนุษย์หรือ เจ้าเป็นชายหรือ มารดาบิดาอนุญาตแล้วหรือ เจ้ามี อายุครบ ๒๐ ปีหรือ เป็นต้น^{๖๗}

เมื่อเห็นว่าทุกอย่างเรียบร้อยถูกต้องครบถ้วนดีแล้ว ก็จะสวดอนุสาวนาขอมติจากคณะ สงฆ์ว่าจะยินยอมรับหรือไม่ ถ้าสงฆ์ที่ประชุมกันอยู่ในหัตถบาสนั้นนิ่งเงียบก็ถือว่ายอมรับ ผู้นั้นก็ สำเร็จเป็นภิกษุได้ ในเวลาที่สวดกรรมวาจาจบลงในครั้งที่ ๓^{๖๘}

^{๖๔} คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๔/๔๒-๔๓.

^{๖๕} พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปบุ โน), คู่มือพระอุปัชฌาย์, หน้า ๕๖.

^{๖๖} คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๐-๓๑/๕๘-๑๐๐.

^{๖๗} คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒๕-๑๒๖/๑๕๒-๑๕๓.

^{๖๘} คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒๕-๑๒๖/๑๕๒-๑๕๓.

หัตถบาท หมายถึง ใช้เรียกการนั่งของพระภิกษุสงฆ์ในเวลาทำสังฆกรรม เพื่อแสดงความสามัคคี ความพร้อมเพรียง โดยนั่งเว้นระยะห่างกันตามพระวินัยกำหนดอยู่ในที่ประชุมโดยไม่นั่งแยกกันหรือลุกเดินไปทางโน้น ทางนี้ เรียกว่า นั่งหัตถบาท^{๖๕}

หัตถบาท มีการกำหนดระยะห่าง ๒ ศอก ๑ คืบ คือ เมื่อภิกษุนั่งพับเพียบอยู่ที่วัดจากด้านหน้าของเขามาถึงหน้าตักของเธอจะได้ระยะ ๑ ศอก แล้ววัดจากหน้าตักของเธอออกไปข้างหน้าอีก ๑ ศอก ๑ คืบ จะรวมได้ ๒ ศอก ๑ คืบ นี่คือ ระยะหัตถบาท^{๖๖}

หลังจากสวดจบแล้ว ต่อไปเป็นหน้าที่ของภิกษุผู้เป็นอุปัชฌาย์ที่จะต้องบอกอนุสาสน์ ๘ อย่าง คือนิสัย ๔ และอภยกิจ ๔ แก่ภิกษุผู้บวชใหม่นั้น เพื่อมิให้ประพฤติดิพพะธรรมวินัย และจะต้องดูแลภิกษุนั้นพร้อมกับสังฆกรรมไปตลอดอย่างน้อย ๕ ปี แต่ถ้ามีเหตุขัดข้องจะด้วยเหตุใดก็ตาม เช่นพระอุปัชฌาย์ย้ายที่อยู่หรือมรณภาพไป ภิกษุผู้บวชใหม่นั้นจะต้องหาภิกษุอื่นที่มีความฉลาดเป็นที่อาศัยแทน ขอให้ท่านเป็นอาจารย์บอกสอนธรรมแทนพระอุปัชฌาย์ ไปจนกว่าอายุพรรษาของภิกษุรูปนั้นครบ ๕ ปี แห่งการบวช เมื่อพ้น ๕ พรรษาแล้วจึงถือว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ในธรรมวินัย พอที่จะรักษาตัวเองได้ไม่ต้องถือนิสัยในอุปัชฌาย์หรืออาจารย์ต่อไปก็ได้ ซึ่งก็เรียกว่า นิสัยมุตตกะ^{๖๗}

การอุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรมให้แก่กุลบุตรด้วยวิธีนี้ อุปัชฌาย์ที่เป็นประธานสงฆ์ในการบวชให้กับกุลบุตรนั้น จะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ ๓ ประการ คือฉลาด สามารถ และมีพรรษา ๑๐ ขึ้นไป^{๖๘} คณะสงฆ์ที่มาร่วมกันประชุมพิจารณาต้องครบองค์สงฆ์ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ คือ

- ๑) ในชนบทที่อยู่ห่างไกลความเจริญให้ประชุมสงฆ์ได้อย่างน้อย ๕ รูป
- ๒) ในตัวเมืองหรือที่อยู่ในถิ่นเจริญให้ประชุมสงฆ์ได้อย่างน้อย ๑๐ รูป ขึ้นไป

การบวชด้วยวิธีญัตติจตุตถกรรม ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติในการบวชให้กับกุลบุตรโดยมอบภาระหน้าที่ให้กับภิกษุสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการ นับตั้งแต่ครั้งพุทธกาลเป็นต้นมา พระภิกษุสงฆ์รุ่นหลังได้ถือปฏิบัติตามพระวินัยที่เป็นบทบัญญัติอย่างถูกต้อง และให้ความสำคัญในเรื่องกฎเกณฑ์ที่เป็นคุณสมบัติของฝ่ายสงฆ์และกุลบุตรผู้ขอบวชให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย เพื่อให้การบวชนั้นถูกต้องสมบูรณ์ การบวชด้วยวิธีญัตติจตุตถกรรมจึงเป็นหน้าที่ของภิกษุสงฆ์นับแต่นั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

^{๖๕} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรม เพื่อการศึกษาพุทธศาสนา, หน้า ๑๖๖๗.

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๖๗.

^{๖๗} คุราวละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒๘-๑๒๙/๑๕๗-๑๕๘.

^{๖๘} คุราวละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๘๒/๑๒๑.

สถานภาพของสมาชิก

พระพุทธศาสนาอุบัติเกิดขึ้นมาในชมพูทวีปประเทศ ท่วมกลางบรรยากาศในทางสังคม ที่มีแต่การแข่งขันและการเมืองที่มีความหลายหลายทางอำนาจการปกครอง อีกทั้งยังยึดถืออยู่กับระบบความเชื่อทางวรรณะอย่างเหนียวแน่น หลังจากที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้และเผยแผ่พระสัทธรรมคำสอนไปอย่างแผ่หลาย พระองค์ทรงปฏิบัติเกี่ยวกับความเชื่อทั้งหลายเหล่านั้นในสังคม โดยมุ่งสอนให้คนทั้งหลายได้รู้แจ้งด้วยปัญญาของตนเอง และให้ความสำคัญต่อบุคคลทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียมกัน หลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดง มุ่งให้เห็นว่าทุกคนทั้งชายและหญิง กลุ่มชนทุกชนชั้นมีความเสมอภาคเหมือนกันทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ไม่มีกลุ่มคนชนชั้นใดหรือบุคคลไหนจะแตกต่างไปจากกลุ่มคนทั้งหลาย ไม่ว่าบุคคลนั้นจะมาจากกลุ่มวรรณะใดก็ตาม จะเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร หรือกลุ่มจัณฑาล มีความเสมอภาคเหมือนกันคือ เป็นมนุษย์มีชีวิต ความสุข ความทุกข์เหมือนกันหมด

หลังจากพระสัทธรรมของพระพุทธองค์ได้แผ่ออกไปยังทุกกลุ่มวรรณะ ทำให้คนทั้งหลายจากกลุ่มต่างๆ พวกกันเข้ามาบวชในพระธรรมวินัย เมื่อมีภิกษุสงฆ์สาวกเพิ่มมากขึ้น บทบัญญัติเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์จึงเริ่มมีการบัญญัติขึ้นมา โดยพระพุทธองค์ทรงวางกรอบให้ผู้น้อย (ภิกษุผู้บวชใหม่) ในธรรมวินัย มีอายุพรรษาน้อยจะต้องเชื่อฟังเคารพต่อภิกษุผู้ใหญ่ (ผู้อาวุโส) ที่มีอายุพรรษามากกว่า เพราะถือว่าท่านเข้ามาบวชในธรรมวินัยก่อน ซึ่งเป็นบทบัญญัติในการให้ความเคารพตามสถานภาพของความเป็นสมาชิกภาพในสังคมสังฆะ แต่ในเวลาทำงานของส่วนรวม (สังฆกรรม) เช่น การอุปสมบท การรับกฐิน พระภิกษุทุกรูปที่เข้าร่วมในพิธีกรรมนั้น มีสิทธิเท่าเทียมกัน เช่น การรับกฐิน ขณะกำลังสวด “ผ้ากฐินเป็นของบริสุทธิ์ จุลลอมมาจากนภากาศตกลงในท่ามกลางระหว่างสงฆ์ จะเป็นของเจาะจงแก่ภิกษุรูปหนึ่งรูปใดก็หาไม่” หลังจากอุปโลกน์เสร็จ และขอมติจากคณะสงฆ์ เพื่อมอบผ้ากฐินให้แก่ภิกษุรูปใด พระภิกษุอีกรูปจะเสนอว่า ควรมอบให้แก่พระภิกษุที่มีคุณสมบัติครบถ้วนตามพระธรรมวินัยรูปนั้น (โดยระบุชื่อ) หากใครเห็นด้วยให้กล่าวว่า “สาธุ” หากผู้ใดไม่เห็นด้วยก็ให้คัดค้านขึ้นในท่ามกลางระหว่างสงฆ์ ลักษณะการแสดงความคิดเห็นคือ เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย พระภิกษุทุกรูปที่ร่วมกิจกรรมอยู่มีสิทธิที่จะทักท้วงได้ซึ่งเป็นสิทธิของตนเอง โดยไม่คำนึงถึงอายุพรรษาในการเป็นสมาชิกภาพของกลุ่ม การให้ความเสมอภาคเหล่านี้นับได้ว่า พระพุทธศาสนาถือความเสมอภาคเป็นสิ่งสำคัญ โดยยึดเอาพระธรรมวินัยเป็นหลัก จะร่ำรวยเป็นเศรษฐีคหบดี ตระกูลกษัตริย์ หรือชนชั้นจัณฑาล เมื่อเข้ามาเป็นภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาแล้ว ทุกคนย่อมมีฐานะเท่าเทียมกัน และจะต้องประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้แล้ว เช่นเดียวกับบุคคลที่อยู่ในรัฐชาติเดียวกันย่อมมีความเสมอภาคกันตามกฎหมายของรัฐนั้น

การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะใหญ่ของสมาชิกในสังคม ไม่ว่าจะ เป็นกลุ่มบุคคลในสังคมใดก็ตามสังคมของพระภิกษุสงฆ์เอง ถ้าไม่มีการฝึกฝนอบรมทางด้านร่างกายและจิตใจการอยู่ร่วมกันก็จะมีอุปสรรคปัญหาอยู่ตลอดเวลา จนบางครั้งอาจก่อให้เกิดความแตกแยกหรือเกิดความขัดแย้งในหมู่คณะได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องช่วยกันรับผิดชอบ และเข้มงวดในการคัดเลือกบุคคลเข้ามาเป็นสมาชิกในสังคมของสังฆะ ด้วยกฎหมายหรือแบบแผนที่เป็นจารีตประเพณีตามกฎหมายเกณฑ์ที่พระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติไว้ อย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งจะเป็นเครื่องรองรับสถานภาพแห่งการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ อีกทั้งยังเป็นการปรับพฤติกรรมเดิมของบุคคลนั้นๆ ให้มีความประพฤติเหมือนกับบุคคลที่อยู่ในกลุ่มนั้นก่อนแล้ว บทบัญญัติและแบบแผนที่เป็นข้อวัตรปฏิบัติที่กลุ่มบุคคลส่วนใหญ่ของสังคมสังฆะให้ความเห็นชอบร่วมกัน ว่าสามารถใช้เป็นมาตรการในการควบคุมความประพฤติของสมาชิกให้อยู่ในกรอบ เขตอาณัติที่ถูกต้องและดั่งงามตามประเพณีทั้งนี้เพื่อให้สังคมของสังฆะสามารถดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุข และไม่ก่อให้เกิดความแตกแยกทางด้านข้อวัตรปฏิบัติ และการกระทำในสิ่งที่ไม่ควรที่เรียกว่าภินทนาการในภายใน^{๓๓}

พระพุทธองค์ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณ ที่จะอนุเคราะห์ชนรุ่นหลังให้ได้รับอภิตุทธธรรมของพระองค์ และเป็นการอนุเคราะห์กับบุคคลผู้จะเข้ามาในกลุ่มสังฆะ เพื่อจะประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนในพระธรรมวินัย ด้วยเหตุที่บุคคลเหล่านั้นมาจากทิศทั้ง ๔ และหลากหลายชนชั้น เพื่อเป็นการป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับพระศาสนา กุลบุตรที่เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุในพระธรรมวินัย พระองค์จึงอาศัยพระธรรมวินัยที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว ให้เป็นตัวแทนของพระองค์ ดังคราวที่พระอานนท์ได้ทูลถามว่า “เมื่อพระพุทธองค์ปรินิพพานไปแล้ว จะมอบอำนาจหน้าที่ในการดูแลคณะสงฆ์แก่ผู้ใด” พระพุทธองค์ทรงตรัสกับพระอานนท์ว่า “ดูก่อนอานนท์ พระธรรมวินัยใดที่เราได้แสดงและบัญญัติไว้แล้ว เมื่อเราล่วงลับไป พระธรรมวินัยนั้นแหละ จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย โดยกาลที่เราล่วงลับไปแล้ว”^{๓๔}

สิทธิของความเป็นสมาชิกภาพ

กุลบุตรที่เข้ามาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา หากผ่านการอุปสมบทอย่างถูกต้องตามพระวินัยที่พระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติไว้นั้น ก็ถือเป็นพระภิกษุที่สมบูรณ์ เมื่อเป็นพระภิกษุมาอยู่ในสังคมของสังฆะก็ย่อมมีสิทธิเหมือนกับพระภิกษุทุกรูปที่อยู่ในสังฆะเหมือนกัน ตั้งแต่ความ

^{๓๓} พระมหาอุดม สารเมธี (สารบรรณ), “การศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการยุติธรรมในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณี นิคคกรรมในพระวินัยปิฎกกับกฏนิคคกรรมของมหาเถรสมาคม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

^{๓๔} คูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

เป็นอยู่การใช้สอยเสนาสนะ การประพาศปฏิบัติข้อวัตรในพระศาสนา ก็เหมือนกับพระภิกษุที่บวชมาก่อนถึงแม้ว่าจะมีอายุพรรษามากเท่าใด สิทธิในการใช้สอยเสนาสนะ ข้อวัตรปฏิบัติก็เหมือนกันทุกประการ แม้แต่การเข้าร่วมประชุมในกิจการของสงฆ์ พระภิกษุทุกรูปมีสิทธิแสดงความคิดเห็นทั้งในทางค้ำและในทางเห็นด้วย ไม่ว่าพระภิกษุนั้นจะมีอายุพรรษามากน้อยเพียงใดก็ตาม แต่ความคิดเห็นที่แสดงออกไปนั้นก็ต้องถูกต้องตามพระธรรมวินัย และสมเหตุสมผลโดยไม่เอาเรื่องของส่วนตัวเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการของสงฆ์หรือเรื่องนั้น ๆ โดยปกติเมื่อสงฆ์ทำสังฆกรรมมีการถามความคิดเห็นในที่ประชุม ถ้าเห็นด้วยให้ใช้วิธีนั่ง ถ้าไม่เห็นด้วยให้คัดค้านขึ้น ในกรณีที่มิผู้คัดค้านขึ้นมาก็จะมีการทำความเข้าใจกันจนกว่าจะยอมเห็นด้วย ถ้าปรากฏว่าภิกษุผู้คัดค้านยังคงยืนกรานไม่เห็นด้วย สังฆกรรมนั้นก็ยอมไม่สมบูรณ์ ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่ามติของที่ประชุมต้องถือมติเอกฉันท์คือเห็นพร้อมกันทุกรูป ซึ่งเป็นการให้สิทธิแก่พระภิกษุทุกรูปได้แสดงความคิดเห็นออกมา สิทธิของสมาชิกภาพภายในองค์กรสังฆะ สามารถแยกออกได้ ดังต่อไปนี้

๑. สิทธิในด้านการแสดงความคิดเห็น ภิกษุสงฆ์สามารถที่จะแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ได้ อย่างเสรี แม้แต่ผู้น้อยก็สามารถที่จะกล่าวเตือนผู้ใหญ่ที่เป็นเถระได้ แม้แต่พระพุทธองค์ครั้งทรงประทับอยู่ที่บุพพาราม อยู่ในท่ามกลางสงฆ์หมู่ใหญ่ในวันออกพรรษา ซึ่งเป็นธรรมเนียมของพระภิกษุสงฆ์จะต้องทำการปวารณา (การอนุญาตให้สิทธิว่ากล่าวตักเตือนกันได้) เมื่อพระพุทธองค์ทรงเห็นภิกษุทั้งหลายสงบนิ่งอยู่จึงตรัสขึ้นว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราปวารณาแก่ท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจะไม่ตำหนิการกระทำใด ๆ ทางกาย หรือทางวาจาของเราบ้างหรือ”^{๑๕}

๒. สิทธิความเสมอภาพทางด้านศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ พระพุทธองค์ให้สิทธินี้กับกลุ่มพระภิกษุ และเปิดโอกาสให้ทุกคนที่มาจากชนชั้นวรรณะต่างๆ ให้มีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ทางด้านการเมืองการปกครอง เช่นในกรณีที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้หมู่สงฆ์ได้ปกครองตนเอง และพระภิกษุสงฆ์ก็มีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นหรือคัดค้านในท่ามกลางสงฆ์ได้ ซึ่งจะพบเห็นได้จากการทำกิจกรรมของสงฆ์ที่เป็นพุทธานุญาต เช่น การรับบุคคลเข้ามาบวชในพระธรรมวินัย การทำอุโบสถหรือสวดปาติโมกข์ การสวดกฐิน เป็นต้น

๓. สิทธิในการฝึกหัดพัฒนาตนเองให้ได้บรรลุธรรม พระสัทธรรมที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้เองโดยชอบนี้ เป็นสัจธรรมที่มีอยู่แล้วในโลก เมื่อพระองค์ทรงค้นพบจึงนำหลักความจริงเหล่านั้นมาประกาศให้กับสรรพสัตว์ทั้งหลายได้ทราบและปฏิบัติตาม พระธรรมวินัยที่พระองค์ทรงค้นพบพระพุทธองค์ไม่ทรงปิดกั้นการเข้าถึงหรือการศึกษา ทรงเปิดกว้างให้กับบุคคลทุกชนชั้นที่มีความเลื่อมใสศรัทธาแล้วเข้ามาศึกษาเรียนรู้นำไปปฏิบัติตามอุปนิสัยของบุคคลทั้งหลาย ดังพระ

^{๑๕} คุรยละเอียดใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๑๕/๓๑๒-๓๑๔.

พุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า “กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร จัณฑาล และคนเก็บขยะทั้งหลาย เป็นผู้สงบเสงี่ยมฝึกตนแล้ว ย่อมเข้าสู่พระนิพานได้เหมือนกัน”^{๑๖}

การกำหนดความเป็นสมาชิกภาพ

สังฆะเป็นสังคมที่ใหญ่และเป็นที่ยอมรับของกลุ่มบุคคลจากหลายชนชั้น หากไม่มีการกำหนดสถานภาพฐานะความเป็นอยู่ทางสังคม ก็จะไม่มีการเคารพเชื่อฟังกันทำให้การประพฤติปฏิบัติของสมาชิกไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และจะเป็นอุปสรรคในการปกครองของสังฆะมณฑล ดังนั้นเมื่อบุคคลเข้ามาบวชในพระธรรมวินัย พระพุทธองค์ทรงบัญญัติให้ภิกษุสงฆ์ทั้งหลายแสดงความเคารพต่อกัน โดยกำหนดเอาอายุพรรษา(ของสมาชิกภาพ)ในการเข้ามาบวชเป็นเกณฑ์ โดยให้ผู้บวชทีหลังให้ความเคารพต่อภิกษุผู้บวชก่อนหรือมีอายุพรรษามากกว่าตน

การกำหนดเอาอายุสมาชิกภาพของการเข้ามาบวชก่อนหลัง เป็นหลักในการแสดงความเคารพกันเช่นนี้ เป็นวิธีที่เหมาะสมและใช้ได้ผลจริงในทางปฏิบัติ เนื่องจากสังคมของสงฆ์ประกอบด้วยชนที่หลากหลายกลุ่มของบุคคลที่มาอยู่ร่วมกัน โดยมีระเบียบแบบแผนความเป็นอยู่และความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน ถิ่นเพศเป็นนักบวชมาจากทุกชั้นวรรณะเป็นจำนวนมาก มีทั้งหญิงและชาย มีทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ประพฤติปฏิบัติตามวินัยที่พระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติไว้สำหรับควบคุมความประพฤติให้อยู่ในระเบียบแบบแผนและมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม สมาชิกของสังคมสงฆ์แบ่งออกเป็น ๕ ประเภท ดังนี้

๑. ภิกษุ ได้แก่ สมาชิกของสังคมสงฆ์ที่เป็นชาย มีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ขึ้นไปและที่มีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปีก็มีบ้าง เช่น สามเณรปาเกะที่มีอายุเพียง ๗ ปีแต่เป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจพระธรรมวินัยอย่างแจ่มแจ้ง เป็นพระอรหันต์ตั้งแต่เมื่ออายุ ๗ ปี ก็ทรงอนุญาตให้อุปสมบทเป็นพระภิกษุได้ สมาชิกของสังคมสงฆ์ที่เป็นภิกษุนี้จะต้องประพฤติปฏิบัติตามวินัยสงฆ์จำนวน ๒๒๗ สิกขาบท^{๑๗}

๒. ภิกษุณี ได้แก่ สมาชิกของสังคมสงฆ์ที่เป็นหญิง มีอายุ ๒๐ ปีบริบูรณ์ขึ้นไปหรือถ้าเคยผ่านการมีครอบครัวมีสามีมาแล้วต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า ๑๒ ปีบริบูรณ์ แต่ต้องผ่านการศึกษาศึกษาในธรรม ๖ ข้อเป็นเวลา ๒ ปี และให้สงฆ์รับรองแล้ว ก็สามารถที่จะอุปสมบทเป็นภิกษุณีได้ ภิกษุณีมีวินัยสงฆ์สำหรับประพฤติปฏิบัติจำนวน ๓๑๑ สิกขาบท^{๑๘}

^{๑๖} คุรยลละเอียคใน ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๔๘๗/๔๓๔.

^{๑๗} คุรยลละเอียคใน วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๒๔-๔๕๕/๑๗-๔๘๔.

^{๑๘} คุรยลละเอียคใน วิ.ภิกขุณี (ไทย) ๓/๑๐๕๐-๑๑๐๔/๓๐๕-๓๑๕.

๓. สิกขมานา ได้แก่ สมาชิกของสังคมสงฆ์ที่เป็นหญิง ที่ต้องประพฤติปฏิบัติสิกขาในธรรม ๖ ข้อเป็นเวลา ๒ ปีโดยไม่ให้ขาดไม่ให้บกพร่องแล้วจึงจะอุปสมบทเป็นภิกษุณีได้ หรือได้แก่สามเณรีที่มีอายุยังไม่ครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์กำลังเตรียมตัวบวชเป็นภิกษุณี สิกขมานาจะต้องประพฤติปฏิบัติตามสิกขาบทจำนวน ๖ ข้อ คือ (๑) งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ (๒) งดเว้นจากการถือเอาของที่เจ้าของไม่ได้ให้ (๓) งดเว้นจากพฤติกรรมอันมิใช่พรหมจรรย์ (๔) งดเว้นจากการพูดเท็จ (๕) งดเว้นจากน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท (๖) งดเว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล^{๘๕}

๔. สามเณร ได้แก่ สมาชิกของสังคมสงฆ์ที่เป็นชาย มีอายุยังไม่ครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ เป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์ด้วยวิธีการรับไตรสรณคมน์ แม้ผู้ที่มีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ขึ้นไปแล้ว แต่เมื่อยังไม่ได้รับการอุปสมบทจากสงฆ์ ก็ยังถือว่าเป็นสามเณรอยู่เช่นเดิม สามเณรจะต้องประพฤติปฏิบัติตามสิกขาบทจำนวน ๑๐ ข้อ สิกขาบท ๖ ข้อแรกเหมือนกับสิกขาบทของสิกขมานา ส่วนอีก ๔ ข้อคือ (๗) งดเว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้อง บรรเลงดนตรี และดูการละเล่นอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ (๘) งดเว้นจากการตัดทรวงดอกไม้ ของหอมและเครื่องลูบไล้ซึ่งใช้เป็นเครื่องประดับตกแต่ง (๙) งดเว้นจากที่นอนอันสูงและใหญ่ (๑๐) งดเว้นจากการรับทองและเงิน^{๘๖}

๕. สามเณรี ได้แก่ บุคคลผู้เป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์ที่เป็นหญิง มีอายุยังไม่ครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ เป็นสามเณรผู้หญิงที่ยังไม่ได้รับการอุปสมบทจากสงฆ์ สามเณรีจะต้องประพฤติปฏิบัติตามสิกขาบทจำนวน ๑๐ ข้อเหมือนสามเณร

๓.๔.๒ บทบาทและหน้าที่

คณะสงฆ์เป็นกลุ่มนักบวชในพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธองค์ทรงจัดตั้งขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายที่พิเศษกว่ากลุ่มอื่นๆ ในสังคม พระพุทธองค์ทรงออกแบบคณะสงฆ์ที่ไม่เหมือนชุมชนภายนอก ทั้งในเรื่องของกฎระเบียบ วิถีชีวิต สถานที่อยู่ ความเป็นอยู่ที่แตกต่างจากชุมชนฆราวาสโดยสิ้นเชิง ทั้งนี้ก็เพื่อวัตถุประสงค์ในการบวชที่ชัดเจน คือมุ่งสู่พระนิพพาน วิถีแห่งการครองเพศบรรพชิตนั้น เป็นกรอบแห่งการอยู่ร่วมกันภายในกลุ่มที่ต้องเอื้ออาทรต่อกัน ทั้งทางกายและทางใจ เพราะการอยู่ร่วมกันของพระสงฆ์หมู่ใหญ่ที่เรียกว่า สังฆะ เป็นการปฏิบัติธรรมไปในตัว อันเป็นการเอื้อทั้งตนเองและตัวของผู้ที่อยู่รอบตัวอีกทางหนึ่ง ในบทบัญญัติที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นก็เพื่อความสุขของพหุชนเป็นอันมาก ซึ่งก็รวมทั้งหมู่ของพระภิกษุด้วย นี่เป็นบทบาทที่สงฆ์แสดงให้เห็นถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับสังคม ไม่ว่าจะสังคมนั้นจะมากไปด้วยชนชั้นวรรณะที่

^{๘๕} คุรยละเอียดใน วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๑๐๗๕/๒๕๗-๒๕๘.

^{๘๖} คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๖/๑๖๘-๑๖๙.

หลากหลายทางภูมิหลังและความเชื่อก็ตาม เพราะในโลกแห่งความเป็นจริงนั้น มนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องพึ่งพาศักดิ์สิทธิ์อื่นอยู่เสมอตั้งแต่เกิดจนตาย สิ่งที่ทำให้มนุษย์พึ่งพาศักดิ์สิทธิ์ซึ่งกันและกันก็เพราะความปลอดภัยในชีวิต และอยากมีความสุขในการมีชีวิตอยู่ภายในสังคม จึงหาที่พึ่งพิงให้กับตนเอง โดยมุ่งที่จะมอบความไว้วางใจให้กับสังคม อันมีกฎและระเบียบที่ได้ตราขึ้นและถือปฏิบัติเป็นไปในแนวเดียวกันทั้งหมด รวมทั้งตัวของผู้ที่เป็ใหญ่ในสังคมนั้น ๆ ด้วย

บทบาทของพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาด้านความสัมพันธ์ เมื่อสังคมของสังฆะมีสมาชิกมากขึ้นจนกลายเป็นสังคมนขนาดใหญ่ หลักคำสอนของพระพุทธองค์ขยายกรอบไปยังกลุ่มต่างๆ ในสังคม ทำให้ความสนใจในพระพุทธศาสนาของประชาชนเพิ่มมากขึ้น ปัจจัยที่หลักธรรมของพระพุทธองค์เป็นที่สนใจของชนกลุ่มต่างๆ เพราะมีความแตกต่างไปจากระบบความเชื่อและการปฏิบัติของกลุ่มลัทธิดั้งเดิม หลักการทำงานของกลุ่มสังฆะที่พระพุทธองค์ทรงประกาศไว้ตั้งแต่เริ่มประดิษฐานพระพุทธศาสนาเมื่อคราวส่งพระสาวกออกประกาศพระศาสนาว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย”^{๔๐} ด้วยอุดมการณ์ของการเผยแผ่ที่ชัดเจนทำให้การศึกษาในพระพุทธศาสนาเจริญก้าวหน้าอย่างมาก บทบาทของพระสงฆ์เพิ่มขึ้นจากเดิม ในอดีตจำกัดอยู่ในกลุ่มสมาชิกคือกลุ่มสังฆะ หลังจากพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายมีความรู้จากการศึกษาและปฏิบัติ ได้นำหลักคำสอนที่ตนรู้ไปสั่งสอนให้กับชนกลุ่มต่างๆ ทำให้บทบาทของภิกษุสงฆ์ครอบคลุมทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ คือ ให้การศึกษาวิชาความรู้ต่อกลุ่มสมาชิกภายในองค์กร และเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในพระพุทธศาสนาด้วย กลุ่มสมาชิกในองค์กรจึงขยายออกเป็น ๔ กลุ่ม คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา โดยแยกออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ ๒ ประเภท คือ บรรพชิตกับคฤหัสถ์โดยผูกพันชีวิตบุคคลทั้ง ๒ กลุ่มเข้าไว้ด้วยกัน คือให้พระภิกษุสงฆ์ดำรงชีพอยู่ด้วยปัจจัย ๔ ที่คฤหัสถ์ถวาย และภิกษุสงฆ์ทั้งหลายตอบแทนด้วยการสั่งสอนธรรมให้กับคฤหัสถ์ ทำให้ภิกษุสงฆ์ทั้งหลายนอกจากมีชีวิตผูกพันอยู่ในสังคมของสังฆะแล้ว ยังต้องมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับสังคมชาวโลกอีกด้านหนึ่งด้วย

ในส่วนที่เป็นบทบาทโดยตรงของภิกษุสงฆ์ด้วยกันเอง คือความสัมพันธ์ระหว่างพระอุปัชฌาย์กับลูกศิษย์ ในเบื้องต้นเมื่อมีพุทธบัญญัติให้มีอุปัชฌาย์ กุลบุตรผู้ที่เข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ก็มีอาจารย์เป็นผู้คอยสอนและอบรมเกี่ยวกับกิริยามารยาท รวมถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ที่สมาชิกเก่ากับสมาชิกใหม่จะพึงปฏิบัติต่อกัน พระพุทธองค์ทรงอนุญาตวัตร คือ ข้อปฏิบัติหรือธรรมเนียมที่ภิกษุควรปฏิบัติต่อกันในกลุ่ม เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่ว่าจะเป็นหน้าที่ของบุคคลในสังคม

^{๔๐} คุรยลละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

สังฆะพึงประพฤติปฏิบัติต่อกัน การปรนนิบัติ การให้ความเคารพ การช่วยเหลือเพื่อให้มีความผูกพันกันในระดับเบื้องต้น ซึ่งเปรียบเหมือนกับสถาบันครอบครัว พระพุทธองค์ทรงอนุญาตไว้ให้บุคคลในสังฆมสังฆะจัดสรรความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตตามสภาพแวดล้อม โดยการทำกิจกรรมร่วมกันประสานกันเป็นระบบ เพื่อเกื้อกูลต่อการศึกษาพัฒนาชีวิตของสังฆะให้ไปสู่ความดีงาม พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้เป็นธรรมเนียมในการปฏิบัติระหว่างอุปัชฌาย์กับสัทธวิหาริก และอาจารย์กับอันเตวาสิก โดยให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัยได้แก่ วัตร ๔ ประการ คือ

๑. อุปัชฌายวัตร คือ วัตรปฏิบัติของอุปัชฌาย์ที่พึงปฏิบัติต่อสัทธวิหาริกของตนเอง พระพุทธองค์ทรงอนุญาตแก่อุปัชฌาย์ให้ปฏิบัติต่อสัทธวิหาริก ซึ่งเป็นเสมือนบุตรของตน โดยอุปัชฌาย์มีหน้าที่อบรมพร่ำสอนสัทธวิหาริกให้ประพฤติปฏิบัติชอบ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนและให้การสงเคราะห์ด้วยปัจจัย ๔ ช่วยป้องกันความเสื่อมเสีย และปกครองดูแลรักษาในเวลาสัทธวิหาริกอาพาธ^{๘๒}

๒. สัทธวิหาริกวัตร คือ วัตรปฏิบัติของสัทธวิหาริกที่พึงปฏิบัติต่ออุปัชฌาย์ของตน พระพุทธองค์ทรงอนุญาตแก่สัทธวิหาริกให้ประพฤติปฏิบัติต่ออุปัชฌาย์ ซึ่งเป็นเสมือนบิดาผู้ให้กำเนิด โดยสัทธวิหาริกจะต้องเอาใจใส่ปรนนิบัติรับใช้ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนตามที่ท่านอบรมพร่ำสอน พยายามป้องกันมิให้ความเสื่อมเสียเกิดขึ้นแก่ท่าน รักษาหัวใจของท่านมีความเคารพนับถือตลอดเวลา และคอยเอาใจใส่ดูแลเมื่อท่านอาพาธ^{๘๓}

๓. อาจารย์วัตร คือ วัตรปฏิบัติของอาจารย์ที่พึงปฏิบัติต่ออันเตวาสิกของตน พระพุทธองค์ทรงอนุญาตแก่อาจารย์ให้ประพฤติปฏิบัติต่ออันเตวาสิก โดยอนุเคราะห์ด้วยการให้ที่อยู่อาศัย ให้การสงเคราะห์ด้วยปัจจัย ๔ และให้การอบรมพร่ำสอน เพื่อให้มีความประพฤติปฏิบัติชอบ^{๘๔}

๔. อันเตวาสิกวัตร คือ วัตรปฏิบัติของอันเตวาสิกที่พึงปฏิบัติต่ออาจารย์ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตแก่อันเตวาสิกให้ปฏิบัติต่ออาจารย์ของตน ผู้ให้ที่อยู่อาศัยและให้การสงเคราะห์อื่นๆ แก่ตน จะต้องเอาใจใส่ปรนนิบัติรับใช้ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนตามที่ท่านอบรมพร่ำสอน^{๘๕}

เมื่ออุปัชฌาย์กับสัทธวิหาริกทะเลาะต่อการปฏิบัติหน้าที่ของตน หรือปฏิบัติหน้าที่อย่างมีอคติ พระพุทธองค์ทรงปรับโทษในแต่ละฝ่ายไว้ด้วย คือ เมื่อสัทธวิหาริกไม่ประพฤติชอบในอุปัชฌาย์ พระพุทธองค์ทรงปรับโทษเป็นอาบัติทุกกฏ และทรงอนุญาตให้อุปัชฌาย์ประณาม คือ จับไล่สัทธวิหาริกได้ และเมื่อถูกประณามแล้วสัทธวิหาริกจะต้องขอมมาอุปัชฌาย์ จะไม่ขอมมา

^{๘๒} คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๖/๘๒-๘๓.

^{๘๓} คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๗/๘๘-๘๙.

^{๘๔} คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๗๘/๑๐๗-๑๑๒.

^{๘๕} คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๗๙/๑๑๒-๑๑๖.

ไม่ได้ เพราะมีความผิด คือ ทรงปรับอาบัติทุกกฏไว้อีกเหมือนกัน ในกรณีที่สัทธวิหาริกขอขมาแล้ว อุปัชฌาย์ไม่รับการขอขมานั้น อุปัชฌาย์ก็จะมี ความผิด โดยพระพุทธองค์ทรงปรับโทษเป็นอาบัติทุกกฏ ถ้าอุปัชฌาย์ประณามสัทธวิหาริกที่ประพฤติชอบ หรือไม่ประณามสัทธวิหาริกที่ประพฤติมิชอบ อุปัชฌาย์ก็มีความผิดเหมือนกัน ซึ่งเหตุแห่งการประณามนั้น คือ สัทธวิหาริกไม่มีความรัก ไม่มีความเลื่อมใส ไม่มีความละเอียด ไม่มีความเคารพ และไม่มีความหวังดีในอุปัชฌาย์ ส่วนสัทธวิหาริกที่มีความรัก มีความเลื่อมใส มีความละเอียด มีความเคารพ และมีความหวังดีในอุปัชฌาย์อยู่ เมื่ออุปัชฌาย์ไปประณาม ข่มมิโทษ คือ ต้องอาบัติทุกกฏ สำหรับอันเตวาลิกกับอาจารย์นั้น เมื่อแต่ละฝ่ายประพฤติมิชอบต่อกัน พระพุทธองค์ก็ทรงอนุญาตให้ปรับโทษไว้เหมือนกันกับอุปัชฌาย์กับสัทธวิหาริก

หน้าที่ของสมาชิกภาพในสังคมสังฆะ

บุคคลเมื่อเข้ามาอยู่ในสังคมของสังฆะการทำหน้าที่พระภิกษุ มีระบบและรูปแบบที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น เพราะสังคมของสงฆ์เน้นที่กระบวนการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาด้านนอก คือ ศีลที่เป็นระเบียบวินัยของข้อวัตรปฏิบัติ และการศึกษาทางด้านภายใน คือ สมาธิและปัญญา ที่มุ่งเน้นถึงการฝึกอบรมจิตใจและปัญญาให้รู้แจ้ง ซึ่งกระบวนการเหล่านี้เป็นกระบวนการของการศึกษาที่บุคคลนั้นจะพึงปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุจุดหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน แต่กระบวนการเหล่านี้สมาชิกในสังคมของสงฆ์ก็ต้องยอมรับและประพฤติปฏิบัติ ไปตลอดจนกว่าจะหมดสิ้นความเป็นสมาชิกภาพของความเป็นพระภิกษุ

หน้าที่ของภิกษุสงฆ์ที่เข้ามาอยู่ในสังคมของสังฆะก็คือ การศึกษาเล่าเรียนเพราะสังคมของสังฆะ มีหลักการใหญ่อยู่ที่การศึกษา ทั้งนี้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษาผู้ที่เข้ามาอยู่ต้องทำหน้าที่ให้สมบูรณ์ โดยในหน้าที่ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ชุระ ซึ่งชุระในทางพระพุทธศาสนามีอยู่ ๒ ประการ คือ

๑. คันถชุระ ชุระฝ่ายคัมภีร์ กิจด้านการเล่าเรียน พระภิกษุสงฆ์เมื่อบวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาแล้ว ต้องศึกษากฎระเบียบการอยู่ร่วมกันในธรรมวินัย ซึ่งเป็นบทบัญญัติ(ข้อปฏิบัติ)ของพระภิกษุสงฆ์ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้เรียกว่า พระวินัย และหลักธรรมคำสอนเพื่อฝึกฝนพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถและปกครองตนเองได้

๒. วิปัสสนาชุระ ชุระฝ่ายเจริญวิปัสสนา กิจด้านการบำเพ็ญภาวนา หรือเจริญกรรมฐาน อันรวมทั้งสมณะที่เป็นเบื้องต้น ซึ่งเรียกรวมเข้าไว้โดยฐานมีวิปัสสนาเป็นส่วนสำคัญและคลุมยอด^{๘๖}

^{๘๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๖๖.

การแสดงออกและการปฏิบัติตนของภิกษุสงฆ์ในสังคมของสังฆะ นอกจากจะมุ่งเพื่อฝึกฝนอบรมตนแล้ว ยังคำนึงถึงประโยชน์สุขของสงฆ์และประชาชน อย่างน้อยที่สุดในขั้นต้น จะต้องทำให้คนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตน หรือคนที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องกับด้วยมีจิตใจปลอดโปร่งเบิกบานผ่อนคลายด้วยข้อปฏิบัติทางวินัย ขั้นตอนต่อไปถ้าสามารถทำให้ยิ่งกว่านั้น ก็พึงทำให้เขาเจริญงอกงามขึ้นโดยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา ด้วยการแนะนำสั่งสอนธรรมซึ่งเป็นข้อที่พระภิกษุควรกระทำในเบื้องต้น ภาระหน้าที่ที่พระภิกษุต้องกระทำเพื่อชาวบ้านมีอยู่ ๒ ด้าน คือ

๑. หน้าที่ทางวินัยได้แก่ ทำจิตใจของประชาชนให้ผ่อนคลายด้วยศีลวัตร และ
๒. หน้าที่ทางธรรมได้แก่ นำเอาความจริง ความดีงามเผยแพร่ให้เขาเจริญยิ่งขึ้นไป

๓.๔.๓ บรรทัดฐานทางสังคม

ในทุกสังคมเรื่องของกรอบการดำรงอยู่ในสังคม นับเป็นปัจจัยสำคัญมากต่อบุคคลที่อยู่ในสังคมนั้น ๆ กลุ่มสังฆะเป็นสังคมอีกรูปแบบหนึ่งที่มีการขัดเกลาทางสังคมแตกต่างไปจากสังคมภายนอก เพราะสังคมของสังฆะนั้น กฎหัสถ์โดยทั่วไปมองว่าเป็นสังคมของบุคคลที่มีศีลธรรมควรให้ความเคารพ ด้วยเหตุของพระวินัยเป็นกรอบคอยควบคุมความประพฤติของพระภิกษุอยู่ ทำให้รูปแบบของความประพฤติขั้นต้นเป็นไปในทิศทางเดียวกัน จึงถือเป็นบรรทัดฐานทางสังคมของสังฆะและได้ยึดถือสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

เบื้องต้นเมื่อบุคคลเข้ามาอยู่ในสภาวะที่เหมือนกัน ก็ต้องเริ่มในด้านความประพฤติก่อน เพื่อปรับพื้นฐานขั้นต้นที่จะสร้างสภาพเกื้อกูลให้เกิดขึ้น หลักการนี้เรียกว่า วินัย(ศีล) ซึ่งมีเนื้อหาสาระสำคัญได้แก่การไม่ละเมิดต่อชีวิตทรัพย์สินของรักของกันและกัน การไม่ใช้วาจาละเมิดความจริง เพราะเห็นแก่ตนมุ่งทำลายผู้อื่น และการไม่ยอมทำลายสติสัมปชัญญะหรือความสำนึกผิดชอบชั่วดีของตน ด้วยการตกไปในอำนาจของกิเลสทั้งหลาย ส่วนระเบียบความประพฤติที่ซับซ้อนไปมากกว่านี้ รวมไปถึงข้อกำหนดคกกฎเกณฑ์ ขนบธรรมเนียมและข้อปฏิบัติปลีกย่อยต่าง ๆ ที่วางไว้เพื่อความเรียบร้อยดีงาม และเพื่อให้เกิดสภาพการดำรงชีวิต อันเกื้อกูลต่อการที่จะถึงจุดมุ่งหมายจำเพาะของสังคมของสังฆะ หรือระบบการที่เป็นวินัยบัญญัติ อันเป็นปัจจัยให้บุคคลภายในสังคมของสังฆะประพฤติอยู่ในกรอบเดียวกัน วินัยที่เป็นศีล(ข้อปฏิบัติ)จึงมีความเข้มงวดกวดขัน หยิบประเด็น เครื่องคิดและรายละเอียดต่างกัน ศีลที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติของสงฆ์มี ๒๒๗ ลีกขาบท ซึ่งเป็นกรอบของการปฏิบัติอยู่ในพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นมา

ในสังคมของสังฆะเป็นการรวมกลุ่มของบุคคลหลาย ๆ กลุ่มคน ที่มีภูมิหลังของชีวิตแตกต่างกัน การเคารพเชื่อฟังเป็นเรื่องจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่ง สังคมของสงฆ์มีการแสดงความเคารพกันตามความแก่อ่อน โดยพรษาของพระภิกษุทั้งหลาย เป็นเรื่องต่างหากจากการดำเนินการ

ของสงฆ์ที่เรียกว่าสังฆกรรม เพราะสังฆกรรมสำเร็จด้วยมติของสงฆ์ ซึ่งพระภิกษุผู้เลียบแหลม สามารถเป็นผู้ดำเนินการประชุม ส่วนภิกษุที่จะมาเป็นประมุขหรือหัวหน้าก็เป็นเรื่องของภิกษุทั้งหลายพร้อมกันเคารพนับถือโดยกำหนดเอาภิกษุผู้มีคุณสมบัติเหมาะสม ที่เรียกว่าปสาทนียกรรม ซึ่งภิกษุผู้บวชนานมีประสบการณ์มาก ย่อมจะมีโอกาสได้รับฐานะนี้มากกว่าภิกษุผู้บวชมาภายหลัง เพราะได้มีเวลาที่จะศึกษาปฏิบัติฝึกตนมานานกว่า กิจต่าง ๆ นั้นพระวินัยได้บัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษรและแบ่งเป็นหมวดหมู่ไว้ชัดเจน

กฎเกณฑ์

สังคมาของสังฆะเป็นสังคมาที่แตกต่างไปจากกลุ่มอื่น ๆ ทั้งหมด ในกลุ่มของนักบวชที่มุ่งแสวงหาความหลุดพ้นจากอาสวะกิเลส และมุ่งที่จะพัฒนาตนเองให้มีศักยภาพในด้านจิตใจและความประพฤติดีงามเป็นแบบอย่าง บุคคลที่จะเข้ามาอยู่ในสังฆะโดยมาเป็นภิกษุ ภิกษุณี สามเณร สามเณรี หรือสิกขมานา ก็จะมีกฎเกณฑ์ในการรับบุคคลนั้นเข้ามาสู่สังคมา โดยเป็นบทบัญญัติที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติเอาไว้แล้ว เพราะถ้าหากไม่มีกฎเกณฑ์ในการคัดเลือกบุคคลเข้ามาแล้ว ก็จะทำให้การปกครองดูแลเกิดความยากลำบาก ทำให้ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ของพระธรรมวินัย เพราะพระพุทธองค์มุ่งที่จะอนุเคราะห์กลุ่มคนทุกชนชั้น ให้ได้รับอรรถประโยชน์จากพระสัทธรรมที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ให้ทั่วถึงกัน เมื่อมีบุคคลเข้ามาสู่พระธรรมวินัยก็ต้องมีกฎเกณฑ์มาเป็นข้อบังคับ เพื่อให้เป็นไปในแบบแผนเดียวกัน โดยเบื้องต้นเน้นถึงคุณสมบัติของผู้ที่จะเข้ามาบวชเป็นภิกษุต้องมีคุณสมบัติครบตามที่บัญญัติเอาไว้ก่อนจะเข้ามาเป็นสมาชิกของสังฆะ คุณสมบัติของผู้จะบวชเป็นภิกษุได้นั้นจะต้องมีองค์ประกอบครบ ๕ ประการ ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ในการรับบุคคลเข้ามาเป็นสมาชิกในองค์กรของสังฆะ มีดังต่อไปนี้

๑. วัตถุสมบัติ คือคุณสมบัติของผู้ที่จะบวชต้องเป็นมนุษย์เพศชาย มีอายุครบ ๒๐ ปี บริบูรณ์ (นับตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา)^{๘๗} ไม่เป็นมนุษย์วิบัติ คือ บัณเฑาะก์^{๘๘} คนลักเพศและคนเข้ารีตเดียรถย์มาก่อน^{๘๙} สัตว์ดิรัจฉาน^{๙๐} ไม่ทำผิดร้ายแรง คือ ฆ่ามารดาหรือบิดาของตนเองมาก่อน^{๙๑} ไม่เคยทำผิดต่อพระศาสนามาก่อน เช่น ฆ่าพระอรหันต์ ประทุษร้ายภิกษุณี ทำลายสงฆ์หรือเคยต้องอาบัติปาราชิกมาแล้วตั้งแต่บวชครั้งก่อน และทำร้ายพระพุทธเจ้าจนหือพระโลหิต^{๙๒} บุคคลเหล่านี้

^{๘๗} คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒๔/๑๕๑.

^{๘๘} คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๕/๑๓๓-๑๓๔.

^{๘๙} คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๑๐/๑๓๔-๑๓๕.

^{๙๐} คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๑๑/๑๓๕-๑๓๖.

^{๙๑} คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๑๒/๑๓๖-๑๓๗.

^{๙๒} คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๑๔-๑๑๕/๑๓๗-๑๓๘.

ห้ามบวช ถ้าสงฆ์ให้บวชโดยไม่รู้ความจริง การบวชของบุคคลผู้นั้นก็ไม่สำเร็จเป็นภิกษุได้ เมื่อรู้ในภายหลังก็ต้องให้สึกไปเสีย

บุคคลอีกประเภทหนึ่งที่ห้ามบวชเหมือนกัน คือ คนไม่มีอุปัชฌาย์ คนมีสงฆ์เป็นอุปัชฌาย์ คนมีคณะเป็นอุปัชฌาย์^{๕๓} คนไม่มีบาตร คนไม่มีจีวร คนไม่มีทั้งบาตรและจีวร คนยืมบาตร คนยืมจีวร คนยืมบาตรและจีวร^{๕๔} และห้ามบุคคลอีก ๑๒ จำพวกบวช ได้แก่ คนมือด้วน คนเท้าด้วน คนมีหมายจับ คนมีรูปร่างไม่สมประกอบ...คนง่อย คนใบ้ คนเป็นโรคอัมพาต คนชราทุพพลภาพ เป็นต้น^{๕๕}

บุคคลที่ไม่ได้ถูกห้ามบวชโดยเด็ดขาดคือยังบวชได้อยู่ บุคคลประเภทนี้เป็นหน้าที่ของภิกษุที่เป็นอุปัชฌาย์จะต้องสอบถามและพิจารณาให้ดีเสียก่อน ถ้ารู้แต่แรกห้ามไม่ให้บวชได้แก่บุคคลเหล่านี้ คือ โจรที่มีชื่อเสียงโด่งดังมาก่อน คนเคยถูกอาญาแผ่นดินติดตัว คนก่อความไม่สงบแก่สังคม คนที่บิดามารดายังไม่ได้อนุญาต คนที่เป็นราชกัญ(รับราชการ) ยังไม่ได้รับอนุญาตจากพระราชารหรือทางราชการ คนที่หนีหนี้เข้ามาบวช คนที่เป็นทาสเขา คนที่เป็นโรคเรื้อรัง เป็นโรคติดต่อดังหมาไม่หาย คนที่ไม่มีอิฏฐะบริวาร และคนที่ไม่มีความรู้ ในคนจำพวกนี้ ถ้าไม่รู้แล้วให้อุปสมบท หากรู้ในภายหลังก็ไม่ควรให้สึก แต่ก็ต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ทางหมู่สังฆะในสมัยนั้นได้ประพฤติกฎปฏิบัติกันมา

๒. ปริศสมบัติ ในส่วนของภิกษุสงฆ์ที่จะเข้าร่วมทำการอุปสมบทให้ผู้ขอบวช คือ อุปสัมปทาเปกขา ภิกษุจะต้องเข้าประชุมสงฆ์ให้ครบตามจำนวนที่พระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติเอาไว้ในพระวินัย ถ้ามีภิกษุน้อยกว่าที่กำหนดนี้ถือว่าปริศกพร่องเป็นปริศวัตติไป ทำการอุปสมบทไม่ขึ้น จำนวนสงฆ์ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ได้กำหนดขอบเขตของประเทศเป็นหลักดังต่อไปนี้

๑) ในปัจฉิมประเทศ กำหนดอย่างต่ำ ๕ รูป (สงฆ์ปัจฉิมวรรค)

๒) ในมัชฌิมประเทศ กำหนดอย่างต่ำ ๑๐ รูป (สงฆ์ทศวรรค)

พระภิกษุสงฆ์เข้าประชุมครบตามที่กำหนด กล่าวคือ ในปัจฉิมชนบททุรกันดารหาภิกษุได้ยากต้องมี ๕ รูปเป็นอย่างต่ำ ในมัชฌิมชนบท ต้องมีภิกษุ ๑๐ รูปเป็นอย่างต่ำ

๓. สีมัสมาสมบัติ ภิกษุสงฆ์ที่จะเข้าร่วมในการให้อุปสมบท จะต้องประชุมพร้อมกันในสีมาเดียวกันเท่านั้นจะแยกกันทำไม่ได้ แม้ในเขตชุมนุมสงฆ์หรือเขตสีมานั้นจะมีภิกษุครบตามจำนวนก็ตาม แต่ทั้งหมดก็ต้องมาประชุมรวมกันในเขตสีมานั้นอย่างพร้อมเพรียงกัน ถ้าภิกษุรูปใด

^{๕๓} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๑๗/๑๘๐-๑๘๑.

^{๕๔} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๑๘/๑๘๒-๑๘๔.

^{๕๕} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๑๙/๑๘๔-๑๘๗.

มาไม่ได้จะต้องมอบฉันทะมาบอก มิเช่นนั้นก็จะทำให้การอุปสมบทไม่สำเร็จ กลายเป็นสิมาวิบัติ หรือแม้เป็นการชุมนุมในสถานที่มิใช่สิมาก็ให้การอุปสมบทไม่ได้เช่นเดียวกัน แต่ถ้าในสถานที่เช่นนั้นไม่มีสิมาหรือไม่มีอุโบสถ คณะสงฆ์ก็ต้องสมมติสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งกำหนดเป็นเขตสิมาเสียก่อนแล้วจึงจะทำการให้อุปสมบทได้

๔. บุพกิจ คือข้อที่ผู้จะบวชจะต้องทำให้เสร็จก่อนที่จะขออุปสมบท เริ่มตั้งแต่ แสวงหาภิกษุที่ฉลาดพอจะบอกสอนตนได้ (พระอุปัชฌาย์) อุปัชฌาย์นี้จะเป็นผู้นำผู้ที่ขอบวชเข้าไปหาสงฆ์ และขอให้พระสงฆ์ทำการอุปสมบทให้ หลังจากที่พระสงฆ์ได้บวชให้แล้ว ก็จะต้องเป็นหน้าที่ของอุปัชฌาย์ที่จะต้องคอยอบรมสั่งสอนให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย เช่น นิสสัย ๔ อภรณ์กิจ ๔ ลีลา อภิสมาจาร เป็นต้น เพื่อให้รู้จักขนบธรรมเนียมในการปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบของพระภิกษุและเจริญในพระธรรมวินัยต่อไป

นอกจากจะแสวงหาอุปัชฌาย์แล้ว ผู้ที่จะบวชต้องเตรียมเครื่องอัฐฐะบริวารให้พร้อม คือ ผ้าจีวร ผ้าสังฆาฏิ ผ้าสบง บาตร มิดโกน ที่กรองน้ำ ค้ายเหย็บผ้า และเข็ม พร้อมทั้งปลงผมโกนหนวดให้เรียบร้อย กิจเหล่านี้จะต้องทำให้เสร็จก่อนที่จะเข้าไปหาสงฆ์เพื่อทำการอุปสมบท กฎเกณฑ์อีกประการหนึ่งที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้คือ ห้ามบวชให้แก่บุคคลผู้ไม่ร้องขอ ในการบวชแต่ละครั้งเพื่อป้องกันมิให้ผู้บวชอ้างความไม่พอใจในภายหลัง จึงต้องให้ผู้บวชเปล่งวาจาขอบวชด้วยตนเอง

๕. กรรมวาจาสมบัติ คือการสวดประกาศกรรมวาจาในท่ามกลางสงฆ์ เมื่อพระที่เป็นอุปัชฌาย์ได้นำผู้ที่เข้ามาบวชไปในท่ามกลางสงฆ์แล้ว คณะสงฆ์ก็จะสมมติให้ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งซึ่งมีความฉลาดสวดตั้งญัตติประกาศเรื่องสังฆกรรมนั้นให้สงฆ์ได้รับทราบ เพื่อร่วมกันทำกิจนั้นต่อไป แล้วซักถามผู้นั้นถึงความพร้อมต่าง ๆ เช่น อันตรายิทธิกรรมและข้อห้าม ถ้าเห็นว่าผู้นั้นมีคุณสมบัติครบถ้วนสามารถบวชได้ ท่านก็จะเรียกเข้าไปในท่ามกลางสงฆ์ แล้วสวดขอมติต่อคณะสงฆ์ ๓ ครั้ง สงฆ์ในที่นั้นฟังแล้วมีภิกษุรูปใดรูปหนึ่งไม่เห็นด้วยทักท้วงขึ้นมา ผู้นั้นก็จะบวชไม่ได้ แต่ถ้าสงฆ์ทั้งหมดนิ่งเงียบก็แสดงว่าสงฆ์ทั้งหมดยอมรับการบวชนั้น ตลอดเวลาที่สวดอนุสาวนาไปก่อนจะครบ ๓ ครั้ง ภิกษุทั้งหมดคยั้งนั่งอยู่ครบ ๓ ครั้ง ซึ่งก็ตรงกับคำว่า โสภารยษุครั้งที่ ๓ ภิกษุจะทักท้วงขึ้นมาไม่ได้ ถือว่าการบวชนั้นสำเร็จสมบูรณ์^{๕๖}

คุณสมบัติทั้ง ๕ ประการเหล่านี้ เป็นกฎเกณฑ์สำหรับบุคคลผู้ที่ต้องการอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นมา เพื่อเป็นการรับประกันได้ว่าบุคคลผู้บวชแล้วเมื่อเข้ามาสู่ธรรมวินัยนี้ ได้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทุกประการ และถือเป็นการยอมรับ

^{๕๖} จรูญ สมน้อย, อธิบายวินัย น.ธ. ตริ ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พุทธลีลา, ๒๕๔๑), หน้า ๕-๘.

มติที่เป็นบทบาทบัญญัติของสังคม เมื่อปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้แล้ว และเข้ามาอยู่ในสังคมของสังฆะก็จะเป็นภิกษุอย่างถูกต้องตามพระวินัย จากนั้นก็จะเป็นส่วนของการฝึกหัดทางด้านศีลสมาธิ และปัญญา และอบรมกาย วาจา ใจ ของบุคคลนั้นให้เข้ากับสังคมสงฆ์ให้ถูกต้องและเป็นแบบอย่างเดียวกัน

ในสังคมของสังฆะยังมีอีกกฎเกณฑ์หนึ่งที่สังฆะให้ความสำคัญ คือการรับผิดชอบเอาใจใส่ในกิจธุระร่วมกัน ซึ่งเป็นหน้าที่ระหว่างบุคคลที่เป็นสมาชิกของกลุ่ม จะต้องปฏิบัติและถือเป็นกิจกรรมส่วนรวม โดยถือว่าเป็นกฎเกณฑ์เบื้องต้นที่สมาชิกต้องปฏิบัติทุกคน ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประการ ดังนี้

๑) กิจธุระภายในสงฆ์ ซึ่งเป็นเรื่องปลีกย่อยเฉพาะส่วนกรณี หรือกิจธุระของเพื่อนร่วมหมู่คณะ พึงเอาใจใส่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในฐานะที่มีชีวิตอยู่ร่วมกัน และให้ถือเป็นหลักปฏิบัติเพื่อสร้างความสามัคคีซึ่งกันและกัน เรียกว่าสาราณียธรรม ข้อที่ให้ตั้งเมตตากายกรรมต่อกัน คือคอยช่วยเหลือกิจธุระเกื้อกูลกัน ช่วยรักษาพยาบาลในยามเจ็บไข้ เป็นต้น ตามหลักนาถกรรมธรรมอีกหมวดหนึ่งในข้อกิงกรณีเสสุ ทักขตา ต้องช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมหมู่คณะหรือของชุมชน ไม่ว่าเรื่องนั้นจะเล็กหรือเป็นเรื่องใหญ่ก็ตาม โดยเอาใจใส่ชวนชวายเป็นธุระทุกอย่าง

สำหรับกิจธุระประเภทแรก ถ้าภิกษุรูปใดรูปหนึ่งนิ่งดูเฉยไม่เอาใจใส่คอยช่วยเหลือย่อมถูกตำหนิตเตือนและอาจยกขึ้นเป็นข้อกล่าวหา เพื่อเรียกตัวเข้ามาชี้แจงเหตุผลและพึงให้ว่ากล่าวตักเตือนได้ แต่ก็มีข้อยกเว้น เช่น งานนั้นมีผู้รับผิดชอบโดยเฉพาะและจัดทำอยู่แล้วหรือมีผู้ที่คอยช่วยเหลือจำนวนมากพอแก่การทำงาน และภิกษุนั้นมีกิจสำคัญของตนเองที่ต้องทำอยู่ คือสุดแต่จะมีเหตุผลสมควรในการชี้แจงให้ทางคณะสงฆ์ได้รับทราบ

๒) กิจการเกี่ยวกับคณะสงฆ์ ซึ่งกระทบถึงประโยชน์สุขหรือความเจริญมั่นคงของส่วนรวมทั้งหมด เป็นเรื่องที่ต้องอาศัยการพิจารณาตัดสินใจร่วมกัน อันพึงปฏิบัติตามหลักธรรมอุปนิทานยธรรมอย่างน้อยสองข้อ ข้อแรกคือให้หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ และพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันออกทำงาน พร้อมเพรียงกันทำกิจกรรมของสงฆ์

กิจธุระประเภทที่สองจะไม่มีข้อยกเว้นเพราะเป็นกิจของสงฆ์โดยตรง เมื่อสงฆ์ประชุมกันดำเนินกิจที่เรียกว่าสังฆกรรม ภิกษุต้องร่วมประชุมโดยพร้อมเพรียงกัน หากอาพาธหรือมีเหตุให้เข้าร่วมประชุมไม่ได้ก็ต้องมอบฉันทะแก่สงฆ์ แต่ในการร่วมชวนชวายจัดดำเนินการที่เป็นส่วนรายละเอียด จะต้องคำนึงถึงและให้โอกาสแก่บุคคลผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องหรือผู้ควรรับผิดชอบในเรื่องนั้นๆ คือ ภิกษุที่เป็นนวกะจะต้องคู้ต้องฟัง ต้องหวังที่ตัวบุคคลผู้เป็นเถระเป็นเบื้องต้น การไม่ตระหนักรู้ไม่คำนึงถึงพระเถระผู้มีประสบการณ์ ซึ่งมีฐานะที่จะรับผิดชอบ จะเป็นอุปสรรคในการปกครองของสังฆะ อีกทั้งผู้ที่ยังใหม่ในพระธรรมวินัยต้องเชื่อฟังพระที่เป็นเถระมีประสบการณ์

มีคุณธรรมและความรู้ เพื่อที่จะให้ท่านคอยเป็นผู้ปกครองตนเอง ซึ่งยังใหม่ในพระศาสนาและยังต้องศึกษาให้มาก เพื่อที่จะได้ปฏิบัติอย่างถูกต้องตามวิถีของสงฆ์ที่ได้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา^{๕๗}

กฎเกณฑ์ต่างๆ ไม่จำเป็นเฉพาะเรื่องราวที่สำคัญใหญ่โต หรือเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเจริญ ความเสื่อมของพระศาสนาหรือประโยชน์สุขของส่วนรวมทั้งหมดเท่านั้น แม้แต่กิจธุระเล็ก ๆ น้อย ๆ ของบุคคลในหมู่คณะที่ต้องอาศัยเรี่ยวแรงหลายคนช่วยกัน กฎเกณฑ์เหล่านี้ถือเป็นหัวใจสำคัญของสังฆะและสมาชิกภายในสังฆะต้องถือปฏิบัติตาม เพราะเป็นประโยชน์สุขของสงฆ์ส่วนรวมที่สังคมสังฆะต้องร่วมกันจรรโลงรักษา

วินัย

วินัย คือ พุทธบัญญัติเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิตและวิธีดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ ซึ่งเป็นการควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา ของภิกษุสงฆ์ให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม เป็นแบบแผนอย่างเดียวกัน เพราะการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะหากขาดระเบียบวินัย การประพฤตินอกกริตนอกรอยและการขัดแย้งทางด้านความประพฤติก็จะเกิดขึ้น ทำให้ไม่มีความสุขภายในสังฆะ เพราะสังคมของสังฆะเป็นสังคมที่บุคคลมีภูมิหลังและความเชื่อที่แตกต่างกัน ภิกษุสงฆ์จึงถือเป็นกลุ่มบุคคลที่สำคัญ และเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระสัทธรรม จึงต้องพึงสังวรเป็นอย่างยิ่ง ในฐานะที่เป็นผู้นำทางด้านความรู้และความประพฤติ (ศีล ปัญญา)เป็นที่เคารพของประชาชน เมื่อมาอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะก็ต้องมีระเบียบการประพฤตินี้เหมือนกัน

การบัญญัติพระวินัยหรือสิกขาบท พระพุทธองค์ทรงบัญญัติหลังจากที่มีพระภิกษุสงฆ์มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น เพราะมีผู้ประพฤตินี้ไม่เหมาะสม ประพฤติผิดนอกกรอบของบรรพชิตที่ควรจะเป็น ด้วยเหตุผลดังกล่าว ทำให้พระพุทธองค์ทรงพิจารณากำหนดขอบเขตข้อวัตรปฏิบัติสำหรับพระภิกษุสงฆ์ขึ้นมา บทบัญญัติทางพระวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติทุกสิกขาบทจะมีบทลงโทษสำหรับผู้ประพฤตินี้ผิดตามสิกขาบทนั้นๆ ในการบัญญัติพระวินัย พระพุทธองค์ทรงอาศัยมูลเหตุที่พระภิกษุได้กระทำความผิดมาแล้ว ทรงสอบถามถึงการกระทำจากใจทักก่อน เมื่อได้มูลความจริงแล้วก็จะขอมติจากคณะสงฆ์เห็นร่วมด้วยทุกครั้ง แล้วนำเหตุนี้มาบัญญัติเป็นสิกขาบทให้พระภิกษุได้ปฏิบัติ โดยสิกขาบทเหล่านั้นพระภิกษุทั้งหลายจะมีการศึกษา ท่องจำและนำไปปฏิบัติ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้กล่าวเหตุผลในการบัญญัติพระวินัยของพระพุทธองค์ไว้ ดังนี้

^{๕๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับขยายความ, หน้า ๔๔๗-๔๔๘.

๑) เมื่อใดความเสียหายเกิดขึ้น เมื่อนั้นพระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบท ห้ามประพฤติ เช่นนั้นเป็นอย่าง ๆ ไป

๒) ตั้งแล้วไม่เลิกถอน แต่จะเพิ่มหรือแก้ไขให้เหมาะสมกับที่จะประพฤติได้ ถ้ายังหละหลวมอยู่ ไม่พอจะห้ามความเสียหายนั้นได้เด็ดขาดทรงบัญญัติซ้ำเข้าไปอีก ถ้าตั้งนักก็แก้ไขให้พอดีลงมา

๓) ตั้งแล้วไม่เลิกถอน แต่เพิ่มอนุบัญญัติที่ตั้งไว้ครั้งแรก เรียกว่ามูลบัญญัติข้อที่ทรงบัญญัติเพิ่มเติมทีหลัง เรียกว่า อนุบัญญัติ^{๕๘}

พระวินัยซึ่งเป็นพุทธบัญญัตินี้ แบ่งออกเป็นสองส่วน คือ อาทิพรหมจริยการศึกษา และอภิสมาจาริกาศึกษา

อาทิพรหมจริยการศึกษา หมายถึง หลักการศึกษอบรมในฝ่ายบัญญัติหรือข้อปฏิบัติ อันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้เป็นพุทธอาณา เพื่อป้องกันความประพฤติเสียหายและวางโทษแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดโดยปรับอาบัติหนักบ้าง เบาบ้าง พระสงฆ์สาวก ทุกกึ่งเดือน เรียกว่า พระปาติโมกข์

อภิสมาจาริกาศึกษา หมายถึง หลักการศึกษอบรมในฝ่ายขนบธรรมเนียมเกี่ยวกับ มรรยาทและความเป็นอยู่ที่ดีงามสำหรับชักนำความประพฤติ ความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ให้ดีงาม มีคุณค่า นำเลื่อมใสศรัทธายิ่งขึ้นไป^{๕๙}

ในตอนต้นพุทธกาล คือ พรรษาที่ ๑ ถึงพรรษาที่ ๑๑ พระพุทธองค์ยังทรงไม่บัญญัติสิกขาบท เพราะพระภิกษุสงฆ์ล้วนมีวัตรปฏิบัติที่ดีงาม ในพรรษาที่ ๑๒ ขณะประทับอยู่ ณ เมืองเวรัญชา พระสารีบุตรกราบทูลอาราธนาให้ทรงบัญญัติสิกขาบท ดังปรากฏในเวรัญชกัณฑ์ ดังนี้ “ถึงเวลาแล้วพระพุทธเจ้าข้า ที่พระผู้มีพระภาคจะทรงบัญญัติสิกขาบท ทรงยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่พระสาวกอันจะเป็นเหตุให้พรหมจรรย์ดำรงอยู่ได้นาน”^{๖๐} พระพุทธองค์ก็ไม่ทรงบัญญัติสิกขาบท เพราะในระยะนั้นพระภิกษุสงฆ์ส่วนใหญ่เป็นพระอรหันต์คด คังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสตอบพระสารีบุตรว่า “จงรอไปก่อนเถิดสารีบุตร ตถาคตรู้เวลาในเรื่องที่จะบัญญัติสิกขาบทนั้น ตถาคตจะยังไม่บัญญัติสิกขาบทแก่สาวก ไม่ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงตลอดเวลาที่ยังไม่เกิดอัสวัฏฐานิยธรรมในหมู่สงฆ์ เมื่อเกิดอัสวัฏฐานิยธรรมบางอย่างขึ้นในหมู่สงฆ์ ตถาคตจึงจะบัญญัติ

^{๕๘} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๓๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๗), หน้า ๕-๑๐.

^{๕๙} มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), พระวินัยปิฎก เล่ม ๑, หน้า บทนำ.

^{๖๐} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓-๑๔.

สิกขาบท จะยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่สาวกเพื่อขจัดกรรมเหล่านั้น...สารีบุตรก็ภิกษุสงฆ์ยังไม่มี เสนียด ไม่มีโทษ ไม่มีสิ่งมัวหมอง บริสุทธ์ที่สุดผ่อง ดำรงอยู่ในสภาวะคุณแท้จริงในภิกษุ ๕๐๐ รูปนี้ ผู้มีคุณธรรมอย่างต่ำก็ขึ้น โสดาบัน”^{๑๑๑} ในระยะที่ยังไม่บัญญัติสิกขาบทพระพุทธองค์ทรงแสดง โอวาทปาติโมกข์เองทุกกึ่งเดือนให้กับภิกษุสงฆ์ใน ๒๐ พรรษาแรกนั้น หลังจากออกพรรษาที่ ๒๐ แล้วพระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทว่าด้วย ห้ามภิกษุเสพเมถุน (ปาราชิกสิกขาบท) โดยปรารภ เหตุการณ์มัวหมองในคณะสงฆ์ อันเนื่องมาจากพระสุทินเสพเมถุนกับอดีตรรยาที่ป่ามหาวัน กรุงเวสาลี และถือว่าเป็นปฐมเหตุของการบัญญัติสิกขาบทแรก จากนั้นพระพุทธองค์ทรงบัญญัติ สิกขาบทเรื่อยมาทุกครั้งที่เกิดเหตุการณ์ไม่ดีไม่งามในคณะสงฆ์ หรือที่เรียกว่า อาสวัฏฐานิยธรรม*

ในการบัญญัติสิกขาบทแต่ละครั้งมีขั้นตอนดังนี้ คือ เมื่อเกิดเรื่องมัวหมองขึ้นภายใน คณะสงฆ์ พระพุทธองค์ตรัสสั่งให้ประชุมสงฆ์ ตรัสถามภิกษุผู้ก่อเหตุให้ทุลรับแล้ว ทรงชี้โทษ แห่งการประพฤดิเช่นนั้น และตรัสอานิสงส์แห่งความสำรวมระวังแล้วจึงทรงตั้งพระบัญญัติห้ามมิ ให้ภิกษุทำอย่างนั้นอีกต่อไป ทรงกำหนดโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนหรือล่วงละเมิดเรียกว่า ปรับอบัติ^{๑๑๒}

คำว่า อบัติ แปลว่า การต้อง การละเมิด คำนี้เป็นชื่อเรียกกิริยาที่ล่วงละเมิดสิกขาบท นั้น ๆ และเป็นชื่อเรียกโทษหรือความผิดที่เกิดจากการล่วงละเมิดสิกขาบท^{๑๑๓}

อบัติมี ๗ หมวด ได้แก่ ปาราชิก สังฆาทิเสส ทุลลัจฉัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนิยะ ทุกกฏ ทูพาสิต

อบัติปาราชิกมีโทษหนัก ทำให้ผู้ล่วงละเมิดขาดจากความเป็นภิกษุ อบัติสังฆาทิเสส มีโทษปานกลาง ผู้ล่วงละเมิดต้องอยู่กรรมคือ ประพฤติวัตรอย่างหนึ่งจึงจะพ้นจากอบัตินี้ ส่วน อบัติ ๕ กองที่เหลือมีโทษเบา ผู้ล่วงละเมิดต้องประกาศสารภาพผิดต่อหน้าภิกษุด้วยกัน เรียกว่า ปลงอบัติ จึงจะพ้นจากอบัติเหล่านี้

บทบัญญัติในพระวินัยแต่ละข้อหรือมาตราเรียกว่า สิกขาบท แปลว่าข้อที่ต้องศึกษา นั้นคือ บทบัญญัติสำหรับภิกษุมิ ๒๒๙ สิกขาบท บทบัญญัติสำหรับภิกษุณีมี ๓๑๑ สิกขาบท สิกขาบทเหล่านี้มาในพระปาติโมกข์ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้สาวกในที่ประชุมสงฆ์ทุกกึ่งเดือน

^{๑๑๑} ดูรายละเอียดใน วิ. มหา. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓ - ๑๔.

* อาสวัฏฐานิยธรรม แปลว่า ธรรมเป็นที่ตั้งอาสวะ ความชั่วต่าง ๆ เช่น การกล่าวให้ร้ายคนอื่น ความเดือดร้อน และการจองจำ (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓.)

^{๑๑๒} มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระวินัยปิฎก เล่ม ๑, หน้า บทนำ (๘).

^{๑๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า บทนำ (๘).

บทบัญญัติสำหรับภิกษุ ๒๒๗ สิกขาบทที่มาจากพระปาติโมกข์แบ่งเป็นกลุ่มได้ ดังนี้
 ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนิยต ๒ นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๘๒ ปาฏิเทสนียะ ๔
 เสดิยะ ๗๕ และอธิกรณสมณะ ๗^{๑๑๔}

สิกขาบทที่มาจากพระปาติโมกข์นั้นปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดไว้ครบทุกอาบัติ คือ
 ระบอบาบัติโดยตรง ๔ กอง ได้แก่ ปาราชิก สังฆาทิเสส ปาจิตตีย์ทั้งที่เป็นนิสสัคคียปาจิตตีย์และ
 สุตตีกปาจิตตีย์ และปาฏิเทสนียะ มีอาบัติที่ไม่ได้ระบอบไว้โดยตรงอีก ๓ กอง ได้แก่ ถุลลัจจัย ทุก
 กฏ ทูพภาสิต

สิกขาบทที่มาจากพระปาติโมกข์เหล่านี้ยกเว้นเสดิยะ จัดเป็นอาทิพรหมจริยกาสิกขาบท
 ส่วนเสดิยะและสิกขาบทที่มาจากพระปาติโมกข์ล้วนเป็นอภิสมจาริกาสิกขา อาทิพรหมจริยกา
 สิกขาและอภิสมจาริกาสิกขา ทั้ง ๒ ส่วนรวมกันเรียกว่า พระวินัย^{๑๑๕}

คำว่า วินัย (วิ + นัย) มี ๓ ความหมาย ได้แก่

๑. วินัย หมายถึง นัยต่าง ๆ (วิวิธ + นัย) เพราะมีปาติโมกข์ ๒ คือ ภิกษุปาติโมกข์
 และภิกษุณีปาติโมกข์ มีวิภังค์ ๒ คือ ภิกษุวิภังค์และภิกษุณีวิภังค์ มี อาบัติ ๗ กองเป็นต้น

๒. วินัย หมายถึง นัยพิเศษ (วิเสส + นัย) เพราะมีอนุบัญญัติเพิ่มเติมเพื่อทำให้
 สิกขาบทรัดกุมยิ่งขึ้น หรือผ่อนผันให้เพลาความเข้มงวดลง

๓. วินัย หมายถึง กฎสำหรับฝีกอบรมกายวาจา (วินยโนโต เจว กายวาจาโน) เพราะ
 เป็นเครื่องป้องกันความประพฤติที่ไม่เหมาะสมทางกายและทางวาจา^{๑๑๖}

พระวินัยเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นต่อกุลบุตรผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เพราะ
 กุลบุตรเหล่านั้นมาจากต่างตระกูล ต่างชนชั้น ต่างอหยาตย์ ต่างจิตต่างใจ หากไม่มีพระวินัย
 ควบคุมความประพฤติให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ก็จะเป็นหมู่ภิกษุที่สับสนวุ่นวายไม่เป็นที่ตั้งแห่ง
 ความเลื่อมใสศรัทธา ถ้าภิกษุทุกรูปประพฤติตามพระวินัย ก็จะเป็นหมู่ภิกษุที่งดงาม นำให้เกิด
 ความเลื่อมใสศรัทธาและทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ยืนนาน เปรียบเหมือนดอกไม้มีนานาชนิดถูก
 ร้อยไว้ด้วยด้าย จึงไม่แตกแยกกระจัดกระจาย ทั้งยังกุมกันเข้าเป็นพวงมาลัยที่สวยงาม ดังที่
 พระพุทธองค์ตรัสไว้ในเวรัญชกัณฑ์ว่า “พระพุทธเจ้ากกุสันธะ พระพุทธเจ้าโกนาคมนะ และ
 พระพุทธเจ้ากัสสปะ ไม่ทรงผ่อนคลายที่จะทรงแสดงธรรมโดยพิสดารแก่สาวก สุตตะ เคยยะ เวย
 ยากรณะ คาคา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัมภุตธรรม เวทลละ ของพระพุทธเจ้า ๓ พระองค์จึงมี
 มาก ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้แก่สาวก มีการแสดงปาติโมกข์ เมื่อหมดพระพุทธเจ้าและสาวกผู้ตรัส

^{๑๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า บทนำ (๘).

^{๑๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า บทนำ (๘).

^{๑๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า บทนำ (๑๐).

รู้ตามแล้ว สาวกชั้นหลังต่างชื่อ ต่างโคตร ต่างชาติวรรณะ ได้เข้ามาบวชจากต่างตระกูล เธอเหล่านั้นพาให้พรหมจรรย์ดำรงอยู่นานเหมือนดอกไม้บานาพรรณกองอยู่บนกระดานเอาด้วยร้อยไว้ ย่อมไม่ถูกลมพัดกระจัดกระจายไป เพราะเหตุไร เพราะเอาด้วยร้อยไว้ ข้อนี้ฉันใด เมื่อหมด พระพุทธเจ้าและสาวกผู้ตรัสรู้ตามแล้ว สาวกชั้นหลังต่างชื่อ ต่างโคตร ต่างชาติวรรณะ ได้เข้ามา บวชจากต่างตระกูล เธอเหล่านั้นพาให้พรหมจรรย์ดำรงอยู่นานฉันนั้น”^{๑๑๓}

การบัญญัติพระวินัยเป็น เหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้นาน ดังจะเห็นได้ว่า พระมหากัสสปเถระผู้เป็นประธานสงฆ์ในการจัดทำสังคายนารั้งที่ ๑ ได้ ตกลงกับพระสังคีติกาจารย์ทั้งหลายว่า จะสังคายนาพระวินัยก่อน ทั้งนี้เพราะท่านเห็นว่า พระวินัย เป็นอายุของพระพุทธศาสนา ดังที่สมันตปาสาทิกา อรรถกถาวินัยปิฎกบันทึกว่า พระวินัยจัดว่า เป็นอายุของพระพุทธศาสนา เมื่อพระวินัยยังดำรงอยู่ พระศาสนาก็ชื่อยังดำรงอยู่ ดังนั้น จึงขอ สังคายนาพระวินัยก่อน^{๑๑๔}

หลักการของพระพุทธองค์ก่อนที่จะทรงบัญญัติพระวินัย เพื่อใช้ในการปกครองคณะ สงฆ์ ทรงคำนึงถึงเหตุและปัจจัยต่างๆ เป็นองค์ประกอบ ดังที่พระสารีบุตรได้กราบทูลให้พระ พุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทในเวรัญชสูตร ซึ่งเป็นเหตุให้พระสังฆกรรมตั้งอยู่ได้นาน แต่พระพุทธ องค์ก็ทรงยับยั้งเหตุนั้นไว้ และตรัสว่ายังไม่ถึงเวลาและเหตุที่จะทรงบัญญัติสิกขาบทนั้นจะต้อง ประกอบไปด้วยปัจจัย ๕ ประการ คือ

๑. สังคมสงฆ์ตั้งได้เป็นเวลานานพอสมควร
๒. สังคมสงฆ์ขยายตัวใหญ่ขึ้น
๓. มีผลประโยชน์เกิดมากขึ้น
๔. มีผู้ทรงความรู้มากขึ้น
๕. มีผู้ประพฤติดีให้เป็นที่เสื่อมเสีย^{๑๑๕}

ในบทบัญญัติทั้งหลายที่เป็นสิกขาบทนั้น ต้องมีเหตุการณ์เกิดขึ้นเป็นปฐมเหตุก่อน พระพุทธองค์จึงมีพระบัญญัติตามมา โดยไม่ได้วางกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ไว้ก่อนเรื่องจะเกิด พระพุทธ องค์ทรงคำนึงถึงผู้ที่เข้ามาบวชในพระธรรมวินัยและความเหมาะสมตามสภาวะการณนั้นๆ ด้วย หลักในการบัญญัติสิกขาบทประมวลได้ดังต่อไปนี้ คือ

๑. เมื่อมีเรื่องไม่ดีไม่งามเกิดขึ้น เมื่อพระพุทธองค์ทรงรับทราบทรงสั่งให้ประหุมสงฆ์

^{๑๑๓} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๐/๑๒.

^{๑๑๔} มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระ วินัยปิฎก เล่ม ๑, หน้า บทนำ (๑๐).

^{๑๑๕} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓.

๒. ตรัสถามภิกษุผู้ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

๓. ทรงตำหนิภิกษุที่ก่อเรื่อง

๔. ทรงชี้โทษแห่งการล่วงละเมิด

๕. แสดงอนิสงค์แห่งการสำรวมระวัง

๖. บัญญัติสิกขาบทให้ภิกษุถือปฏิบัติตาม^{๑๑๑}

วินัยที่เป็นสิกขาบทตามที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นประกอบด้วย ดังนี้

ปาราชิกกัณฑ์

ว่าด้วยปาราชิก ๔ สิกขาบท ซึ่งปรับอาบัติหนัก (ครุกาบัตติ) ที่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดจะขาดจากความเป็นภิกษุทันที บุคคลผู้ล่วงละเมิดสิกขาบทนี้ก็ชื่อว่า ปาราชิก แปลว่า ผู้พ่ายแพ้ บุคคลผู้ต้องอาบัติปาราชิกต้องสละสมณะเพศและไม่ได้รับอนุญาตให้บวชเป็นภิกษุอีก

ปาราชิก ๔ สิกขาบท ประกอบด้วย

๑. ปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ ว่าด้วยการเสพเมถุน ภิกษุเสพเมถุน ต้องอาบัติปาราชิกขาดจากความเป็นภิกษุ เปรียบเหมือนคนถูกตัดศีรษะ แม้จะนำศีรษะมาต่อเข้ากันกับร่างก็ไม่อาจมีชีวิตได้

๒. ปาราชิกสิกขาบทที่ ๒ ว่าด้วยการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ภิกษุลักทรัพย์มีราคาตั้งแต่ ๕ มาสก (๑ บาท) ต้องอาบัติปาราชิกขาดจากความเป็นภิกษุ เปรียบเหมือนใบไม้แก่เหลืองหลุดจากขั้วไม่อาจมีความเขียวสดอีกได้

๓. ปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ ว่าด้วยการพรากกายมนุษย์ คือ ภิกษุมิเจตนาฆ่ามนุษย์ให้ตาย ต้องอาบัติปาราชิกขาดจากความเป็นภิกษุ เปรียบเหมือนแผ่นดินหินหนาที่แตกออกเป็นเสี่ยง ๆ ไม่อาจประสานเข้ากันได้อีก

๔. ปาราชิกสิกขาบทที่ ๔ ว่าด้วยการกล่าวอวดอุตริมนุสสรธรรม ภิกษุอวดอุตริมนุสสรธรรมที่ไม่มีอยู่ในตน ต้องอาบัติปาราชิกขาดจากความเป็นภิกษุ เปรียบเหมือนต้นตาลยอดด้วน ไม่อาจงอกขึ้นมาใหม่ได้^{๑๑๒}

การบัญญัติปาราชิกสิกขาบท ข้อแรกนับว่าสอดคล้องกับค่านิยมของสังคมและหลักการของศาสนาต่างๆที่มีอยู่ครั้งพุทธกาล ที่กำหนดให้นักบวชต้องเว้นขาดจากการมีเพศสัมพันธ์ ปาราชิกสิกขาบทที่ ๒ และที่ ๓ อนุโลมตามหลักปฏิบัติของสังคมที่เจริญแล้วทั้งหลาย เพราะ

^{๑๑๑} ดูรายละเอียดใน วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๓๕/๒๓.

^{๑๑๒} มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระวินัยปิฎก เล่ม ๑, หน้า บทนำ (๑๔).

แม้แต่ในสังคมยุคหลังก็มีการห้ามลักทรัพย์และห้ามฆ่ามนุษย์ ส่วนปาราชิกสิกขาบทที่ ๔ มุ่งป้องกันสังคมจากการถูกหลอกลวงโดยผู้อวดคุณวิเศษที่ไม่มีในตน พระพุทธองค์ทรงเรียกภิกษุผู้อวดคุณวิเศษที่ไม่มีในตนว่าเป็นยอดมหาโจรในโลก เพราะบริโภคน้ำของประชาชนด้วยอาการแห่งขโมย

สังฆาทิเสสกัณฑ์

ว่าด้วยสังฆาทิเสส ๑๓ สิกขาบท ซึ่งปรับอาบัติหนักรองจากปาราชิก ถือเป็นครุกาบัติแต่ยังเป็นสเตกัจฉา (แก้ไขหรือเยียวยาได้) คำว่า สังฆาทิเสส แปลว่า หมวดอาบัติที่ต้องอาศัยสงฆ์ในกรรมเบื้องต้นและกรรมที่เหลือ หมายความว่า วิธีการจะออกจากอาบัตินี้ต้องอาศัยสงฆ์ตั้งแต่ต้นไปจนตลอด กล่าวคือเมื่อภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้วจะต้องแจ้งอาบัติที่ตนต้องนั้นแก่สงฆ์ (อย่างต่ำ จตุรรรค คือ ๔ รูป) แล้วอยู่ปริวาสเท่าจำนวนวันที่ปกปิดอาบัติไว้ (ภิกษุปกปิดอาบัติไม่ยอมบอกแก่สงฆ์ ปล่อยให้วันล่วงผ่านไปเท่าใด ต้องประพฤติวัตรที่อยู่ปริวาสกรรมเท่ากับจำนวนวันที่ปกปิด) เมื่อครบกำหนดการอยู่ปริวาส ต้องขอสงฆ์เพื่อประพฤติมานัต (นับราตรี) อีก ๖ ราตรี ทั้ง ๒ ขั้นตอนนี้อาศัยสงฆ์เป็นผู้ให้ ต่อจากนั้นจึงขออัชฌาณต่อคณะสงฆ์ สงฆ์ร่วมประชุมทำสมาธิกรรมต้องไม่น้อยกว่า ๒๐ รูป (วิสติวรรค) ทำพิธีสวดให้พ้นจากอาบัติสังฆาทิเสส ขั้นตอนสุดท้ายนี้ชื่อว่าอัชฌาณ มีการสวดญัตติ ๓ ครั้ง สวดอนุสาวนา ๑ ครั้ง รวมเป็น ๔ ครั้ง เรียกว่าญัตติจตุตถกรรมวาจา เมื่อจบขั้นตอนนี้แล้ว พระภิกษุที่ล่วงละเมิดสังฆาทิเสสสิกขาบทจึงเป็นผู้บริสุทธิ์^{๑๑๒}

สังฆาทิเสส ๑๓ สิกขาบทนี้ แบ่งไว้เป็น ๒ หมวด คือ

๑. ตั้งแต่สิกขาบทที่ ๑ ถึงสิกขาบทที่ ๕ เรียกว่า ปฐมมัจฉิกา คือ ภิกษุผู้ล่วงละเมิดต้องอาบัติหนักที่ทำความผิดล่วงละเมิดสิกขาบทเหล่านี้

๒. ตั้งแต่สิกขาบทที่ ๑๐ ถึงสิกขาบทที่ ๑๓ เรียกว่า ยาวตติยกา คือ ภิกษุผู้ล่วงละเมิดยังไม่ต้องอาบัติ ต่อเมื่อสงฆ์สวดสมณุภาสน์ประกาศตักเตือนห้ามประพฤติ เช่นนั้นจนครบครั้งที่ ๓ ภิกษุผู้ทำความผิดนั้นจึงต้องอาบัติสังฆาทิเสส^{๑๑๓}

สังฆาทิเสส ๑๓ สิกขาบท ประกอบด้วย

๑. สุกกวิสัฏฐิสิกขาบท ว่าด้วยการจงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน ภิกษุจงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

^{๑๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า บทนำ (๑๕)

^{๑๑๓} อ่างแล้ว.

๒. กายสังสัคคสิกขาบท ว่าด้วยการถูกต้องกายกับมาตุคาม ภิกษุมีความกำหนด จับต้องกายหญิง ต้องอาบัติสังฆาทิเสส
๓. พุทธุตตวาจาสิกขาบท ว่าด้วยการพูดเกี่ยวหญิง ภิกษุมีความกำหนด พูดเกี่ยวหญิง ต้องอาบัติสังฆาทิเสส
๔. อัตตคามปาริฉยสิกขาบท ว่าด้วยการให้บำเรอความใคร่ของตน ภิกษุต่อลงหญิง ให้บำเรอความใคร่ของตน ต้องอาบัติสังฆาทิเสส
๕. สัตถุจรีตตสิกขาบท ว่าด้วยการห้ามภิกษุชกสื้อ ภิกษุพูดชกสื้อให้ชายหญิงเป็นสามีภรรยา กัน หรือเป็นชู้รัก โดยที่สุดแม้พูดชกสื้อให้เขาอยู่ร่วมกันชั่วคราว ต้องอาบัติสังฆาทิเสส
๖. กุฎิการสิกขาบท ว่าด้วยการก่อสร้างกุฎี ภิกษุสร้างกุฎีเป็นของส่วนตัวมีขนาดใหญ่ เกินประมาณ คือยาวเกิน ๑๒ คืบ กว้างเกิน ๗ คืบ พระสุคต ในที่สาธารณะ โดยไม่ให้สงฆ์กำหนดที่ให้ ต้องอาบัติสังฆาทิเสส
๗. วิหารการสิกขาบท ว่าด้วยการสร้างวิหาร ภิกษุสร้างวิหารขนาดใหญ่เป็นของส่วนตัวในท้องที่ของทายก โดยไม่ให้สงฆ์กำหนดที่ให้ก่อน ต้องอาบัติสังฆาทิเสส
๘. ปฐมทฎฐโทสสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุขัดเคืองมีโทษระชื้อที่ ๑ ภิกษุก่กล่าวหาภิกษุอื่น ด้วยอาบัติปาราชิกโดยไม่มีมูลความจริง ต้องอาบัติสังฆาทิเสส
๙. ทุติยทฎฐโทสสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุขัดเคืองมีโทษระชื้อที่ ๒ ภิกษุพยายามหาเรื่อง กล่าวหาภิกษุอื่นด้วยอาบัติปาราชิกโดยไม่มีมูล ต้องอาบัติสังฆาทิเสส
๑๐. สังฆเภทสิกขาบท ว่าด้วยการทำสงฆ์ให้แตกกัน ภิกษุทำสงฆ์ให้แตกแยกกัน ภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนก็ไม่ยอมเชื่อฟัง สงฆ์จึงสวดสมณุภาสณั ถ้าเธอสละพฤติกรรมนั้นได้ขณะที่สงฆ์สวดสมณุภาสณักว่าจะครบ ๓ ครั้ง นั้นเป็นการดี แต่ถ้าเธอยืนยันประพฤต้อยู่นั้น จนสงฆ์สวดสมณุภาสณัตักเตือนครบ ๓ ครั้ง ต้องอาบัติสังฆาทิเสส
๑๑. สังฆเภทานุวัตตสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุประพฤติตามและกล่าวสนับสนุนภิกษุผู้ทำสงฆ์ให้แตกกัน ภิกษุเป็นพรรคพวกสนับสนุนภิกษุที่ทำให้สงฆ์แตกแยกกัน ภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนก็ไม่ยอมเชื่อฟังสงฆ์จึงสวดสมณุภาสณั ถ้าเธอสละพฤติกรรมนั้นได้ขณะที่สงฆ์สวดสมณุภาสณักว่าจะครบ ๓ ครั้ง นั้นเป็นการดี แต่ถ้าเธอยืนยันประพฤต้อยู่นั้นจนสงฆ์สวดสมณุภาสณัตักเตือนครบ ๓ ครั้ง ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๑๒. ทพพจสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุเป็นควายาก ภิกษุประพฤตินเป็นควายากสอน
 ยาก ภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนก็ไม่ยอมเชื่อฟัง สงฆ์สวดสมณูภาสน์ ถ้าเธอ
 สละพฤติกรรมนั้นได้ขณะที่สงฆ์สวดสมณูภาสน์กว่าจะครบ ๓ ครั้ง นั้นเป็นการ
 ดี แต่ถ้าเธอยืนยั้นประพฤต้อยู่อย่างนั้นจนสงฆ์สวดสมณูภาสน์ตักเตือนครบ ๓
 ครั้ง ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๑๓. กุลทุสกสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุผู้ประทุษร้ายตระกูล ภิกษุประทุษร้ายตระกูลคือ
 ประจบคฤหัสถ์ สงฆ์ไล่ออกจากวัด กลับตักเตือนสงฆ์ ภิกษุทั้งหลายว่ากล่าว
 ตักเตือนก็ไม่ยอมเชื่อฟัง สงฆ์จึงสวดสมณูภาสน์ ถ้าเธอสละพฤติกรรมนั้นได้
 ขณะที่สงฆ์สวดสมณูภาสน์กว่าจะครบ ๓ ครั้ง นั้นเป็นการดี แต่ถ้าเธอยืนยั้นอยู่
 อย่างนั้นจนสงฆ์สวดสมณูภาสน์ตักเตือนครบ ๓ ครั้ง ต้องอาบัติสังฆาทิเสส^{๑๑๔}

อนิยตกัณฑ์

ว่าด้วยอนิยต ๒ สิกขาบท คำว่า อนิยต แปลว่า ไม่แน่นอน กล่าวคือในอนิยต
 สิกขาบทที่ ๑ ภิกษุผู้ถูกกล่าวหาไม่แน่ว่าจะถูกปรับอาบัติปาราชิก สังฆาทิเสส หรือปาจิตตีย์ ใน
 อนิยตสิกขาบทที่ ๒ ไม่แน่ว่าจะถูกปรับอาบัติสังฆาทิเสส หรือปาจิตตีย์ ที่ยังไม่กำหนดแน่นอน
 เพราะเป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาปรับอาบัติตามเงื่อนไข กรณีที่จะสามารถหยิบยกขึ้นมาเพื่อปรับอาบัติ
 พระภิกษุผู้กระทำผิดมีอยู่ ๒ ลักษณะ คือ

๑. ภิกษุหนึ่งในที่ลับตา กับหญิงสองต่อสอง เป็นสถานที่กำบังพอที่จะเสพเมถุนกันได้
 ถ้ามีอุบาสิกาสีผู้บรรลุธรรมตั้งแต่ชั้นโสดาบันขึ้นไป เห็นพฤติกรรมของภิกษุนั้น
 กล่าวหาเธอด้วยอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไปนี้ คือ ปาราชิก สังฆาทิเสส หรือ
 ปาจิตตีย์ และภิกษุนั้นก็ยอมรับว่าเธอได้นั่งอยู่ในที่ลับกับหญิงสองต่อสองจริง
 เธอควรถูกปรับโทษด้วยอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่งในอาบัติ ๓ อย่างนั้น หรือฟัง
 ปรับอาบัติตามที่อุบาสิกาสีเชื่อถือได้นั้นกล่าวหา
๒. ภิกษุหนึ่งในที่ลับกับหญิงสองต่อสอง แต่สถานที่นั้นไม่ใช่ที่กำบัง ไม่พอที่จะเสพ
 เมถุนได้ แต่เป็นสถานที่เอื้ออำนวยพอที่จะพูดคุยเกี่ยวหญิงด้วยวาจาชั่วหยาบได้ ถ้ามี
 อุบาสิกาสีผู้บรรลุธรรมตั้งแต่ชั้นโสดาบันขึ้นไป เห็นพฤติกรรมของภิกษุนั้น
 กล่าวหาเธอด้วยอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไปนี้ คือ สังฆาทิเสส หรือปาจิตตีย์
 และภิกษุนั้นก็ยอมรับว่าเธอได้นั่งอยู่ในที่ลับกับหญิงสองต่อสองจริง เธอควรถูก

^{๑๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า บทนำ (๑๕-๑๗).

ปรับโทษด้วยอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่งในอาบัติ ๒ อย่างนั้น หรือพึงปรับอาบัติ ตามที่อุบาสิกาผู้เชื่อถือได้นั้นกล่าวหา^{๑๕}

อนियตสิกขาบทนี้เน้นหนักไปในวิธีตัดสินอาบัติที่ยังไม่แน่นอน ระหว่างปาราชิก สังฆาทิเสส หรือปาจิตติย ซึ่งพระวินัยทรงจะต้องวินิจฉัย อนियตไม่ใช่ชื่ออาบัติพิเศษนอกเหนือจาก อาบัติทั้งสามนั้น ทั้งไม่ใช่สิกขาบทที่ห้ามภิกษุหนึ่งในที่ลับตาหรือที่ลับหูกับหญิงสองต่อสอง สิกขาบทที่ห้ามการกระทำดังกล่าวคือสิกขาบทที่ ๔ และสิกขาบทที่ ๕ แห่งอเจลกวรรค ใน ปาจิตติยกัณฑ์

นิสสัคคิกกัณฑ์

นิสสัคคิก แปลว่า ทำให้สละสิ่งของ อาบัติที่สละแล้วพึงแสดง หรือแปลว่า การสละ ซึ่งเป็นชื่อกระบวนการทางวินัยที่พึงทำในเบื้องต้น

นิสสัคคิปปาจิตติย เป็นชื่อสิกขาบทหมายถึงบทบัญญัติในนิสสัคคิกกัณฑ์ ๓๐ สิกขาบท และเป็นชื่ออาบัติ หมายถึง อาบัตินิสสัคคิปปาจิตติยที่ภิกษุต้อง เพราะเกี่ยวข้องกับเครื่องอุปโภค บริโภคในทางที่ไม่เหมาะสม เป็นลหุกาบัติ คืออาบัติเบา และเป็นสเตกัจฉา คือยังพอแก้ไขได้ เมื่อภิกษุต้องเข้าแล้ว สามารถพ้นได้ด้วยการสละสิ่งของ เช่น จีวร บาตร ผ้านิตินะ เป็นต้นที่ทำให้ต้องอาบัติ ต่อจากนั้นจึงแสดงอาบัติต่อหน้าสงฆ์ คณะ หรือบุคคล

นิสสัคคิกกัณฑ์ แบ่งเป็น ๓ วรรค คือ

๑. จีวรวรรค หมวคว่าด้วยจีวร มี ๑๐ สิกขาบท
๒. โกสิยวรรค หมวคว่าด้วยสันถัดโยไหม มี ๑๐ สิกขาบท
๓. ปัตตวรรค หมวคว่าด้วยบาตร มี ๑๐ สิกขาบท

(สันถัด หมายถึง เป็นผ้าอย่างหนึ่ง ไม่ได้ทอ ใช้หล่อ คือเอาขนเจียม(ขนแพะ ขนแกะ) ลาดเข้าแล้ว เอน้ำข้าวหรือของอื่นอันมียางพอที่จะให้ขนเจียมจับกันกับพรหม หรือ ผ้าขนสัตว์ที่ ภิกษุใช้รองนั่ง ใช้หล่อ ไม่ได้ทอ)^{๑๖}

สิกขาบทเหล่านี้พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้ในเมื่อเกิดเรื่องที่ไม่ดีงามขึ้นในสงฆ์ ปรับอาบัตินิสสัคคิปปาจิตติยแก่ภิกษุผู้กระทำอันเป็นการล่วงละเมิด ต่อไปนี้

จีวรวรรค ๑๐ สิกขาบท

๑. ภิกษุใช้อดีตจีวรที่เก็บไว้เกิน ๑๐ วันนอกเขตจีวรกาล
๒. ภิกษุไม่ได้รับสมมติ อยู่ปราศจากไตรจีวรแม้สิ้นราตรีหนึ่ง

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า บทนำ (๑๗ -๑๘)

^{๑๖} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๔๔/๗๒-๗๓.

๓. ศึกษารับผ้าสำหรับทำจีวรไว้เกิน ๑ เดือน
๔. ศึกษารับใช้ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติให้ซัก ให้ย้อม หรือให้ทុบจีวรเก่า
๕. ศึกษารับจีวรจากมือภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ เว้นไว้แต่แลกเปลี่ยนกัน
๖. ศึกษารับออกปากขอจีวรจากคฤหัสถ์ผู้ไม่ใช่ญาติ ไม่ใช่คนปวราณา ยกเว้นในสมัยที่ภิกษุถูกตัดจีวร หรือจีวรสูญหาย
๗. ศึกษารับออกปากขอจีวรจากคฤหัสถ์ผู้ไม่ใช่ญาติ
๘. ศึกษารับไปกำหนดให้คฤหัสถ์ถวายจีวรที่ดี
๙. ศึกษารับไปกำหนดให้คฤหัสถ์ ๒ คนเอาทรัพย์ร่วมกันซื้อจีวรที่ดีถวาย
๑๐. ศึกษารับทวงจีวรจากไวยวัจจรเกิน ๓ ครั้ง แสดงอาการให้เขาเห็นว่าเป็นการมาทวงจีวรเกิน ๖ ครั้ง

โกสิยวรรค ๑๐ สิกขาบท

๑. ศึกษารับทำสันถัดโยใหม่
๒. ศึกษารับทำสันถัดขนเจียมดำล้วน
๓. ศึกษารับทำสันถัดขนเจียมดำ ๒ ส่วน
๔. ศึกษารับไม่ได้รับสมมติ ทำสันถัดแล้วใช้ได้ยังไม่ถึง ๖ ปี ทำสันถัดใหม่ขึ้นมาใช้
๕. ศึกษารับทำสันถัดใหม่โดยไม่เอาสันถัดเก่า ๑ คืบโดยรอบมาเจือปน
๖. ศึกษารับนำขนเจียมที่มีคนถวายในระหว่างทางไปด้วยตนเองเกิน ๓ โยชน์
๗. ศึกษารับใช้ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติให้ซัก ให้ย้อม หรือให้สาบขนเจียม
๘. ศึกษารับหรือใช้ผู้อื่นให้รับทองและเงิน หรือยินดีทองและเงินที่เขาเก็บไว้ให้
๙. ศึกษารับทำการแลกเปลี่ยนกันด้วยรูปะชนิดต่าง ๆ
๑๐. ศึกษารับทำการซื้อขายมีประการต่าง ๆ

ปัตตวรรค ๑๐ สิกขาบท

๑. ศึกษารับถือบอดิเรกบาตรไว้เกิน ๑๐ วัน
๒. ศึกษารับมีบาตรที่มีรอยซ่อมหย่อนกว่า ๕ แห่ง ขอบาตรใหม่จากคฤหัสถ์ที่มิใช่ญาติ ไม่ใช่ปวราณา
๓. ศึกษารับเก็บเกสรทั้ง ๕ คือเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ไว้เกิน ๕ วัน
๔. ศึกษารับแสวงหาผ้าอาบน้ำฝน ก่อนแรม ๑ ค่ำ เดือน ๗ หรือทำผ้าอาบน้ำฝนนุ่งก่อนขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๘
๕. ศึกษารับให้จีวรแก่ภิกษุอื่นแล้วโกรธ ไม่พอใจ จึงเอาคืน

๖. ภิกษุออกปากขอค้าขจากคฤหัสถ์ที่ไม่ใช่ญาติ ไม่ใช่คนปวารณาเอามาให้ช่างหูกทอ จีวรเพื่อตนเอง
๗. ภิกษุสั่งช่างหูกผู้ที่คฤหัสถ์ซึ่งไม่ใช่ญาติไม่ใช่คนปวารณา สั่งให้ทอจีวรเพื่อถวาย ก่อนแล้วให้ทำจีวรตามที่ตนปรารถนา โดยกล่าวว่าจะให้สิ่งของเล็กน้อยเป็นรางวัล
๘. ภิกษุรับอสังขจีวรในช่วง ๑๐ วันก่อนออกพรรษา คือ ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ แล้วเก็บไว้เกินกำหนดจีวรกาล
๙. ภิกษุไม่ได้รับสมมติ ออกพรรษาแล้วเก็บจีวรผืนใดผืนหนึ่งไว้ในละแวกบ้าน
๑๐. ภิกษุรู้ผู้น้อมลาภที่เขาตั้งใจจะถวายสงฆ์มาเพื่อตนเอง
- ภิกษุผู้ละเมียดสิกขาบทเหล่านี้ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์^{๑๑๗}
- วิธีสละสิ่งของที่เป็นนิสสัคคีย์

ภิกษุผู้ล่วงละเมียดสิกขาบทในนิสสัคคีย์กัณฑ์แล้วต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์นั้น แยกเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนที่ ๑ เมื่อล่วงละเมียดบทบัญญัติแล้วสิ่งของนั้น ๆ เป็นนิสสัคคีย์ ส่วนที่ ๒ ภิกษุผู้ล่วงละเมียดต้องอาบัติปาจิตตีย์

เมื่อภิกษุต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์แล้ว ประสงค์จะพ้นจากอาบัติต้องสละสิ่งของนั้น คือสละแก่สงฆ์ คณะ หรือบุคคลก็ได้ เมื่อสละสิ่งของแล้วพึงแสดงอาบัติ สงฆ์ คณะ หรือบุคคล พึงรับการแสดงอาบัติแล้วคืนสิ่งของนั้นให้แก่ภิกษุ

นิสสัคคีย์ หมายถึง ทำให้สละสิ่งของ อาบัติที่สละแล้วพึงแสดง หรือ แปลว่า การสละ ซึ่งเป็นชื่อกระบวนการทางวินัยที่พึงทำในเบื้องต้น^{๑๑๘}

ปาจิตตีย์ หมายถึง ทำกุศลจิตกล่าวคือกุศลธรรมของผู้จงใจต้องอาบัติให้ตกไป^{๑๑๙}

นิสสัคคียปาจิตตีย์ หมายถึง อาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์ที่ต้องเพราะเกี่ยวข้องกับเรื่องเครื่องอุปโภคบริโภคในทางที่ไม่เหมาะสมเป็นลหุกาบัติ คือ อาบัติเบา และเป็นสติกิจฉา คือ ยังพอแก้ไขได้ เมื่อภิกษุต้องเข้าแล้วสามารถพ้นได้ด้วยการสละสิ่งของ เช่น จีวร บาตร ผ้าสีทันนะ เป็นต้น ที่ทำให้ต้องอาบัติ ต่อจากนั้นจึงแสดงอาบัติต่อหน้าสงฆ์ คณะ หรือบุคคล^{๑๒๐}

^{๑๑๗} มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระวินัยปิฎก เล่ม ๒, หน้า บทนำ (๘-๑๓).

^{๑๑๘} ดูรายละเอียดใน วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๓๕/๔๘๕.

^{๑๑๙} อ่างแล้ว.

^{๑๒๐} มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระวินัยปิฎก เล่ม ๒, หน้า บทนำ (๘).

ปาจิตติยกัณฑ์

ปาจิตติย แปลว่า ทำกุศลจติกถาวคือกุศลธรรมของผู้ตั้งใจต้องอาบัติให้ตกไป โดยสรุปก็คือทำจิตให้ตกไป และจิตที่ถูกลงทำให้ตกไปนั้นย่อมพลาดจากอริยมรรค หรือทำอริยมรรคให้เสียไปและปาจิตติยนี้เป็นเหตุให้จิตลุ่มหลง เป็นชื่ออาบัติ หมายถึงอาบัติปาจิตติยซึ่งเป็นลหุกาบัติ คืออาบัติเบาและเป็นเสตกิจจา คือยังพอแก้ไขได้ เมื่อภิกษุต้องเข้าแล้วสามารถพ้นได้ด้วย การแสดงอาบัติต่อหน้าสงฆ์ คณะ หรือบุคคลก็ได้ เป็นชื่อบทบัญญัติ ๕๒ สิกขาบทมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สุทธิกปาจิตติย แปลว่า ปาจิตติยล้วน

ปาจิตติยกัณฑ์ แบ่งเป็น ๕ วรรค คือ

๑. มุสาวาทวรรค	หมวดว่าด้วยการกล่าวเท็จ	มี ๑๐ สิกขาบท
๒. ภูตคามวรรค	หมวดว่าด้วยภูตคาม	มี ๑๐ สิกขาบท
๓. โฉวาทวรรค	หมวดว่าด้วยโฉวาท	มี ๑๐ สิกขาบท
๔. โภชนวรรค	หมวดว่าด้วยโภชนะ	มี ๑๐ สิกขาบท
๕. อเจลกวรรค	หมวดว่าด้วยนักบวชเปลือย	มี ๑๐ สิกขาบท
๖. สุราวรรค	หมวดว่าด้วยการดื่มสุรา	มี ๑๐ สิกขาบท
๗. สัปปาณกวรรค	หมวดว่าด้วยสัตว์มีชีวิต	มี ๑๐ สิกขาบท
๘. สหธรรมิกวรรค	หมวดว่าด้วยผู้ร่วมประพฤติธรรม	มี ๑๒ สิกขาบท
๙. รตนวรรค	หมวดว่าด้วยรัตนะ	มี ๑๐ สิกขาบท

มุสาวาทวรรค ๑๐ สิกขาบท

๑. ภิกษุกถาวเท็จทั้งที่รู้
๒. ภิกษุกถาวเสียดสีภิกษุอื่น
๓. ภิกษุพูดส่อเสียดภิกษุอื่น
๔. ภิกษุสอนอนุปสัมบันให้กล่าวธรรมเป็นบท ๆ
๕. ภิกษุนอนรวมกันกับอนุปสัมบันเกิน ๒ - ๓ คืบ
๖. ภิกษุนอนรวมกันกับมาตุคามแม้เพียงเมื่ออาทิตย์อัสดง
๗. ภิกษุแสดงธรรมแก่มาตุคามสองต่อสองเกิน ๖ คำ
๘. ภิกษุบอกอุตตริมนุสสรธรรมที่มีจริงแก่อนุปสัมบัน
๙. ภิกษุบอกอาบัติชั่วหยาบของภิกษุแก่อนุปสัมบัน
๑๐. ภิกษุขุดดิน หรือใช้ให้ผู้อื่นขุด

กุตคามวรรค ๑๐ สิกขาบท

๑. ภิกษุพราภของเขี้ยวซึ่งเกิดอยู่กับที่ ให้หลุดจากที่
๒. ภิกษุเมื่อถูกสงฆ์สอบถาม กล่าวกลบเกลื่อนไม่ให้การตามความเป็นจริง
๓. ภิกษุก่อวให้ผู้อื่นเพ่งโทษ บ่นว่ากรรมที่ภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งทำแล้วโดยชอบ
๔. ภิกษุเอาเตียงเป็นต้น ของสงฆ์ไปใช้ในที่แจ้งแล้วไม่จัดเก็บให้เรียบร้อย
๕. ภิกษุปูที่นอนในวิหารของสงฆ์แล้ว ไม่จัดเก็บสถานที่ให้เรียบร้อย
๖. ภิกษุเข้าไปนอนแทรกแซงในวิหารสงฆ์ ด้วยประสงค์จะให้ผู้อยู่ก่อนหนีไปเพราะความคับใจ
๗. ภิกษุนุคตลาภิกษุอื่นออกจากวิหารของสงฆ์
๘. ภิกษุนั่งหรือนอนบนเตียงหรือตั่งที่มีเท้าเสียบไม่แน่นบนกุฏิชั้นลอย
๙. ภิกษุสร้างวิหารใหญ่ โดยเอาดินหรือปูนโบกหลังคาเกิน ๓ ชั้น
๑๐. ภิกษุรู้ว่าน้ำมีสิ่งมีชีวิตปนอยู่ เอารคหุ้หรือดิน

โอวาทวรรค ๑๐ สิกขาบท

๑. ภิกษุไม่ได้รับแต่งตั้ง สั่งสอนภิกษุณี
๒. ภิกษุได้รับแต่งตั้งแล้ว สั่งสอนภิกษุณีเมื่อเวลาอาทิตย์อัสดงแล้ว
๓. ภิกษุเข้าไปสอนภิกษุณีผู้ไม่เป็นบ้า ณ สำนักของภิกษุณีสงฆ์
๔. ภิกษุติเตียนภิกษุณีอื่นว่า สอนภิกษุณีเพราะเห็นแก่อาภิส
๕. ภิกษุให้จิวรแก่ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ เว้นไว้แต่แลกเปลี่ยนกัน
๖. ภิกษุเย็บจิวรให้ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ
๗. ภิกษุชักชวนกันเดินทางไกลร่วมกันกับภิกษุณีสิ้นระยะทางชั่วละแวกหมู่บ้านหนึ่ง ยกเว้นเดินทางเปลี่ยว นำหาวาตระแวง มีภยัน่ากลัว
๘. ภิกษุชักชวนภิกษุณีโดยสารเรือลำเดียวกัน เว้นไว้แต่ข้ามฟาก
๙. ภิกษุรู้อยู่ ถิ่นบิณฑบาตที่ภิกษุณีแนะนำให้ทายกจัดเตรียมไว้แต่ฤกษ์สัปดาห์ปรารถไว้ก่อน
๑๐. ภิกษุนั่งหรือนอนในที่ลับกับภิกษุณีสองต่อสอง

โกชนวรรค ๑๐ สิกขาบท

๑. ภิกษุไม่เป็นใช้นันภัตอาหารในที่พักแรมติดต่อกัน ๒ วัน

๒. ภิกษุฉันคณะโภชนะนอกสมัย คือสมัยที่เป็นไข้ ๑ สมัยที่ถวายจีวร ๑ สมัยที่ทำจีวร ๑ สมัยที่เดินทางไกล ๑ สมัยที่โดยสารเรือ ๑ มหาสมัย ๑ สมัยที่เป็นภัตตาหารของสมณะ ๑
๓. ภิกษุฉันปริมปราโภชนะนอกสมัย คือ สมัยที่เป็นไข้ ๑ สมัยที่ถวายจีวร ๑ สมัยที่ทำจีวร ๑
๔. ภิกษุรับขนมหรือข้าวยาकुเกิน ๓ บาตร
๕. ภิกษุฉันแล้ว บอกห้ามภัตตาหารแล้ว ฉันของที่ไม่เป็นเดนภิกษุไข้
๖. ภิกษุรู้ยู่ว่าภิกษุอื่นฉันแล้ว บอกห้ามภัตตาหารแล้ว มุ่งจะจับผิดจึงเอาของที่ไม่เป็นเดนไปหลอกให้เธอนั้นได้สำเร็จ
๗. ภิกษุฉันโภชนะในเวลาวิกาล คือ ตั้งแต่เที่ยงวันไปจนถึงอรุณขึ้นวันใหม่
๘. ภิกษุฉันโภชนะที่เก็บสะสมไว้ โดยไม่รับประเคนใหม่
๙. ภิกษุฉันโภชนะประณีตที่ตนออกปากจากคฤหัสถ์ผู้ไม่ใช่ญาติไม่ใช่คนปวารณา
๑๐. ภิกษุกินกินอาหารที่ยังไม่มีผู้ประเคนให้ ยกเว้นน้ำและไม้ชำระฟัน

อเจลกวรรค ๑๐ สิกขาบท

๑. ภิกษุให้ของเคี้ยวหรือของฉันแก่อเจลก ปริพาชก หรือปริพาชिकाด้วยมือตน
๒. ภิกษุชวนภิกษุอื่นเข้าไปปินชบาตในหมู่บ้านแล้ว บอกให้เธอลับวัดก่อน
๓. ภิกษุเข้าไปนั่งแทรกแซงในตระกูลที่มีบุรุษกับสตรีอยู่ด้วยกันสองต่อสอง
๔. ภิกษุนั่งบนอาสนะที่กำบังในที่ลับกับมาตุคามสองต่อสอง
๕. ภิกษุนั่งในที่ลับกับมาตุคามสองต่อสอง
๖. ภิกษุรับนิมนต์ฉันไว้แล้ว ไปในที่อื่นในเวลาก่อนฉันหรือหลังฉัน โดยไม่บอกภิกษุอื่นในที่นั้นก่อน นอกสมัย คือ สมัยที่ถวายจีวร ๑ สมัยที่ทำจีวร ๑
๗. ภิกษุไม่เป็นไข้ขบขัยที่มีผู้ปวารณาไว้เกิน ๔ เดือน เว้นไว้แต่เขาปวารณาอีก เว้นไว้แต่เขาปวารณาเป็นนิตย
๘. ภิกษุไปดูกองทัพที่เคลื่อนขบวนออกรบ นอกจากมีเหตุผลที่สมควร
๙. ภิกษุไปพักแรกอยู่ในกองทัพเกิน ๓ คืนแม้จะมีเหตุผลที่สมควร
๑๐. ภิกษุไปดูสนามรบ ไปดูที่พักกำลังพล หรือไปดูจัดขบวนทัพ ในขณะที่พักอยู่ในกองทัพ ๒ - ๓ คืนนั้น

สุราปานวรรค ๑๐ สิกขาบท

๑. ภิกษุดื่มนสุราและเมรัย

๒. ศึกษานี้ว่ามีจีภิกษุ
๓. ศึกษารายน้ำเล่น
๔. ศึกษแสดงความไม่เอื้อเฟื้อ ไม่ให้ความสำคัญต่อพระวินัย
๕. ศึกษทำภิกษุอื่นให้ตกใจ
๖. ศึกษไม่เป็นไข้ ก่อไฟผิง เว้นไว้แต่มีเหตุผลที่สมควร
๗. ศึกษอาบน้ำเกิน ๑ ครั้งในช่วงเวลา ๑๕ วัน เว้นไว้แต่สมัย คือ
- (๑) ท้ายฤดูร้อน ๑ เดือนครึ่งและเดือนแรกแห่งฤดูฝน รวมเป็น ๒ เดือนครึ่ง ซึ่ง
เป็นสมัยที่ร้อนอบอ้าว (๒) สมัยที่เป็นไข้ (๓) สมัยที่ทำงาน (๔) สมัยที่เดิน
ทางไกล (๕) สมัยที่มีพายุฝุ่น
๘. ศึกษใช้จิวรใหม่โดยไม่ทำพินทุก่อน
๙. ศึกษวิกัปจิวรแก่ภิกษุอื่นแล้วนำมาใช้โดยที่ผู้รับวิกัปยังไม่ได้ถอนวิกัป
๑๐. ศึกษซ่อนบาตรและจิวรเป็นต้นของภิกษุอื่นโดยคิดจะล้อเล่น
- สัปปาณกวรรค ๑๐ สิกขาบท
๑. ศึกษจงใจปลงชีวิตสัตว์ดิรัจฉาน
๒. ศึกษรู้ที่อยู่ บริโภคน้ำที่มีสัตว์มีชีวิต
๓. ศึกษรู้ที่อยู่ รื้อพื้นอิฐที่สงฆ์ทำถูกต้องชอบธรรมแล้วขึ้นมาทำใหม่
๔. ศึกษรู้ที่อยู่ ปกปิดอาบัติชั่วหยาบของภิกษุอื่น
๕. ศึกษรู้ที่อยู่ บวชให้บุคคลที่มีอายุหย่อนกว่า ๒๐ ปี
๖. ศึกษรู้ที่อยู่ ชักชวนเดินทางไกลกับพ่อค้าเกวียนผู้เป็นโจร ลิ่นระยะทางหมู่บ้านหนึ่ง
๗. ศึกษชักชวนเดินทางไกลกับมาตุคาม ลิ่นระยะทางหมู่บ้านหนึ่ง
๘. ศึกษกล่าวคู่พระพุทธเจ้า ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดสมณูภาสน์ครบ ๓ ครั้งยังไม่หยุดกล่าวคู่
๙. ศึกษรู้ที่อยู่ คบหากับภิกษุที่กล่าวคู่พระพุทธเจ้า
๑๐. ศึกษคบหาใช้สอยสามเณรที่ถูกละออกจากสำนักเพราะข้อหาที่กล่าวคู่พระพุทธเจ้า
- สทธรรมิกวรรค ๑๒ สิกขาบท
๑. ศึกษประพฤตินั้นสมควร เมื่อถูกกล่าวดักเตือน กลับพูดว่ายังไม่ได้ศึกษาในเรื่อง
นี้ ยังไม่ได้ถามท่านผู้รู้
๒. ศึกษกล่าวในขณะที่ผู้อื่นยกพระปาติโมกข์ขึ้นแสดงอยู่ว่า สิกขาบทเล็กน้อยเหล่านี้
ไม่มีประโยชน์ เป็นเรื่องก่อให้เกิดรำคาญ ความลำบาก ความยุ่งยาก

๓. ภิกษุทั้งที่เคยฟังพระปาติโมกข์มาแล้ว ๒ – ๓ ครั้ง กล่าวในขณะที่ภิกษุอื่นยกพระปาติโมกข์ขึ้นแสดงอยู่ว่า ข้าพเจ้าเพิ่งรู้เดี๋ยวนี้เองว่าข้อนี้มาในพระปาติโมกข์
๔. ภิกษุโกรธเคือง ทำร้ายภิกษุอื่น
๕. ภิกษุโกรธเคือง เงื้อมือขึ้นทำทีว่าจะทำร้ายภิกษุอื่น
๖. ภิกษุใส่ความภิกษุอื่นด้วยอาบัติสังฆาทิเสสที่ไม่มีมูล
๗. ภิกษุจงใจก่อความรำคาญให้แก่ภิกษุอื่น
๘. ภิกษุแอบฟังภิกษุอื่นทะเลาะวิวาทกัน
๙. ภิกษุมอบฉันทะให้สงฆ์ทำกรรมที่ถูกต้องแล้ว กลับตำหนิในภายหลัง
๑๐. ภิกษุอยู่ในที่ประชุม ลุกออกไปในขณะที่สงฆ์กำลังพิจารณาอธิกรณ์อยู่โดยไม่ให้นันทะ
๑๑. ภิกษุเห็นพ้องกับสงฆ์ถวายจิวรแก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง กลับติเตียนในภายหลังว่าสงฆ์ให้จิวรตามความคุ้นเคยกัน
๑๒. ภิกษุรู้อยู่ น้อมลาภที่เขาจะถวายสงฆ์ไปเพื่อส่วนบุคคล

รัตนวรรค ๑๐ สิกขาบท

๑. ภิกษุไม่ได้รับแจ้งล่วงหน้า เข้าไปตำหนักที่บรรทมที่พระราชประทับอยู่กับพระมเหสี
 ๒. ภิกษุเก็บทรัพย์สินของคฤหัสถ์ที่ตกอยู่นอกเขตที่พักของตน
 ๓. ภิกษุไม่มีธุระรีบด่วน เข้าไปในหมู่บ้านในเวลาวิกาลโดยไม่บอกภิกษุอื่น
 ๔. ภิกษุทำก่อกองเข็มด้วยกระดูกสัตว์ งาช้าง หรือเขาสัตว์
 ๕. ภิกษุทำเตียงหรือตั่งมีเท้าเกิน ๘ นิ้วสุด
 ๖. ภิกษุทำเตียงหรือตั่ง หุ้มนุ่น
 ๗. ภิกษุทำฝารองนั่งมีขนาดเกิน ๒ คืบสุด คือ ขนาดกว้างเกิน ๓ คืบครึ่ง ชายมีขนาดเกิน ๑ คืบ
 ๘. ภิกษุทำผ้าปิดฝิยาวเกิน ๔ คืบสุด กว้างเกิน ๒ คืบสุด
 ๙. ภิกษุทำผ้าอาบน้ำฝนยาวเกิน ๖ คืบสุด กว้างเกิน ๒ คืบครึ่งโดยคืบสุด
 ๑๐. ภิกษุทำจิวรมีขนาดเท่าหรือเกินกว่าสุดจิวร
- ภิกษุผู้ละเมิดสิกขาบทเหล่านี้ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๑๒๐}

^{๑๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า บทนำ (๑๖-๒๕).

ปาฏิเทสนียกัณฑ์

ปาฏิเทสนียะ แปลว่า ฟังแสดงคืน เป็นชื่ออาบัติที่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดฟังแสดงคืน ปาฏิเทสนียะ ๔ สิกขาบทนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้ในเมื่อเกิดเรื่องที่ไม่ดีงามขึ้นในสงฆ์ ปรับอาบัติปาฏิเทสนียะแก่ภิกษุผู้กระทำผิดอันเป็นการล่วงละเมิดต่อไปนี้

๑. ภิกษุรับของเคี้ยวของฉันจากมือภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ เอามาฉัน
๒. ภิกษุฉันภัตตาหารอยู่ ไม่ห้ามภิกษุณีที่ยืนคอยขบการให้ทายถวายของที่นั่นที่นี้ อย่างนั้นอย่างนี้
๓. ภิกษุไม่ใช่ ไม่ใช่ได้รับนิมนต์ไว้ก่อน รับแล้วฉันของเคี้ยวของฉันในตระกูลที่ได้รับสมมติว่าเป็นเสาะ
๔. ภิกษุอยู่ในเสนาสนะป่าเปลี่ยว ไม่ใช่ ไม่ใช่รับแล้วฉันของเคี้ยวของฉันที่ทายกไม่ได้แจ้งไว้ก่อน^{๑๒๒}

เสขียกัณฑ์

ว่าด้วยข้อที่ควรสำเหนียก เสขียะ แปลว่า ข้อปฏิบัติอันเป็นสมบัติของท่านผู้ยังต้องศึกษาธรรมเนียมเกี่ยวกับมารยาทที่ภิกษุพึงสำเหนียก หรือพึงฝึกฝนปฏิบัติเป็นชื่อสิกขาบทที่ว่าด้วยมารยาทผู้ดี เป็นวิธีการวางกิริยาทางกายและวาจาที่เหมาะสมของภิกษุ ไม่ได้เป็นชื่ออาบัติ ภิกษุไม่ปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งเสขียะทั้งหลาย ต้องอาบัติทุกกฏทุกสิกขาบท สิกขาบทในเสขียกัณฑ์นี้เป็นบทบัญญัติที่น่าสนใจ เพราะว่าด้วยเรื่องกิริยามารยาทที่เป็นธรรมเนียมของภิกษุสงฆ์โดยเฉพาะ เสขียสิกขาบททั้ง ๗ วรรค แบ่งเป็น ๔ กลุ่มตามสาระสำคัญดังนี้

กลุ่มที่ ๑ ว่าด้วยธรรมเนียมควรประพฤติในเวลาเข้าหมู่บ้าน เริ่มตั้งแต่การนุ่งห่มเรียบร้อยในขณะที่อยู่ในชุมชน การสำรวจระว่างอิริยาบถ การพูดคุยกันให้อยู่ในลักษณะที่เหมาะสมเมื่ออยู่ในชุมชน

กลุ่มที่ ๒ ว่าด้วยธรรมเนียมในการรับบิณฑบาต เริ่มตั้งแต่อิริยาบถในการรับบิณฑบาต การขบฉันอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย

กลุ่มที่ ๓ ว่าด้วยธรรมเนียมในการแสดงธรรม เริ่มตั้งแต่การแสดงธรรมอย่างถูกต้องกาลเทศะ ไม่แสดงธรรมแก่บุคคลผู้อยู่ในอาการไม่เคารพธรรม

กลุ่มที่ ๔ ว่าด้วยธรรมเนียมในการถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ และบ้วนน้ำลาย
เสขียกัณฑ์แบ่งเป็น ๗ วรรค คือ

๑. ปริมาณทวารวรรค หมวดว่าด้วยการนุ่งห่มเรียบร้อย มี ๑๐ สิกขาบท

^{๑๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า บทนำ (๓๐).

๒. อุชชัคฌิกวรรค	หมวดว่าด้วยการหัวเราะ	มี ๑๐ สิกขาบท
๓. ชัมภตกวรรค	หมวดว่าด้วยการเท้าสะเอว	มี ๑๐ สิกขาบท
๔. สักกัจจวรรค	หมวดว่าด้วยความเอื้อเฟื้อ	มี ๑๐ สิกขาบท
๕. กพพวรรค	หมวดว่าด้วยคำขำ	มี ๑๐ สิกขาบท
๖. สุรสุรวรรค	หมวดว่าด้วยการฉันทังซู้ด ๆ	มี ๑๐ สิกขาบท
๗. ปาทุกาวรรค	หมวดว่าด้วยเชิงเท้า	มี ๑๕ สิกขาบท

ปริมัตถลวรรค ๑๐ สิกขาบท

ภิกษุพึงสำเหนียกว่า จักนุ่งสบง ห่มจีวรให้เรียบร้อยในทุกเวลาและสถานที่ จักสำรวมระวังอิริยาบถคือ การเดิน การนั่ง การเหลียวมอง การนุ่งห่ม ขณะที่เดินและนั่งอยู่ในละแวกบ้าน

อุชชัคฌิกวรรค ๑๐ สิกขาบท

ภิกษุพึงสำเหนียกว่า ในขณะที่เดินทางหรือนั่งอยู่ในละแวกบ้าน จักสำรวมระวังอิริยาบถคือ ไม่หัวเราะ ไม่พูดเสียงดัง ไม่โคลงกาย ไม่แกว่งแขน ไม่โคลงศีรษะ

ชัมภตกวรรค ๑๐ สิกขาบท

ภิกษุพึงสำเหนียกว่า ในขณะที่เดินหรือนั่งอยู่ในละแวกบ้าน จักสำรวมระวังอิริยาบถคือ ไม่เท้าสะเอว ไม่คลุมศีรษะ ไม่กระโหย่ง ไม่นั่งรัดเข่า

พึงสำเหนียกว่า จักรับบิณฑบาตโดยเคารพ จักให้ความสำคัญหมายรู้ในใจขณะที่รับบิณฑบาต จักรับแกลงให้พอเหมาะกับข้าว จักรับข้าวให้เสมอขอบปากบาตร

สักกัจจวรรค ๑๐ สิกขาบท

ภิกษุพึงสำเหนียกในขณะที่ฉันข้าวว่า จักฉันข้าวโดยเคารพ จักให้ความสำคัญในบาตร ขณะฉันข้าว จักฉันข้าวไปตามลำดับ จักฉันข้าวให้พอเหมาะกันกับแกลง จักไม่ฉันขยี้มข้าวลงมาแต่ยอด จักไม่เอาข้าวสุกกลบแกลงหรือกับข้าวเพื่อให้ได้มาก จักไม่ออกปากขอแกลงหรือข้าวสุกมานั้นเองในเมื่อไม่เป็นไข้ จักไม่มองดูบาตรของภิกษุอื่นโดยมุ่งจะตำหนิ จักไม่ทำคำขำใหญ่หนัก จักทำคำขำให้พอดีกับปาก

กพพวรรค ๑๐ สิกขาบท

ภิกษุพึงสำเหนียกว่า ในขณะที่ฉันภัตตาหาร จักไม่อ้าปากรอคำขำ ไม่สอดมือเข้าในปาก ไม่พูดคุยกัน ไม่โยนคำข้าวเข้าปาก ไม่กัดคำข้าว ไม่ทำกระพุ่มแก้มตุ่ย ไม่สัดมือ ไม่โปรยเมล็ดข้าว ไม่แลบลิ้น ไม่ทำเสียงดังจ๊ับ ๆ

สุรสุรวรรค ๑๐ สิกขาบท

ภิกษุพึงสำเหนียกว่า ในขณะที่ฉันภัตตาหาร จักไม่ฉันทำเสียงดังซู้ดๆ ไม่เลียริมฝีปาก ไม่เลียบาตร ไม่เลียมือ ไม่จับภาชนะน้ำดื่มขณะที่มือเปื้อน ไม่เทน้ำล้างบาตรที่มีเมล็ดข้าวลงในบ้าน

พึงสำเหนียกว่า จักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้อยู่ในอากัปกิริยาเหล่านี้ คือ มีร่มในมือ มีไม้พลองในมือ มีศีศตราในมือ มีอาวุธในมือ

ปาทุกาวรรค ๑๕ สิกขาบท

ภิกษุพึงสำเหนียกว่า จักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้อยู่ในอากัปกิริยาเหล่านี้ คือ ผู้สวมเจียงเท้า ผู้สวมรองเท้า ผู้อยู่ในยานพาหนะ ผู้อยู่บนที่นอน ผู้นั่งรัดเข่า ผู้โพกศีรษะ ผู้คลุมศีรษะ ผู้นั่งบนอาสนะ

พึงสำเหนียกว่า จักไม่แสดงธรรมในขณะที่ตัวเองและคนไม่เป็นไข้อยู่ในอากัปกิริยาเหล่านี้ คือ ผู้ฟังนั่งอยู่บนอาสนะสูงกว่าตน ผู้ฟังนั่งอยู่ในขณะที่ตัวเองยืน ผู้ฟังเดินไปข้างหลัง ผู้ฟังเดินอยู่ในทางขณะที่ตัวเองอยู่นอกทาง

พึงสำเหนียกว่า ถ้าไม่เป็นไข้จักไม่ยื่นถ่ายอุจจาระหรือปัสสาวะ จักไม่ถ่ายอุจจาระปัสสาวะ บ้วนขะพะลงในของเจียว จักไม่ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ บ้วนขะพะลงในน้ำ

ภิกษุผู้ละเมิดสิกขาบทเหล่านี้ต้องอาบัติทุกกฏ^{๑๒๓}

สิกขาบทที่มาในนิสสัคคิกัณฑ์ ปาจิตตยิกัณฑ์ ปาฏิเทศนียกัณฑ์ และเสขยิกัณฑ์แต่ละสิกขาบทมีองค์ประกอบที่กำหนดลักษณะเฉพาะของสิกขาบทนั้นๆ ทำให้บทบัญญัติมีความชัดเจนและรัดกุมยิ่งขึ้น เป็นการบ่งบอกว่าเมื่อล่วงละเมิดสิกขาบทนั้นๆ แล้วต้องอาบัติอย่างไร ต้องอาบัติประเภทไหน และมีลักษณะเป็นอย่างไร

อธิกรณสมณะ ประกอบด้วยคำ ๒ คำ คืออธิกรณ แปลว่า เหตุ โทษ เรื่องราว คดี ความ ในที่นี้หมายถึงเรื่องที่เกิดขึ้นในสงฆ์ เป็นสิ่งที่สงฆ์จะต้องดำเนินการ และคำว่า สมณะ แปลว่า การระงับ การทำให้สงบ รวมเป็นอธิกรณสมณะ แปลว่า ธรรมเครื่องระงับอธิกรณ หรือวิธีการเพื่อระงับอธิกรณ

อธิกรณสมณะ มี ๗ ประการ ได้แก่

๑. สัมมุขาวินัย ระงับในที่พร้อมหน้าสงฆ์ พร้อมหน้าบุคคล พร้อมหน้าวัตถุและพร้อมหน้าธรรม

^{๑๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า บทนำ (๓๐-๓๓).

คำว่า พร้อมหน้าสงฆ์ คือ ภิกษุเข้าประชุมครบองค์ประชุมตามที่กำหนดไว้ในแต่ละกรณีคำว่า พร้อมหน้าบุคคล คือ คู่กรณีหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องในเรื่องนั้นอยู่พร้อมกัน คำว่า พร้อมหน้าวัตถุ คือ ยกเรื่องที่เกิดขึ้นนั้นมาวินิจฉัย คำว่าพร้อมหน้าธรรม คือ วินิจฉัยถูกต้องโดยธรรมวินัย

๒. สติวินัย ระวังโดยประกาศสมมติให้ว่าเป็นพระอริยะผู้มีสติสมบูรณ์

คำว่า สติวินัย คือ วิธีระงับอธิกรณ์โดยเอาสติขึ้นเป็นหลัก ในกรณีที่มิใช่ผู้โจทก์พระอรหันต์ด้วยศีลวิบัติ สงฆ์จะสวดประกาศสมมติให้แก่ว่าเป็นผู้เป็นพระอรหันต์นั้นว่า ท่านผู้นี้มีสติสมบูรณ์ เป็นการบอกให้รู้ว่าใครจะโจทก์พระอรหันต์ด้วยอาบัติไม่ได้

๓. อมูพหวินัย ระวังโดยยกประโยชน์ให้ว่าต้องอาบัติในขณะที่เป็นบ้า

คำว่า อมูพหวินัย คือ วิธีระงับอธิกรณ์โดยยกประโยชน์แก่ภิกษุที่หายเป็นบ้าแล้ว ในกรณีที่มิใช่ผู้โจทก์ภิกษุนั้นด้วยอาบัติที่ต้องในขณะที่เป็นบ้า สงฆ์จะสวดประกาศสมมติเพื่อไม่ให้ใคร ๆ โจทก์เธอด้วยอาบัติ

๔. ปฎิญาตกรณะ ระวังตามคำรับของจำเลย

คำว่า ปฎิญาตกรณะ คือ วิธีระงับอธิกรณ์โดยปรับอาบัติตามคำรับสารภาพของจำเลย การแสดงอาบัตินี้ถือว่าเป็นปฎิญาตกรณะเช่นเดียวกัน

๕. เขุขยสีกา ระวังตามเสียงข้างมาก

คำว่า เขุขยสีกา คือ วิธีระงับอธิกรณ์โดยตัดสินตามเสียงข้างมาก สงฆ์จะใช้วิธีการนี้ในกรณีที่บุคคลหลายฝ่ายมีความเห็นไม่ตรงกัน

๖. ตัสสปายิสีกา ระวังโดยการลงโทษแก่ผู้ทำผิด

คำว่า ตัสสปายิสีกา คือ วิธีระงับอธิกรณ์โดยตัดสินลงโทษแก่ผู้กระทำผิดเมื่อสงฆ์พิจารณาตามหลักฐานพยานแล้วเห็นว่ามีความผิดจริง แม้เธอจะไม่รับสารภาพ

๗. ตินวัตถารกะ ระวังโดยการประนีประนอม

คำว่า ตินวัตถารกะ คือ วิธีระงับอธิกรณ์โดยการทั้ง ๒ ฝ่ายประนีประนอมกัน เปรียบเหมือนเอาหม้อกลับไว้ ไม่ต้องชำระสะสางคดีความ วิธีนี้ระงับอธิกรณ์ที่ยุ่งยากอาจจะเป็นอนุวาทธิกรณ์หรืออาปัตตธาธิกรณ์ เช่น กรณีพิพาทกันเองภิกษุชาวเมืองโกสัมพี

อธิกรณสมณะ ๗ ถือว่าเป็นกระบวนการยุติธรรม กระบวนการแก้ไขปัญหาและกระบวนการดำเนินงานกิจการคณะสงฆ์ ที่ต้องดำเนินการให้สงบหรือเสร็จสิ้นเรียบร้อยอย่างเป็นทางการของสงฆ์ ซึ่งแสดงให้เห็นรูปแบบของการมีส่วนร่วมแบบระบอบประชาธิปไตย และเป็นกระบวนการปกครองหรือการบริหารงานของสังคมสงฆ์นับแต่ครั้งพุทธกาลมาถึงปัจจุบัน

วิธีระงับอธิกรณ์ มี ๔ ประการ คือ

๑. วิวาทาธิกรณ์ การเถียงกันเกี่ยวกับพระธรรมวินัยว่า นี่เป็นพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ นี่ไม่ใช่พระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ เป็นต้น วิวาทาธิกรณ์ ระงับด้วย สัมมุขาวินัยและเขภุยยสิกขา

๒. อนุวาทาธิกรณ์ เรื่องการกล่าวหา ใส่ความ โจทย์กันด้วยอาบัติต่าง ๆ เช่น ภิกษุรูปนี้รูปนั้นต้องอาบัตินี้ มีความผิดอย่างนี้ อนุวาทาธิกรณ์ ระงับด้วย สัมมุขาวินัย สติวินัย อมูพหวินัย และคัสสปापियสิกา

๓. อาปัตตาธิกรณ์ เรื่องการต้องอาบัติ การปรับอาบัติ และการแก้ตัวให้พ้นจากอาบัติ อาปัตตาธิกรณ์ ระงับด้วย สัมมุขาวินัย ปฎิญาตกรรมะ และติณวัตถารกะ

๔. กิจจาธิกรณ์ กิจธุระต่าง ๆ ที่สงฆ์จะต้องทำ เช่น การสวดปาติโมกข์ การอุปสมบท กิจจาธิกรณ์ ระงับด้วย สัมมุขาวินัย

ลำดับเนื้อหาของปาราชิก สังฆาทิเสส อนิยต นิสสัคคีย์ ปาจิตตีย์ และปาฎิเทศนียะดังกล่าวมาดำเนินไปในลักษณะเดียวกัน คือ

๑. ต้นบัญญัติ เล่าเรื่องภิกษุผู้เป็นอาทิกัมมิกะ คือ ผู้ประพฤดิเสียหายในกรณีนั้น ๆ เป็นรายแรกที่พระพุทธเจ้าอ้างถึงเพื่อบัญญัติสิกขาบท

๒. พระบัญญัติ คือ สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเป็นข้อห้ามมิให้ภิกษุล่วงละเมิด มีบทกำหนดโทษหรือปรับอาบัติผู้ล่วงละเมิด ถ้าเป็นการบัญญัติสิกขาบทในครั้งแรกเรียกว่า มูลบัญญัติ ถ้ามีการบัญญัติเพิ่มเติมข้อความให้กับสิกขาบทนั้น เพื่อความรอบคอบรัดกุม สิกขาบทที่ทรงบัญญัติเพิ่มเติมนี้เรียกว่า อนุบัญญัติ

พระวินัยที่ทรงบัญญัติไว้แล้วก็จะไม่มีการปรับเปลี่ยนหรือแก้ไข ยกเว้นไว้แต่บางกรณี เช่น เมื่อบ้านเมืองเกิดทุกภิกขภัย ประชาชนเดือดร้อนพระภิกษุก็ต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นนั้น หรือแม้แต่ประเทศที่ภิกษุเข้าไปเผยแผ่หรืออาศัยอยู่ในดินนั้น ๆ ก็ต้องคล้อยตามระบอบการปกครองของฝ่ายอาณาจักรในทีนั้น ดังมีพระพุทธพจน์ที่ตรัสสนับสนุนไว้ว่า “อนุชานิมิ ภิกขเว ราชุนิ อนุตตุตติ แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้คล้อยตามพระราชา”^{๑๒๔} อย่างไรก็ตามวินัยที่เป็นหลักใหญ่โดยส่วนมากจะไม่มีการปรับเปลี่ยนแก้ไข ให้คล้อยตามโลกหรือตามสถานการณ์บ้านเมือง คือให้ถือประพฤติดังที่ได้ทรงบัญญัติไว้ให้ถูกต้อง แต่พระวินัยที่เป็นสิกขาบทเล็กน้อยที่พอจะปรับได้ก็ต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะสงฆ์เสียก่อน ถ้าจะมีการปรับเปลี่ยนก็มีเหตุและผลที่สมควรปรับเปลี่ยน และก็ต้องขึ้นอยู่กับสงฆ์เป็นหลัก

^{๑๒๔} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๕), หน้า ๗๑.

เรื่องของศีลทางด้านสังคัมซึ่งอยู่ในฝ่ายของวินัย ย่อมครอบคลุมเรื่องการจัดระเบียบชีวิตด้านนอกทั้งหมด เท่าที่จะช่วยทำสภาพความเป็นอยู่โดยทั่วไป รวมถึงกิจกรรมทั้งหลายของหมู่ชน ความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและสภาพแวดล้อมที่ควรจัดได้ ให้มีสถานะที่เกื้อกูลแก่ความเจริญงอกงามของชีวิตด้านใน และสอดคล้องกับชีวิตด้านในที่เจริญงอกงาม เพื่อจะสะท้อนผลดีงามออกมาแก่ชีวิตด้านนอก คือเหมาะแก่การที่ทุกๆ คนจะพากันปฏิบัติตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา โดยเฉพาะจะได้ฝึกจิตและปัญญาให้เจริญ เพื่อจะให้ชีวิตมีความสุขอย่างแท้จริง

ศีลระดับวินัยที่บัญญัติวางไว้แล้วอย่างครบถ้วน สำหรับเป็นแบบแผนแห่งความเป็นอยู่ หรือเป็นระบบชีวิตด้านนอกทั้งหมดของชุมชนของสังฆะในทางพระพุทธศาสนา มีแบบอย่างที่เด่นชัดอันเป็นวินัยของสงฆ์ ผู้ที่ได้ศึกษาและสังเกตจะเห็นว่า วินัยบัญญัติของสงฆ์มิใช่ศีลในความหมายแคบๆ อย่างที่เข้าใจกัน แต่ครอบคลุมเรื่องเกี่ยวกับความเป็นอยู่ทั่วไป ที่เรียกว่าชีวิตด้านนอกของภิกษุสงฆ์ เริ่มตั้งแต่กำหนดคุณสมบัติ สิทธิ หน้าที่ และวิธีการรับสมาชิกใหม่เข้าสู่ชุมชนคือสงฆ์ การดูแลฝึกอบรมสมาชิกใหม่ การแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ทำกิจการของสงฆ์พร้อมด้วยคุณสมบัติและหน้าที่ กำหนดระเบียบเกี่ยวกับการแสวงหา จัดทำ เก็บรักษา แบ่งสรรปัจจัย ๔ ในประเภทต่าง ๆ เช่น สิ่งของ อาหาร ระเบียบการรับและจัดแบ่งส่วนอาหาร การทำจีวรและข้อปฏิบัติเกี่ยวกับจีวร ประเภทของยา การปฏิบัติต่อกิษุอาพาธ ข้อปฏิบัติของคนไข้และผู้รักษาพยาบาลไข้ การจัดสรรที่อยู่อาศัย ข้อปฏิบัติของผู้อยู่อาศัย ระเบียบการก่อสร้างที่อยู่อาศัย การดำเนินงานและรับผิดชอบในการก่อสร้าง การจัดฝังที่อยู่อาศัยของชุมชนสงฆ์คือวัด ฟังมีอาคารหรือสิ่งก่อสร้างอย่างใดบ้าง ระเบียบวิธีดำเนินการประชุม การโจทย์หรือฟ้องคดี ข้อปฏิบัติของโจทย์ จำเลยและผู้วินิจฉัยคดี วิธีดำเนินคดีและตัดสินคดี การลงโทษแบบต่าง ๆ กล่าวโดยสังเขป วินัยก็คือ ระบบแบบแผนทั้งหมดสำหรับชนหมู่หนึ่ง ที่จะให้หมู่นั้นนั้นตั้งอยู่ได้ด้วยดี สามารถมีชีวิตอยู่ตามหลักการของตน และสามารถปฏิบัติกิจกรรมดำเนินการต่างๆ เพื่อเข้าถึงจุดหมายของตน เมื่อกล่าวถึงวินัยในวงกว้างมีความหมายครอบคลุมระบบแบบแผนเกี่ยวกับการปกครอง การบริหาร การศาล นิติบัญญัติ การเศรษฐกิจ การศึกษาของสังฆะทั้งหมด ในทางพระพุทธศาสนา วินัยจึงเป็นพื้นฐานที่รองรับไว้ซึ่งระบบชีวิตทั้งหมดที่เป็นแบบของชาวพุทธ และเป็นที่ยำอาวยโอกาสให้การปฏิบัติตามหลักการของพระพุทธศาสนาดำเนินไปได้ด้วยดี วินัยของภิกษุสงฆ์ก็เป็นเครื่องช่วยให้สงฆ์เป็นแหล่งที่บุคคลผู้เป็นสมาชิก คือภิกษุสามารถเจริญงอกงามได้รับประโยชน์ที่พึงจะได้จากพระพุทธศาสนา เมื่อวินัยยังอยู่ สงฆ์ก็ยังคงอยู่ เมื่อสงฆ์ยังอยู่ ประโยชน์ที่พึงได้จากระบบชีวิตแบบพุทธก็จะยังคงอยู่ โดยเหตุผลอันนี้ ความเคารพสงฆ์ การถือสงฆ์และกิจของสงฆ์เป็นใหญ่ ความรับผิดชอบต่อความมั่นคงและประโยชน์สุขของสงฆ์ จึงเป็นเจตนารมณ์ของศีล (ระดับวินัย)

เมื่อทราบถึงศีลระดับวินัยแล้ว ก็จะทำให้รู้จักแยกได้ระหว่างศีลที่เป็นธรรม กับศีลระดับวินัย ศีลที่เป็นธรรมก็รวมอยู่ในคำว่าธรรม ส่วนศีลระดับวินัยเรียกว่าวินัย แล้วก็จะเข้าใจถึงเหตุเดิมที่เรียกพระพุทธศาสนาทั้งหมดว่า ธรรมวินัย และเหตุใดธรรมและวินัยจึงเป็นส่วนประกอบทั้งหมดของพระพุทธศาสนา โดยรวมความหมายของธรรมวินัยได้ ๒ ประเภท ดังนี้

ก. การฝึกให้มีความประพฤติและความเป็นอยู่อย่างมีระเบียบแบบแผน หรือการบังคับควบคุมคนให้อยู่ในกฎเกณฑ์ รวมทั้งการใช้ระเบียบแบบแผนต่าง ๆ เป็นเครื่องจัดระเบียบความประพฤติ ความเป็นอยู่ของคนและกิจการของหมู่ชน

ข. ระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์ ข้อบังคับต่างๆ ที่วางไว้เป็นหลักหรือเป็นมาตรฐานสำหรับใช้ฝึกคน หรือใช้บังคับควบคุมคน ตลอดจนเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบความประพฤติ ความเป็นอยู่ของคนและกิจการของหมู่ชนให้เรียบร้อยดีงาม^{๑๒๕}

ในหลักของวินัยของสงฆ์จะมีความชัดเจนและหนักแน่นก็ต่อเมื่อนำมาสัมพันธ์เชื่อมต่อกับธรรม ในหลักของธรรมเป็นส่วนเนื้อหาและหลักการของความประพฤติและความเป็นอยู่แบบพุทธ วินัยเป็นภาคปฏิบัติ ที่นำเอาเนื้อหาและหลักการนั้น ไปจัดสรรให้ความประพฤติและความเป็นอยู่แบบพุทธเกิดเป็นรูปธรรม และสามารถแผ่ขยายกว้างขวางออกไปในสังคมมนุษย์ อีกทั้งวินัยยังเป็นเครื่องมือของธรรม สำหรับจัดสรรสังคมสังฆะให้เป็นไปตามหลักการและความมุ่งหมายของธรรม หรือเป็นเครื่องมือสำหรับจัดระบบชีวิตแบบพุทธให้เป็นจริงขึ้นมา เพราะธรรมมุ่งเนื้อหาและเน้นที่ตัวของบุคคล ส่วนวินัยมุ่งที่รูปแบบและเน้นที่ระบบเป็นสำคัญ

สาระสำคัญที่เป็นแกนกลางแห่งเจตนารมณ์ทางสังคมของวินัย โดยเฉพาะศีลที่เป็นระดับวินัย ก็คือ ความเคารพในสงฆ์ การถือสงฆ์และกิจของสงฆ์เป็นใหญ่ การถือความเจริญมั่นคงของสงฆ์หรือประโยชน์สุขของส่วนรวมเป็นสำคัญ และการมีความรับผิดชอบอย่างสูงต่อสงฆ์และประโยชน์สุขของสงฆ์ เจตนารมณ์นี้พระพุทธองค์และพระอรหันต์ทั้งหลายได้ประพฤติปฏิบัติมาเป็นแบบอย่างไว้แล้ว ความเคารพในสงฆ์มีความหมายเนื่องอยู่ด้วยกันกับความเคารพในธรรมและความเคารพในวินัย หรือความเคารพในธรรมวินัย เพราะการรับผิดชอบต่อสงฆ์และปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขแห่งสงฆ์ ก็คือการปฏิบัติที่ชอบด้วยธรรมและเป็นไปตามวินัย การมีความรับผิดชอบต่อสงฆ์และประโยชน์สุขของสงฆ์ ก็มีส่วนที่จะเอื้อกับการปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขของพหูชน เพราะสงฆ์หมายรวมไปถึงส่วนรวมและสงฆ์ได้บังเกิดขึ้นก็เพื่อประโยชน์ของพหูชน^{๑๒๖}

^{๑๒๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับขยายความ, หน้า ๔๔๘-๔๕๐.

^{๑๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔๔.

๓.๔.๔ การควบคุมทางสังคม

การควบคุมทางสังคม เป็นกฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับหรือวัฒนธรรมทางสังคมที่มุ่งหมายให้สมาชิกของสังคมยอมรับและปฏิบัติตาม ซึ่งเป็นบรรทัดฐานทางสังคมในการจัดเวลาสมาชิกภายในกลุ่มสังคมนั้นๆ อีกทั้งยังเป็นมารยาทของสังคมที่ควบคุมกลุ่มสมาชิกให้มีการปฏิบัติเป็นไปในแบบแผนเดียวกัน เมื่อมารวมกันอยู่ในสังคมที่มีวัฒนธรรมเดียวกัน

การอยู่ร่วมกันของคนหมู่มากในทุกกลุ่มสังคม ย่อมมีกฎเกณฑ์หรือพันธสัญญา ระหว่างบุคคลต่อบุคคลหรือบุคคลและกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกที่อยู่ในสังคมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย เคารพซึ่งกันและกัน ความผาสุกของสังคม ข้อกำหนดเหล่านี้อาจมาจากความต้องการของบุคคลภายในกลุ่มหรือมาจากกฎเกณฑ์ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ที่บุคคลในกลุ่มมีความศรัทธาว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม นำมาเป็นบทบัญญัติให้สมาชิกปฏิบัติตาม กลุ่มสังคมนั้นจะเป็นอีกกลุ่มสังคมหนึ่งที่มีกฎเกณฑ์หรือขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่ม เป็นข้อกำหนดให้สมาชิกภายในกลุ่มปฏิบัติตาม เพื่อให้บุคคลที่เป็นสมาชิก มีการประพฤติปฏิบัติตนเป็นไปในแบบแผนเดียวกัน และถือเป็นบรรทัดฐานทางสังคมในการควบคุมสมาชิกให้อยู่ในกรอบของวัฒนธรรมเดียวกัน ลักษณะการควบคุมทางสังคมของสังคมนั้นจะมีรูปแบบเป็นของเฉพาะกลุ่มที่ไม่มีในสังคมกลุ่มอื่น รูปแบบและวิธีการนี้ยังขยายวงกว้างไปยังสมาชิกที่ไม่ใช่บรรพชนิต(นักบวช) ที่ได้นำวัฒนธรรมการแสดงความเคารพต่อกันของบุคคลไปปฏิบัติในกลุ่มของชาวบ้าน(คฤหัสถ์) ทำให้การควบคุมทางสังคมของชาวพุทธทั้ง ๔ บริษัทมีรูปแบบที่เหมือนกัน และมีการปฏิบัติที่ได้รับวัฒนธรรมไปจากสังคมนั้น

ในสังคมของสังคมนั้นรวมไปถึงภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ที่เป็นพุทธบริษัท ในทางพระพุทธศาสนา การอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความเชื่ออย่างเดียวกันย่อมมีระเบียบ กฎข้อปฏิบัติที่เหมือนกันด้วย เพราะเหตุแห่งการอยู่ร่วมกันจึงมีการแสดงความเคารพกันตามความรู้ความสามารถ ในทางพระพุทธศาสนาการกราบไหว้เป็นการแสดงความเคารพ และถือเป็นแบบแห่งการควบคุมกันทางสังคมอีกทางหนึ่ง ในวงพุทธบริษัทเป็นที่ทราบกันดีว่า คฤหัสถ์กราบไหว้แสดงความเคารพแก่พระภิกษุสงฆ์ ในส่วนหมู่พระภิกษุสงฆ์ก็แสดงความเคารพกันตามลำดับความอาวุโสโดยพรรษา การแสดงความเคารพกันตามความหมายของพระพุทธศาสนาอย่างนี้ มิใช่เป็นเรื่องแสดงความสูงต่ำ ไม่ว่าจะในด้านเกียรติยศอำนาจภายนอกหรือคุณธรรมภายใน ซึ่งภายนอกเป็นรูปธรรมสามารถมองเห็นได้ง่ายกว่าคือประจักษ์ด้วยสายตาที่มองเห็นกัน ส่วนในด้านคุณธรรมที่อยู่ภายในถึงแม้คฤหัสถ์จะเป็นพระอรหันต์ชั้นสูงในทางพระพุทธศาสนาเพียงใด ก็ยังต้องกราบไหว้พระภิกษุที่ยังเป็นปุถุชนอยู่ ส่วนในหมู่พระสงฆ์ พระภิกษุผู้เป็นอรหันต์ชั้นสูงสุดคือ เป็นพระอรหันต์แต่ก่อนพรรษากว่า ก็ต้องแสดงความเคารพต่อพระภิกษุปุถุชนผู้แก่พรรษากว่า ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการแสดงความเคารพหรือการกราบไหว้เป็นอย่างนี้ โดยมี

ไว้เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม การอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกของสงฆ์หรือสังคม ความเรียบร้อยดีงามของสงฆ์หรือการอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกของสังคมนั้น รวมอยู่ในคำว่าธรรมหรือเป็นธรรมอย่างหนึ่ง เพราะเป็นการควบคุมคณะบุคคลที่อยู่ในสังคมให้มีความเป็นอยู่ที่ดีงาม ง่ายต่อการปกครองและเป็นแบบแผนของการประพฤติปฏิบัติของสังคม

การเคารพโดยการกราบไหว้

การควบคุมกันทางสังคมของสังฆะใช้ระบบการกราบไหว้เป็นธรรมเนียม หรือเป็นการปฏิบัติเพื่อเชิดชูธรรม หรือเป็นการปฏิบัติด้วยความเคารพธรรม การทำความเคารพโดยมีความเข้าใจเช่นนี้ เป็นการบำเพ็ญความดีของผู้ที่แสดงความเคารพ คือเป็นความดีของผู้เคารพเองที่ได้กระทำเช่นนั้น พระอริยบุคคลทั้งหลายโดยเฉพาะพระอรหันต์ ไม่มีความยึดติดถือมั่นในเรื่องตัวตน ที่จะเป็เหตุให้ถือเอาการกราบไหว้นั้นมาเป็นเครื่องวัดว่าสูงต่ำ หรือเป็นเครื่องสำหรับยกย่องถือตัว ท่านจึงปฏิบัติไปตามหลักที่วางไว้โดยชอบธรรม ตั้งจิตมุ่งเพื่อความเรียบร้อยดีงามของสงฆ์หรือของสังคม เพื่อเชิดชูธรรม เคารพธรรม เคารพวินัย ตลอดจนเพื่ออนุเคราะห์บุคคลที่ท่านกราบไหว้ หากผู้นั้นคืออภิมุขธรรม แต่ยังมีคุณความดีอยู่ ก็จะเป็นเครื่องเตือนสติตนให้สังวรระวังพยายามประพฤติปฏิบัติให้ดีงาม และเร่งชวนชวนฝึกอบรมตนให้บรรลุดุธรรมที่สูงขึ้นไป หากพระอริยบุคคลจะงดเว้นไม่กราบไหว้ ไม่แสดงความเคารพใครในกรณีใด ท่านก็จะกระทำด้วยเหตุผลที่มุ่งเพื่อประโยชน์แก่คนผู้นั้น หรือเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมบางอย่าง

การเคารพตามอายุสมาชิกภาพ

การควบคุมทางสังคมของสงฆ์อีกประการหนึ่งก็คือ การเคารพตามอายุสมาชิกภาพ คือการกำหนดเอาอายุสมาชิกภาพเป็นหลักในการแสดงความเคารพกันเช่นนี้ เป็นวิธีที่เหมาะสม สะดวกและได้ผลจริงในทางปฏิบัติ สอดตามวัตถุประสงค์ประสงค์ที่ทรงมุ่งให้สังฆะเป็นชุมชนแบบอย่าง ซึ่งไม่มีการถือชาติชั้นวรรณะ ทางเลือกอีกอย่างหนึ่งในเรื่องนี้คือ กำหนดเอาภูมิธรรมที่ได้บรรลุเป็นหลัก แต่ทางเลือกนี้จะก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวายเป็นอันมาก และจะไม่สำเร็จผลแท้จริงเพราะเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น ยากที่จะพิสูจน์ว่าใครจริงใครเท็จ และผู้บรรลุเองก็ข่อมไม่เที่ยวอวดอ้าง ทางเลือกนี้ก็มีภิกษุบางท่านเสนอแต่พระพุทธรองค์ไม่ทรงยอมรับ หลักการที่พระพุทธรองค์ทรงวางไว้ในเรื่องนี้นับว่าเป็นข้อที่น่าศึกษา ในขณะที่เดียวกันความสัมพันธ์ทางสังคมภายนอก ให้ถือเอาอายุสมาชิกภาพเป็นหลักกำหนด แต่ทางด้านการศึกษาฝึกอบรมเพื่อเข้าถึงจุดหมายสูงสุด อันเป็นด้านในและเป็นสาระสำคัญของพระพุทธรศาสนา กลับถือเอาคุณธรรมเป็นอุดมคติและเป็นสาระแห่งการเคารพที่แท้ นับว่าเป็นหลักการแบบคู่กันกัน คู่คุมกัน และคู่จุดนำซึ่งกันและกัน ระหว่างระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของสังฆะกับระบบการฝึกฝนคุณธรรมในจิตใจ

ระหว่างชีวิตในทางปฏิบัติกับชีวิตด้านในที่เป็นอุดมคติ หรือระหว่างวินัยกับธรรมนั่นเอง พระภิกษุ ที่ได้รับความเคารพตามบทบัญญัติทางวินัยหรือตามระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคม ย่อมต้องรู้ ตระหนักตามหลักการแห่งธรรมว่า สิ่งที่จะทำให้ตนเป็นผู้ควรแก่การเคารพกราบไหว้จริงสมกับ ภาวะหรือฐานะก็คือ ภูมิธรรมภายในที่ได้บรรลุ หรือความประพฤติปฏิบัติชอบ ซึ่งจะต้อง ฝึกอบรมให้เกิดขึ้นในตน^{๑๒๗}

ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ในธรรมบทว่า “คนไม่ใช่เป็นเถระ เพียงเพราะมีผมหงอก วย ของเขาจะแก่หง่อม ก็เรียกว่าแก่เปล่า ส่วนผู้ใดมีศีลจะ ธรรม อหิงสา ความควบคุมและฝึกตน ผู้นั้น แหละเป็นปราชญ์คายนลทินแล้วเรียกได้ว่าเป็นเถระ”^{๑๒๘}

ในการควบคุมทางสังคมของสังฆะนั้น มีกระบวนการที่เป็นหลักอยู่มากมายทั้งในพระ วินัยและระเบียบแบบแผนที่ยึดถือมาจากเดิม ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่เป็นพุทธานุญาตจากพระพุทธองค์ ได้ทรงกำหนดขึ้นมา ในหลักธรรมที่มาในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงเถระธรรม ๑๐ ประการ เพื่อ เป็นเครื่องยืนยันถึงการเคารพให้เกียรติต่อกันระหว่างพระภิกษุด้วยกัน ซึ่งประกอบด้วย ดังนี้

- ๑) เป็นผู้ใหญ่ บวชนาน รู้เห็นกิจการ ทรงจำเรื่องราวไว้ได้มาก
- ๒) มีศีล เกรงครัดในสิกขาบททั้งหลาย
- ๓) เป็นพหูสูตรทรงความรู้
- ๔) ทรงปาติโมกข์ รู้หลักแห่งวินัย แคล่วคล่อง ชำนิชำนาญสามารถวินิจฉัยได้ด้วยดี
- ๕) ฉลาดในการระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้น
- ๖) เป็นผู้ใคร่ธรรม รักความรู้ รักความจริง รู้จักรับฟังและรู้จักพูด ทำให้เป็นที่ชื่นชม สนิทสนมสบายใจ นำเข้าไปปรึกษาสนทนาและขอศึกษา ยินดีปริดาใน หลักธรรมหลักวินัยที่ยิ่ง ๆ ขึ้นไป
- ๗) เป็นผู้สันโดษด้วยปัจจัยสี่ตามมีตามได้
- ๘) จะไปจะมีอาการกริยาน่าเลื่อมใส แม้เข้าไปในละแวกบ้านก็สำรวมเป็นอันดี
- ๙) คล่องแคล่วในฉาน ๔ ที่เป็นเครื่องอยู่สุขสบายในปัจจุบัน
- ๑๐) บรรลุเจโตวิมุตติปัญญาวิมุตติ สิ้นอาสวะ^{๑๒๙}

^{๑๒๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับขยายความ, หน้า ๔๕๔.

^{๑๒๘} คุราลละเอียดยุทธใน พ.ร. (ไทย) ๒๕/๒๖๐-๒๖๑/๑๑๓.

^{๑๒๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๓๖.

๓.๔.๕ การขัดเกลาทางสังคม

การฝึกหัดหรืออบรมเป็นการสร้างระเบียบวินัยให้กับสมาชิกภายในกลุ่มให้มีความประพฤติที่เหมือนกันหรือใกล้เคียงกัน เพราะพฤติกรรมพื้นฐานของบุคคลที่มาจากหลายกลุ่มชนชั้นไม่เหมือนกัน บางคนได้รับการศึกษามาดี บางคนขาดการศึกษาอบรม เมื่อมาอยู่ภายใต้สังคมที่มีกฎระเบียบ แบบแผนการดำรงชีพ ต้องประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน สังคมของสังฆะเป็นองค์กรที่อยู่ได้ด้วยความเลื่อมใสศรัทธาของทั้งสองฝ่าย คือฝ่ายบรรพชิต(ภิกษุสงฆ์) และฝ่ายคฤหัสถ์(ชาวบ้าน) ที่ต้องให้ความช่วยเหลืออุปถัมภ์ ฝ่ายภิกษุสงฆ์เมื่อชาวบ้านให้ความอุปถัมภ์ภิกษุทั้งหลายต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของกลุ่มให้ถูกต้องและสมบูรณ์ เพื่อเป็นการตอบแทนคุณความดีที่ชาวบ้านอุปถัมภ์ปัจจัย ๔ หรือเป็นการกระทำประโยชน์ของคนอื่นให้เกิดขึ้น ดังนั้นแล้วภิกษุสงฆ์ที่เป็นสมาชิกในองค์กรสังฆะจำเป็นต้องฝึกหัดอบรมตนเองให้มีความรู้ การประพฤติปฏิบัติที่ดีงามเป็นแบบอย่างแห่งสังคมต้นแบบ โดยอาศัยพระวินัย(บทบัญญัติ)เป็นกรอบของการฝึกหัดอบรมสมาชิกภายในกลุ่มให้มีศีล(ข้อวัตร)และกิริยามารยาทที่ดีงาม

การขัดเกลาทางสังคมของกลุ่มสังฆะ เป็นการสร้างความสำนึกในการรักษาศีลหรือปฏิบัติตามศีล แยกออกเป็น ๒ ด้านคือ การฝึกหัดขัดเกลาตนเอง (เพื่อความก้าวหน้าในคุณธรรมที่ยิ่งขึ้นไป) และการคำนึงถึงประโยชน์ของผู้อื่นหรือของสังคม โดยเฉพาะในวินัยของสงฆ์ ท่านเน้นความสำนึกอย่างนี้ไว้หนักแน่น ความสำนึกอย่างแรกคือการฝึกหัดขัดเกลาตนเอง เป็นการฝึกหัดให้ตนเองมีระเบียบวินัย ความอดทนอดกลั้นต่อสิ่งต่าง ๆ ที่มากระทบทางประสาทสัมผัสทั้ง ๖ เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้อัสวะเข้ามาครอบงำและกระทำในสิ่งที่เป็นอกุศล (ความชั่วทั้งหลาย) ซึ่งการขัดเกลาตนเองเป็นไปเพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเองก่อน แล้วนำศักยภาพที่ตนเองฝึกหัดขัดเกลามาคิดแล้ว ไปเผยแผ่ให้กับคนทั่วไป

การขัดเกลาเพื่อการคำนึงถึงประโยชน์สุขของส่วนรวมหรือของผู้อื่น เป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างสังฆะที่พระภิกษุสงฆ์อาศัยอยู่ และเป็นการสร้างสภาพแวดล้อมให้เป็นกัลยาณมิตร โดยอาศัยข้อปฏิบัติมาเป็นแบบแผนของการขัดเกลา อย่างเช่น กรณีมีพระภิกษุกระทำการไม่ดีไม่งามขึ้น พระพุทธองค์ทรงประชุมสงฆ์ สอบสวนผู้กระทำการได้ความจริงแล้ว ทรงชี้โทษของการกระทำนั้นว่า ไม่เป็นไปเพื่อปสาทะคือความเลื่อมใสแก่คนที่ยังไม่เลื่อมใส หรือเพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นของผู้เลื่อมใสอยู่แล้ว มิแต่จะทำให้เกิดความไม่เลื่อมใสแก่คนที่ยังไม่เลื่อมใส และทำให้ผู้ที่เลื่อมใสอยู่แล้วบางพวกกลายเป็นอย่างอื่นไป แล้วตรัสแถลงประโยชน์ที่มุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ประสงค์ในการบัญญัติสิกขาบท เสร็จแล้วจึงทรงบัญญัติสิกขาบทข้อนั้นขึ้นไว้ข้อความที่ว่าไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส นั้น แสดงความคำนึงถึงประโยชน์สุขของส่วนรวมและของผู้อื่น ประโยชน์สุขของส่วนรวมอย่างแรกก็คือ ความดำรงอยู่ด้วยดีของ

ชุมชนที่เรียกว่าสังฆะหรือของพระศาสนา เพราะความมั่นคงของสงฆ์และของพระศาสนาต้องอาศัยศรัทธาของประชาชน ประโยชน์สุขสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือประโยชน์สุขของประชาชนหรือชาวบ้านผู้เลื่อมใสและจะเลื่อมใสต่อไป

ปสาทะคือ ความเลื่อมใส ความส่องใส หรือความโปร่งสบายของจิตใจเป็นคุณธรรมสำคัญอย่างหนึ่ง เป็นสิ่งเกื้อกูลแก่จิตใจ เป็นปัจจัยแห่งความสุข ช่วยให้เกิดสมาธิและเอื้ออำนวยแก่การใช้ปัญญาทำให้พร้อมที่จะเข้าใจเรื่องที่พินิจพิจารณา เมื่อพระพุทธองค์ทรงเทศนาอริยสังคัลครั้ง พระองค์ทรงค่อย ๆ สอนเตรียมพื้นจิตใจและปัญญาของผู้ฟังให้พร้อมขึ้นไปทีละขั้นจนผู้นั้นมีจิตที่คล่องสบาย นุ่มนวล ปลอดจากนิเวศน์ เบิกบานส่องใส คือมีปสาทะแล้วจึงทรงแสดงอริยสังค ๔ การที่พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งประพฤติดีงาม ตั้งอยู่ในศีล จึงมิใช่เพื่อมุ่งประโยชน์ที่พึงมีมาแก่ตนจากความเลื่อมใสของชาวบ้าน ซึ่งจะเป็นการปฏิบัติผิดพลาดอย่างเต็มที่ แต่ต้องมุ่งเพื่อประโยชน์สุขของสงฆ์และของชาวบ้านที่สัมพันธ์เกี่ยวข้อง สำหรับภิกษุปุถุชน การปฏิบัติเพื่อสงฆ์และเพื่อประชาชน ยังต้องคำนึงควบคู่ไปกับการฝึกหัดขัดเกลาตนเอง แต่สำหรับพระอรหันต์ โดยเฉพาะพระอรหันต์ ซึ่งหมดกิจที่จะต้องฝึกตนในด้านศีล และหมดกิเลสโดยสิ้นเชิงแล้ว การรักษาศีลหรือปฏิบัติตามพระวินัยก็มีแต่การกระทำเท่านั้น และเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของสงฆ์และประชาชนด้านเดียว ซึ่งจะเข้ากับคติที่เป็นหลักใหญ่แห่งการดำเนินชีวิตและการบำเพ็ญกิจของพระพุทธเจ้าและพุทธสาวกที่ว่า ปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขของพหูชน เพื่อเอื้ออนุเคราะห์แก่โลกและคติแห่งการมีจิตเอื้อเอ็นดูแก่ชุมชนที่จะเกิดมาภายหลัง เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีงามของอนุชนหรืออย่างน้อยก็เพื่อเชิดชูความดีงามไว้ในโลก เป็นการเคารพธรรม เคารพวินัย นั้นเอง

การรักษาศีล ข้อวัตร ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีการบางอย่างซึ่งกระทำด้วยความเข้าใจ มุ่งหมายเพื่อความเรียบร้อยดีงามเป็นแบบอย่างอันดี เป็นเครื่องประสานหมู่ชนและเชิดชูธรรม หากทำเท่าที่จำเป็นพอแก่เหตุผลและความมุ่งหมายที่ดีงามนั้น มิใช่อำพรางตนเอง มิใช่ข้อที่พึงคว่นติเตียน การประพฤติในเรื่องศีล ข้อวัตร ข้อปฏิบัติ ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีการ แบบแผน ระบบระเบียบต่าง ๆ ที่ผิดพลาดก็คือ การถือโดยมงายสักแต่ทำตาม ๆ กันมาอย่างไม่เข้าใจความมุ่งหมาย ไม่เห็นเหตุผลจนหลงไปว่าจะถึงซึ่งความบริสุทธิ์ จะบรรลุจุดหมายสุดท้ายเพียงด้วยศีลและวัตรเหล่านี้ เป็นเหตุให้ขยายรูปแบบแปลกประหลาดพิสดารออกไปเป็นข้อปฏิบัตินอกแนวทางของพระพุทธศาสนา หรือรักษาศีลบำเพ็ญระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ โดยมีต้นหาทิลุเอบแฝง อยากได้ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข สวรรค์ เป็นผลตอบแทน มุ่งหวังจะได้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ จนปิดบังความมุ่งหมายที่แท้จริง และปิดกั้นไม่ให้เข้าถึงจุดหมายของการปฏิบัติธรรม หรือรักษาศีลบำเพ็ญวัตรทำตามระเบียบแบบแผนพิธีอย่างอัสถุบุรุษ คือเกิดความมัวเมาลุ่มหลงตนเอง ยกเอาคุณความดีเหล่านี้ขึ้นมาเป็นข้อเปรียบเทียบ เพื่อยกตนข่มผู้อื่น

พระอริยบุคคลรักษาศีลประพฤติปฏิบัติอยู่ในเหตุผลอย่างเคร่งครัด การอ้างว่าตนหมดกิเลสแล้ว ไม่จำเป็นต้องรักษาศีลขบถข้อนั้นข้อนี้ หรือจะทำอย่างนั้นอย่างนี้ก็ได้ เพราะจิตไม่ยินดียินดีรายดังนี้ เป็นต้น ย่อมมิใช่ลักษณะของอริยชน ความจริงมิใช่แต่ศีลเท่านั้นข้อวัตรต่าง ๆ เช่น รุกขงค์ ซึ่งมีใช้สิ่งจำเป็นแก่ตัวท่านและมีใช้ข้อบังคับในวินัย พระอรหันต์บางท่านก็ปฏิบัติโดยสม่ำเสมอ เพื่อเป็นทิวาธรรมสุขวิหารส่วนตน และหวังจะอนุเคราะห์ชนรุ่นหลังให้ได้มีแบบอย่างที่ดีงาม จึงควรระลึกไว้ด้วยว่า ในการพิจารณาเรื่องศีลทัณฑ์ปราสาท ไม่เพียงลืมนองเหตุผลและความมุ่งหมายที่เกี่ยวกับความดีงามและประโยชน์สุขของหมู่ชน

ผู้รักษาศีลประพฤติตามพระวินัย ควรเข้าใจวัตถุประสงค์คือประโยชน์ที่มุ่งหมายของพระวินัยเป็นข้อขัดเกลาให้บุคคลที่อยู่ในสังคมของสังฆะ ได้รู้และปฏิบัติให้เป็นแบบแผนเดียวกัน ซึ่งเป็นข้อที่พระพุทธองค์ทรงแสดงก่อนบัญญัติสิกขาบทแต่ละข้อ ซึ่งมีอยู่ ๑๐ ประการ คือ

๑. เพื่อความดีงามที่เป็นไปโดยความเห็นชอบร่วมกันของสงฆ์
๒. เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์
๓. เพื่อการปราบคนหน้าด้านไม่รู้จักอาย
๔. เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม
๕. เพื่อปิดกั้นความเสื่อมเสีย ความทุกข์ความเดือดร้อนที่จะมีในปัจจุบัน
๖. เพื่อบำบัดความเสื่อมเสีย ความทุกข์ความเดือดร้อนที่จะมีในภายหลัง
๗. เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส
๘. เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่เลื่อมใสอยู่แล้ว
๙. เพื่อความดำรงมั่นแห่งสัตถธรรม
๑๐. เพื่อส่งเสริมความเป็นระเบียบเรียบร้อย สนับสนุนวินัยให้หนักแน่น^{๑๑๑}

พระพุทธองค์ทรงแสดงวัตถุประสงค์ของการบัญญัติสิกขาบท ไว้นอกเหนือข้างต้น โดยเพิ่มแยกออกจากนี้ อีก ๑๐ ประการ ทั้งนี้ก็เป็นหลักในการขัดเกลาให้บุคคลากรภายในสังฆะได้ประพฤติปฏิบัติ ดังนี้

๑. เพื่อเอื้ออนุเคราะห์แก่ฤๅษีผู้ทั้งหลาย
๒. เพื่อตัดรอนฝักฝายของภิกษุผู้มีความปรารถนาชั่วร้าย^{๑๑๒}

วัตถุประสงค์ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นมานี้ เพื่อเป็นการขัดเกลาภายในสังคมของสังฆะเป็นการแสดงถึงเจตนารมณ์ที่เน้นความดีงาม และประโยชน์สุขของสังฆะเป็นอย่างมาก และบรรดาบัญญัติทั้งหลายในวินัยนี้ เป็นการยืนยันถึงการให้ความสำคัญแก่ส่วนรวมได้ดีที่สุดอย่าง

^{๑๑๑} ดูรายละเอียดใน วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๔/๕๐๒-๕๐๔.

^{๑๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับขยายความ, หน้า ๔๗๖.

หนึ่ง ก็คือบทบาทญัตติเกี่ยวกับสังฆกรรมต่าง ๆ อันได้แก่การดำเนินกิจการของสงฆ์ด้วยการร่วมกันคิดร่วมกันพิจารณาของภิกษุทั้งหลายผู้เป็นสมาชิก แต่สังฆกรรมทั้งหลายจะเป็นไปได้ด้วยดีก็เพราะสงฆ์มีความสามัคคีไม่แตกแยก ข้อนี้จึงเป็นเหตุผลหลักอย่างหนึ่ง ที่ทำให้พระพุทธองค์ทรงย้ำความสำคัญของสังฆเภทและสังฆสามัคคี โดยตรัสว่าสังฆสามัคคี เป็นธรรมเอกที่เมื่อเกิดมีในโลกก็จะเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของพหูชน ส่วนสังฆเภทก็เป็นธรรมเอกฝ่ายตรงข้าม ไม่ต้องพูดถึงการดำเนินกิจการของส่วนรวม แม้แต่ในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในชีวิตประจำวัน พุทธบัญญัติต่างๆ ล้วนเป็นการแสดงออกถึงเจตนารมณ์ที่เกี่ยวกับประโยชน์สุขและความดีงามของสงฆ์และสังคมทั้งสิ้น ดังจะเห็นได้จากข้อปฏิบัติสามัญอีกอย่างหนึ่งคือ การแสดงความเคารพต่อกันของภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย ซึ่งเป็นการขัดเกลาอุปนิสัยให้มีความเคารพต่อผู้ที่มีคุณวุฒิ วิทยุฒิมากกว่าตนเอง อีกทั้งยังเป็นการอบรมบุคคลที่อยู่ในสังคมให้มีการประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปในรูปแบบเดียวกัน และยังเป็นการสร้างสังคมของสงฆ์ให้สมาชิกภาพทุกคนได้รับรู้ถึงบทบาทหน้าที่ที่ถูกต้องของตนเอง โดยอาศัยพระธรรมวินัยเป็นตัวขัดเกลาเข้ามาเป็นเครื่องมือในการฝึกหัด ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการสร้างความเป็นเอกภาพให้เกิดขึ้นในสังคมของสงฆ์ ซึ่งเป็นสังคมอุดมคติและเป็นแบบอย่างให้กับสังคมภายนอกที่แบ่งกันตามชนชั้นความเป็นอยู่ของบุคคล

๓.๔.๖ สิทธานุมัติทางสังคม

สิทธานุมัติทางสังคมเป็นบรรทัดฐานทางสังคม โดยอาศัยกฎหมาย ข้อปฏิบัติ ขนบธรรมเนียมเข้ามาประกอบกัน เป็นการควบคุมทางสังคมอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ และมีการลงโทษต่อบุคคลที่ประพฤติผิดหรือล่วงละเมิดข้อบังคับที่เป็นกฎเกณฑ์ของกลุ่ม โดยมีลักษณะของบทลงโทษตั้งแต่ขั้นเบาไปถึงโทษหนักที่สุด ทั้งนี้สิทธานุมัติทางสังคมยังรวมไปถึงการให้รางวัลและการลงโทษ การให้รางวัล ได้แก่ การยกย่องชมเชย เกียรติยศ เป็นต้น การลงโทษ ได้แก่ การลงโทษต่อบุคคลที่ละเมิดหรือฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ ข้อบังคับหรือขนบธรรมเนียมของสังคม

ในทุกสังคมเมื่อมีกลุ่มบุคคลเข้ามารวมกลุ่มเป็นสังคมหรือชุมชน ก็จะต้องมีกฎ ข้อบังคับหรือบรรทัดฐานประเภทต่างๆ เพื่อกำหนดให้กลุ่มบุคคลเหล่านั้นได้ปฏิบัติตามหรือห้ามไม่ให้กระทำในสถานการณ์ต่างๆแล้ว จำเป็นจะต้องมีการจูงใจให้คนปฏิบัติตามบรรทัดฐานเหล่านั้น เพื่อให้เกิดความมีระเบียบอย่างแท้จริง สิทธินุมัติจึงเป็นส่วนหนึ่งของบรรทัดฐานทางสังคม แต่ละสังคมจะมีวิธีการต่าง ๆ ในการจูงใจให้สมาชิกปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ระเบียบแบบแผนต่าง ๆ คือ มีทั้งการให้รางวัลเมื่อทำความดี การให้รางวัลเป็นแรงกระตุ้นเพื่อให้อยากทำดี ซึ่งสิ่งทั้งหลายเหล่านี้เมื่อบุคคลทำแล้วก็จะได้รับคำชมเชย ได้สิ่งของเป็นรางวัล ได้รับการต้อนรับอย่างดี

มีคนอยากคบหาสมาคมด้วย และการลงโทษเมื่อบุคคลฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตาม การลงโทษจะมีตั้งแต่ การตำหนิ ว่ากล่าวตักเตือน ภาคโทษและลงโทษถึงขั้นประหารชีวิต^{๑๗๒}

การให้รางวัลและการลงโทษ

การบริหารงานบุคคลในพระพุทธศาสนามีระบบการให้รางวัลและการลงโทษ ซึ่งเทียบได้กับการใช้พระเดชและพระคุณในสมัยปัจจุบัน นั่นคือ ใครทำดีก็ควรได้รับการยกย่อง ใครทำผิดก็ควรได้รับการลงโทษ ดังพระบาลีที่ว่า “นิกุณฺเห นิกุณฺหารหิ ปกฺกณฺเห ปกฺกณฺหารหิ แปลว่า ช่อมคนก็ควรชม ยกย่องที่ควรยกย่อง”^{๑๗๓} ในองค์กรของสังฆะตั้งแต่พุทธกาลเป็นต้นมา การให้รางวัลแก่ผู้ทำคุณประโยชน์ให้กับพระพุทธศาสนา จะได้รับการยกย่องจากพระพุทธองค์ ส่วนผู้ที่กระทำความผิดหรือล่วงละเมิดพระวินัย พระพุทธองค์จะทรงว่ากล่าว ตำหนิและให้สงฆ์ลงโทษตามพระวินัยที่ได้บัญญัติไว้แล้ว ลักษณะการให้รางวัลและการลงโทษในพระธรรมวินัย ที่พระพุทธองค์ทรงปฏิบัติต่อเหล่าสาวกทั้งหลาย พระองค์จะมีวิธีการและรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป ดังเช่นพระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ในเกสิสูตร ดังนี้

“วันหนึ่ง สารถิผู้ฝึกม้าชื่อนายเกสิเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์แล้วทูลถามว่า พระองค์ทรงมีวิธีฝึกบุคคลทั้งหลายอย่างไร พระพุทธองค์ทรงย้อนถามว่า นายเกสิมีวิธีฝึกม้าอย่างไร นายเกสิกราบทูลตอบว่า ข้าพเจ้าใช้ ๓ วิธีคือ วิธีนุ่มนวล วิธีรุนแรง และวิธีผสมผสาน คือ มีทั้งนุ่มนวล และรุนแรง

พระพุทธองค์ตรัสถามว่า ถ้าใช้ ๓ วิธีแล้วไม่ได้ผลจะทำอย่างไร นายเกสิกราบทูลว่า ถ้าฝึกไม่ได้ผลก็ฆ่าม้าทิ้งเสีย

พระพุทธองค์ตรัสว่า พระองค์ทรงใช้ทั้ง ๓ วิธีฝึกบุคคลทั้งหลายเหมือนกัน คือ ใช้วิธีนุ่มนวลกับคนที่ควรให้กำลังใจ ใช้วิธีรุนแรงกับคนที่ควรตำหนิห้ามปราม และใช้วิธีผสมผสานกับคนที่ควรยกย่องเมื่อถึงคราวต้องยกย่องและตำหนิเมื่อถึงคราวต้องตำหนิ

นายเกสิทูลถามว่า ถ้าใช้ ๓ วิธีแล้วไม่ได้ผลจะทำอย่างไร พระพุทธองค์ตรัสว่า ก็มีการฆ่าทิ้งเหมือนกัน นายเกสิทูลถามว่า การฆ่าไม่สมควรสำหรับสมณะมิใช่หรือ พระพุทธองค์อธิบายว่า ในธรรมวินัยของพระอริยะเจ้า การฆ่า หมายถึง การเลิกว่ากล่าวสั่งสอน คนที่พระพุทธองค์เลิกว่ากล่าวสั่งสอนย่อมหมดโอกาสเจริญเติบโตในทางธรรม”^{๑๗๔}

^{๑๗๒} คณาจารย์ภาควิชาสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยา, สังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๖๗.

^{๑๗๓} คูรายละเอียดยใน ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๒๔๔๒/๕๓๑.

^{๑๗๔} คูรายละเอียดยใน อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๑/๑๖๕-๑๗๑.

การตอบแทนคุณความดี (การให้รางวัล)

การตอบแทนคุณความดีของพระภิกษุสงฆ์ นับแต่อดีตเป็นต้นมา ฝ่ายอาณาจักร (บ้านเมือง) เมื่อจะยกย่องคุณความดีให้กับสงฆ์แล้วพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้พระราชทานสมณะศักดิ์แก่พระสงฆ์ด้วยพระองค์เอง โดยส่วนมากจะยกย่องให้กับภิกษุสงฆ์ผู้มีคุณงามความดี มีความชำนาญในด้านต่างๆ ซึ่งก็สอดคล้องกับการแต่งตั้งเอตทัคคะในครั้งพุทธกาล ส่วนที่มหาวิทยาลัยทั้งหลายได้ถวายปริญญาเกิตติมศักดิ์แด่พระสงฆ์นั้นอนุวัตรตามพุทธประเพณีในสมัยครั้งพุทธกาล ที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์จะยกย่องพระภิกษุรูปใดที่มีคุณความดีและความเชี่ยวชาญชำนาญในด้านนั้น ๆ ทรงแต่งตั้งให้เป็นเอตทัคคะ แปลว่าเป็นผู้มีความเป็นเลิศ หรือเชี่ยวชาญในด้านนั้นๆ ดังที่ทรงแต่งตั้งพระสารีบุตรเป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านปัญญาก็คือในด้านวิชาการ พระโมคคัลลานะในฐานะเป็นผู้มีฤทธิ์ ก็คือเป็นผู้บริหาร เป็นต้น

การยกย่องคุณความดีของพระภิกษุสงฆ์ ทำให้พุทธศาสนิกชนสามารถจะทราบได้ว่า ถ้าประสงค์จะพบพระเถระผู้มีความเชี่ยวชาญชำนาญในด้านที่ตนเองต้องการ เช่นจะเรียนกรรมฐาน หรือปฏิบัติกรรมฐานก็ต้องไปกราบพระมหากัสสปะ จะศึกษาเรื่องพระวินัยต้องไปกราบท่าน พระอุบาลี เป็นต้น การที่ทรงแต่งตั้งพระภิกษุไว้ในเอตทัคคะอย่างนี้เท่ากับเป็นการประกาศให้ปรากฏในหมู่พุทธบริษัทว่าจะสามารถไปปรึกษาหารือ ไปขอความรู้กับพระเถระรูปใดด้านไหน ประเพณีของการแต่งตั้งพระภิกษุไว้ในเอตทัคคะอย่างนี้ ได้กลายมาเป็นประเพณีปฏิบัติในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาในระยะต่อมา ก็คือพระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาแต่งตั้งพระเถระ พระมหาเถระที่มีความเชี่ยวชาญ มีคุณวุฒิในด้านนั้น ๆ ไว้ในสมณะศักดิ์ มีพระราชทินนามต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่พระราชทินนามจะมีสร้อยนามที่สอดคล้องกับคุณงามความดี ความรู้ความสามารถความเชี่ยวชาญ ความชำนาญที่พระเถระรูปนั้นมี ประเพณีอย่างนี้ได้มีและถือสืบปฏิบัติกันมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อสถาบันการศึกษาพระสงฆ์จะยกย่องพระเถระในด้านวิชาการก็ได้อนุวัตรตามประเพณีนี้ ด้วยการยกย่องในคุณงามความดีของท่าน เช่น การถวายปริญญาคุณวุฒิเกิตติมศักดิ์ เป็นการสงเคราะห์หรืออนุเคราะห์ให้พุทธบริษัทได้รับรู้ทราบถึงคุณความดีของท่าน อีกทั้งยังเป็นการให้รางวัลของการทำคุณงามความดีให้กับสังคมสงฆ์อีกทางหนึ่ง และเป็นการประกาศให้เข้าใจว่าพระเถระรูปนั้นมีคุณความดี และมีความเชี่ยวชาญชำนาญเป็นที่ปรากฏในด้านนั้น ๆ ตามสมควรแก่การยกย่องให้เกียรติและเชิดชูบูชาคุณความดีของท่าน การยกย่องและให้เกียรติ มีความมุ่งหมายของการตอบแทนคุณความดีบุคคลนั้นๆ เป็นการบอกถึงคุณลักษณะ ดังนี้คือ

- ๑) เป็นการประกาศให้ปรากฏในส่วนบุคคลว่ามีความเชี่ยวชาญชำนาญในด้านใด
- ๒) เป็นการยกย่องสถาบันพระพุทธศาสนา

การประกาศยกย่องพระภิกษุในพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นการยอมรับในผลงาน ในสิ่ง ที่ท่านได้กระทำ เพราะการยกย่องนี้มีความหมายมีความสำคัญ เพราะยกย่องโดยสถาบันถือว่า สถาบันนั้นมีผู้มีความรู้ ความประพฤติที่ดียิ่งน่ายกย่องบูชาคุณความดีของท่านและยังเป็นการ เคารพในความเป็นผู้รู้ (บัณฑิต) ในตัวของท่านด้วย พระพุทธองค์ให้ความสำคัญในถ้อยคำของ บัณฑิต บัณฑิตยกย่องผู้ใดถือว่าผู้นั้นสมควรแก่การยกย่อง บัณฑิตตำหนิผู้ใด ถือว่าผู้นั้นสมควร แก่การตำหนิ ถ้อยคำของบัณฑิตถือว่าเป็นถ้อยคำที่มีความสำคัญ ทำให้ผู้อื่นยอมรับทำตามหรือเห็น คล้อยตาม

การลงโทษ

นิกหกรรม แปลว่า ช่ม กด ทำโทษ ลงโทษ การช่มใจ การควบคุม การติเตียน การ กล่าวโทษ^{๑๓๕} นิกหะ เป็นวิธีการที่พระพุทธองค์บัญญัติขึ้น หลังจากทรงบัญญัติสิกขาบท ปรับ อบัติแก่ผู้ล่วงละเมิดตามสมควรแก่ความผิด แล้วทรงอนุญาตให้สงฆ์ลงโทษแก่ผู้ประพฤติผิดพระ ธรรมวินัยอีก ส่วนปักหะเป็นวิธีการที่พระพุทธองค์ทรงยกย่องให้พระสาวกมีอำนาจสอนและทำกิจ พระศาสนาแล้วจึงทรงยกย่องเป็นเอตทัคคะในทางหนึ่ง

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงอธิบายถึงนิกหะไว้ว่า นิกหะ คือการช่ม เป็นกิจอย่างหนึ่งแห่งผู้ปกครองหมู่ ไซ้เป็นคู่กับปักหะ คือการยกย่อง ขาด ๒ อย่างนี้แล้ว การปกครองย่อมเป็นไปไม่ได้ แม้ในหมู่สงฆ์ ก็เป็นกิจอันจะพึงหวังเหมือนกันได้ ใน บทว่า “ทุมมฺงฺกุณฺ ํ ปุคฺคฺลาณํ นิกฺคฺหา ย เปสฺลาณํ ภิกฺขุณฺ ํ ฆาสุวิหารย แปลว่า เพื่อช่มบุคคลผู้เกื้อ ยาก เพื่ออยู่ผาสุกแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก” ท่านกล่าวว่าเป็นผลที่มุ่งหมายแห่งการบัญญัติสิกขาบท ด้วย เมื่อภิกษุก็ดี คฤหัสถ์ก็ดี ประพฤติมิชอบควรแก่นิกหะ พระศาสดาประทานพระพุทธานุญาต ให้สงฆ์ทำนิกหะแก่ผู้นั้น”^{๑๓๖}

นิกหกรรมที่ลงโทษแก่ภิกษุได้นั้นระบุไว้ว่า ต้องเป็นนิกหกรรมตามพระวินัยเท่านั้น ซึ่งหมายถึง โทษที่มีพระพุทธบัญญัติเพื่อการลงโทษแก่พระภิกษุผู้กระทำความผิด ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. การลงโทษทางอาบัติ การลงโทษทางอาบัตินี้ ไซ้ลงโทษเฉพาะพระภิกษุผู้ล่วง ละเมิดอาบัติ มีอยู่ ๓ ชั้นตอน คือ

๑) โทษอย่างหนัก เป็นโทษที่วางไว้เพื่อไซ้ลงโทษพระภิกษุผู้ล่วงละเมิดสิกขาบทที่ พระพุทธองค์ทรงบัญญัติได้แก่ อาบัติปาราชิก (มี ๔ สิกขาบท) ภิกษุต้องอาบัตินี้ต้องขาดจาก

^{๑๓๕} มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ, พจนานุกรม บาลี-ไทย-อังกฤษ ฉบับภูมิพโลภิกขุ เล่ม ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ภูมิพโลภิกขุ, ๒๕๓๑), หน้า ๑๘๕๖.

^{๑๓๖} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๓, หน้า ๑๘๔.

ความเป็นภิกษุทันที มีโทษคือให้สึกไปสถานเดียว และจะกลับมาบวชอีกไม่ได้ เรียกว่าถูก
ประหารชีวิตในทางศาสนา เหมือนกับตาลยอดด้วนไม่สามารถแยกยอดออกผลได้อีก

๒) โทษอย่างกลาง ได้แก่ อาบัติสังฆาทิเสส (มี ๑๓ สิกขาบท) ภิกษุผู้ต้องอาบัตินี้
แล้วต้องอยู่กรรม คือประพฤตินานต์ ๖ ราตรี จึงจะพ้นได้ มีระเบียบการปฏิบัติเกี่ยวกับการต้อง
อาบัตินี้อยู่ว่า เมื่อต้องอาบัติสังฆาทิเสสนี้แล้วจะต้องบอกแก่ภิกษุอื่นให้รับรู้ว่าตนเองต้องอาบัติ
สังฆาทิเสสนี้แล้ว ถ้าไม่บอกปกปิดไว้นานเท่าใดเมื่อเวลาจะประพฤตินานต์จะต้องอยู่ปริวาสให้
ครบเท่ากับจำนวนวันที่ปกปิดไว้ก่อน จึงจะประพฤตินานต์ได้

๓) โทษอย่างเบา ได้แก่ อาบัติอุลลัจจัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ และทพ
ภายิตอาบัติทั้ง ๕ ซึ่งนี้ภิกษุใดต้องเข้าแล้วจะต้องแสดงอาบัติ (ปลงอาบัติ) ด้วยการประจานตนต่อ
หน้าภิกษุรูปอื่นถึงความผิดที่ตนต้องนั้น จึงจะพ้นได้ เหมือนกันทั้ง ๕ อาบัติ^{๑๓๓}

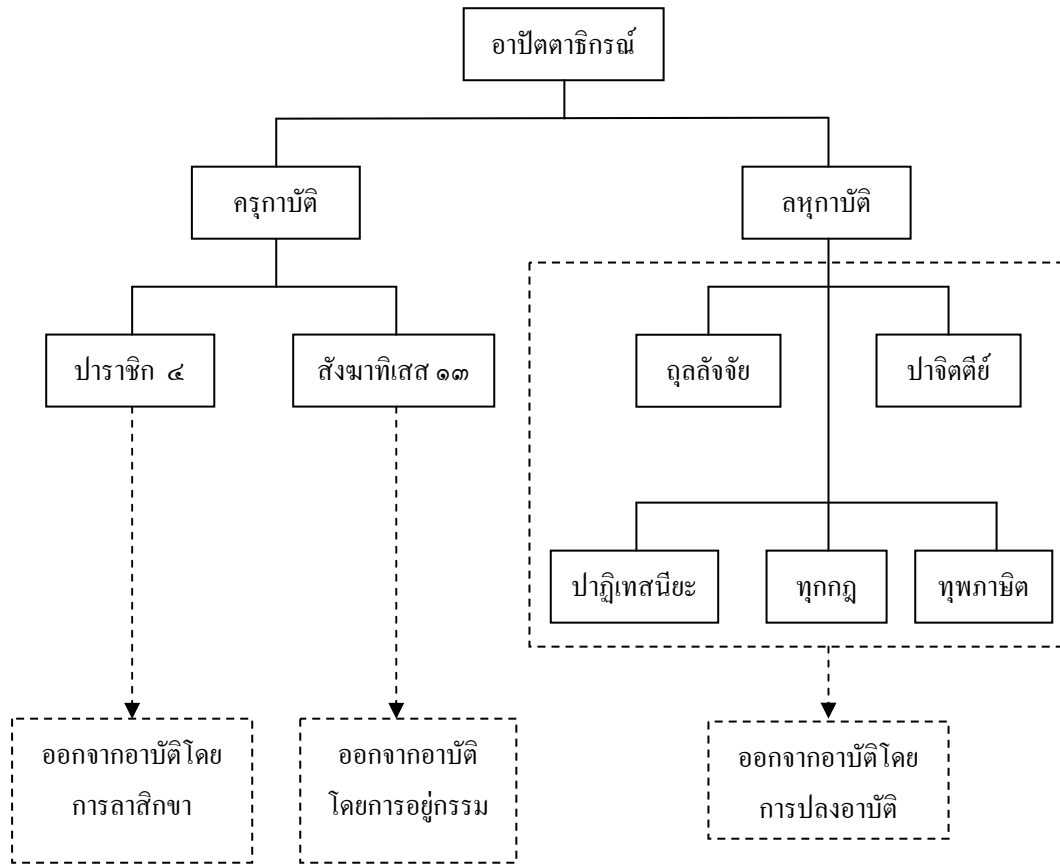
อาบัติที่ต้องนั้นสามารถแบ่งโทษแห่งการต้องออกเป็น ๒ อย่าง คือ โทษทางโลกและ
ทางธรรม ซึ่งทั้งสองอย่างมีความแตกต่างกัน คือ

๑) โทษทางโลกหรือโลกวัชชะ เป็นโทษที่ชาวโลกหรือฝ่ายบ้านเมืองตำหนิติเตียนว่า
ไม่ดี แม้นมนุษย์ปุถุชนมิใช่ชนกบวชกระทำผิดก็ถือว่าไม่ดี ถูกติเตียน ถูกลงโทษเช่นกัน เช่น ฆ่าสัตว์
ฆ่ามนุษย์ ลักทรัพย์ เป็นต้น

๒) โทษทางพระบัญญัติหรือปณัตติวัชชะ เป็นโทษทางพระวินัย พิเศษเฉพาะผู้ที่บวช
ชาวบ้านทำไม่ถือว่าผิด สิกขาบทเช่นนี้แม้ภิกษุจะล่วงละเมิดชาวบ้านก็ไม่ติเตียน แต่การกระทำนั้น
ผิดต่อพระวินัย โดยมีพุทธบัญญัติห้ามภิกษุกระทำ เช่น ขุดดิน บ้วนน้ำลายใส่ของเจียว ยืนปัสสาวะ
พรากรของเจียว เป็นต้น^{๑๓๔}

^{๑๓๓} จรูญ สมน้อย, อธิบายวินัย น.ธ.ตรี ฉบับสมบูรณ์, หน้า ๑๔-๑๕.

^{๑๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.

ภาพที่ ๔ แผนภูมิแสดงโครงสร้างของอาบัติและการลงโทษ^{๑๓๕}

_____ แสดงความสัมพันธ์ของอาบัติ

----- แสดงการออกจากอาบัติ

การลงโทษทางพระวินัยมีอยู่หลายรูปแบบตามความเหมาะสม แก่ความผิดที่บุคคลล่วงละเมิด การลงโทษทางพระวินัยนี้ไม่เฉพาะแต่ลงโทษพระภิกษุเท่านั้น ยังมีรูปแบบการลงโทษบางอย่างที่ใช้ลงโทษไปถึงภิกษุณี สามเณร สามเณรี สิกขมานา รวมทั้งอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายด้วย

นิกกรรมที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค ๑ พระไตรปิฎกเล่มที่ ๖ ตอนว่าด้วยกัมมขันธกะ มี ๕ ประเภท^{๑๓๖} คือ ตัชชนิยกรรม นิสยกรรม ปัพพาทนิยกรรม ปฏิสารณิยกรรม และอุกเขปนนิยกรรม นอกจากนี้ นิกกรรมที่ทรงอนุญาตที่ปรากฏในที่อื่น ๆ อีก ๔ ประเภท คือ ตัสสปายสิกากรรม ปกาสนิยกรรม ปัตตนิกฺขชนกรรม และพรหมทัณฑกรรม

^{๑๓๕} อาทิตย์ คำก่อน, “พุทธศาสนากับประชาธิปไตย: วิเคราะห์เปรียบเทียบ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๖).

^{๑๓๖} ดูรายละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๖/๑-๓๔/๑-๑๕๒.

นิกหกรรมทั้ง ๕ ประเภทนี้ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้สงฆ์ใช้ลงโทษแก่ผู้ประพฤตินิปฏิบัติตนในทางเสื่อมเสีย นิกหกรรมแต่ละประเภทมีเนื้อหาตามลำดับดังต่อไปนี้

๑) ตัชชณียกรรม ได้แก่ การลงโทษด้วยการขู่ คุกโทษ หรือภาคทัณฑ์ สงฆ์จะลงนิกหกรรมนี้แก่พระภิกษุผู้ก่อความบาดหมาย ก่อการทะเลาะวิวาท ทำเรื่องอื้อฉาว และก่ออิริกรรมในสงฆ์^{๑๔๑}

๒) นิสยกรรม ได้แก่ การลงโทษด้วยการลดเกียรติ ลดความเชื่อถือลง เช่น ให้อภัยโทษ ถือนิสัยใหม่ สงฆ์จะลงนิกหกรรมนี้แก่พระภิกษุผู้โง่เขลา ไม่ฉลาด มีอาบัติมาก ไม่มีมารยาท^{๑๔๒}

๓) ปัพพชณียกรรม ได้แก่ การลงโทษด้วยการขับไล่ เนรเทศจากสังคมสงฆ์ สงฆ์จะลงนิกหกรรมนี้แก่พระภิกษุผู้ประทุษร้ายตระกูล มีมารยาทเลวทราม^{๑๔๓}

๔) ปฎิสารณียกรรม ได้แก่ การลงโทษด้วยการให้โอกาสกลับสำนึกแล้วขอโทษ สงฆ์จะลงนิกหกรรมนี้แก่พระภิกษุผู้บริภาษกฤหัสถ์^{๑๔๔}

๕) อุกเขปนียกรรม ได้แก่ การลงโทษด้วยการยกออกจากหมู่ ให้แยกจากหมู่ ห้ามคบสงฆ์จะลงนิกหกรรมนี้แก่พระภิกษุผู้ต้องอาบัติแล้ว แต่ไม่ยอมรับว่าต้องอาบัติ ไม่ยอมทำคืนอาบัติ และไม่ยอมสละความเห็นผิด^{๑๔๕} อุกเขปนียกรรม มี ๓ ลักษณะ คือ

ก. อุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นว่าเป็นอาบัติ

ข. อุกเขปนียกรรมเพราะไม่ทำคืนอาบัติ

ค. อุกเขปนียกรรมเพราะไม่สละความเห็นผิด

๖) ตัสสปาปิยสิกการกรรม ได้แก่ การลงโทษแก่ผู้กระทำผิด เมื่อสงฆ์พิจารณาตามหลักฐานพยานแล้วเห็นว่ามีผิดจริง แม้เธอจะไม่รับสารภาพก็ตาม^{๑๔๖}

๗) ปกาสณียกรรม ได้แก่ การประกาศข้อเท็จจริงให้พุทธบริษัทได้ทราบโดยทั่วกัน เป็นการลงโทษอีกวิธีหนึ่ง ที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งจากสงฆ์ด้วยญัตติทุตยกรรมวาจา แล้วทำหน้าที่ประกาศความประพฤติของพระภิกษุที่ส่อไปในทางที่จะก่อให้เกิดความเสื่อมเสียแก่หมู่คณะโดยส่วนรวมได้^{๑๔๗}

^{๑๔๑} คุรยละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๖/๑-๑๐/๑-๑๒.

^{๑๔๒} คุรยละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๑-๒๐/๒๑-๓๘.

^{๑๔๓} คุรยละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑-๓๒/๓๕-๖๕.

^{๑๔๔} คุรยละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๖/๓๓-๔๕/๖๕-๘๕.

^{๑๔๕} คุรยละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๖/๔๖-๗๔/๘๕-๑๕๒.

^{๑๔๖} คุรยละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๐๕-๒๑๑/๓๒๐-๓๒๖.

^{๑๔๗} คุรยละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๓๖-๓๓๘/๑๘๐-๑๘๕.

๘) ปัตตนิกุชชนกรรม ได้แก่ การคว่ำบาตร เป็นวิธีการลงโทษที่ทรงอนุญาตให้สงฆ์ทำแก่คฤหัสถ์ ผู้ปรารถนารายต่อพระรัตนตรัย โดยสงฆ์ประกาศให้พระภิกษุทั้งหลายไม่ให้คบหาไม่รับบิณฑบาต ไม่รับนิมนต์ และไม่รับไทยธรรมของคฤหัสถ์นั้น จนกว่าเขาจะรู้สึกถึงโทษของตนแล้วกลับตัวประพฤติดี สงฆ์จึงประกาศระงับโทษให้พระภิกษุทั้งหลายคบหาได้อีก วิธีที่สงฆ์สวดประกาศให้ระงับการลงโทษนั้น เรียกว่า ปัตตอกุชชนกรรม คือ การหยายบาตร^{๑๔๔}

๙) พรหมทัณฑ์กรรม ได้แก่ การลงพรหมทัณฑ์ เป็นมาตรการลงโทษที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตไว้ เพื่อลงโทษแก่พระภิกษุผู้เป็นคนว่ายากสอนยาก^{๑๔๕}

วิธีลงพรหมทัณฑ์ ประกอบด้วย

- ก. ไม่พูดด้วย
- ข. ไม่แนะนำสั่งสอน
- ค. ไม่ว่ากล่าวตักเตือน

นิคหกรรมประเภทพิเศษ

ยังมีนิกหกรรมอีกประการหนึ่งซึ่งลงโทษแก่บุคคลบางประเภท เพราะจะใช้วิธีลงนิกหกรรมดังกล่าวมาไม่ถนัดจึงแยกเป็นเอกเทศ ดังนี้

นาสนะ การยังบุคคลผู้ไม่สมควรถือเพศให้ละเพศเสีย เรียกว่า นาสนะ แปลว่า ให้ฉิบหายเสีย นาสนะ มี ๓ ประการ คือ

ก. สังวาสนาสนะ ไล่ออกจากการร่วมกิจกรรม ให้ฉิบหายจากสังวาส คือ ไม่ให้ร่วมกิจกรรมด้วย

ข. ลิงคนาสนะ ให้ฉิบหายจากเพศ (ไล่อีก) คือ ไล่ออกจากเพศบรรพชิต ไม่นับเข้าเป็นหมู่ของบรรพชิตในสังฆะนั้น

ค. ทัณฑกรรม ลงโทษไล่ให้พ้นจากสังกัด คือ ไล่ออกจากสถานที่อยู่อาศัยหรืออาวาสนั้น ๆ ไม่ให้อยู่ร่วมในเขตอาวาสเดียวกัน

๓.๕ จุดมุ่งหมายของระบบความสัมพันธ์ของสังฆะ

การเกิดขึ้นของกลุ่มสังฆะถือเป็นองค์กรหนึ่งที่เกิดขึ้นมาในครั้งพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน วัตถุประสงค์ที่เป็นเป้าหมายหลักของกลุ่มนั้นย่อมแตกต่างกันไปจากกลุ่มนักบวชหรือสังคมากรอื่น ๆ ที่พระพุทธองค์ทรงมุ่งหวัง การรวมกลุ่มของสังฆะที่เกิดจากความสัมพันธ์กันทางสังคมในพระพุทธศาสนา สามารถสรุปถึงจุดมุ่งหมายของสังคมากรได้ ดังต่อไปนี้

^{๑๔๔} คุรยละเอียดใน วิ.จู. (ไทย) ๓/๒๖๕-๒๖๘/๔๔-๔๕.

^{๑๔๕} คุรยละเอียดใน วิ.จู. (ไทย) ๓/๔๔๕/๓๖๖-๓๕๐.

๑. เพื่อรวมสมาชิกในองค์กรให้เป็นเอกภาพเดียวกัน

การรวมกลุ่มของสังฆะ เป็นการรวมกลุ่มบุคคลที่มาจากหลายวรรณะชนชั้น สังคมของพระภิกษุสงฆ์เกิดขึ้นจากบทบัญญัติที่เป็นพระวินัย โดยพระพุทธองค์ทรงกำหนดขึ้นมา เมื่อบุคคลบวชเข้ามาเป็นสมาชิกของกลุ่มย่อมมีกฎเกณฑ์ข้อกำหนด เพื่อให้สมาชิกภายในกลุ่มได้ปฏิบัติตาม ทั้งนี้ยังเป็นการควบคุมความเป็นอยู่ ความประพฤติทั่วไปให้มีความเสมอเหมือนกัน และเป็นแบบแผนเดียวกัน โดยถือเป็นบรรทัดฐานทางสังคมในการควบคุมสมาชิกให้อยู่ในกรอบของวัฒนธรรมเดียวกัน ความสัมพันธ์โดยอาศัยกฎเกณฑ์ควบคู่กับความสามัคคีของบุคคลภายในองค์กร เป็นแนวทางเบื้องต้นที่ต้องให้เกิดขึ้น ดังนั้นพระภิกษุทั้งหลายที่เป็นสมาชิกของสังฆะ จึงปฏิบัติต่อกันตามกฎเกณฑ์หรือขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นธรรมเนียมของกลุ่ม โดยการร่วมกิจกรรมระหว่างบุคคลต่อบุคคล บุคคลต่อคณะและบุคคลต่อสังฆะ ความสัมพันธ์เหล่านี้มุ่งถึงประโยชน์สุขของตนเองและประโยชน์สุขของมหาชน ทำให้พระภิกษุสงฆ์ที่เป็นสมาชิกในองค์กรมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและเกิดความเป็นเอกภาพทางสังคม

๒. เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กร

ความสัมพันธ์ของพระภิกษุสงฆ์อีกประการหนึ่ง คือ ความสามัคคี เป็นธรรมเอกที่ตรงข้ามกับสังฆเภท พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อสงฆ์พร้อมเพรียงกัน ย่อมไม่มีความบาดหมางกัน ไม่มีการข่มขู่กัน ไม่มีการด่าว่ากัน และไม่มีการจับไล่กัน เพราะความสามัคคีของสงฆ์นั้น ชนทั้งหลายที่ยังไม่เลื่อมใสก็เลื่อมใส ส่วนชนทั้งหลายที่เลื่อมใสแล้ว ก็เลื่อมใสยิ่งขึ้นไป”^{๑๕๐} สังคมของสงฆ์มีความสัมพันธ์กันด้วยดีก็เพราะมีความสามัคคีกันเป็นเบื้องต้น ซึ่งเริ่มตั้งแต่การกำหนดให้มีพระอุปัชฌาย์ การอยู่ร่วมกันในอาวาสเดียวกัน ทำกิจกรรมของส่วนรวมร่วมกัน(สังฆกรรม) ซึ่งสอดคล้องกับหลักคำสอน เช่น หลักอปริหานิยธรรมและสาราณียธรรม ที่ตรัสให้ภิกษุทั้งหลายประพฤติต่อกันด้วยดีและพร้อมเพรียงกันทำกิจนั้น ซึ่งถือเป็นการสร้างความสามัคคีในกลุ่มคณะ และจะก่อให้เกิดความเข้มแข็งในองค์กรเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๓. เพื่อประโยชน์สุขแก่ตัวบุคคล

พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นมาในโลกนี้ ด้วยความมีพระมหากรุณาธิคุณของพระพุทธองค์ที่ทรงมีต่อสรรพชีวิตบนโลก หลักจากที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้แล้ว ทรงประกาศพระสัทธรรมไปยังทิศต่างๆ ประชาชนคนทั้งหลายเลื่อมใสเข้ามาบวชในพระธรรมวินัยเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดกลุ่มสังฆะขึ้นมา องค์กรของสังฆะเกิดจากบุคคลและกลุ่มบุคคลต่างๆ ที่เลื่อมใสในหลักคำสอนของ

^{๑๕๐} คุราลละเอียดยใน ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕ / ๑๕ / ๓๖๒-๓๖๓.

พระพุทธองค์แล้วออกบวชเมื่อบวชเข้ามาในธรรมวินัยมีความตั้งใจประพฤติปฏิบัติตนให้ถึง
จุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

หลักการปฏิบัติตนของภิกษุสงฆ์ในองค์กรสังฆะ หากจะให้ตนเองเข้าถึงจุดหมาย
สูงสุดทางธรรมวินัยต้องประพฤติปฏิบัติตนเองอยู่ในหลักเกณฑ์อยู่ ๒ ประการ คือ ประพฤติในทาง
ธรรมและประพฤติในทางวินัย

ในทางธรรม

บุคคลเมื่อเข้ามาสู่ธรรมวินัยเบื้องต้นต้องเริ่มที่การศึกษา ตามหลักพระพุทธศาสนาถือว่าวิชา คือความไม่รู้ เป็นรากเหง้าของความชั่วและความทุกข์ทั้งปวง เมื่อบุคคลจะกำจัดซึ่งความ
ชั่วและความทุกข์ ต้องกระทำด้วยการฝึกอบรมให้ปัญญาเกิดขึ้น เพื่อให้รู้ถึงสภาพตามความเป็นจริง
พระพุทธศาสนาถือว่าความรู้(ปัญญา) เป็นสิ่งที่ประเสริฐและสำคัญอย่างยิ่งสำหรับมนุษย์ บุคคลผู้มี
ปัญญาถือว่าเป็นบุคคลที่ปกครองตนเองได้และปกครองผู้อื่นได้เช่นกัน เพราะเป็นผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่
ของตนครบถ้วนสมบูรณ์ มีจิตใจบริสุทธิ์เป็นอิสระ มองสิ่งทั้งหลายด้วยความเข้าใจตามที่เป็นจริง มี
ความปลอดโปร่ง ปราศจากเงื่อนไขปมจากภายใน ที่จะเป็เหตุสร้างปัญหาชีวิตให้แก่ตนเองและผู้อื่น
เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะ ดำเนินชีวิตเพื่อส่งเสริมความสงบสุขของสังคม และพร้อมที่จะ
ช่วยเหลือเกื้อกูล บำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่น

การประพฤติพรหมจรรย์ หรือหลักความประพฤติปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนา
หลักการปฏิบัติข้อนี้มุ่งเน้นที่การศึกษา คือ ระบบการฝึกหัดอบรม บุคคลที่เป็นสมาชิกภายในสังฆะ
ซึ่งมีองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ ศีล สมาธิและปัญญา โดยยึดหลักของศีลเป็นพื้นฐาน สมาธิเป็นตัว
ยึด และปัญญาเป็นตัวกระทำให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ ทั้งหมดนี้ต้องอาศัยความเป็นกัลยาณมิตร
ของครูอาจารย์เป็นผู้แนะนำสั่งสอน กัลยาณมิตรในทางธรรม หมายถึงบุคคลที่มีคุณธรรมผู้ที่สั่ง
สอนแนะนำ ช่วยเหลือชี้ช่องทางให้ดำเนินไปในมรรคาแห่งการฝึกอบรมอย่างถูกต้อง ดังที่พระพุทธ
องค์ทรงตรัสไว้ว่า “เราไม่เล็งเห็นองค์ประกอบภายนอกอื่นแม้สักอย่างเดียว ที่มีประโยชน์มาก
สำหรับภิกษุผู้เป็นเสขะเหมือนความมีกัลยาณมิตร...ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตร ย่อมกำจัดอกุศลได้และย่อม
ยังกุศลให้เกิดขึ้น”^{๕๑}

จุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ การปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบแห่งมรรค มี
ปัญญาอันเห็นชอบด้วยธรรม น้อมนำตนให้พ้นจากกิเลสตัณหาทั้งปวงจนสำเร็จความมุ่งหวังแห่ง
ชีวิต คือการบรรลุพระนิพพานและคุณพิเศษอื่นๆ ที่มนุษย์ต้องการ บุคคลจะเข้าถึงโดยประจักษ์แก่
ตนเองด้วยความสามารถ ความสนใจ ใส่ใจและการลงมือปฏิบัติ โดยมีพระพุทธองค์ ครู อาจารย์เป็น

^{๕๑} คุรยละเอียดใน ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๑๓/๓๖๑.

ผู้แนะนำสั่งสอนช่วยเหลือ ต่อจากนั้นบุคคลเหล่านั้นจำเป็นต้องใช้ความอดทนฝึกหัดอบรมตนเอง ลงมือปฏิบัติด้วยวิธีการที่ถูกต้องเพื่อเข้าถึงจุดหมายหรือบรรลุสิ่งที่ตนต้องการ

ในทางวินัย

หลักการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลในการอยู่ร่วมกันภายใน สังคม สะท้อนถึงเจตนารมณ์ของความสันติและความสงบสุข ข้อปฏิบัติในขั้นศีลในทางพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นถึงระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลได้มากที่สุด เพราะศีลเป็นระบบการควบคุมชีวิตด้านนอกเกี่ยวกับการแสดงออกมาในทางด้านกายและวาจา เป็นระเบียบและเอื้อต่อความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมที่บุคคลนั้นอาศัยอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม การจัดสภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดลอมให้เรียบร้อยและเกื้อกูลต่อการดำรงอยู่ด้วยดีของชุมชน และแก่ความผาสุกแห่งสมาชิกทั้งปวงของชุมชน เพื่อจะเอื้ออำนวยให้ทุกคนสามารถปฏิบัติกิจตามหลักการทางศาสนาให้ตั้งมั่นและยิ่งขึ้นไป เพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิต

บทบัญญัติ(ข้อประพฤติ)ทางวินัยของสังฆะในพระพุทธศาสนา มุ่งถึงประโยชน์สุขของตนเองและประโยชน์สุขของมหาชน โดยมีหลักเกณฑ์ในการบังคับหรือให้ปฏิบัติตาม ในเมื่อทุกคนที่เข้ามาบวชเป็นสมาชิกของสังฆะในพระพุทธศาสนา อย่างเช่น บุคคลเมื่อบวชเข้ามาในพระพุทธศาสนา มีบทบัญญัติกำหนดไว้ว่า ให้ผู้บวชใหม่ต้องถือนิสัย คือ อยู่รับการฝึกหัดอบรมจากอุปัชฌาย์หรืออาจารย์ จนกว่าจะมีความรู้ความสามารถปกครองตนเองได้ เป็นเวลา ๕ ปี บทบัญญัตินี้เป็นเหตุให้ภิกษุสงฆ์ทุกคนที่เป็นสมาชิกของคณะสงฆ์ ได้รับการศึกษาอบรมอย่างเป็นแบบแผนเดียวกัน เมื่ออยู่รับใช้อุปัชฌาย์หรืออาจารย์ในสำนักที่บุคคลนั้นบวช ย่อมจะต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลในสำนักเดียวกัน คอยให้คำแนะนำช่วยเหลือในการปฏิบัติกิจทางพระศาสนา ทำให้พระภิกษุสงฆ์เจริญก้าวหน้าในธรรมวินัย

๔. เพื่อประโยชน์สุขแก่สังคมสงฆ์(สังฆะ)

กุลบุตรทั้งหลายที่มีความเลื่อมใสศรัทธาในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ มาจากชนชั้นวรรณะต่างๆ เมื่อเข้ามาบวชในธรรมวินัย ต้องยอมรับในกฎเกณฑ์ที่เป็นพุทธบัญญัติ คือพระวินัย การที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัย(ข้อปฏิบัติ) ก็เพื่อให้เป็นแนวทางของการศึกษาและการปฏิบัติแก่พระภิกษุสงฆ์ ทั้งนี้เพราะแบบแผนและจุดมุ่งหมายของการดำเนินชีวิตของพระภิกษุสงฆ์นั้น มีรูปแบบและการปฏิบัติที่แตกต่างไปจากสังคมภายนอกอย่างสิ้นเชิง จึงจำเป็นจะต้องมีการปรับสภาพการณ์ให้เกื้อกูลต่อการเป็นอยู่และการประพฤติปฏิบัติ

กลุ่มของสังฆะเป็นองค์กรสงฆ์ ที่เกิดขึ้นมาจากพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นมา สังคมของสงฆ์นับเป็นสังคมอุดมคติ ที่มีจุดมุ่งหมายชัดเจนในการดำเนินชีวิตคือ มี

เริ่มต้น ท่ามกลาง และสิ่งที่สูงสุดของชีวิต อาจกล่าวได้ว่า เป็นสังคมที่มีรูปแบบเด่นชัดในการเริ่มต้นของชีวิตมนุษย์ทุกคน ที่ต้องการความสุขทางกาย และใจ

หลักการทางพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญ คือ ศึกษาหรือการศึกษา ซึ่งเป็นระบบการฝึกหัดอบรมบุคคล เพราะการศึกษาเป็นความหมายหรือเป็นตัวแท้ของชีวิตพรหมจรรย์ คำสอนและบทบัญญัติต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนามีสาระสำคัญอยู่ที่ส่งเสริมการศึกษา ฝึกหัดอบรม เบื้องต้นสมาชิกในองค์กรสังฆะ ต้องปฏิบัติตามพระวินัยที่เป็นบทบัญญัติให้ถูกต้องและสมบูรณ์ เพื่อที่จะก้าวไปสู่จุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือความหลุดพ้นและทำปัญญาให้เห็นแจ้งในสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเป็นปัญญาอันบริสุทธิ์หมดจากกิเลสทั้งปวง พร้อมกันนี้ก็เป็นการเผยแผ่ความดีที่ได้จากการปฏิบัติขัดเกลากายตนเองให้แผ่ขยายออกไป

ในสังคมของสังฆะเป็นองค์กรที่ใหญ่และมีบุคคลจากหลายชนชั้น วรรณะ ทางสังคม เข้ามาเป็นสมาชิกภาพ บุคคลที่เข้ามาบวชเพราะเลื่อมใสในพระสัทธรรม และบุคคลที่มาบวชในธรรมวินัยเพื่อความอยู่รอดแห่งชีวิต คือหนีภัยจากสังคมภายนอกที่ตนเองผจญอยู่ เช่น เป็นหนี้ ความอดอยาก โรคภัยไข้เจ็บต่างๆ เป็นต้น กลุ่มบุคคลเหล่านี้บวชเป็นภิกษุสงฆ์อยู่ในสังฆะ ย่อมยากที่จะรู้ว่าบุคคลใดมีความประพฤติเป็นเช่นใด แต่เมื่ออยู่ด้วยกันนานๆ ย่อมรู้ถึงอุปนิสัยของบุคคลนั้น เมื่อเกิดการประพฤติปฏิบัติเป็นที่เสื่อมเสียแก่หมู่คณะ การปฏิบัติตนของสมาชิกในสังฆะไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ย่อมมีวินัยหรือบทบัญญัติที่เป็นสิกขาบททำให้สมาชิกเหล่านั้นได้ประพฤติเป็นแบบแผนเดียวกัน ทั้งนี้ก็เพื่อรักษาองค์กรให้เข้มแข็งและรวมกันเป็นหนึ่งเดียว โดยกำหนดให้ภิกษุสงฆ์ประพฤติปฏิบัติเป็นไปในทิศทางเดียวกัน อีกทั้งยังเป็นการรักษาพระธรรมวินัยอีกประการหนึ่ง

บทบัญญัติที่เป็นพระวินัย(สิกขาบท) ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติในการควบคุมพฤติกรรมของบุคคลนับว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างมาก เพราะบุคคลในองค์กรสังฆะมาจากพื้นฐาน ความเชื่อที่แตกต่างกัน ดังนั้นเพื่อให้มีความประพฤติเป็นไปในทิศทางเดียวกัน จะต้องปรับทฤษฎีสามัญญตาและศีลสามัญญตาให้เสมอกัน เมื่อทฤษฎี(ความเห็น)และศีล(ความประพฤติ)ของบุคคลทั้งหลายถูกควบคุมและกำจัดให้หมดไป ก็จะทำให้การดูแลปกครองสมาชิกมีเอกภาพ

วิธีการบัญญัติวินัยที่เป็นสิกขาบทของพระพุทธองค์ พระองค์ทรงอาศัยการมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์เป็นสิ่งสำคัญ เมื่อจะทรงบัญญัติสิกขาบทขึ้นมาเป็นข้อปฏิบัติ ก็ทรงสอบถามถึงเหตุการณ์ของเรื่องก่อน ทรงตรวจสอบและทำความเข้าใจกับภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เพื่อที่จะเป็นฐานของการปฏิบัติอย่างถูกต้อง อีกทั้งยังเป็นการสร้างบุคลากรภายในองค์กรให้เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอย่างมากในการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในสังฆะ เพราะสังคมของสังฆะเกิดขึ้นจากคนหมู่มาก จุดมุ่งหมายของพระวินัยก็คือความผาสุกของสงฆ์โดยส่วนรวม

วัตถุประสงค์ของพระวินัยที่เป็นสิกขาบทของภิกษุสงฆ์ เป็นเครื่องช่วยให้บุคคลผู้เป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์มีความประพฤติที่ดีงาม คือ ทำให้ภิกษุสงฆ์สามารถเจริญอกงามและได้รับประโยชน์ที่พึงจะได้จากพระพุทธศาสนา เมื่อวินัยยังอยู่สงฆ์ก็อยู่เมื่อสงฆ์ยังอยู่ ประโยชน์ที่พึงได้จากระบบชีวิตแบบพุทธศาสนาก็จะยังอยู่ ดังนั้น ความเคารพสงฆ์ การถือสงฆ์และกิจของสงฆ์เป็นใหญ่ ความรับผิดชอบต่อความมั่นคงและประโยชน์สุขของสงฆ์ จึงเป็นเจตนาของวินัยที่เป็นกฎเกณฑ์(ข้อบังคับ) ให้ต้องปฏิบัติตาม

บทบัญญัติที่เป็นสิกขาบทต่างๆ ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นมา เพื่อเป็นการควบคุมพฤติกรรมสมาชิกภายในองค์กรสังฆะ ให้มีการปฏิบัติอย่างมีแบบแผนและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดความดีงามและเป็นประโยชน์สุขของสังคมสงฆ์ ดังเช่นการบัญญัติสิกขาบทแต่ละข้อพระพุทธองค์ทรงตรัสถึงวัตถุประสงค์และประโยชน์ของพระวินัย ไว้ดังนี้

๑. เพื่อความดีงามที่เป็นไปโดยความเห็นชอบร่วมกันของสงฆ์
๒. เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์
๓. เพื่อการราบคนหน้าด่านไม่รู้จักอาย
๔. เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม
๕. เพื่อปิดกั้นความเลื่อมเสียว ความทุกข์ความเดือดร้อนที่จะมีในปัจจุบัน
๖. เพื่อบำบัดความเลื่อมเสียว ความทุกข์ความเดือดร้อนที่จะมีในภายหลัง
๗. เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส
๘. เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่เลื่อมใสอยู่แล้ว
๙. เพื่อความดำรงมั่นแห่งสัตถธรรม
๑๐. เพื่อส่งเสริมความเป็นระเบียบเรียบร้อย สันนิษฐานวินัยให้หนักแน่น^{๑๕๒}

ความหมายของพระวินัยที่เป็น(บทบัญญัติ) สรุปได้ดังต่อไปนี้

ก. เป็นการฝึกให้บุคคลมีความประพฤติและความเป็นอยู่ให้มีระเบียบแบบแผน และบังคับควบคุมตนเองให้อยู่ในกฎเกณฑ์ของสังคม อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือในการจัดความประพฤติและความเป็นอยู่ของสมาชิกภายในกลุ่ม

ข. เป็นหลักการหรือมาตรฐานในการฝึกบุคคลหรือควบคุมสมาชิก ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม

^{๑๕๒} ดูรายละเอียดใน วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๔/๕๐๒-๕๐๔.

๕. เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชน

การเกิดขึ้นของสังคัมสงฆ์ เป็นสิ่งที่จะช่วยในการส่งเสริมสังคัมอีกรูปแบบหนึ่ง ทั้งนี้ พระภิกษุสงฆ์ที่บวชเข้ามาในพระศาสนา เป็นการรวมตัวของกลุ่มบุคคลที่มาจากหลากหลายสถานะ และความเป็นอยู่ อีกทั้งยังมีการฝึกฝนตนเองทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ พัฒนาตนเองให้มีคุณงามความดีดำรงตนให้อยู่ในฐานะเป็นที่เคารพของประชาชนทั่วไป เป็นผู้ที่ประกอบด้วยธรรม เพราะการประพฤติปฏิบัติดีของพระภิกษุสงฆ์นั้นจะเอื้อประโยชน์แก่มหาชน เพราะสงฆ์ที่รวมกลุ่มกันได้ก็มีศีลและเจตนาธรรมทางสังคัมเป็นหลัก ทั้งนี้สังคัมสงฆ์เป็นชุมชนซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับธรรมโดยตรง เป็นผู้ปฏิบัติฝึกรบมตนและประพฤติเพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก เป็นชุมชนที่มีคุณธรรมหรือประพฤติกวามดีไว้ได้มากที่สุด รักษาวินัยซึ่งยากยิ่งที่ปุถุชนจะประพฤติได้ เป็นสมาคมของคนที่ดีโดยมากมีคุณธรรม เป็นสัญลักษณ์ของธรรมหรือการดำรงอยู่แห่งธรรม^{๑๕๓}

พระพุทธดำรัสของพระพุทธองค์ครั้งที่ทรงส่งพระอรหันต์สาวกจำนวน ๖๐ รูปไปประกาศพระศาสนา ที่ตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์”^{๑๕๔} ข้อที่จะต้องแยกแยะในพุทธประสงค์มีอยู่ ๒ ประเด็น คือ ประโยชน์ และความสุข ตรงกับคำบาลีว่า อัตถะหรือ อรรถ ในความหมายตามพระไตรปิฎกว่า “ประโยชน์, ผลที่มุ่งหมาย, จุดหมาย ความหมายในจุฬินเทศ ขุททกนิกาย ท่านกล่าวไว้ว่า สอนให้รู้จักประโยชน์ อธิบายว่า รู้จัก คือรู้ยิ่ง, ทราบ, พิจารณา, ทำให้กระจ่าง, ทำให้แจ้งแล้วซึ่งประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย, ประโยชน์ในภพปัจจุบัน, ประโยชน์ในภพหน้า

สังฆะที่เกิดขึ้นจากพระธรรมวินัย ย่อมสร้างคุณประโยชน์ให้กับมหาชนได้หลายประการ โดยจำแนกจากพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า “เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุข” ซึ่งสามารถกล่าวถึงการกระทำคุณประโยชน์ให้กับมหาชนของสังฆะ ได้ดังนี้

๑) เป็นองค์กรที่รวมไว้ซึ่งผู้ทรงธรรม คือ เป็นแหล่งชุมชนของผู้ประพฤติปฏิบัติธรรม อยู่ในกรอบของพระธรรมวินัย ซึ่งสามารถเป็นตัวอย่างให้กับสังคัมภายนอกได้เห็นว่า การมีชีวิตอยู่ด้วยหลักธรรม เว้นจากการเบียดเบียน สิ่งที่เป็นอกุศลธรรมต่างๆ นำสุขมาให้ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

๒) ภิกษุสงฆ์ที่ได้รับการฝึกหัด ศึกษา อบรมมาดีแล้วในธรรมวินัย ย่อมเกื้อกูลอนุเคราะห์ชนทั้งหลายด้วยใจที่บริสุทธิ์ ไม่มุ่งแสวงหาลาภและยศ แต่จะอนุเคราะห์ด้วยความเมตตา กรุณา เป็นที่ตั้ง เพื่อให้ชนทั้งหลายมีความสุข

^{๑๕๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับขยายความ, หน้า ๔๓๘-๔๓๙.

^{๑๕๔} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

๓) ภิกษุสงฆ์เมื่อจะกล่าวธรรมหรือสั่งสอนให้กับบุคคลและชนทั้งหลาย ย่อมสั่งสอนด้วยกิจกรรมวาที คือสอนเรื่องของความดี ความชั่ว และผลของกรรมทั้งหลาย ไม่กล่าวร้าย ไม่ทำร้าย ให้ชนทั้งหลายได้เดือดร้อนเป็นทุกข์

๔) ภิกษุสงฆ์เมื่อบวชเข้ามาในธรรมวินัยของพระพุทธองค์แล้ว เป็นผู้ปฏิบัติดี คือ ละเว้นจากความชั่วที่เป็นอกุศลกรรมทั้งหลาย เป็นผู้ปฏิบัติตรง คือ ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์(บทบัญญัติที่เป็นสิกขาบท) เป็นผู้ปฏิบัติถูกต้อง คือ ปฏิบัติตามมรรคาอันประเสริฐ (อริยอัฏฐังคิกมรรค)

๕) สังฆะเป็นแหล่งปลูกฝังและเผยแผ่ความดีที่ยอดเยี่ยมของโลก คือ ภิกษุสงฆ์ทั้งหลายที่เป็นสมาชิกของสังฆะเป็นผู้ที่ควรรับของที่เขานำมาถวาย เป็นผู้ที่ควรแก่การต้อนรับ เป็นผู้ที่ควรแก่การกราบไหว้และเป็นผู้ที่ควรแก่การทำบุญ มหาชนทั้งหลายได้กระทำซึ่งสิ่งเหล่านั้นนับได้ว่าเป็นการกระทำซึ่งกุศลกรรม(ความดี) และจะเกิดประโยชน์แก่บุคคลเหล่านั้นทั้งในภพปัจจุบันและประโยชน์ในภพหน้า

สังฆะของสงฆ์จัดได้ว่าเป็นสังฆะผู้นำในด้านคุณธรรมความดี ที่เป็นแบบอย่างของคนในสังฆะ และทำให้เกิดความเลื่อมใสของหมู่ชนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส และยังมีคนนำตนเข้าสู่การประพฤติปฏิบัติในความดี พระภิกษุถึงแม้จะได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและสมบูรณ์แล้วอย่างพระอรหันต์ก็ยังคงประพฤติตามกฎเกณฑ์ระเบียบวินัยของสังฆะสังฆะอยู่ เพื่อให้เป็นแบบอย่างของอนุชนรุ่นหลังที่ยังตั้งใจจะพัฒนาตนเองให้มีคุณงามความดี

พระภิกษุสงฆ์ที่เข้ามาบวชในพระธรรมวินัยนี้ ถึงแม้จะฝึกฝนพัฒนาตนเองจนบรรลุคุณธรรมชั้นสูงแล้ว ก็ยังปฏิบัติตนเองให้เป็นประโยชน์ต่อสังฆะและองค์กรที่ตนเองอาศัยอยู่ โดยคอยช่วยเหลือกิจการหรือคอยเป็นภาระ และเอาใจใส่งานพระศาสนาอย่างไม่ลดละ ดังจะเห็นพระภิกษุที่บรรลุธรรมแล้ว ในสมัยครั้งพุทธกาลที่คอยปกป้องคุ้มครองพระธรรมวินัย เมื่อมีคนมากล่าวจาปจ้วงพระธรรมวินัยในทางที่เสียหาย และให้ความช่วยเหลือกับผู้ที่มิมีจิตใจเลื่อมใสศรัทธาให้มีความมั่นคงยิ่งขึ้น อันเป็นการอนุเคราะห์ชาวโลกอย่างแท้จริง

๖.เพื่อความดำรงมั่นแห่งพระสัทธรรม(พระศาสนา)

ปัจจัยที่สำคัญของการดำรงมั่นของพระสัทธรรมคือความสามัคคีแห่งสังฆะ บทบัญญัติที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสั่งสอนให้กับสาวกทั้งหลาย สิ่งเหล่านี้หากภิกษุสงฆ์ผู้เป็นสาวกไม่ปฏิบัติและไม่ศึกษาเรียนรู้ก็จะเกิดเหตุทำให้ความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรมสูญสิ้น ดังนั้นแล้วพระวินัย(หลักปฏิบัติ)และพระธรรม(คำสอน) ถือเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่พระภิกษุสงฆ์ต้องฝึกหัดอบรมและศึกษาเรียนรู้ควบคู่ไปพร้อมกัน หากไม่มีพระวินัยคอยควบคุมความประพฤติให้เป็นระเบียบเรียบร้อยหมู่ภิกษุสงฆ์ทั้งหลายก็จะปฏิบัติไปในทิศทางที่ผิด ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส

ศรัทธา พร้อมกันนั้นการศึกษาพระสัทธรรมของพระพุทธองค์ หากภิกษุสงฆ์ทั้งหลายไม่มีการเล่าเรียนและนำมาปฏิบัติพระสัทธรรมก็จะสูญสิ้นไป ถ้าภิกษุสงฆ์ในกลุ่มสังฆะทุกรูปประพฤติตามพระวินัยและทำฐานะทั้งสองฝ่ายให้สมบูรณ์ คือคันถฐานะและวิปัสสนาฐานะ ก็จะเป็นหมู่ภิกษุสงฆ์ที่งดงามทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาและทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ยืนนาน ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ในเวรัญชกัณฑ์ว่า “พระพุทธเจ้ากุกสันธะ พระพุทธเจ้าโกนาคมณะ และพระพุทธเจ้ากัสสปะ ไม่ทรงผ่อนคลายที่จะทรงแสดงธรรมโดยพิสดารแก่สาวก สุตตะ เคยยะ เวยากรณะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัญญากรรม เวทลละ ของพระพุทธเจ้าทั้ง ๓ พระองค์จึงมีมาก ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้แก่สาวก มีการแสดงปาติโมกข์...เมื่อหมดพระพุทธเจ้าและสาวกผู้ตรัสรู้ตามแล้ว สาวกชั้นหลังต่างชื่อ ต่างโคตร ต่างชาติวรรณะ ได้เข้ามาบวชจากต่างตระกูล เธอเหล่านั้นพาให้พรหมจรรย์ดำรงตั้งอยู่นาน”^{๑๕๕} จากพระพุทธพจน์นี้ พระพุทธองค์ทรงเห็นความสำคัญของวินัยที่เป็นบัพพัญญุตี เป็นแกนหลักในการควบคุมเหล่าภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย และการเล่าเรียนศึกษาพระสัทธรรมของพระพุทธองค์ที่ทรงสั่งสอนมาทั้งหมด พระวินัยและพระธรรมทั้งสองอย่างนี้ภิกษุสงฆ์ต้องปฏิบัติและศึกษาไปพร้อมๆ กัน

พระวินัยที่เป็นข้อปฏิบัติตามสิกขาบทต่างๆ ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติส่วนมากมีอยู่ในโอวาทปาติโมกข์ ซึ่งเป็นหลักการประพฤติวัตรปฏิบัติตนเองของภิกษุทั้งหลาย ส่วนพระสัทธรรมคำสอนของพระพุทธองค์นั้นแยกออกได้ ๘ หมวด ได้แก่^{๑๕๖}

ก. สุตระ ได้แก่ พุทธพจน์ที่มีสาระเป็นแกนร้อยเรียงเรื่องหนึ่งๆ หมายถึงอรรถกถาไตรปิฎก นิเทศ ชันชกะ ปรีวาร พระสูตรในสุดตนิบาตและพระพุทธวจนะอื่นๆ ที่มีชื่อว่า สุตตะหรือ สุตตันตะ

ข. เคยยะ ได้แก่ ความที่มีร้อยแก้วและร้อยกรองผสมกัน หมายถึงพระสูตรที่มีคาถาทั้งหมดโดยเฉพาะสคาถวรรคในสังยุตตนิคาเย

ค. ไวยากรณ์ ได้แก่ ความร้อยแก้วล้วน หมายถึงพระอภิธรรมปิฎกทั้งหมด พระสูตรที่ไม่มีคาถา

ง. คาถา ได้แก่ ความร้อยกรองล้วน หมายถึง อกรรมบท เถรคาถา เถรีคาถา และคาถาล้วนในสุดตนิบาตที่ไม่มีชื่อว่าเป็นสูตร

จ. อุทาน ได้แก่ พระคาถาที่ทรงเปล่งด้วยพระหฤทัยสพรคด้วยโสมนัสสัมปยุตด้วยญาณ พร้อมทั้งข้อความอันประกอบด้วยพระสูตร ๘๒ สูตร

ฉ. อิติวุตตกะ ได้แก่ พระสูตร ๑๑๐ สูตร ที่ตรัสโดยนัยว่า วุตต์ เหน้ ภควตา

^{๑๕๕} คุรยลละเอียคใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๒๐/๑๒.

^{๑๕๖} คุรยลละเอียคใน อญ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๓/๕๘.

ข. ชาคกได้แก่ ชาคก ๕๐๐ เรื่อง มือปณณกชาคก เป็นต้น

ข. อปัฏทธรรม ได้แก่ เรื่องอัสจรรย พระสูตรที่ว่าด้วยข้ออัสจรรยไม่เคยมีทุกสูตร เช่น ตรีสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ข้ออัสจรรยไม่เคยมี ๔ อย่างนี้ หาได้ในอนนท” ดังนี้ เป็นต้น

ฌ. เวทลละ ได้แก่ พระสูตรแบบถามตอบ ซึ่งผู้ถามได้ทั้งความรู้และความพอใจ ถาม ต่อๆ ไป เช่น จุพเวทลลสูตร มหาเวทลลสูตร สัมมาทิฏฐิสูตร สักกปัญหสูตร เป็นต้น^{๕๖}

พระสังฆกรรมเหล่านี้กลุ่มบุตรผู้บวชมาที่หลังต้องอาศัยพระภิกษุที่อยู่มานาน มีความรู้ ความสามารถ ทรงธรรมได้มาก ให้เป็นครูอาจารย์ผู้บอกกล่าวสั่งสอน เมื่อภิกษุสงฆ์ทั้งหลายได้ ปฏิบัติและเล่าเรียนศึกษาไปพร้อมกัน ประโยชน์ที่เกิดขึ้นในสังคมสังฆะปัจจุบันคือ ความสามัคคี แห่งสงฆ์ ในเรื่องของการประพฤติวัตรปฏิบัติตน กิจกรรมที่เกิดจากสงฆ์(สังฆกรรม) เป็นต้น อีกทั้ง ประโยชน์ที่จะมีในอนาคตคือการดำรงมั่นของพระสังฆกรรมที่อนุชนรุ่นหลังจะได้ศึกษาเรียนรู้ต่อไป

สรุป กลุ่มสังฆะเกิดขึ้นจากพระธรรมวินัยที่เป็นพุทธบัญญัติ หลังจากทีพระพุทธองค์ ทรงตรัสรู้ และเผยแผ่พระสังฆกรรมไปยังกลุ่มชนต่างๆ ทำให้กลุ่มบุตรและบุคคลทั้งหลาย ผู้มีความ เลื่อมใสในพระสังฆกรรมเข้ามาบวชในพระศาสนาเป็นพระภิกษุสงฆ์ในธรรมวินัย โดยประพฤติ ปฏิบัติตนอยู่ในกรอบวัฒนธรรมเดียวกัน ทำให้เกิดกลุ่มทางสังคมขึ้นมา คือ สังฆะ กลุ่มของสังฆะมี วินัย (ศีล) เป็นบทบัญญัติแห่งการประพฤติตนเป็นระบบควบคุมสมาชิกภายในกลุ่ม และมีธรรม (คำสอนหรือหลักการปฏิบัติ) เป็นแนวทางหรือแบบแผนในการดำเนินชีวิตของพระภิกษุสงฆ์ ภายในองค์กร ความสัมพันธ์ของพระภิกษุสงฆ์มีวิวัฒนาการเป็นไปตามลำดับ โดยมีปัจจัยอยู่ที่การ ขยายตัวของบุคคลที่เข้ามาในสังคมสงฆ์เป็นหลัก เมื่อมีสมาชิกเพิ่มเข้ามาในองค์กรสงฆ์มากขึ้น พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัยขึ้นมา เพื่อเป็นแนวทางของการอยู่ร่วมกัน การทำงานของสมาชิก ในสังคมสงฆ์ให้เป็นไปอย่างสมานฉันท์ (เท่าเทียมกัน) ปฏิบัติต่อกันด้วยประโยชน์เกื้อกูล มีความ สามัคคี และการปกครองดูแลความประพฤติของพระภิกษุที่เข้ามาอยู่ในสังคมให้มีแบบแผนความ ประพฤติเป็นอย่างเดียวกัน โดยมุ่งให้สมาชิกในสังคมได้รับประโยชน์จากองค์กรให้มากที่สุด คือ ให้มีสันติภาพในการอยู่ร่วมกัน มีภราดรภาพแห่งการดำเนินชีวิต และให้สังคมมีเอกภาพเดียวกัน

^{๕๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า

บทที่ ๔

เปรียบเทียบระบบความสัมพันธ์ในเครือญาติกลุ่มชาติพันธุ์ม้งกับ กลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา

ในบทนี้ จะเป็นการเปรียบเทียบทฤษฎีระบบความสัมพันธ์ของทั้งสองกลุ่มสังคมในทุกแง่มุมที่กล่าวมาแล้ว เพื่อก่อให้เกิดความชัดเจนในประเด็นต่าง ๆ ว่ามีความเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร การเปรียบเทียบจึงอาจก่อให้เกิดความโดดเด่นหรือด้อยค่าในหลักทฤษฎีหรือภาคปฏิบัติของสังคมกลุ่มนั้นๆ ด้วยเหตุและปัจจัยอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ทั้งนี้ก็ไม่ได้หมายความว่า การเปรียบเทียบเป็นการทำลายคุณค่าของภูมิปัญญาในกลุ่มสังคมนั้นๆ ว่าด้อยกว่าอีกระบบหนึ่ง ตรงกันข้ามกลับเป็นการส่งเสริมคุณค่าทางด้านความรู้ ความคิดและหลักของคุณงามความดี ให้มีความแพร่หลายและชัดเจนมากยิ่งขึ้น จนกลายเป็นที่ยอมรับทางด้านคุณค่าของภูมิปัญญาในส่วนนั้น และนำความจริง ความถูกต้อง ความเหมาะสม และความสุขมาสู่ตนเองและสังคมได้ หรือสามารถนำมาพัฒนากลุ่มบุคคลให้มีศักยภาพ ประสิทธิภาพ และสันติภาพได้อย่างดี ดังนั้นทุกกลุ่มสังคมนั้นจึงมีสิทธิเสรีภาพในการเลือกตัดสินใจที่จะรับเอาคุณค่าหรือจะปฏิเสธสิ่งเหล่านั้นก็ได้

๔.๑ ความเป็นมาภูมิหลังประวัติศาสตร์

ตารางเปรียบเทียบ ความเหมือนและความแตกต่างความเป็นมาภูมิหลังประวัติศาสตร์

ประเด็น	กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง	กลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา
ความเหมือน	๑.บุคคลที่มารวมกลุ่มทางสังคมมาจากหลายกลุ่มทางกายภาพจำแนกเป็นถิ่นฐานที่อยู่อาศัย,กลุ่มทางวัฒนธรรม,กลุ่มแซ่ตระกูล,การแต่งกาย,ภาษาพูด	๑.บุคคลที่เข้ามาสู่สังคมนั้นมาจากความหลากหลายทางชนชั้นวรรณะ,ชาติพันธุ์
ความแตกต่าง	๑.กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีระบบของความเชื่อ จารีต ประเพณีและพิธีกรรมเป็นกฎเกณฑ์ในการรวมกลุ่ม ๒.สังคมของชาวม้งมีระบบของแซ่ตระกูลและการประกอบพิธีกรรมเป็นกระบวนการรับสมาชิกเข้ามาใน	๑.กัลบุตรหรือบุคคลที่เข้ามาเป็นสมาชิกในสังฆะมีความเลื่อมใสศรัทธาในหลักคำสอนและแนวทางการปฏิบัติ ๒.กลุ่มของสังฆะมีกฎเกณฑ์ที่เป็นบทบัญญัติ (พระวินัย) เป็นกฎเกณฑ์ในการรวมสมาชิกเข้ามาในกลุ่ม

	กลุ่ม	๓.สมาชิกที่จะเข้ามาในสังคมสังฆะต้องผ่านกระบวนการอุปสมบท

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งและกลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา เป็นกลุ่มสังคมหน่วยย่อยหน่วยหนึ่งของสังคมหลัก การจัดตั้งและวิธีดำเนินกิจกรรมทางสังคมของทั้งสองกลุ่ม จึงมีความเกี่ยวข้องกับสังคมกลุ่มใหญ่ การเกิดขึ้นของกลุ่มสังฆะทั้งสอง ล้วนเป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมทางสังคมหลักเป็นตัวกำหนดบทบาทให้กลุ่มสังฆะทั้งสองมีแบบแผนเป็นของกลุ่มตนเอง สมาชิกในสังคมของทั้งสองกลุ่มสังฆะ(กลุ่มชาติพันธุ์ม้งและกลุ่มสังฆะฯ) มาจากความหลากหลายทางกลุ่มกายภาพซึ่งจำแนกจากถิ่นฐานที่อยู่อาศัย กลุ่มทางวัฒนธรรม การแต่งกาย และภาษาพูด มารวมกลุ่มทางสังคมจึงเกิดสังฆะรูปแบบใหม่ขึ้นมา การเกิดขึ้นของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งให้ความสำคัญอยู่ที่กฎเกณฑ์ที่เป็นข้อกำหนดทางสังคมในการรวมกลุ่ม วัฒนธรรมการรวมกลุ่มของชาวม้งภายในสังฆะ ระบบเครือญาติถือเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบสังคมให้บุคคลรวมเป็นกลุ่มสังคม ทำให้สมาชิกภายในกลุ่มมีความสัมพันธ์กัน โดยเริ่มตั้งแต่บุคคลจากวงแคบไปถึงวงกว้างจนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic group) ทำให้เกิดการรวมกลุ่ม (Conglomeration) ทางสังคมขึ้นมา วัฒนธรรมการรวมกลุ่มบุคคลของชาวม้งจะเริ่มจากระบบแซ่ตระกูลเป็นอันดับแรก ต่อมาจะสังเกตจากการประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อที่เหมือนกัน หากทั้งสองประการนี้เหมือนกันก็นับเข้าเป็นชาวม้งเหมือนกัน และถือว่าเป็นพี่น้องกลุ่มเครือญาติเดียวกัน ด้วยปัจจัยเหล่านี้ ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ม้งรวมกลุ่ม และถือเป็นกลุ่มเครือญาติเดียวกัน^๑ ในกลุ่มของสังฆะ ซึ่งเป็นสังคมของพระภิกษุสงฆ์ บุคคลที่เป็นสมาชิกในสังฆะสงฆ์มีความหลากหลายทางชนชั้น วรรณะ และชาติพันธุ์ เมื่อบุคคลเข้ามาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาเป็นสมาชิกอยู่ในองค์กรสังฆะแล้ว ถือว่าเป็นพระภิกษุเหมือนกันหมดและเป็นกลุ่มเดียวกัน บุคคลที่เข้ามาบวชในพระธรรมวินัยนี้ มีความเลื่อมใสในหลักคำสอนของพระพุทธองค์ และยอมรับกฎเกณฑ์ ข้อปฏิบัติ ที่เป็นบัพพัญญติของพระธรรมวินัย โดยถือว่าบุคคลที่บวชเป็นพระภิกษุแล้วเป็นสมาชิกในสังฆะสังฆะเดียวกัน ผู้เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงกำหนดให้สมาชิกทุกคนเริ่มต้นจากศูนย์ คือ ไม่มีการอนุญาตให้นำชาติชั้นวรรณะหรือตำแหน่งหน้าที่ในเพศฆราวาสเข้ามาในองค์กรคณะสงฆ์ ดังพุทธพจน์ที่ตรัสว่า เปรียบเหมือนแม่น้ำใหญ่บางสาย คือ แม่น้ำคงคา ยมนา อจิรวดี สรภู มหิ ไหลถึงมหาสมุทรแล้วย่อมละนามและโคตรอันเดิมเสียถึงซึ่งอันนับว่ามหาสมุทรเหมือนกัน วรรณะ ๔ เหล่านี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ สุทร ก็

^๑ สถาบันวิจัยชาวเขา, ชาวเขาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: กรมประชาสงเคราะห์, ๒๕๓๕, หน้า ๑๔.

เช่นเดียวกัน คือ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่தாகตประกาศแล้ว ย่อมละชื่อและตระกูลเดิมเสีย ถึงซึ่งอันนับว่าสมณะเชื้อสายศากยบุตรเหมือนกัน^๒

ประเด็นที่มีความแตกต่างกันของทั้งสองกลุ่มสังคม ในทัศนะการเกิดขึ้นของกลุ่มชาติพันธุ์มุ่งเป็นการรวมกลุ่มทางคติความเชื่อเป็นกฎเกณฑ์ โดยมีจารีต ประเพณี และวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนด ระบบแซ่ตระกูลและพิธีกรรมถือเป็นเครื่องมือที่มาจากคติความเชื่อเหล่านั้น ลักษณะของการรวมชาวมุ่งให้เป็นกลุ่มเดียวกัน เพื่อต้องการให้รู้ว่าใครมีฐานะอย่างไรในตระกูลที่ตนเองอาศัยอยู่ ซึ่งจะเริ่มตั้งแต่ตนเองออกไป เพื่อให้รู้และลำดับได้อย่างถูกต้องในการเรียกขานชื่อของบุคคลนั้น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวของตนเอง ระบบแซ่ตระกูลและพิธีกรรมที่ชาวมุ่งถือปฏิบัติกันมาเป็นวัฒนธรรมทางความเชื่อที่มาจากเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ของการกำเนิดกลุ่มแซ่ตระกูลชาวมุ่ง แล้วนำมาผูกไว้กับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ องค์ประกอบเหล่านี้ถูกสืบทอดผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมความเชื่อ และสมาชิกภายในกลุ่มถือปฏิบัติสืบทอดกันมา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงเป็นมูลเหตุของการเกิดระบบเครือญาติทางวัฒนธรรมของชาวมุ่ง และถือเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์มุ่ง ในส่วนของกลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา การเกิดขึ้นของสังฆะ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เข้ามาเป็นสมาชิกภายในกลุ่มสังฆะ เบื้องต้นกุลบุตรหรือบุคคลเหล่านั้นมีความเลื่อมใสศรัทธาในหลักคำสอนและแนวทางการปฏิบัติในพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงแสดง จากนั้นจึงขออุปสมบทและเข้าสู่กระบวนการรับสมาชิกตามขั้นตอนอย่างถูกต้อง เมื่อบวชเข้ามาเป็นพระภิกษุแล้วถือว่าเป็นสมาชิกภายในกลุ่มของสังฆะที่สมบูรณ์ การเกิดขึ้นหรือการรับบุคคลเข้ามาเป็นสมาชิกของสังฆะในรูปแบบนี้ เป็นผลมาจากกฎเกณฑ์ที่เป็นบัพัญญัติของพระพุทธองค์ที่ทรงกำหนดไว้สำหรับการรับสมาชิกเข้ามาในกลุ่มสังฆะ ซึ่งเป็นกลุ่มสังคมที่พระพุทธองค์ทรงก่อตั้งขึ้นมา โดยบัพัญญัติที่พระองค์ทรงกำหนดเป็นกฎเกณฑ์ให้ถือปฏิบัติ เรียกว่า พระวินัย ซึ่งเป็นบัพัญญัติเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติ ขนบธรรมเนียม วิถีชีวิต และวิธีดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของภิกษุสงฆ์ โดยถือเป็นแบบแผนของการปฏิบัติและควบคุมดูแลความประพฤติทางกาย วาจา ตลอดจนการทำกิจกรรมร่วมกันให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

กล่าวโดยสรุป กระบวนการเกิดขึ้นทางสังคมของสมาชิกภายในกลุ่มชาติพันธุ์มุ่งและกลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา มีรูปแบบที่คล้ายคลึงมากกว่าความเหมือน เพราะกลุ่มชาติพันธุ์มุ่งเป็นกลุ่มเอกนิยม คือ สมาชิกในองค์กรมาจากชาติพันธุ์เดียว ส่วนกลุ่มของสังฆะเป็นกลุ่มนักบวชที่สมาชิกมาจากชนชั้นและวรรณะที่หลากหลาย ถือว่าเป็นกลุ่มพหุนิยม กลุ่มสังคมทั้งสองต่างก็มีกฎเกณฑ์ที่เป็นระเบียบข้อบังคับให้สมาชิกในกลุ่มถือปฏิบัติเป็นแบบแผนเดียวกัน

^๒ ดูรายละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๖๐/๒๕๐.

๔.๒ ปัจจัยที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่ม

ตารางเปรียบเทียบ ความเหมือนและความแตกต่างปัจจัยที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่ม

ประเด็น	กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง	กลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา
ความเหมือน	ไม่มี	ไม่มี
ความแตกต่าง	๑.ปัจจัยของการสืบทอดด้วยระบบแซ่ตระกูลหรือการสืบเชื้อสาย ๒.ปัจจัยการนับญาติสายเดียว ๓.ปัจจัยความเชื่อในด้านพิธีกรรมหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์	ก.ปัจจัยภายนอก ๑.ความไม่เสมอภาคและความไม่เท่าเทียมกันของความเชื่อในการนับถือลัทธิศาสนา ๒.การแข่งขันกันระหว่างลัทธิความเชื่อ ๓.การได้รับความอุปถัมภ์บำรุงจากการเมือง ข.ปัจจัยภายใน ๑.ความเสมอภาคในการประพฤติปฏิบัติ ๒.การเคารพกันตามหลักอาวุโส ๓.ความเสมอภาคในการประพฤดิธรรม ๔.ความเสมอภาคในการบรรลุดุธรรม

ปัจจัยที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่ม ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งและกลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา ไม่มีความเหมือนกัน เนื่องจากสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มมีความแตกต่างกัน กลุ่มชาติพันธุ์ม้งเป็นกลุ่มสังคมชาวบ้าน(คฤหัตถ์)มีความเป็นอยู่อย่างอิสระชน ไม่ขึ้นตรงต่อกลุ่มสังคมใดสังคมหนึ่ง และมีกฎเกณฑ์ ข้อปฏิบัติเป็นของกลุ่มตนเอง กิจกรรมการดำเนินการของกลุ่มล้วนสื่อไปทางโลกิยะ (ทางโลก) ทั้งสิ้น ปัจจัยในการร่วมกลุ่มมีระบบครอบครัวเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มสมาชิกเข้ามาในสังคม ส่วนกลุ่มของสังฆะ พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นมาในท่ามกลางความเชื่อทางลัทธิศาสนาที่หลากหลาย และมีระบบของชนชั้นวรรณะเป็นปัจจัยในการแบ่งแยกบุคคลและกลุ่มบุคคลในการนับถือลัทธิศาสนาตามความเชื่อของตน หลังจากพระพุทธองค์ทรงตรัสรู้และเผยแผ่พระสัทธรรมไปยังแคว้นต่าง ๆ ประชาชนคนทั้งหลายมีความเลื่อมใสศรัทธาในหลักคำสอน ถึงกับแสดงตนยอมรับนับถือเอาพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต บางกลุ่มบวชเข้ามาเพื่อประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนที่ตนเองเห็นว่าเป็นสิ่งที่ประเสริฐ ทำให้กลุ่มชนทุกระดับ เชื้อชาติ เข้ามาเป็นสมาชิกในองค์กรสังคมของสังฆะ และประพฤติปฏิบัติตนไปในทิศทางเดียวกัน สังคมของสังฆะเป็นการจัดระเบียบทางสังคมอีกรูปแบบหนึ่ง เพื่อเป็นการปฏิบัติสังคมระบบชนชั้นที่ปิดกั้นสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์ ให้มีทางเลือกใหม่ในการดำเนินชีวิตในรูปแบบของความเสมอภาค

โดยมุ่งเน้นถึงความเท่าเทียมกันระหว่างมนุษย์ในการอยู่ร่วมกัน หลักเสรีภาพ และภราดรภาพ ซึ่งถือเป็นอุดมการณ์ของกลุ่มสังคมนิยมที่พระพุทธองค์ทรงตั้งขึ้นมา ทั้งนี้สังคมของสังคมนิยมยังมุ่งเน้นถึงกระบวนการของการศึกษา ซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมประจำกลุ่ม เพราะหลักศึกษาเป็นวิธีการหล่อหลอมสมาชิกภายในกลุ่มให้มีแบบแผนความประพฤติ การดำเนินชีวิตของบุคคลให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

ประเด็นที่มีความแตกต่างกันของทั้งสองกลุ่มสังคม ปัจจัยที่มีผลทำให้กลุ่มชาติพันธุ์มั่งรวมกลุ่มทางสังคมเกิดจากกฎเกณฑ์ที่มาจากจารีตทางประวัติศาสตร์ และความเชื่อทางพิธีกรรมที่บรรพบุรุษชาวม้งได้สืบทอดและถือปฏิบัติกันมา กฎเกณฑ์ที่เป็นข้อกำหนดและการประกอบพิธีกรรมในหลักความเชื่อที่ชาวม้งถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด มีมูลเหตุมาจากระบบของแซ่ตระกูลที่ผูกพันทางสายเลือดตามกลุ่มแซ่ตระกูล และรูปแบบการนับญาติ ลักษณะการนับญาติของชาวม้งจะนับญาติสายเดียว คือ สืบสายมาจากบรรพบุรุษต่อมาจากบิดา (นับญาติจากฝ่ายชาย) การนับญาติลักษณะนี้นำไปผูกไว้กับวัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรม ตามความเชื่อที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือการรวมกลุ่มทางเครือญาติจะมีสัญลักษณ์ที่เป็นความเชื่อที่เหมือนกัน ปัจจัยเหล่านี้ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เกิดความรู้สึกผูกพันเข้ากันด้วยอารมณ์และความรู้สึกที่ว่า พวกเขาเป็นกลุ่มที่มีเลือดเนื้อเชื้อไขมาจากบรรพบุรุษร่วมกัน รู้สึกสนิทสนมเข้ากันได้อย่างรวดเร็ว และแสดงความนับถือรักใคร่ โดยถือปฏิบัติติดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ในส่วนของกลุ่มของพระภิกษุสงฆ์ในองค์กรสังคมนิยม การรวมกลุ่มเกิดขึ้นด้วย ๒ เหตุปัจจัยหลัก ดังนี้ ๑) ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย ความไม่เสมอภาคและความไม่เท่าเทียมกันของการนับถือลัทธิศาสนา (การแบ่งระบบชนชั้นวรรณะ) การแข่งขันกันระหว่างลัทธิความเชื่อ และการได้รับความอุปถัมภ์บำรุงจากการเมือง ปัจจัยเหล่านี้เกิดขึ้นเนื่องมาจาก ดินแดนแห่งนี้มีประชาชนที่หลากหลายเชื้อชาติ ความเป็นอยู่ของชนกลุ่มต่างๆถูกกำหนดด้วยระบบความเชื่อดั้งเดิม คือระบบชนชั้นวรรณะตามหลักศาสนาพราหมณ์ อีกทั้งกลุ่มลัทธิทางศาสนาที่เกิดขึ้นมามีการแข่งขันกันสูงในการแสวงหาศาสนิก เพื่อเป็นเครื่องมือในการอุปถัมภ์และให้การคุ้มครองรักษาในกิจกรรมของกลุ่มลัทธิตน ประกอบด้วยดินแดนชมพูทวีป เป็นประเทศที่กว้างใหญ่ และมีเจ้าปกครองรัฐหลายแคว้นที่มีอำนาจในการปกครอง ๒) ปัจจัยภายใน ประกอบด้วย ความเสมอภาคในการประพฤติปฏิบัติ การเคารพกันตามหลักอาวุโส ความเสมอภาคในการประพฤตินิยม และความเสมอภาคในการบรรพบุรุษ ปัจจัยทั้ง ๒ ด้านนี้ เป็นมูลเหตุของก่อตั้งสังคมนิยมและทำให้เกิดการรวมกลุ่มทางสังคมขึ้นมาอีกกลุ่มสังคมหนึ่ง เพื่อเป็นทางออกให้กับสังคมหลัก (ระบบชนชั้นวรรณะ) ดั้งเดิม เพราะสังคมนิยมแบบเดิมไม่เกื้อกูลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ปิดกั้นปัญญา เป็นสังคมแห่งการบริโภคนิยมและจิตนิยมอย่างสุดโต่ง

๔.๓ ระบบความสัมพันธ์

ตารางเปรียบเทียบ ความเหมือนและความแตกต่างระบบความสัมพันธ์

ประเด็น	กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง	กลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา
ความเหมือน	๑. ชาวม้งมีบ้าน(ครอบครัว)เป็นพื้นฐานในการสร้างกระบวนการทางสังคมให้กับสมาชิกในกลุ่ม	๑. กลุ่มของสังฆะมีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้และฝึกหัดขัดเกลาสมาชิกในกลุ่มให้มีพื้นฐานในการดำเนินชีวิต
ความแตกต่าง	๑. ความสัมพันธ์แบบครัวเรือน ๒. ความสัมพันธ์แบบสายตระกูล ๓. ความสัมพันธ์แบบแซ่ตระกูล ๔. ความสัมพันธ์แบบต่างแซ่ตระกูล	๑. ความสัมพันธ์อันเกิดจากพระวินัยที่เป็นบทบัญญัติ ๒. ความสัมพันธ์อันเกิดจากการศึกษา ๓. ความสัมพันธ์อันเกิดจากการอยู่ร่วมกัน

ระบบความสัมพันธ์ของทั้งสองกลุ่มสังคม มีความเหมือนกัน คือ จุดเริ่มต้นของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มสังคม เริ่มจากจุดเล็กของสังคมเป็นเบื้องต้น โดยการปลูกฝังวัฒนธรรมพื้นฐานทางสังคมให้กับสมาชิกได้ปรับสภาพทั้งทางกาย วาจา ให้มีความพร้อมก่อนออกไปสู่สังคมกลุ่มใหญ่ วัฒนธรรมพื้นฐานที่สมาชิกได้รับการเรียนรู้ คือ การดำเนินชีวิต การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของกลุ่ม การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม เป็นต้น ระบบความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เริ่มจากหน่วยที่เล็กที่สุดและนับได้ว่าเป็นความสัมพันธ์ที่กระชับที่สุดในสังคมชาวม้ง ได้แก่ บ้าน(ครัวเรือน)ซึ่งประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูก หรือเป็นความสัมพันธ์ในแบบพ่อ แม่ และลูก นอกจากนี้ยังมีหลายครอบครัวในครัวเรือนเดียวกัน ซึ่งจัดว่าเป็นครอบครัวแบบขยาย ดังนั้นครอบครัวแบบขยายจึงมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติขยายขอบเขตออกไปเป็นความสัมพันธ์ แบบปู่ย่า พ่อแม่ ลูกหลาน พี่เขย พี่สะใภ้ เป็นต้น คือ มีสมาชิกมากกว่าสองชั่วรุ่นอายุคน (Generations) ความสัมพันธ์ในลักษณะแบบนี้ชาวม้ง เรียกว่า “อี่ เจ้ เหน่งอ” ซึ่งมีความหมายว่า “คนในบ้านเดียวกัน”^๑ จำนวนสมาชิกของครอบครัวอาจมีตั้งแต่ ๒-๓๐ คน โดยมีชายผู้มีอาวุโสสูงสุดเป็นหัวหน้าหรือเป็นผู้นำ โดยที่สมาชิกจะต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตาม ความสัมพันธ์ในรูปแบบนี้จะทำให้สมาชิกมีความผูกพัน ความสนิทสนม รักใคร่ปรองดองกันมาก นอกจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกันแล้วครัวเรือนยังเป็นแหล่งที่มาของกิจกรรมอื่นๆ ที่สำคัญของสังคมอีกด้วย เช่น การอบรมเลี้ยงดูสมาชิกของสังคม การถ่ายทอดค่านิยม ความเชื่อตามวัฒนธรรมของสังคม การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา กระบวนการเหล่านี้เป็นการปูพื้นฐานให้กับสมาชิกในสังคมชาวม้งให้

^๑ เอกสารเผยแพร่, ชาวเขาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๑.

มีแบบแผนการปฏิบัติตัวต่อบุคคล กลุ่มบุคคล ที่เป็นสมาชิกในกลุ่มของตนเองได้อย่างถูกต้องเหมาะสมตามกาลเทศะ ในส่วนของกลุ่มสังฆะความสัมพันธ์เบื้องต้นมีสภาพเป็นหลักฐานมั่นคงขึ้น เพราะมีวัดเป็นเครื่องกำหนด วัดเป็นหน่วยสังฆะเบื้องต้นที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่างๆ ไว้โดยละเอียด เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์อยู่ร่วมกันอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย ทั้งนี้เพื่อเป็นการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างพระภิกษุสงฆ์ด้วยกัน การอยู่ร่วมกันของพระภิกษุสงฆ์ในสังฆะที่มีวัดเป็นจุดเริ่มต้นจึงเปรียบเสมือนการอยู่ร่วมกันระหว่างอาจารย์กับลูกศิษย์ บิดากับบุตร ต่างก็มีความเมตตารักใคร่กัน เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ดังที่พระพุทธพจน์ตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้มีอุปัชฌาย์ อุปัชฌาย์จักเข้าไปตั้งจิตสนิทสนมในสัททวิหาริกฉนบุตร สัททวิหาริกจักเข้าไปตั้งจิตสนิทสนมในอุปัชฌาย์ฉนบิดา เมื่อเป็นเช่นนี้อุปัชฌาย์และสัททวิหาริกจักมีความเคารพยำเกรง ประพฤติกลมเกลียวกัน จักถึงซึ่งความไพบุลย์ในพระธรรมวินัย” “ชีวิตในวัดของพระภิกษุสงฆ์นอกจากจะผูกพันกับอุปัชฌาย์อาจารย์และเพื่อนสหธรรมิกั่วมอุปัชฌาย์เดียวกันแล้ว ยังต้องมีความเกี่ยวข้องรู้จักกับบุคคลในกลุ่มหรือคณะย่อยอื่นๆ ในวัดเดียวกัน เช่น การทำสังฆกรรมต่างๆ การประชุมร่วมกันในโรงอุโบสถเดียวกัน ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพระภิกษุสงฆ์เป็นเบื้องต้น วิธีการเหล่านี้เป็นแบบแผนให้กับสมาชิกในกลุ่มสังฆะได้เรียนรู้ พัฒนาตนเอง และเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกันในสังฆะ เพื่อให้สังฆะของสังฆะเป็นเอกภาพเดียวกัน

ประเด็นที่มีแตกต่างกันของระบบความสัมพันธ์ทั้งสองกลุ่มสังฆะ กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีความสัมพันธ์ในลักษณะบ้าน(ครัวเรือน)เดียวกันเป็นพื้นฐาน ความสัมพันธ์ในรูปแบบนี้มีมูลเหตุมาจากวัฒนธรรมของกลุ่มที่เป็นจารีตและประเพณี กระบวนการสร้างกลุ่มสมาชิกให้มีความสัมพันธ์ต่อกันของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เกิดจากการมีบิดา มารดา และบุตรอยู่ร่วมกันที่บ้านเดียวกัน ทั้งนี้บุคคลที่อาศัยอยู่ร่วมกันมีคติความเชื่อ ความประพฤติ ความเป็นอยู่ที่เหมือนกันเป็นทุนเดิม ในส่วนของกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ หลักการปฏิบัติ จะประพฤติตามจารีตที่เป็นความเคยชินตามวิถีชีวิตประจำวันที่เคยปฏิบัติมา อีกทั้งจุดมุ่งหมายของการรับสมาชิกเข้ามาอยู่ร่วมกันในลักษณะนี้ เบื้องต้นเป็นการหาแรงงานมาเพิ่มเติม หรือช่วยแบ่งเบาภาระการงานในครอบครัว^๕ เพราะชาวม้งถือว่าบุตรชายทุกคนต้องอยู่กับบิดามารดาแยกเรือนไปอยู่ต่างหากไม่ได้ เมื่อบุตรชายคนใดมีภริยาจะต้องนำภริยามาอยู่ด้วย แต่สำหรับบุตรหญิงเมื่อแต่งงานแล้วก็ต้องไปอยู่กับครอบครัวของสามี ระบบความสัมพันธ์เหล่านี้เป็นฐานที่จะขยายวงไปสู่ความสัมพันธ์แบบสายตระกูล กลุ่มแซ่ตระกูล และต่างแซ่ตระกูลตลอดจนรวมไปถึงกลุ่มบุคคลที่เป็นชาวม้งทั้งหมด ในส่วนของกลุ่มสังฆะ(พระภิกษุสงฆ์)ที่เป็น

^๕ ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๔/๘๑.

^๕ ขจัดภัย บุรุษพัฒนา, ชาวเขา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แพร่วิทยา อินเตอร์เนชั่นแนล, ๒๕๑๘), หน้า๓๕.

สมาชิกอยู่ในอวาต(วัด)เดียวกัน ถือเป็นความสัมพันธ์อันเกิดจากพระวินัยซึ่งเป็นบทบัญญัติ ที่พระพุทธร่องค์ทรงกำหนดไว้ให้ผู้บวชใหม่ต้องถือนิสัย คืออยู่รับการฝึกอบรมจากอุปัชฌาย์หรืออาจารย์ จนกว่าจะมีความรู้ความสามารถปกครองตนเองได้ ทั้งนี้พระภิกษุทั้งหลายที่เข้ามาบวชในพระธรรมวินัยมาจากชนชั้นที่หลากหลายทางชาติพันธุ์และวรรณะ บทบัญญัติที่พระพุทธร่องค์ทรงกำหนดขึ้น จึงถือเป็นกรอบให้พระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายได้ศึกษาอบรม และประพฤติปฏิบัติตนเองให้มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ไปในทิศทางเดียวกัน จุดประสงค์โดยภาพรวมของการอยู่ร่วมกันของพระภิกษุสงฆ์ มุ่งถึงประโยชน์สุขของตนเองและประโยชน์สุขของมหาชน โดยมีศีลเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกัน เพราะศีลถือเป็นระบบการควบคุมชีวิตด้านนอกเกี่ยวกับการแสดงออกมา ในทางด้านกายและวาจา ให้เป็นระเบียบและเอื้อต่อความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมที่บุคคลนั้นอาศัยอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน

๔.๔ โครงสร้างกระบวนการทางสังคม

ในหัวข้อเกี่ยวกับโครงสร้างกระบวนการทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์มุ่งกับกลุ่มสังฆะ ในพระพุทธศาสนา ผู้ศึกษาได้แบ่งหัวข้อเปรียบเทียบออกเป็น ๖ ทศนะ คือ กำเนิดและสถานภาพ บทบาทและหน้าที่ บรรทัดฐานทางสังคม การควบคุมทางสังคม การขัดเกลาทางสังคม และสิทธิมนุษยธรรมทางสังคม รายละเอียดดังนี้

๔.๔.๑ กำเนิดและสถานภาพ

ตารางเปรียบเทียบ ความเหมือนและความแตกต่างกำเนิดและสถานภาพ

ประเด็น	กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง	กลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา
ความเหมือน	ไม่มี	ไม่มี
ความแตกต่าง	๑.เกิดขึ้นจากคติความเชื่อที่เป็นจารีตขนบธรรมเนียมประเพณี และพิธีกรรมของกลุ่ม ๒.เกิดขึ้นจากระบบการสืบเชื้อสายผ่านทางบิดา(กระบวนการสืบทอดระบบแซ่ตระกูล)	๑.เกิดขึ้นจากบทบัญญัติ ที่เรียกว่า พระวินัย ๒.เกิดขึ้นจากความเลื่อมใสในหลักคำสอน ๓.เกิดขึ้นจากการได้รับการอุปสมบท (บวช)ตามกระบวนการขั้นตอนที่กำหนดเอาไว้ ๔.บุคคลที่เข้ามาเป็นสมาชิกในกลุ่มต้องมีคุณสมบัติที่กำหนดเอาไว้ทุกประการ

กำเนิดและสถานภาพของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งและกลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา ไม่มี ความเหมือนกัน เนื่องจากกระบวนการทางสังคม ลักษณะของกลุ่มสังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มมีความแตกต่างกัน กลุ่มชาติพันธุ์ม้งเป็นกลุ่มสังคมที่มีระบบทางด้านจารีตประเพณีเป็นกระบวนการจัดระเบียบทางสังคม โดยให้ความสำคัญอยู่ที่ระบบแซ่ตระกูล ซึ่งเป็นระบบที่มีอิทธิพลครอบคลุมชาวม้ง และยังเป็นจุดศูนย์กลางของวัฒนธรรม สังคม การเมือง เศรษฐกิจและศาสนาของชาวม้งไว้ด้วยกัน อีกทั้งกลุ่มสังคมของชาวม้งเป็นกลุ่มวัฒนธรรมที่นับถือและสืบวงศ์ตระกูลจากญาติฝ่ายชายเป็นหลัก ในกลุ่มของสังฆะการจัดระเบียบทางสังคมมีพระธรรมวินัยที่เป็นบทบัญญัติในการควบคุมพฤติกรรมของสมาชิก อีกทั้งสังคมของสังฆะเป็นสังคมนักบวช(พระภิกษุ)ที่พระพุทธองค์ทรงก่อตั้งขึ้นมาด้วยพระองค์เอง และเป็นสังคมแห่งอุดมคติที่ไม่มีการแบ่งชนชั้นวรรณะทางสังคม การปฏิบัติต่อกันในกลุ่มมีความเท่าเทียมเสมอกัน อีกทั้งกระบวนการรับสมาชิกเข้ามาในกลุ่มต้องมีคุณสมบัติที่บทบัญญัติกำหนดเอาไว้ และดำเนินการตามกระบวนการให้ถูกต้องและครบถ้วนตามข้อกำหนดที่วางเอาไว้ ทั้งนี้สังฆะสังฆะเป็นสังฆะแห่งการเรียนรู้และฝึกหัดอบรมขัดเกลาตนเองเป็นธรรมเนียมและถือปฏิบัติเป็นวัฒนธรรมของกลุ่มที่สมาชิกในสังฆะต้องปฏิบัติเหมือนกัน

ในทัศนะของความแตกต่างกันของทั้งสองกลุ่มสังฆะ การเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มของชาติพันธุ์ม้ง มีหลักการปฏิบัติไปตามวัฒนธรรมของกลุ่ม คือ ปฏิบัติตามคติความเชื่อที่เป็นจารีตประเพณี โดยมีวัฒนธรรมของระบบแซ่ตระกูลมากำกับ ซึ่งถือเป็นหลักการปฏิบัติที่เคร่งครัด และใช้มาถึงปัจจุบัน ธรรมเนียมการสืบเชื้อสายชาวม้งมีระบบสืบสายโลหิตผ่านทางบิดาเป็นหลัก และยึดมั่นในระบบแซ่ตระกูล โดยชาวม้งเชื่อว่าระบบแซ่ตระกูลเกิดขึ้นในสังคมม้งมาตั้งแต่แรกตามนิยายเรื่องน้ำท่วมโลก ตามนิยายดังกล่าว ภายหลังจากน้ำท่วมโลกครั้งใหญ่ในประวัติศาสตร์ คงเหลือเพียงสองพี่น้องชายหญิงคู่เดียวบนโลก เมื่อทั้งสองแต่งงานกันฝ่ายหญิงตั้งครรภ์และให้กำเนิดลูกมีลักษณะกลมและนูนเหมือนลูกโป่ง ทั้งสองจึงทำตามคำแนะนำของพระเจ้า (Saub) โดยการตัดเป็นเศษชิ้นเนื้อแล้วนำไปแขวนตามกิ่งต้นไม้ต้นหญ้ารอบบ้าน รุ่งเช้าขึ้นมาก็พบว่ามีกระท่อมเกิดขึ้นมากมายตามที่ต่างๆ และเศษชิ้นเนื้อแต่ละชิ้นได้กลายเป็นคู่สามีภรรยาใหม่ในกระท่อมแต่ละหลัง เมื่อสอบถามจึงได้ความว่าแต่ละคู่มีชื่อเป็นชื่อของแซ่ตระกูลต่างๆ ของคนม้ง สองพี่น้องสามีภรรยาจึงกำหนดกฎเกณฑ์ให้ลูกที่เกิดขึ้นมาใหม่ดังกล่าวว่า ห้ามไม่ให้ลูกหลานของแต่ละคู่แต่งงานกันเองภายในแซ่ตระกูล แต่ให้แต่งงานกับแซ่ตระกูลอื่น มิฉะนั้นก็จะเกิดลูกมาไม่สมบูรณ์ดังลูกของสองพี่น้องสามีภรรยา^๖ กฎเกณฑ์ดังกล่าว มีอิทธิพลครอบคลุมในการจัดระเบียบกลุ่มสังฆะ และทำหน้าที่

^๖ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, *อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แปลน พรินติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑๑.

เป็นจุดศูนย์กลางของวัฒนธรรมชาวม้ง โดยเป็นตัวเชื่อมโยงพฤติกรรมต่างๆ ทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจและศาสนาของชาวม้งไว้ด้วยกัน อีกทั้งระบบแซ่ตระกูลของชาวม้งยังคงถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดในสังคมม้งปัจจุบัน ในส่วนของกลุ่มสังฆะการรับบุคคลเข้ามาเป็นสมาชิกในองค์กร จะปฏิบัติตามทบัญญัติที่เป็นกฎเกณฑ์ตามพระวินัย ที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดเอาไว้ บทบัญญัติหรือข้อกำหนดต่าง ๆ เหล่านี้ มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรและถือปฏิบัติสืบต่อกันมา เพื่อเป็นแนวทางในการประกอบพิจารณา ในการรับตัวบุคคลที่มีความประสงค์จะเข้ามาประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กล่าวคือองค์ประกอบของการรับบุคคล เข้ามาเป็นสมาชิกขององค์กรสังฆะจะต้องมีคุณสมบัติครบตามทบัญญัติไว้ คือ บุคคลที่เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุต้องมีคุณสมบัติที่พระวินัยกำหนด ส่วนผู้ประกอบพิธีกรรม(ฝ่ายพระภิกษุสงฆ์) ในการบวชให้กับกุลบุตรต้องมีคุณสมบัติครบเช่นเดียวกัน องค์ประกอบที่เป็นคุณสมบัติเหล่านี้ พระพุทธองค์ทรงกำหนดไว้ชัดเจน (ดูรายละเอียดหน้า ๑๒๕-๑๓๐) คุณสมบัติเหล่านี้ หากขาดตกบกพร่องข้อหนึ่งข้อใดถือว่าการบวชนั้นไม่สมบูรณ์ การเป็นสมาชิกของสงฆ์ไม่ถูกต้อง หากปฏิบัติตามข้อกำหนดกฎเกณฑ์ที่บัญญัติไว้ครบถ้วนถือว่าการบวชนั้นสมบูรณ์ และเป็นพระภิกษุที่ต้องตามพระธรรมวินัย บุคคลเมื่อเป็นพระภิกษุในธรรมวินัยแล้วถือว่า ได้รับสิทธิและสถานะภาพของความเป็นสมาชิกภาพในองค์กรสังฆะเหมือนกับพระภิกษุรูปอื่นเช่นกัน เพราะการบวชถือเป็นการเปลี่ยนสถานะทางสังคมไปในตัว สถานะทางสังคมของพระภิกษุผู้เป็นสมาชิกภาพขององค์กรสังฆะ ที่จะได้รับในเบื้องต้นคือความเสมอภาค ทุกคนมีฐานะเท่าเทียมกัน และสถานะที่ได้รับนั้นจะอยู่ในกรอบของพระวินัยที่เป็นบทบัญญัติ เช่น ภิกษุผู้บวชใหม่ ต้องเชื่อฟังเคารพต่อพระภิกษุผู้ใหญ่มีอายุกาลพรรษามากกว่าตน เข้าร่วมกิจกรรมส่วนรวม (สังฆกรรม) เป็นต้น หลักการและวิธีการเหล่านี้เป็นกรอบให้พระภิกษุสงฆ์ได้ประพฤติปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน อีกทั้งเป็นการส่งเสริมให้องค์กรสังฆะสามารถดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุข

๔.๔.๒ บทบาทและหน้าที่

ตารางเปรียบเทียบ ความเหมือนและความแตกต่างบทบาทหน้าที่

ประเด็น	กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง	กลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา
ความเหมือน	ไม่มี	ไม่มี
ความแตกต่าง	๑. มีจารีตประเพณีที่มาจากความเชื่อ เป็นเรื่องมือในการกำหนดพฤติกรรม ๒. บทบาทหน้าที่ของสมาชิกภายในกลุ่ม ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์	๑. มีบทบัญญัติที่เป็น พระวินัย เป็นเรื่องมือในการกำหนดพฤติกรรม ๒. บทบาทหน้าที่ของกลุ่มสังฆะมีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

อักษร	ถือปฏิบัติตามความเคยชินและวิถีชาวบ้าน ๓. สมาชิกที่เป็นฝ่ายชายมีบทบาทหน้าที่หลักในการบริหารงานในกลุ่มมากกว่าฝ่ายหญิง	๓. กลุ่มสังฆะมีการกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะมาปฏิบัติหน้าที่บริหารงานในองค์กร ไว้อย่างชัดเจน

บทบาทและหน้าที่ของทั้งสองกลุ่มสังฆะ ไม่มีความเหมือนกัน เนื่องจากมีปัจจัยอยู่ที่โครงสร้างทางสังฆะมีความแตกต่างกัน กระบวนการทางสังฆะของกลุ่มมีจุดมุ่งหมายที่ต่างกัน ลักษณะของกลุ่มสังฆะมีสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมือนกัน และวัฒนธรรมของกลุ่มมีความเชื่อถือนำแนวทางปฏิบัติที่แตกต่างกัน กล่าวคือ กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีระบบโครงสร้างทางสังฆะในรูปแบบระบบกลุ่มแซ่ตระกูล และมีขนบธรรมเนียมที่มาจากคติความเชื่อ จารีต ประเพณีเป็นพื้นฐานของกระบวนการทางสังฆะ อีกทั้งลักษณะทางกลุ่มสังฆะของชาวม้งให้ความสำคัญต่อฝ่ายชายเป็นสำคัญ วัฒนธรรมเหล่านี้ถือเป็นประกอบที่สำคัญ ในการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกภายในกลุ่มที่แสดงออกมาเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มตนเอง ในส่วนของกลุ่มสังฆะบทบาทหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์มีพระวินัยเป็นกรอบกำกับพฤติกรรมของสมาชิก อีกทั้งคณะสงฆ์เป็นกลุ่มนักบวชในพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธองค์ทรงจัดตั้งขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายที่พิเศษกว่ากลุ่มอื่นๆ ในสังฆะ กระบวนการทางสังฆะของกลุ่มสังฆะมีวัตถุประสงค์ของกลุ่มที่ชัดเจน คือมุ่งสู่พระนิพพาน บทบัญญัติที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นมาถือเป็นขนบธรรมเนียมในการปฏิบัติของกลุ่ม บทบาทที่สงฆ์สื่อออกมาให้เห็นถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับสังฆะ ไม่ว่าจะสังฆะนั้นจะมากไปด้วยชนชั้นวรรณะที่หลากหลายทางภูมิหลังและความเชื่อก็ตาม บทบาทโดยตรงของภิกษุสงฆ์ คือความสัมพันธ์ระหว่างข้อปฏิบัติหรือธรรมเนียมที่ภิกษุควรปฏิบัติต่อกันในกลุ่ม เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่ว่าจะป็นหน้าที่ของบุคคลในสังฆะสังฆะพึงประพฤติปฏิบัติต่อกัน การปรนนิบัติ การให้ความเคารพ การช่วยเหลือเกื้อกูล เพื่อให้มีความผูกพันกันในระดับเบื้องต้น ซึ่งเปรียบเหมือนกับสถาบันครอบครัว พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้บุคคลในสังฆะสังฆะจัดสรรความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตตามสภาพแวดล้อม โดยการทำกิจกรรมร่วมกันประสานกันเป็นระบบ เพื่อเกื้อกูลต่อการศึกษาพัฒนาชีวิตของสมาชิกให้ไปสู่ความดีงาม

ในประเด็นที่มีความแตกต่างกัน หลักการ(ความเชื่อ) วิธีการปฏิบัติของบทบาทและหน้าที่ของกลุ่มชาวม้งที่แสดงออกมาเป็นผลสืบเนื่องมาจากจารีต ประเพณี และความเชื่อ เป็นมูลเหตุของวิถีชีวิต บทบาทและหน้าที่ของชาวม้งที่สื่อออกมาเป็นรูปธรรมในการรังสรรค์กับสมาชิกภายในกลุ่ม สามารถสรุปบทบาทและหน้าที่ ได้ดังต่อไปนี้

บทบาทผู้ชายในกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง บทบาทการเป็นผู้นำ (ผู้นำชุมชน, ผู้นำการอพยพ, ผู้นำแซ่ตระกูล, ผู้นำตามจารีต) การปกป้องคุ้มครองภัย การตัดสินใจ ในส่วนของหน้าที่ที่ฝ่ายชายรับผิดชอบประกอบด้วย เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมตามขนบธรรมเนียม ประเพณีและความเชื่อ อบรมสั่งสอนสมาชิกที่อยู่ในความดูแล เป็นต้น

สังคมของชาวม้งถือว่าผู้หญิงเป็นช้างเท้าหลัง ที่ต้องคอยปฏิบัติตามฝ่ายชายโดยเป็นผู้ที่รับภาระหน้าที่รองลงมาจากฝ่ายชาย บทบาทของผู้หญิงในกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ประกอบไปด้วย บทบาทการเป็นแม่บ้าน ให้คำปรึกษากับหัวหน้าครอบครัว ทำงานภายในบ้าน ส่วนหน้าที่ที่ผู้หญิงรับผิดชอบ คือ การเย็บปักถักร้อย การจัดหาเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม เลี้ยงดูบุตร เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป สังคมของชาวม้งเป็นสังคมแบบจารีตประเพณี ระบบทางสังคมที่ชาวม้งยึดถือ คือ การสืบเชื้อสายแบบแซ่ตระกูลเป็นหลัก สืบเชื้อสายทางฝ่ายบิดา (Patrilineal Descent) สมาชิกชุมชนที่อยู่ร่วมกันในหมู่บ้านเดียวกันตลอดจนถึงวิถีชีวิตในสังคมชาวม้ง มีข้อกำหนดการปฏิบัติตนไปในทิศทางเดียวกัน ด้วยระบบสังคมแบบจารีตประเพณีดังกล่าวนี้ทำให้บทบาทและหน้าที่ที่ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงชาวม้งแสดงออกมา เป็นความเชื่อมั่นแน่วแน่ทางสังคมที่มีสถานภาพและบทบาท ควบคุมไม่ให้ชาวม้งมีความประพฤติเบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานและค่านิยมดั้งเดิม ที่ยึดถือปฏิบัติอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันนี้

ในส่วนของกลุ่มสังฆะ บทบาทและหน้าที่เกิดขึ้นจากพระวินัยเป็นแบบแผนข้อบังคับที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติ คือ กำหนดวางลงไว้ตามความมุ่งหมายเฉพาะ เพื่อประโยชน์แก่สงฆ์ที่พระพุทธองค์ได้ทรงตั้งขึ้น บทบาทของพระภิกษุสงฆ์ที่เป็นหน้าที่หลัก คือ การอบรมสั่งสอน ให้การศึกษา การปกครอง และการให้ความช่วยเหลือพระภิกษุสงฆ์ด้วยตนเอง คือเป็นบทบาทระหว่างพระอุปัชฌาย์กับลูกศิษย์ เพื่อเกื้อกูลต่อการพัฒนาชีวิตของภิกษุสงฆ์ให้ไปสู่ความดีงาม บทบาทที่เป็นข้อวินัยบัญญัติ ดังที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดไว้ คือ หลักการปฏิบัติระหว่างอุปัชฌาย์กับสัททวิहारิก ดังนี้

- ๑) อุปัชฌาย์วัตร คือ วัตรปฏิบัติของอุปัชฌาย์ที่พึงปฏิบัติต่อสัททวิहारิก
- ๒) สัททวิहारิกวัตร คือ วัตรปฏิบัติของสัททวิहारิกที่พึงปฏิบัติต่ออุปัชฌาย์
- ๓) อาจารย์วัตร คือ วัตรปฏิบัติของอาจารย์ที่พึงปฏิบัติต่ออันเตวาสิก
- ๔) อันเตวาสิกวัตร คือ วัตรปฏิบัติของอันเตวาสิกที่พึงปฏิบัติต่ออาจารย์*

หน้าที่อีกประการหนึ่งของพระภิกษุสงฆ์ คือ การศึกษา ในที่นี้มุ่งถึงการศึกษาด้านนอก คือ ศิลที่เป็นระเบียบวินัยข้อปฏิบัติหรือหลักของคันถธุระ เป็นกิจด้านการเล่าเรียนศึกษา และ

* ดูรายละเอียด หน้า ๑๔๑.

การศึกษาทางด้านภายใน คือ วิปัสสนากาวนา เป็นกิจด้านการบำเพ็ญกาวนา ซึ่งเป็นหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ทุกรูปต้องปฏิบัติ

บทบาทของภิกษุสงฆ์ยังครอบคลุมไปถึงคฤหัสถ์(ชาวบ้าน) เพราะพระภิกษุสงฆ์จะประพฤติธรรมอยู่ได้ก็เพราะชาวบ้าน ดังที่พุทธพจน์ตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์และชาวบ้านทั้งหลาย ผู้บำรุงอุปถัมภ์เธอทั้งหลายด้วย จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ชื่อว่าเป็นผู้มีอุปการะมากแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ ประกาศพรหมจรรย์ บริสุทธิบริบูรณ์ ครบถ้วนแก่พราหมณ์และชาวบ้านเหล่านั้น ชื่อว่าเธอทั้งหลายก็มีอุปการะมากแก่พราหมณ์และชาวบ้านทั้งหลาย... ภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตต่างพึงพาอาศัยกันและกันอยู่ ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อต้องการสลัดโอฆะออกให้ได้ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ด้วยประการดังกล่าวนี้”^๓ พุทธพจน์บทนี้เป็นการแสดงถึงบทบาทโดยตรงของพระภิกษุสงฆ์ต้องอนุเคราะห์สงเคราะห์มหาชนด้วยความดี คือมุ่งประโยชน์ที่ชนทั้งหลายควรได้รับ มุ่งถึงความผาสุกที่มหาชนควรจะได้รับ กล่าวโดยรวมแล้วบทบาทหน้าที่ที่พระภิกษุสงฆ์ต้องปฏิบัติเพื่อมหาชนมีอยู่ ๒ ประการ ดังนี้

๑) หน้าที่ทางวินัย ได้แก่ ทำจิตใจของประชาชนให้สงบใสด้วยศีลวัตร และ

๒) หน้าที่ทางธรรม ได้แก่ นำเอาความจริง ความดีงามมาเผยแผ่ให้ชนทั้งหลายเจริญ

ยิ่งขึ้นไป

๔.๔.๓ บรรทัดฐานทางสังคม

ตารางเปรียบเทียบ ความเหมือนและความแตกต่างบรรทัดฐานทางสังคม

ประเด็น	กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง	กลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา
ความเหมือน	ไม่มี	ไม่มี
ความแตกต่าง	๑.กฎเกณฑ์ วินัย ข้อห้ามและข้อปฏิบัติมาจาก จารีต ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อเป็นหลักใหญ่ ๒.กฎเกณฑ์ต่างๆ ของกลุ่มไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ๓.กฎเกณฑ์ พิธีกรรม และมารยาททาง	๑.กฎเกณฑ์(สิกขาบท)ที่เป็นข้อปฏิบัติเกิดขึ้นจากบทบัญญัติขององค์ศาสดา (พระพุทธเจ้า)หรือเป็นพุทธบัญญัติ ๒.กฎเกณฑ์ ข้อปฏิบัติทางสังคมมีการศึกษาเรียนรู้ ปฏิบัติไปพร้อมกัน และมีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์

^๓ ดูรายละเอียดใน ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๑๐๓/๔๘๖-๔๘๗.

	สังคมได้รับมาจากการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ (ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ) การบอกกล่าว การสังเกตการณ์ เรื่องเล่าประจำกลุ่มจากผู้อาวุโสความเคยชินในวิถีชีวิต ๔.กฎเกณฑ์ทางสังคมที่เป็นข้อห้าม ข้อปฏิบัติบางประการ มีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยและสภาพแวดล้อมทางสังคม	อักษร ๓.บทบัญญัติ(วินัย)ที่เป็นข้อปฏิบัติมีบทลงโทษกำกับเมื่อสมาชิกล่วงละเมิดหรือไม่ปฏิบัติตาม ๔.กฎเกณฑ์(สิกขาบท)ที่เป็นข้อปฏิบัติวิธีการดำเนินการของส่วนรวม(สังฆกรรม) ไม่มีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยหรือสภาพแวดล้อมทางสังคม

บรรทัดฐานทางสังคมของทั้งสองกลุ่มสังคม ไม่มีความเหมือนกัน โดยมีเหตุผลมาจากกระบวนการทางสังคม ลักษณะของกลุ่มสังคม และวัฒนธรรมของกลุ่ม มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง มีกระบวนการทางสังคมแบบจารีตประเพณี ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับคติความเชื่อที่ถูกสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นบรรพบุรุษ อีกทั้งลักษณะของกลุ่มสังคมชาวม้งเป็นกลุ่มสังคมทางเครือญาติที่มีระบบสายสกุลเป็นกฎเกณฑ์บังคับให้สมาชิกปฏิบัติ ตลอดจนถึงวัฒนธรรมประจำกลุ่มของชาวม้งมีวัฒนธรรมของความเชื่อดั้งเดิมเข้ามาประกอบในวิถีชีวิต เบื้องต้นชาวม้งนำคติที่เป็นแนวทางแห่งการดำเนินชีวิตไปผูกพันไว้กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกป้องคุ้มครองดูแลรักษาตนเอง และกลุ่มบุคคลในชุมชนให้มีความสุขสงบสุข องค์ประกอบเหล่านี้เป็นพื้นฐานมาจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ได้สั่งสมมาและถ่ายทอดให้กับชาวม้งจากรุ่นสู่รุ่น อีกทั้งยังเป็นกระบวนการผลิตซ้ำของสมาชิกในแต่ละยุคสมัย ที่มีการปรับเปลี่ยนกระบวนการเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่กลุ่มชาวม้งเข้าไปตั้งถิ่นฐาน ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดของกลุ่ม ในส่วนของกลุ่มสังฆะ กระบวนการทางสังคมที่ทำให้กลุ่มพระภิกษุสงฆ์ในองค์กรมีการประพฤติปฏิบัติเป็นแบบแผนเดียวกันมาจากพระวินัยเป็นพื้นฐาน เพื่อปรับพฤติกรรมของบุคคลให้มีความเสมอเหมือนกัน ทั้งนี้บทบัญญัติที่เป็นพระวินัยซึ่งถือเป็นหลักการปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ เกิดขึ้นมาจากบทบัญญัติขององค์พระศาสดา(พระพุทธเจ้า) ที่เรียกว่า พุทธบัญญัติ หลักการและวิธีการเหล่านี้อาศัยเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นในองค์กรสังฆะแล้ว จึงมีการบัญญัติกฎเกณฑ์ขึ้นมาให้สมาชิกได้ปฏิบัติตาม บทบัญญัติต่าง ๆ ที่เป็นหลักการปฏิบัติจะมีบทลงโทษเข้ามาประกอบเมื่อสมาชิกภายในกลุ่มกระทำการฝ่าฝืนหรือล่วงละเมิด อีกทั้งบทบัญญัติเหล่านั้นจะมีการศึกษาเรียนรู้ควบคู่ไปกับการปฏิบัติและมีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ทั้งนี้บทบัญญัติที่กำหนดขึ้นมาจะไม่มีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยหรือสภาพแวดล้อมทางสังคม เหตุผลที่จะมีการปรับแก้หรือเพิ่มเติมก็

ต่อเมื่อสมาชิกประพฤติผิดนอกเหนือไปจากนั้น เพื่อให้เหมาะสมและพอดีกับการที่จะประพฤติได้ เพราะสังคมของสังฆะเป็นสังคมของนักบวชที่มีความแตกต่างไปจากสังคมอื่น ๆ ทั้งหมด ทั้งนี้ก็เนื่องมาจาก เหตุปัจจัยทั้งภายนอกสังคมและภายในองค์กรเป็นแรงขับเคลื่อนให้กลุ่มสังฆะต้องมีหลักการ วิธีการ และจุดมุ่งหมายเป็นอุดมการณ์ของกลุ่มตนเอง

ในส่วนประเด็นที่มีความแตกต่างทั้งสองกลุ่มสังคม บรรทัดฐานทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยส่วนมากถือปฏิบัติสืบเนื่องมาจากขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อเป็นหลักใหญ่ หากจะอ้างถึงกฎระเบียบ ข้อปฏิบัติที่เป็นลายลักษณ์อักษรในเชิงรูปธรรมของชาวม้งนั้น ไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร บรรทัดฐานและมารยาททางสังคมที่ชาวม้งถือปฏิบัติกันมาจากบรรพบุรุษ สืบต่อรุ่นสู่รุ่นจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ใช้หลักการจำ สังเกตการณ์ และประกอบเข้ากับเรื่องเล่าประจำกลุ่ม การบอกกล่าวของผู้อาวุโสกับคนในตระกูล บางครั้งมีการท่องจำ วิธีการเหล่านี้อาศัยความสนใจ ความเคยชินและการปฏิบัติสืบต่อกันมา บางครั้งสิ่งที่สืบทอดมามีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยหรือถิ่นที่อยู่อาศัย เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่ชาวม้งอาศัยอยู่ หรืออาจดทล่นสูญหายไปบ้าง แต่หลักใหญ่แล้วอยู่ในกฎเกณฑ์ที่บรรพบุรุษได้ปฏิบัติมาและกำหนดเอาไว้

มารยาททางสังคมที่กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีต่อกันในการสร้างความเข้าใจ และความสงบสุขในการอยู่ร่วมกันในสังคม มาจากข้อปฏิบัติที่ได้รับแนวคิดมาจากค่านิยมเบื้องต้นในวัฒนธรรมประจำชาติพันธุ์ ซึ่งมารยาททางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจะมีในรูปแบบที่เป็นวิถีของการดำเนินชีวิต เพื่อให้กลุ่มชาวม้งเป็นเอกภาพเดียวกัน

วัฒนธรรมต่าง ๆ ของชาวม้ง นับว่าเป็นรูปแบบที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทั้งข้อห้ามและข้อปฏิบัติ เพราะชาวม้งเป็นกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมมายาวนาน หลักและวิธีการที่แสดงออกมาสามารถบ่งบอกถึงความมีมารยาททางสังคมแฝงอยู่ในวิถีการปฏิบัตินั้น ซึ่งมารยาททั้งหลายเหล่านี้ถูกกลั่นกรองมาจากความเชื่อ จารีต จนเป็นหลักการปฏิบัติที่ถือสืบต่อกันมาอยู่ทุกวันนี้

ในส่วนของกลุ่มสังฆะมีศีล(พระวินัย)เป็นบรรทัดฐานทางสังคม เบื้องต้นเมื่อบุคคลเข้ามาบวชอยู่ในธรรมวินัยมีสถานะที่เหมือนกัน ก็ต้องเริ่มต้นในด้านความประพฤติ คือมีศีลเป็นพื้นฐานขั้นต้น เพื่อสร้างสภาพเกื้อกูลทางสังคมให้เกิดขึ้น หลักการนี้เรียกว่า วินัยบัญญัติ ซึ่งมีเนื้อหาสาระสำคัญได้แก่การไม่ละเมิดต่อชีวิต ทรัพย์สิน ของรักของกันและกัน การไม่ใช้วาจาละเมิดความจริง เป็นต้น ส่วนระเบียบความประพฤติที่ซับซ้อนไปมากกว่านี้ เป็นข้อกำหนดกฎเกณฑ์ขนบธรรมเนียมและข้อปฏิบัติของกลุ่ม เพื่อวางไว้ให้สมาชิกได้ปฏิบัติ

วินัย คือ พุทธบัญญัติเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิตและวิธีดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของภิกษุสงฆ์เป็นกรอบการประพฤติปฏิบัติให้เป็นแบบแผนอย่างเดียวกัน

การบัญญัติพระวินัยหรือสิกขาบท พระพุทธองค์ทรงบัญญัติหลังจากที่มีพระภิกษุสงฆ์เพิ่มจำนวนมากขึ้น เพราะมีผู้ประพฤติไม่เหมาะสม ประพฤติผิดนอกกรอบของบรรพชิตที่ควรจะเป็น ด้วยเหตุผลดังกล่าว ทำให้พระพุทธองค์ทรงพิจารณากำหนดขอบเขต ข้อวัตรปฏิบัติสำหรับพระภิกษุสงฆ์ขึ้นมา บทบัญญัติทางพระวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติทุกสิกขาบท จะมีบทลงโทษสำหรับผู้ประพฤติผิด ตามสิกขาบทนั้นๆ ในการบัญญัติพระวินัย พระพุทธองค์ทรงอาศัยมูลเหตุที่พระภิกษุได้กระทำความผิดมาแล้ว ทรงสอบถามถึงการกระทำจากโจทก์ก่อน เมื่อได้มูลความจริงแล้วก็จะขอมติจากคณะสงฆ์เห็นร่วมด้วยทุกครั้ง แล้วนำเหตุนั้นมาบัญญัติเป็นสิกขาบทให้พระภิกษุได้ปฏิบัติ โดยสิกขาบทเหล่านั้นพระภิกษุทั้งหลายจะมีการศึกษา ท่องจำและนำไปปฏิบัติ

พระวินัยที่ทรงบัญญัติไว้แล้วก็จะไม่มีการปรับเปลี่ยนหรือแก้ไข คือให้ถือประพฤติตามที่ได้ทรงบัญญัติไว้ให้ถูกต้อง หากจะแก้ไขก็จะเป็นไปในส่วนพระวินัยที่เป็นสิกขาบทเล็กน้อยที่จะพอปรับได้ ถ้าจะมีการปรับเปลี่ยนก็ต้องมีเหตุและผลที่สมควรปรับเปลี่ยน แต่ต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะสงฆ์ก่อน

๔.๔.๔ การควบคุมทางสังคม

ตารางเปรียบเทียบ ความเหมือนและความแตกต่างการควบคุมทางสังคม

ประเด็น	กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง	กลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา
ความเหมือน	ใช้ระบบผู้อาวุโสเป็น(ปกครอง) ผู้นำของกลุ่ม ผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโสประจำกลุ่มมีอิทธิพลทางด้านจิตใจต่อสมาชิกในกลุ่ม คัดเลือกจากสมาชิกภายในกลุ่ม ด้วยความรู้ความสามารถ	ใช้ระบบอาวุโสในการแสดงความเคารพและเป็นผู้ดูแลปกครองสมาชิกภายในกลุ่ม สมาชิกที่มีอายุพรรษาน้อยกว่าให้ความเคารพเชื่อฟังพระเถระผู้มีอายุพรรษา ประสบการณ์มากกว่าตน คัดเลือกจากพระเถระที่มีความรู้ความสามารถ มีคุณธรรม รู้หลักการและวิธีการ ให้เป็นผู้นำหรือผู้ปกครอง
ความแตกต่าง	ควบคุมด้วยจารีต พิธีกรรมและความเชื่อทางวัฒนธรรม ควบคุมด้วยผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโส ควบคุมด้วยระบบแซ่ตระกูล(เครือญาติ)	ควบคุมด้วยบทบัญญัติที่เป็นพระวินัย (ศีล) ควบคุมด้วยพระอุปัชฌาย์หรืออาจารย์ สมาชิกภายในกลุ่มให้ความเคารพนับถือกันโดยการไหว้และกำหนดเอาอายุ

		พรรษาของการเข้ามาบวชเป็นเกณฑ์ในการปฏิบัติต่อสมาชิกภายในกลุ่ม ๔. มีการกำหนดคุณสมบัติของผู้นำหรือผู้ปกครองไว้อย่างชัดเจน

ประเด็นที่มีความเหมือนกันของทั้งสองกลุ่มสังคม คือ การควบคุมทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งและกลุ่มสังฆะ ให้ความเคารพเชื่อฟังต่อผู้อาวุโสหรือกลุ่มผู้อาวุโสที่มีอายุมากกว่าตน อีกทั้งยังให้ความสำคัญถึงความรู้ความสามารถของผู้นำ สมาชิกภายในกลุ่มทั้งสองสังคมให้การยอมรับในคำแนะนำสั่งสอนการตัดสินใจที่ผู้อาวุโสชี้แนะบอกกล่าว ซึ่งระบบการควบคุมทางสังคมของสองกลุ่มสังคมมีความเหมือนกัน เมื่อนำมาเปรียบเทียบกันแล้วทำให้ทราบว่า การควบคุมทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง สมาชิกทุกคนในสังคมยอมรับและถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน คือการให้ความเคารพต่อผู้อาวุโส ซึ่งถือเป็นบรรทัดฐานทางสังคมของชาวม้ง ตามธรรมเนียมปฏิบัติแล้วชาวม้งถือว่าผู้นำประจำกลุ่มแซ่ตระกูล กลุ่มผู้อาวุโส และผู้นำตามจารีต เป็นกลุ่มบุคคลที่ชาวม้งทุกคนในสังคมให้ความเคารพนับถือและเชื่อฟัง เพราะกลุ่มบุคคลเหล่านี้ชาวม้งเห็นว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ทั้งนี้กลุ่มผู้อาวุโสที่เป็นผู้นำประจำกลุ่มแซ่ตระกูลและกลุ่มผู้อาวุโสของแต่ละแซ่ตระกูล เป็นผู้รู้ถึงขนบธรรมเนียมประเพณี ข้อห้าม ข้อปฏิบัติ เกี่ยวกับกฎจารีตประเพณีพิธีกรรม และเป็นผู้มีประสบการณ์ ระบบของการให้ความเคารพต่อผู้อาวุโสถือเป็นเครื่องมือในการควบคุมชาวม้งให้มีแบบแผนของการเคารพ เชื่อฟัง และปฏิบัติตนไปในทิศทางเดียวกัน และเป็นเครื่องมือช่วยสร้างการยอมรับซึ่งกันและกัน หรือระหว่างชาวม้งด้วยกัน เพราะความเชื่อเหล่านี้จะเป็นวิธีการควบคุมสมาชิกให้ปฏิบัติตนดำรงตนอยู่ในสังคมอย่างมีแบบแผนและสันติสุข หลักการปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างสมาชิกของชาวม้ง จะมีรูปแบบและยึดมั่นอยู่กับค่านิยมพื้นฐานที่สำคัญ ต่อไปนี้

๑) สมาชิกในหมู่บ้านอยู่ร่วมกันด้วยระบบอุปถัมภ์ ผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสจะต้องเป็นที่พึ่งพิงของผู้ค้อยาวุโส และสมาชิกของชุมชนได้ตลอด

๒) สมาชิกใหม่หรือผู้น้อยฟังเคารพและรับฟังคำชี้แนะจากผู้อาวุโส

๓) การตัดสินใจของผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโส ถือว่าสูงสุดและเด็ดขาด

ในส่วนของกลุ่มสังฆะระบบการควบคุมทางสังคม ให้ความสำคัญในเรื่องระบบอาวุโส เคารพตามอายุของสมาชิกภาพ คือ การกำหนดเอาอายุ(พรรษา)ของสมาชิกเป็นหลักในการแสดงความเคารพซึ่งกันและกัน การเคารพกันตามหลักอาวุโสถือเป็นกรอบให้ผู้น้อย (ภิกษุผู้บวชใหม่) ในธรรมวินัย มีอายุพรรษาน้อยจะต้องเชื่อฟังและให้ความเคารพต่อภิกษุผู้ใหญ่ (ผู้อาวุโส) ที่มีอายุพรรษากาลมากกว่า เพราะถือว่าท่านเข้ามาบวชในธรรมวินัยก่อน ซึ่งเป็นบทบาทบุญดีในการให้

ความเคารพกันตามสถานภาพของความเป็นสมาชิกภาพในสังคมสังฆะ ระบบการเคารพกันตามหลักความอาวุโสเป็นกฎเกณฑ์หนึ่งของการควบคุมทางสังคมของสังฆะ และใช้ปฏิบัติที่ให้ผลจริงตามกรอบแห่งพระธรรมวินัยที่บัญญัติไว้เป็นเบื้องต้น การยกย่องให้ความเคารพต่อผู้อาวุโสยังมีหลักการทางด้านวินัยที่เป็นธรรมบังคับอยู่ คือ ผู้ที่สมควรยกย่องให้การเคารพนั้นเป็นผู้ที่มีความรู้ (รู้หลักการ วิธีการหรือกระบวนการทางสังคมสังฆะอย่างถูกต้อง) มีคุณธรรม (ธรรมของผู้ประเสริฐ คุณสมบัติของพระอริยะเจ้าชั้นใดชั้นหนึ่ง) ธรรมสองประการนี้เป็นเครื่องยืนยันของบุคคลที่สมควรได้รับการยกย่องนับถือและให้ความเคารพ

ในประเด็นที่มีความแตกต่างกันของทั้งสองกลุ่มสังคม การควบคุมทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โครงสร้างทางสังคมของชาวม้งเป็นกลุ่มวัฒนธรรมที่มีผู้ชายเป็นใหญ่ และยึดหลักของความเชื่อจากจารีตประเพณีเป็นแนวทางในการปฏิบัติตน บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เป็นผู้นำทางด้านจิตใจ มีอิทธิพลต่อชนทั้งหลายในกลุ่มของชาวม้งด้วยกัน โดยส่วนมากเป็นเพศชาย บุคคลที่จะได้รับการยกย่องเป็นผู้อาวุโส คือผู้นำที่มาจากกลุ่มแซ่ตระกูล กลุ่มผู้สูงอายุ ผู้นำตามจารีต ผู้อาวุโสของแต่ละกลุ่มแซ่ตระกูล ตลอดจนกระทั่งหมอผี หมอคาถาและหมอยาสมุนไพร กลุ่มบุคคลเหล่านี้ส่วนมากเป็นผู้ที่มีอายุ ประสบการณ์ รู้หลักการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางจารีตประเพณี และการประกอบพิธีกรรมของชนเผ่า หลักเกณฑ์การยอมรับตัวบุคคลของชาวม้ง ถึงความเป็นผู้อาวุโสหรือผู้นำทางด้านจิตใจของชาวม้ง จะมีการคัดเลือกมาจากกลุ่มผู้อาวุโสด้วยกันและต้องมีคุณสมบัติ ดังนี้คือ เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางด้านขนบธรรมเนียมประเพณีพิธีกรรมของชาวม้ง เป็นผู้มีความประพฤติดี เป็นบุคคลที่เชื่อถือได้ เป็นคนกล้าพูด พูดแล้วสมาชิกในกลุ่มยอมรับ มีความเด็ดขาด เป็นที่พึ่งทางใจได้เมื่อเกิดความเดือดร้อนกับสมาชิกในกลุ่มของตน ในส่วนของกลุ่มสังฆะ ระบบการควบคุมทางสังคมเกิดจากประมวลบทบัญญัติที่เป็นพระวินัย ที่ว่าด้วยข้อปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ทั้งหมด โดยการกำหนดเอาอายุสมาชิกภาพเป็นหลักในการแสดงความเคารพกัน เช่นนี้ เป็นวิธีที่เหมาะสม สะดวก และได้ผลจริงในทางปฏิบัติ ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของพระพุทธองค์ทรงมุ่งหวังให้สังคมของสงฆ์เป็นชุมชนแบบอย่าง โดยไม่มีการถือระบบชาติชั้นวรรณะเข้ามาเกี่ยวข้อง ในกลุ่มของพระภิกษุสงฆ์การแสดงความเคารพจะเป็นไปในรูปแบบการกราบไหว้ซึ่งถือเป็นการให้ความเคารพต่อกัน โดยถือเป็นวิธีแห่งการควบคุมทางสังคมในนัยดังกล่าวด้วย การแสดงความเคารพโดยการกราบไหว้ตามอายุพรรษา ในทางพระพุทธศาสนา มิใช่เป็นเรื่องแสดงความสูงต่ำ แต่มุ่งถึงความเป็ยระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการแสดงความเคารพต่อกันระหว่างสมาชิกภาพในสังคมของสงฆ์ เพื่อให้สังคมเกิดความเป็ยระเบียบเรียบร้อยดีงาม และการอยู่ร่วมอย่างผาสุกของสงฆ์ การแสดงความเคารพที่เป็นการควบคุมสมาชิกในกลุ่มที่ถือปฏิบัติกันมาของกลุ่มสังฆะจะเป็นไปในรูปแบบของพระอุปัชฌาย์กับสัททวิหาริก อาจารย์กับอันเตวาสิก และพระภิกษุผู้มีอายุกาล

พรรษามากกับพระภิกษุผู้บวชใหม่มีอายุกาลพรรษาน้อยกว่า หลักการดังกล่าวนี้ถือเป็นวิธีการควบคุมสมาชิกภายในกลุ่มสังฆะที่ถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน

พระภิกษุที่ได้รับความเคารพตามบทบัญญัติทางวินัย หรือตามระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคม ย่อมต้องรู้ตระหนักตามหลักการแห่งธรรมว่า สิ่งที่จะทำให้ตนเป็นผู้ควรแก่การเคารพกราบไหว้จริงสมกับภาวะหรือฐานะก็คือภูมิธรรมภายในที่ได้บรรลุ หรือความประพฤติดีปฏิบัติชอบ ซึ่งจะต้องฝึกอบรมให้เกิดมีขึ้นในตน ดังบทบัญญัติที่เป็นพุทธานุญาตจากพระพุทธองค์ได้ทรงกำหนดขึ้นมา ในหลักธรรมที่มาจากพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงเถระธรรม ๑๐ ประการ เพื่อเป็นเครื่องยืนยันถึงการเคารพให้เกียรติต่อกันระหว่างพระภิกษุสงฆ์ด้วยกัน ดังนี้

- ๑) เถโร รตตถญญ เป็นผู้ใหญ่ บวชนาน รู้เห็นกิจการ ทรงจำเรื่องราวไว้ได้มาก
- ๒) สีลวา มีศีล เคารงครัดในสิกขาบททั้งหลาย
- ๓) พหุสสุโต เป็นพหูสูตทรงความรู้
- ๔) สุวาคตปาฏิโมกฺโข ทรงปาติโมกข์ รู้หลักแห่งวินัย แคล้วคล่อง ชำนิชำนาญ

สามารถวินิจฉัยได้ด้วยดี

๕) อธิกรณสมบุปาทวูปสมกุสโล ฉลาดในการระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้น

๖) ฆมฺมกาโม เป็นผู้ใคร่ธรรม รักความรู้ รักความจริง รู้จักรับฟังและรู้จักพูด ทำให้เป็นที่ชื่นชมสนิทสนมสบายใจ นำเข้าไปปรึกษาสนทนา และขอศึกษา ยินดีปรีดาในหลักธรรมหลักวินัยที่ยิ่งๆ ขึ้นไป

๗) สนฺตุฎฺฐโฐ เป็นผู้สันโดษด้วยปัจจัยสี่ตามมีตามได้

๘) ปาสาทิโก จะไปจะมา มีอาการกิริยาน่าเลื่อมใส

๙) ฆานลาภี คล่องแคล่วในฆาน ๔ ที่เป็นเครื่องอยู่สุขสบายในปัจจุบัน

๑๐) วิมุตฺโต บรรลุเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ สิ้นอาสวะ^๔

กล่าวโดยสรุป บุคคลที่เป็นเถระ (ผู้อาวุโส) ในทางพระพุทธศาสนามีอยู่ ๓ พวก คือชาติเถระ (ผู้ใหญ่โดยกำเนิดคือตามอายุ) ธรรมเถระ (ผู้ใหญ่โดยธรรม) และสมมติเถระ (ผู้ใหญ่โดยสมมติ คือสักแต่ว่าเรียกกัน)^๕

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.) ๒๕๔๘), หน้า ๒๓๖.

^๕ คูรายละเอียดใน ที.ป. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๕.

๔.๔.๕ การขัดเกลาทางสังคม

ตารางเปรียบเทียบ ความเหมือนและความแตกต่างการขัดเกลาทางสังคม

ประเด็น	กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง	กลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา
ความเหมือน	ไม่มี	ไม่มี
ความแตกต่าง	๑.การขัดเกลาทางตรง -เป็นการแนะนำ บอกกล่าว สั่งสอน ในข้อประพจน์ที่ควรปฏิบัติให้กับ สมาชิกในกลุ่ม โดยตรงที่ปฏิบัติตัวไม่ ถูกตามครรลองของกลุ่ม ๒.การขัดเกลาทางอ้อม -การสังเกตจากพฤติกรรมของ บุคคลอื่นที่เป็นผู้นำหรือกลุ่มผู้อาวุโส ภายในกลุ่มเป็นแบบอย่าง	๑.การขัดเกลาทางตรง -เป็นการฝึกหัดขัดเกลาตนเอง -เป็นการสร้างความสำนึกในการรักษา ศีลหรือปฏิบัติตามศีล ๒.การขัดเกลาทางอ้อม -การคำนึงถึงประโยชน์สุขของส่วนรวม หรือของผู้อื่น

การขัดเกลาทางสังคมของทั้งสองกลุ่มสังฆะ ไม่มีความเหมือนกัน เนื่องจากมีปัจจัยอยู่ที่กระบวนการทางสังคมและลักษณะวัฒนธรรมของกลุ่มสังฆะ กระบวนการขัดเกลาสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง มีองค์ประกอบที่หลากหลายเข้ามาเป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการฝึกหัดสมาชิกของกลุ่ม โดยเริ่มจากการปลูกฝังด้วยนิยายปรัมปราในอดีตของกลุ่มนำมาเล่าให้เด็ก ๆ ฟัง แล้วนำไปผูกพันกับกฎเกณฑ์ทางสังคมที่เป็นข้อห้ามข้อปฏิบัติของกลุ่ม ทำให้เด็ก ๆ รู้สึกว่าเรื่องราวดังกล่าวเป็นความจริง จึงถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ในลักษณะของวัฒนธรรมชาวม้งนำจารีต ความเชื่อ และระบบเครือญาติเข้ามาเป็นเครื่องมือในการขัดเกลาสมาชิกของกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อให้สมาชิกมีพฤติกรรมเป็นไปในทิศทางเดียวกันและง่ายต่อการปกครอง ในส่วนของกลุ่มสังฆะ กระบวนการขัดเกลาทางสังคมของกลุ่ม อยู่ที่การประพฤติปฏิบัติตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัยของกลุ่มที่เป็นข้อตกลงร่วมกันว่าเป็นสิ่งที่พึงาม การขัดเกลาทางสังคมของสังฆะมีเหตุปัจจัยอยู่ ๒ ประการ คือ การฝึกหัดขัดเกลาตนเอง ซึ่งเป็นการสร้างความสำนึกในการรักษาศีลหรือปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของกลุ่ม ความมุ่งหมายของประเด็นนี้ก็เพื่อเป็นกาฝึกหัดให้ตนเองมีระเบียบวินัย มีความอดทนอดกลั้นต่อสิ่งต่าง ๆ ที่มากระทบทางประสาทสัมผัสทั้ง ๖ ประการที่สอง เป็นการขัดเกลาโดยการคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม ความมุ่งหวังข้อนี้เพื่อเป็นการสร้างสภาพแวดล้อมให้เป็นกัลยาณมิตร อีกทั้งยังเป็นการอนุเคราะห์เพื่อนสหธรรมิกและคฤหัสถ์ผู้มีอุปการะในการอุปถัมภ์ใน

เรื่องของปัจจัยสี่ ดังนั้นแล้วการขัดเกลาทางกลุ่มสังฆะมุ่งถึงอรรถประโยชน์ตนและประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลักการใหญ่ และอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัยที่เป็นบทบัญญัติ

ประเด็นที่มีความแตกต่างกันของทั้งสองกลุ่มสังฆะ ระบบการขัดเกลาสมาธิภายในสังฆะของชาวมัง เริ่มจากการปลุกฝังด้วยนิยายปรัมปราในอดีตของกลุ่มโดยนำมาเล่าให้เด็ก ๆ ฟัง ครั้งแล้วครั้งเล่าตั้งแต่เล็ก ทำให้พวกเขาเกิดความเชื่อว่า เรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้นจริง ในประวัติศาสตร์กับกลุ่มชาติพันธุ์ของตน ประกอบกับมีการกำหนดเป็นกฎเกณฑ์ทางสังฆะ เป็นการตอกย้ำให้สมาธิในสังฆะเพิ่มน้ำหนักของความเชื่อมากขึ้น นอกจากนี้ ยังมีเรื่องของจารีต ความเชื่อ และระบบเครือญาติเพิ่มเข้ามาอีกและนำไปผูกพันกับภูตผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรืออำนาจเหนือธรรมชาติ และถือเป็นเครื่องมือขัดเกลาชาวมังให้มีพฤติกรรมเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ถึงแม้ว่ากระบวนการเหล่านี้จะเป็นวิถีแห่งขนบธรรมเนียม ประเพณี ควบคู่อยู่กับวิถีชีวิตของชาวมังแต่สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการดำรงอยู่ของกลุ่มชาวมังมาก กระบวนการขัดเกลาทางสังฆะของกลุ่มชาติพันธุ์มัง มีองค์ประกอบอยู่ ๒ ลักษณะ คือ การขัดเกลาทางตรง คือ การขัดเกลาลักษณะนี้จะกระทำในรูปแบบการบอกกล่าว ตักเตือนและชี้แนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนให้ถูก ตามสมควรที่กลุ่มชาวมังเห็นว่าถูกต้องตามคติความเชื่อที่ถือสืบปฏิบัติกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ โดยกระบวนการนี้จะดำเนินการที่บ้านหลังใดหลังหนึ่งของเครือญาติในกลุ่มของตนหลังเวลาอาหารเย็น โดยผู้นำประจำแซ่ตระกูล และกลุ่มผู้อาวุโสเป็นผู้ดำเนินการ และการขัดเกลาทางอ้อม คือ เป็นการขัดเกลาจากการปลุกฝังตั้งแต่เด็กได้เห็นพฤติกรรมที่ศิ่งามและนำไปเป็นแบบอย่าง จนกลายเป็นความเคยชิน วิธีการแบบนี้เป็นการปลุกฝังวัฒนธรรมการแสดงออกจากปัจจัยแวดล้อมทางกายภาพ เพื่อให้สมาธิได้เห็นและทำให้เกิดแรงบันดาลใจที่อยากจะกระทำอย่างนั้น แล้วนำมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนของบุคคลนั้น ในส่วนของกลุ่มสังฆะ กระบวนการขัดเกลาทางสังฆะเริ่มจากศีลหรือวินัย ที่เป็นบทบัญญัติกลุ่มของพระภิกษุสงฆ์เป็นชุมชนที่พระพุทธองค์ทรงตั้งขึ้น ตามหลักการและความมุ่งหมายที่ทรงกำหนดไว้โดยเฉพาะ เพื่อให้มีสภาพที่เกื้อกูลต่อการปฏิบัติที่มุ่งตรงต่อจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา และเผยแผ่ความดีงามที่เกิดจากการปฏิบัติให้กว้างขวางออกไปเพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก ดังนั้น พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติระเบียบข้อบังคับต่างๆ ขึ้นควบคุมความเป็นอยู่และพฤติกรรมโดยทั่วไปของพระภิกษุทั้งหลาย ที่เป็นสมาธิในองค์กรสงฆ์ ศีลในทางพระพุทธศาสนา ที่กลุ่มพระภิกษุสงฆ์ประพฤติปฏิบัติมีอยู่ ๒ ระดับ คือ ระดับทั่วไป ได้แก่ ระดับธรรม หรือระดับที่ยังเป็นธรรม คือ เป็นข้อแนะนำสั่งสอน หรือหลักความประพฤติที่แสดง (เทศิตะ) และบัญญัติไปตามกฎธรรมดาแห่งความดีความชั่ว ที่เรียกว่า กฎแห่งกรรม ประการที่สองระดับเฉพาะ ได้แก่ ระดับวินัยหรือระดับที่เป็นวินัย คือ เป็นแบบแผนข้อบังคับที่บัญญัติโดยวางหรือกำหนดขึ้น (บัญญัติตะ) เป็นทำนองประมวลกฎหมาย สำหรับกำกับความประพฤติของสมาธิในหมู่สงฆ์ ให้

สอดคล้องกับความมุ่งหมายของหมู่สงฆ์เป็นการเฉพาะ ผู้ละเมิดบทบัญญัติแห่งศีลประเภทวินัยนี้ มีความผิดตามอาณัติของหมู่ชื่อนเข้ามาอีกชั้นหนึ่ง ในส่วนของกลุ่มสังฆะ

การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการสร้างความสำนึกในการรักษาศีลหรือปฏิบัติ ตามศีล แยกออกเป็น ๒ ด้านคือ การฝึกหัดขัดเกลาตนเอง (เพื่อความก้าวหน้าในคุณธรรมที่ ยิ่งขึ้นไป) และการคำนึงถึงประโยชน์ของผู้อื่นหรือของสังฆะ โดยเฉพาะในวินัยของสงฆ์ ท่าน เน้นความสำนึกอย่างนี้ไว้หนักแน่น ความสำนึกอย่างแรกคือการฝึกหัดขัดเกลาตนเอง เป็นการ ฝึกหัดให้ตนเองมีระเบียบวินัย มีความอดทนอดกลั้นต่อสิ่งต่างๆ ซึ่งการขัดเกลาตนเองเป็นไปเพื่อ พัฒนาศักยภาพของตนเองก่อน แล้วนำศักยภาพที่ตนเองฝึกหัดขัดเกลามาดิแล้ว ไปเผยแผ่ให้กับคน ทั่วไป ประการที่สอง การขัดเกลาเพื่อการคำนึงถึงประโยชน์สุขของส่วนรวมหรือของผู้อื่น เป็น การสร้างความสัมพันธ์อันดีงาม ระหว่างสังฆะที่พระภิกษุสงฆ์อาศัยอยู่ อีกทั้งยังเป็นการสร้าง สภาพแวดล้อมให้เป็นกัลยาณมิตร โดยอาศัยข้อปฏิบัติมาเป็นแบบแผนของการขัดเกลา

๔.๔.๖ สิทธนามัตติทางสังฆะ

ในหัวข้อเกี่ยวกับสิทธนามัตติทางสังฆะของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งกับกลุ่มสังฆะ ผู้ศึกษาได้ แบ่งหัวข้อเปรียบเทียบออกเป็น ๒ ทศนะ คือ การให้รางวัล และการลงโทษ ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

ก. การให้รางวัล

ตารางเปรียบเทียบ ความเหมือนและความแตกต่างการให้รางวัล

ประเด็น	กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง	กลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา
ความเหมือน	๑.เป็นนามธรรม -ยกย่อง สรรเสริญ -ประการคุณความดีให้ปรากฏต่อ สาธารณชน ได้รับทราบ	๑.เป็นนามธรรม -ยกย่อง สรรเสริญ -ประการคุณความดีให้ปรากฏต่อ สาธารณชน ได้รับทราบ
ความแตกต่าง	๑.ผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโสเป็น ผู้ดำเนินการ ๒.การยกย่องให้ปรากฏต่อสังฆะ จะยกย่องเฉพาะในกลุ่มของตนเอง ๓.เหตุที่ได้รับการยกย่องมาจาก -ได้รับหรือเลื่อนตำแหน่งใน หน้าที่การงาน -ทางสังฆะหรือรัฐให้ตำแหน่ง	๑.ผู้นำทางศาสนาและเจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นผู้ดำเนินการ ๒.ยกย่องให้ปรากฏต่อสาธารณชน ทั่วไป ๓.เหตุที่ได้รับการยกย่องมาจาก -ความรู้ ความสามารถที่ทำคุณประโยชน์ ให้กับสังฆะหรือสาธารณชน -ความชำนาญการในวิชาการ

ประเด็นที่มีความเหมือนกันของการให้รางวัลกลุ่มชาติพันธุ์มั่งกับกลุ่มสังฆะคือ ระบบของการให้รางวัลจะเป็นรูปแบบนามธรรม ได้แก่ เมื่อมีบุคคลในกลุ่มได้สร้างคุณงามความดีหรือชื่อเสียงให้กับกลุ่มหรือสถาบัน ทั้งที่เป็นส่วนตัวหรือระดับองค์กร ลักษณะของการตอบแทนความดี (รางวัล) ของทั้งสองกลุ่มจะมีรูปแบบดังนี้ คือ ได้รับการสรรเสริญว่าบุคคลท่านนี้เป็นคนดี มีความรู้ความสามารถ มีความซื่อสัตย์สุจริต และได้รับการยกย่องให้มีชื่อเสียงปรากฏต่อสาธารณชน วิธีการเหล่านี้ถือเป็นการบริหารทางสังคมเพื่อเชิดชูเกียรติคุณของบุคคล ในสิ่งที่สังคมเห็นว่าเป็นการกระทำที่มีคุณค่าต่อการยกย่อง และให้เป็นแบบอย่างต่ออนุชนคนรุ่นหลังได้ประพฤติปฏิบัติ ตาม อีกทั้งยังเป็นแบบแผนให้กับสมาชิกในสังคมได้ตระหนักถึงการทำความดีว่าเป็นสิ่งที่สังคม ทั้งนี้กระบวนการของทั้งสองกลุ่มสังคมซึ่งมีโครงสร้างทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน การให้รางวัลหรือตอบแทนคุณความดีมีการปรับประยุกต์ไปตามสภาพแวดล้อมทางสังคมที่กลุ่มของตนอาศัยอยู่

ประเด็นที่มีความแตกต่างกันของการให้รางวัลทั้งสองกลุ่มสังคม ระบบการให้รางวัลในสังคมของชาวม้ง ผู้ที่ทำหน้าที่ประกาศเกียรติคุณหรือคุณความดีตรงนี้ ได้แก่ ผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโสประจำกลุ่มแซ่ตระกูลของกลุ่มนั้น ๆ เป็นผู้ดำเนินการ ส่วนในเรื่องของการยอมรับนับถือในคุณความดีของบุคคล จะปรากฏเฉพาะในสังคมกลุ่มเครือญาติแซ่ตระกูลเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ รางวัลหรือสิ่งตอบแทนจะเป็นนามธรรม ชาวม้งปฏิบัติต่อบุคคลที่สมควรแก่การยกย่องตามประเพณีนิยม ส่วนมากจะกระทำการในรูปแบบของการต้อนรับโดยการจัดงานเลี้ยง มัดมืออวยพร และเชิญบุคคลสำคัญในชุมชนเข้าร่วมเป็นสักขีพยาน เพื่อประกาศเกียรติคุณและยกย่องให้ปรากฏต่อสาธารณชน ซึ่งถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของกลุ่มชาวม้ง ทั้งนี้ระบบการให้รางวัลยังมีการปรับประยุกต์วัฒนธรรมให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่กลุ่มตนตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ ให้สอดคล้องกับประเพณีนิยมของชนกลุ่มใหญ่ ในส่วนของกลุ่มสังฆะ การตอบแทนคุณความดี (การให้รางวัล) เป็นกระบวนการยกย่องถึงการกระทำที่ก่อคุณประโยชน์ให้กับสังคม การตอบแทนคุณความดีโดยการประกาศเกียรติคุณของพระภิกษุสงฆ์ผู้ทำคุณประโยชน์ มีผู้นำของฝ่ายพุทธจักร(ศาสนา) และฝ่ายอาณาจักร(บ้านเมือง) เป็นผู้แต่งตั้งให้ คุณความดีหรือผลงานที่จะนำมาพิจารณาการยกย่องจะเป็นคุณความดี ความชำนาญในด้านต่างๆ ที่ท่านได้กระทำให้กับพระพุทธศาสนาและสังคมเป็นสำคัญ ลักษณะของการให้รางวัลหรือตอบแทนคุณความดีจะอนุวัตรตามพุทธประเพณีในสมัยครั้งพุทธกาล ที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์จะยกย่องพระภิกษุรูปใด ก็ทรงแต่งตั้งให้เป็นเอตทัคคะ (เป็นผู้มีความเป็นเลิศ) ในคุณความดีหรือความเชี่ยวชาญในด้านนั้น เพื่อเป็นการประกาศให้เข้าใจว่าพระเถระรูปนั้นมีคุณความดี และมีความเชี่ยวชาญชำนาญเป็นที่ปรากฏในด้านนั้นๆ ตามสมควรแก่การยกย่องให้เกียรติและเชิดชูบูชาคุณความดีของท่าน การยกย่องและให้เกียรติมีความมุ่งหมายของการตอบแทนคุณความดีของบุคคลนั้นๆ เป็นการบอกถึงคุณลักษณะ ดังนี้

- ๑) เป็นการประกาศให้ปรากฏในส่วนบุคคลว่า มีความเชี่ยวชาญชำนาญในด้านใด
๒) เป็นการยกย่องสถาบันพระพุทธศาสนา

ข. การลงโทษ

ตารางเปรียบเทียบ ความเหมือนและความแตกต่างการลงโทษ

ประเด็น	กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง	กลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา
ความเหมือน	ไม่มี	ไม่มี
ความแตกต่าง	๑. การลงโทษบุคคลจะปฏิบัติตามกฎจารีตประเพณี ๒. ลักษณะของบทลงโทษพิจารณาไปตามความผิดที่กระทำ ๓. บทลงโทษจะเริ่มตั้งแต่โทษเบาไปถึงโทษหนัก หรือประกอบกรสิ่งทีกระทำผิด ๔. บทลงโทษไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ๕. ผู้นำประจำกลุ่ม ผู้นำชุมชนและกลุ่มผู้อาวุโสในชุมชนเป็นผู้ตัดสินคดีความและลงโทษ ๖. มีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมทางสังคม	๑. การลงโทษต่อบุคคลจะปฏิบัติไปตามพระวินัยที่เป็นบทบัญญัติ ๒. ลักษณะการลงโทษจะกระทำต่อเมื่อบุคคลผู้นั้นประพฤติผิดหรือล่วงละเมิดสิกขาบทใดบทหนึ่ง ๓. บทลงโทษจะปฏิบัติตามพระวินัยเท่านั้น (ทางสงฆ์) ๔. บทลงโทษมีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ๕. บทลงโทษมีการแบ่งเป็นหมวดหมู่ตามลำดับความผิด และมีความชัดเจน ๖. บทลงโทษตั้งแล้วไม่เลิกถอน ๗. ไม่มีการแก้ไขหรือปรับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมทางสังคม

การลงโทษของทั้งสองกลุ่มสังคม ไม่มีความเหมือนกัน โดยมีเหตุผลมาจากโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรมของกลุ่ม และกระบวนการทางสังคม มีความแตกต่างกัน กล่าวคือกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีระบบโครงสร้างสังคมด้วยระบบจารีตประเพณี การลงโทษสำหรับผู้กระทำความผิดที่เกิดขึ้นในชุมชนหรือต่อหมู่คณะจะใช้กระบวนการทางสังคมที่มาจากกลุ่มผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโสภายในชุมชน โดยใช้วิธีการของกฎจารีตประเพณีเข้ามาเป็นเครื่องมือในการตัดสินคดีความที่เกิดขึ้น ผู้นำประจำกลุ่มแต่ละตระกูล ผู้นำชุมชนและกลุ่มผู้อาวุโสของแต่ละกลุ่มแต่ละตระกูลจะมีบทบาทในการควบคุมดูแลสมาชิกภายในกลุ่มของตน เมื่อมีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น การไกล่เกลี่ยจะเป็นกระบวนการแรกที่น่ามาใช้พูดคุย หลังจากนั้นเมื่อเหตุการณ์ในทำนองเดียวกันเกิดขึ้นอีก

กระบวนการทางด้านความยุติธรรมจากกลุ่มผู้นำและกลุ่มผู้อาวุโสจะเข้ามามีบทบาท เพื่อตัดสินใจเรื่องดังกล่าวเป็นที่ยุติ ทั้งนี้กระบวนการลงโทษของชาวม้งยังมีการนำไปผูกพันไว้กับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติที่ชาวม้ง เรียกว่า ผีฟ้า หากใครทำอะไรที่ผิดกฎจารีตประเพณี จะเรียกการกระทำนั้นว่าผิดผี ในกรณีนี้จะมิบทลงโทษโดยการปรับไหม ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ที่กลุ่มผู้นำได้ตั้งกฎกติกาไว้ว่าจะปรับไหมอะไร กระบวนการและวิธีการเหล่านี้ถือเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่ปฏิบัติสืบทอดมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ในส่วนของกลุ่มสังฆะกระบวนการลงโทษสำหรับสมาชิกในสังฆะที่กระทำความผิด โครงสร้างของกระบวนการลงโทษมีพระวินัยเป็นบทบัญญัติกำกับเอาไว้ อีกทั้งการลงโทษของกลุ่มสังฆะนั้น มีกรอบที่ล้อมรอบความประพฤติของสมาชิกในสังฆะอยู่สองชั้น คือกรอบของพระธรรมวินัยที่เป็นหลักการทางด้านศาสนา และกรอบของจริยธรรมในมุมมองที่ชาวโลกหรือฝ่ายบ้านเมืองดำเนินคดีถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่สมควร ในส่วนบทบัญญัติและบทลงโทษของสังฆะจะเป็นคู่คুমขนานกันไปพร้อม ๆ กัน ทั้งนี้ก็เพื่อให้สมาชิกในกลุ่มบรรลุจุดมุ่งหมายของสังฆะตามที่มุ่งหวัง

ในประเด็นที่มีความแตกต่างกันของการลงโทษทั้งสองกลุ่มสังฆะ ในกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ลักษณะการลงโทษสำหรับผู้กระทำความผิด การลงโทษบุคคลจะเป็นไปตามกฎจารีตประเพณี และความเชื่อ ที่ชาวม้งถือปฏิบัติมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ลักษณะของบทลงโทษจะพิจารณาไปตามความผิดที่บุคคลกระทำ บทลงโทษจะเริ่มตั้งแต่โทษเบาไปถึงโทษหนักที่สุด การละเมิดหรือการกระทำ ความผิดแต่ละประเภทไม่ได้ระบุบทลงโทษที่ชัดเจน และไม่ได้บันทึกบทลงโทษบุคคลที่กระทำความผิดไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ทั้งนี้การพิจารณาทลงโทษกับบุคคลผู้กระทำความผิด เป็นหน้าที่ของผู้นำชุมชน ผู้นำประจำกลุ่มแซ่ตระกูล และกลุ่มผู้อาวุโส บทลงโทษที่ชาวม้งถือปฏิบัติจะมีรูปแบบและลักษณะดังต่อไปนี้

๑. เรียกผู้กระทำความผิดมาว่ากล่าวตักเตือน(กรณีเรียกมาตักเตือนครบ ๓ ครั้ง)
๒. ไม่ให้ความเชื่อถือในตัวบุคคลผู้นั้น เมื่อมีกิจกรรม หรือพิธีกรรมทางครอบครัวจะไม่ให้ความช่วยเหลือ
 ๓. เมื่อมีกิจกรรมหรือพิธีกรรมทางครอบครัว กลุ่มญาติพี่น้อง (เครือญาติแซ่ตระกูลเดียวกัน)และชาวบ้านจะไม่ไปช่วยเหลือหรือเข้าร่วมกิจกรรม
 ๔. ตัดออกจากความเป็นญาติพี่น้องไม่ให้ใช้แซ่สกุลเดียวกัน
 ๕. ขับไล่ออกจากหมู่บ้านหรือชุมชน
 ๖. อนุญาตให้ผู้อื่นฆ่าให้ตาย^{๐๐}

^{๐๐} สัมภาษณ์ นายธนศ ยอดอึ้งหทัยกุล (แซ่ช่าง), ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านพวยเหนือ ผู้ประกอบพิธีกรรมตระกูลแซ่ช่าง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๑.

ในส่วนของกลุ่มสังฆะ การลงโทษต่อสมาชิกที่กระทำความผิดหรือล่วงละเมิด บทบัญญัติ จะปฏิบัติไปตามบทบัญญัติที่เป็นพระวินัย ที่เรียกว่า นิคกรรม แปลว่า ข่ม ทำโทษ ลงโทษ การควบคุม เป็นวิธีการที่พระพุทธองค์บัญญัติขึ้นหลังจากทรงบัญญัติสิกขาบท ปรับอาบัติ (โทษ) แก่พระภิกษุผู้ล่วงละเมิดตามสมควรแก่ความผิด นิคกรรมที่ลงโทษพระภิกษุได้นั้นระบุไว้ว่า ต้องเป็นนิคกรรมตามพระวินัยเท่านั้น ซึ่งหมายถึง โทษที่มีพระพุทธบัญญัติเพื่อการลงโทษแก่พระภิกษุผู้กระทำความผิด ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๑) การลงโทษทางอาบัติ ใช้ลงโทษเฉพาะพระภิกษุผู้ล่วงละเมิดอาบัติ มี ๓ ขั้นตอน*

๒) อาบัติที่พระภิกษุกระทำผิดมีโทษแห่งการกระทำเป็น ๒ อย่าง คือ โทษทางโลก และโทษทางธรรม*

การลงโทษหรือบทลงโทษของพระภิกษุสงฆ์ เป็นบทบัญญัติที่มีความชัดเจน คือ มีความชัดเจนในส่วนที่เป็นบทบัญญัติข้อปฏิบัติที่เรียกว่า สิกขาบท ประการที่สอง มีการแบ่งเป็นหมวดหมู่ตามลำดับความสำคัญ ประการที่สาม มีบทลงโทษสำหรับลงโทษผู้ล่วงละเมิดหรือกระทำความผิดตามสิกขาบทที่ล่วงละเมิดอย่างชัดเจน ประการที่สี่ บทลงโทษมีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และประการที่ห้า ตั้งแล้วไม่เลิกถอน แต่จะเพิ่มหรือแก้ไขให้เหมาะสมกับที่จะประพจน์ได้ การลงโทษทางพระวินัยนี้ไม่เฉพาะแต่ลงโทษพระภิกษุเท่านั้น ยังมีรูปแบบการลงโทษบางอย่างที่ใช้ลงโทษไปถึงภิกษุณี สามเณร สามเณรี สิกขมานา รวมทั้งอุบาสก อุบาสิกา ที่เป็นพุทธบริษัทในพระพุทธศาสนาทั้งหลายอีกด้วย

๔.๕ จุดมุ่งหมายของระบบความสัมพันธ์

ตารางเปรียบเทียบ ความเหมือนและความแตกต่างจุดมุ่งหมายของระบบความสัมพันธ์

ประเด็น	กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง	กลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา
ความเหมือน	๑.กฎเกณฑ์ ข้อห้าม ข้อปฏิบัติในระบบเครือญาติถือเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบทางสังคม ๒.กฎเกณฑ์ที่เป็นข้อปฏิบัติ ทำให้กลุ่มชาวม้งมีพฤติกรรมไปเป็นในทิศทางเดียวกัน	๑.พระวินัยที่เป็นบทบัญญัติถือเป็นกระบวนการจัดระเบียบทางสังคมของกลุ่มสังฆะ ๒.พระวินัย(ข้อปฏิบัติ) พระธรรม (หลักการดำเนินชีวิต) ถือเป็นแบบแผนให้สมาชิกในสังคมปฏิบัติไปใน

* ดูรายละเอียด หน้า ๑๘๑-๑๘๒.

* ดูรายละเอียด หน้า ๑๘๒.

	๓.ระบบเครือข่ายคือเป็นกระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ม้งให้มีสันติภาพ และมีความเป็นเอกภาพเดียวกัน	แนวทางเดียวกัน ๓.พระธรรมวินัยที่เป็นบทบัญญัติคือเป็น (หลักการ วิธีการ และจุดมุ่งหมาย) ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กร และสร้างความเป็นเอกภาพให้กับสมาชิกในกลุ่มสังฆะ
ความแตกต่าง	๑.เป็นการหาสมาชิกเพื่อเพิ่มแรงงานในการทำการเกษตร ๒.เป็นการสร้างความสัมพันธ์ของบุคคลภายในกลุ่ม เพื่อให้รู้และลำดับได้อย่างถูกต้องในการเรียกขานชื่อของบุคคลนั้นๆที่เกี่ยวข้องกับตัวของเราเอง ๓.เป็นกลไกทางวัฒนธรรมเพื่อให้สมาชิกภายในกลุ่มมีความผูกพัน โดยมีความเชื่อ จารีต วัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง ๔.เป็นวิธีการสืบทอดความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมที่เป็นของกลุ่ม โดยผ่านระบบวัฒนธรรมทางเครือข่าย ๕.เป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบทางสังคม เพื่อควบคุมสมาชิกภายในกลุ่มให้มีพฤติกรรมเป็นไปในแบบแผนเดียวกัน ๖.เพื่อดำรงไว้ซึ่งความเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มตนเอง ๗.เป็นการรวมกลุ่มตามสถานภาพทางสังคมที่มีพฤติกรรมและความเชื่อที่เหมือนกัน*	๑.เพื่อประโยชน์สุขแก่ตัวบุคคล (พระภิกษุ) ๒.เพื่อประโยชน์สุขแก่สังคัมสงฆ์ (สังฆะ) ๓.เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชน ๔.เพื่อความดำรงมั่นแห่งพระสัทธรรม (พระศาสนา)*

* ดูรายละเอียด หน้า ๕๔-๕๖.

* ดูรายละเอียด หน้า ๑๘๖-๑๘๗.

จุดมุ่งหมายของระบบความสัมพันธ์ทั้งสองกลุ่มสังคม มีความเหมือนกัน คือ ทั้งสองกลุ่มมีกฎเกณฑ์ ระเบียบและข้อบังคับ ให้สมาชิกภายในกลุ่มมีการปฏิบัติเป็นแบบแผนเดียวกัน โดยให้สมาชิกภายในกลุ่มถือปฏิบัติตาม หากไม่ประพฤติตามก็จะมีกระบวนการการลงโทษทางสังคม เป็นเครื่องมือรองรับ อีกทั้งจุดมุ่งหมายของทั้งสองกลุ่มมุ่งถึงความสามัคคี การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และความสงบสุขของสังคมเป็นสิ่งสูงสุด จุดมุ่งหมายหลักที่เป็นหัวใจของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง คือ การสร้างความเข้มแข็งในกลุ่มให้มีความเป็นเอกภาพเดียวกัน ระบบเครือญาติที่เป็นสายแซ่ตระกูล การประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อ ลักษณะการสถาปนาความเป็นญาติทางสังคม องค์ประกอบเหล่านี้เป็นปัจจัยให้ชาวม้งมีความสัมพันธ์ในกลุ่มอย่างมั่นคง ในกรณีที่มีประเพณีหรือพิธีกรรมทางสังคมบางอย่าง เช่น งานศพ ชาวม้งที่เป็นกลุ่มแซ่ตระกูลเดียวกันไม่ว่าจะอยู่หมู่บ้านที่ไกลออกไปข้ามจังหวัดหรือต่างประเทศ เมื่อรู้ว่าสมาชิกในสายแซ่ตระกูลของตนเสียชีวิต บุคคลเหล่านั้นจะมาร่วมพิธีกรรม ด้วยเหตุผลที่ว่าบุคคลที่เสียชีวิตนั้นเป็นเครือญาติที่มีสายแซ่ตระกูลเดียวกันกับตน หน้าที่ของความเป็นญาติต้องให้การช่วยเหลือและร่วมแก้ไขปัญหาของญาติที่กำลังประสบความทุกข์เหล่านั้นให้หมดลง การช่วยเหลือเกื้อกูล พึงพาอาศัยซึ่งกันและกันในลักษณะเช่นนี้เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากระบบความเชื่อ จารีต ประเพณีและพิธีกรรม ที่เป็นกฎเกณฑ์ข้อบังคับของกลุ่มสมาชิกปฏิบัติเป็นแบบแผนเดียวกัน และเกิดความสามัคคีในกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ ในส่วนของกลุ่มสังฆะที่มีบทบัญญัติ คือ พระวินัย เป็นตัวขับเคลื่อนให้สมาชิกในสังฆะสงบประพฤติปฏิบัติเป็นไปในทิศทางเดียวกัน วัตถุประสงค์หลักก็คือ เพื่อเป็นการสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นภายในองค์กร หลักธรรมที่เป็นหลักในการดำเนินชีวิตหรือวิธีดำเนินการกิจกรรมส่วนร่วมในทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักสารณียธรรม หลักอปริหานิยธรรม หรือพิธีกรรมการอุปสมบท หลักการและวิธีการเหล่านี้ล้วนมีนัยยะทางสังคมที่บ่งบอกถึงการสร้างความสามัคคี ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของสมาชิกภายในสังฆะของสังฆะ ซึ่งหมายถึงการสร้าง ความเข้มแข็งให้กับองค์กรและความเป็นเอกภาพในสังฆะ

ในส่วนที่มีความแตกต่าง จุดมุ่งหมายของระบบความสัมพันธ์ทั้งสองกลุ่มสังคม กลุ่มชาติพันธุ์ม้งเป็นกลุ่มทางสังคมในวงแคบหรือเฉพาะกลุ่ม(เอกนิยม) เพราะกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมุ่งสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มชนที่มีอัตลักษณ์ทางสังคมที่เหมือนกัน คือ กลุ่มสมาชิกที่มีสายแซ่ตระกูลเดียวกัน การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อและจารีตประเพณีเหมือนกันเป็นหลักเท่านั้น ซึ่งไม่ได้หมายรวมเอาความเป็นชาวม้งเหมือนกันทั้งหมด ความสัมพันธ์ในระบบนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากความเชื่อ จารีต ประเพณี การใช้คำศัพท์เรียกญาติ และความเชื่อดั้งเดิมของชาวม้งที่ถือปฏิบัติมาตั้งแต่บรรพกาล เป็นแรงกระตุ้นให้ชาวม้งมีความสัมพันธ์กัน ลักษณะความสัมพันธ์ที่ชาวม้งให้ความสำคัญเป็นเบื้องต้นคือสมาชิกที่อยู่ในครัวเรือนเดียวกัน จากนั้นขยายออกไปสู่ความเป็นเครือ

ญาติในสายแชน้ตระกูลเดียวกัน กลุ่มที่มีสายบรรพบุรุษเดียวกันและสุดท้ายความเป็นชาวม้งเหมือนกัน ลักษณะการสร้างความสัมพันธ์ของชาวม้ง คือ การให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการงาน ความสามัคคีในกลุ่มสมาชิก พี่พวาท้ายซึ่งกันและกัน กฎเกณฑ์เหล่านี้มาจากคติความเชื่อ จารีตประเพณีของกลุ่มที่ถูกสืบทอดปฏิบัติกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ในส่วนของกลุ่มสังฆะระดับความสัมพันธ์มีลักษณะวงกว้างและมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนของกลุ่ม คือ ๑)ความสัมพันธ์ที่เนื่องด้วยการศึกษาและพัฒนาคุณภาพชีวิต ๒)ความสัมพันธ์ในด้านการอยู่ร่วมกันของสมาชิกภายในกลุ่มสังฆะ และ ๓)ความสัมพันธ์อันเกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดระเบียบสังฆะในการปกครอง กลุ่มสังฆะเป็นนักบวชหรือพระภิกษุที่เกิดขึ้นจากพระธรรมวินัย ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นมา เมื่อบวชเข้ามาในพระธรรมวินัยแล้วต้องศึกษาเรียนรู้ เพื่อพัฒนาตนเองให้ถึงขีดสูงสุดตามจุดมุ่งหมายของพระธรรมวินัย คือ บรรลุอิสรภาพ (การได้บรรลุเป็นพระอรหันต์) ซึ่งถือว่าเป็นการพัฒนาตนเองถึงจุดมุ่งหมายของกลุ่ม ประการที่สอง กุลบุตรหรือบุคคลผู้เข้ามาบวชในพระธรรมวินัยที่ยังเป็นปุถุชนอยู่ จะต้องประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่เป็นบทบัญญัติ เพื่อฝึกหัดขัดเกลาดตนเองให้มีพฤติกรรมเหมือนกับหมู่คณะที่ตนเป็นสมาชิกในสังฆะ ทั้งนี้ก็เพื่อให้สมาชิกมีแบบแผนชีวิตในการอยู่ร่วมกันที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของกลุ่ม อีกทั้งยังเป็นกระบวนการพัฒนาตัวของคุณคณาจากปุถุชนให้เป็นอริยะชนมีปัญญาแจ่มแจ้งสามารถปกครองตนเองได้ ประการที่สาม ระบบความสัมพันธ์ของพระภิกษุมิปปัจฉัยมาจากพระธรรมวินัยที่เป็นบทบัญญัติ ความสัมพันธ์ในระดับนี้มุ่งหมายถึงมวลสมาชิกในองค์กรสังฆะทั้งหมด โดยการยึดถือธรรมเป็นเป้าหมายหรือมีธรรมเป็นใหญ่ในการบริหารปกครองสมาชิก เพื่อให้สังฆะของสงฆ์จัดสรรโอกาสให้ชีวิตและสังฆะดำเนินไปโดยสะดวกและมุ่งถึงผลประโยชน์ของสังฆะส่วนรวมเป็นสำคัญ ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ถือเป็นหัวใจของสังฆะและเป็นการจัดระเบียบสังฆะให้สมาชิกเป็นไปในทิศทางเดียวกัน และทำให้สังฆะเกิดความสามัคคี มีความพร้อมเพรียงกัน ทำให้ระลึกถึงกันและยึดเหนี่ยวใจกันไว้ และเกิดความเป็นเอกภาพอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของความสัมพันธ์ในกลุ่มสังฆะ ทั้งนี้ความสัมพันธ์ของพระภิกษุสงฆ์ยังขยายวงกว้างไปยังกลุ่มคฤหัสถ์อีกกลุ่มหนึ่งด้วย ซึ่งถือเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญต่อการดำรงมั่นของพระศาสนา (พระสัทธรรม)

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเปรียบเทียบ ระบบความสัมพันธ์ในเครือข่ายสังคมออนไลน์กับ กลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา ดังที่ได้กล่าวมาในบทเบื้องต้น สามารถสรุปผลการศึกษาวิจัยได้ดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ ความสัมพันธ์ของกลุ่มเครือข่ายชาติพันธุ์ม้ง

อัตลักษณ์ทางเครือข่ายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เป็นความสัมพันธ์และการจัดระเบียบทางสังคมที่มีการสืบทอดผ่านทางสายโลหิตและทางวัฒนธรรม ในระบบของสายโลหิตนั้นไม่ได้เป็นเรื่องที่สลับซับซ้อน เพราะชาวม้งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่สืบเชื้อสายทางบิดาเป็นหลัก การนับความสัมพันธ์ทางเครือญาติจึงกระทำโดยการสืบย้อนกลับไปยังพ่อและปู่ขึ้นไปตามลำดับ ดังนั้นผู้ชายจะสืบแซ่สกุลของพ่อ ผู้หญิงจะเปลี่ยนไปใช้แซ่สกุลของสามีหลังจากแต่งงาน ฉะนั้นสำหรับผู้ชายม้งแล้วชายทุกคนในแซ่ตระกูลของตนถือเป็นพี่น้องกัน ส่วนผู้ชายในแซ่สกุลอื่นๆ นั้นจะเป็นเพียงญาติต่างแซ่ตระกูล โดยอาจจะเป็นญาติทางภรรยาของตน ญาติทางแม่ของตน หรือญาติทางภรรยาของพี่หรือน้องของตน เป็นต้น ดังนั้นแล้วทุกคนในสังคมม้งจึงล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกัน ไม่ว่าจะเป็นภายในหรือระหว่างแซ่สกุล

ความสัมพันธ์ทางเครือข่ายของชาวม้ง มีกระบวนการสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มด้วยสายโลหิต โดยการสืบทอดโดยตรงจากบิดามารดาและโดยการแต่งงานแล้ว ยังเป็นเรื่องของการสืบทอดผ่านระบบวัฒนธรรมของความเป็นอัตลักษณ์ทางเครือญาติ ที่กลุ่มผู้นำและผู้นำทางพิธีกรรมสร้างขึ้นแล้วมีการถ่ายทอดต่อ ๆ กันมาสู่คนรุ่นใหม่ ทั้งในรูปแบบของนิยายปรัมปรา กฎเกณฑ์การใช้คำศัพท์เรียกเครือญาติ การสถาปนาความสัมพันธ์ทางเครือญาติในพิธีแต่งงาน การประกอบพิธีกรรมบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ การช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การแสดงพลังความสามัคคี การควบคุมพฤติกรรมเบี่ยงเบนของสมาชิกในกลุ่ม และกระบวนการของผู้นำ ในการหล่อหลอมคนในสังคมให้เป็นกลุ่มในอุดมคติเดียวกัน (Imagined Community) นอกจากนั้นแล้ว รูปแบบวัฒนธรรมและประเพณีปฏิบัติแบบดั้งเดิมในวิถีชีวิตของชาวม้ง ล้วนแล้วแต่แฝงไว้ด้วยนัยของอัตลักษณ์ทางเครือญาติทั้งสิ้น การสืบทอดเครือญาติผ่านกระบวนการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมของชาวม้ง นับว่าเป็นกระบวนการสร้างสังคมชาวม้งให้มีความเข้มแข็งและเป็นเอกภาพเดียวกัน

๕.๑.๒ ความสัมพันธ์ของกลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา

กลุ่มของพระภิกษุสงฆ์(สังฆะ)เกิดขึ้นจากบทบัญญัติที่เป็นพระธรรมวินัย โดยมีกุลบุตร และบุคคลผู้มีความเลื่อมใสในพระสัทธรรมเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดกลุ่มทางสังฆม ชื่นมา คือ สังฆะ กลุ่มของสังฆะมีวินัย(ศีล)เป็นระบบควบคุมกลุ่ม และมีธรรมเป็นแบบแผนในการ ดำเนินชีวิตของสมาชิกภายในองค์กรความสัมพันธ์ของพระภิกษุสงฆ์มีวิวัฒนาการเป็นไปตามลำดับ โดยมีปัจจัยอยู่ที่การขยายตัวของบุคคลที่เข้ามาในสังฆมสงฆ์เป็นหลัก เมื่อมีสมาชิกเพิ่มเข้ามาใน องค์กรสงฆ์มากขึ้น พระพุทธองค์ทรงตั้งขึ้นเป็นสังฆมตัวอย่างมีการจัดระบบการปกครอง การเลี้ยง ชีพ ชีวิตทางสังฆม ตลอดจนการศึกษาอบรม โดยให้สมาชิกทุกคนในองค์กรมีสิทธิ มีส่วนร่วมใน กิจการและผลประโยชน์ต่างๆ ของกลุ่มโดยทั่วถึงและเท่าเทียมกัน มีความรู้สึกที่ดีต่อกัน เคารพใน คุณค่าของกันและกัน อยู่ด้วยความกลมกลืนประสานกันเป็นระเบียบเรียบร้อย มีความปลอดโปร่ง เป็นอิสระทั้งทางกาย ทางวาจา และความคิด มีโอกาสพร้อมบริบูรณ์ที่จะให้ความสามารถและ คุณสมบัติต่างๆ ของตนได้รับการฝึกหัดอบรมเจริญก้าวหน้าเต็มที่ถึงขีดสุดเท่าที่บุคคลจะกระทำได้ ในมรรคาแห่งการปฏิบัติ เพื่อเข้าถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนา

สังฆมของสงฆ์มีกรอบของพระธรรมวินัยเป็นบทบัญญัติในการอยู่ร่วมกันของสมาชิก ภายในกลุ่ม หลังจากที่พระพุทธองค์ตรัสรู้และเผยแผ่พระสัทธรรมไปยังทิศต่างๆ กลุ่มชนคน ทั้งหลายผู้มีความเลื่อมใสและขอบวชในพระธรรมวินัย เพื่อเข้ามาศึกษาเรียนรู้ตามหลักการที่พระ พุทธองค์ตรัสสอนไว้ กุลบุตรหรือบุคคลที่บวชเข้ามาในธรรมวินัยจึงเรียกว่า พระภิกษุ และถือเป็น กลุ่มนักบวชในพระพุทธศาสนาที่พระพุทธองค์จัดตั้งขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์พิเศษว่ากลุ่มอื่น ๆ ใน สังฆม พระพุทธองค์ทรงออกแบบคณะสงฆ์ ทั้งในเรื่องรูปแบบการแต่งกาย สถานที่อยู่ กฎระเบียบ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ที่แตกต่างจากกลุ่มสังฆมอื่น โดยสิ้นเชิงและมีจุดมุ่งหมายในการบวชที่ชัดเจน

เมื่อมีสมาชิกเพิ่มเข้ามาในองค์กรสงฆ์มากขึ้น พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัยขึ้นมา เพื่อเป็นบรรทัดฐานในการอยู่ร่วมกัน ระหว่างสมาชิกในสังฆมเพื่อให้เป็นไปอย่างสมานฉันท์ มี ความสามัคคี ปฏิบัติต่อกันด้วยประโยชน์เกื้อกูล โดยบทบัญญัติที่เป็นข้อปฏิบัติเกี่ยวกับกฎระเบียบ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิต และวิธีดำเนินกิจกรรมต่างๆ กฎเกณฑ์เหล่านี้เป็นการจัดระบบ ความสัมพันธ์ตามโครงสร้างพื้นฐานของการรวมกลุ่มกันทางสังฆม องค์กรสงฆ์นอกจากจะเป็น สังฆมอุดมคติ มีจุดมุ่งหมายที่เป็นแบบแผนและระดับแห่งการดำเนินชีวิตที่มีทั้งเริ่มต้น ท่ามกลาง และสูงสุดของชีวิต เป็นแนวทางแห่งการดำเนินชีวิตที่ดีงาม และการปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบแห่ง มรรคมีปัญญาอันเห็นชอบด้วยธรรม น้อมนำตนให้พ้นจากกิเลสตัณหาทั้งปวงจนสำเร็จความมุ่งหวัง แห่งชีวิต คือการบรรลุพระนิพพานเป็นที่สุด นี่เป็นบทเบื้องแรกแห่งสังฆมต้นแบบในการอยู่ร่วมกัน อย่างมีกฎระเบียบ และยังเป็นทางแห่งความสันติสุขของชีวิต

๕.๑.๓ เปรียบเทียบระบบความสัมพันธ์ในเครือข่ายกลุ่มชาติพันธุ์ม้งกับกลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา

ความเป็นมาภูมิหลังประวัติศาสตร์โดยภาพรวมทั้งสองกลุ่มสังคม สมาชิกของกลุ่มมาจากความหลากหลายทางกายภาพ เมื่อมารวมกลุ่มกันแล้วมีกฎเกณฑ์ข้อปฏิบัติของกลุ่ม หล่อหลอมให้สมาชิกภายในกลุ่มสังฆะมีวัฒนธรรมการประพฤติปฏิบัติเป็นไปในแบบแผนเดียวกัน ในส่วนที่แตกต่างกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง มีพื้นฐานของความเชื่อเป็นการรวมกลุ่ม โดยมีระบบเซตระกูล พิธีกรรมเป็นเครื่องมือในการรวมสมาชิกเข้าเป็นกลุ่มเดียวกัน กลุ่มของพระภิกษุสงฆ์ อาศัยกฎเกณฑ์ที่เป็นบทบัญญัติ(พระวินัย)มีระเบียบ ข้อปฏิบัติ วิธีการที่ชัดเจน ดังนั้นวัฒนธรรมการรวมกลุ่มของทั้งสองสังฆะมีความแตกต่างกันสิ้นเชิง เพราะทั้งสองกลุ่มสังฆะมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน คือ กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีระบบความเชื่อ จารีต ประเพณี และพิธีกรรมเป็นส่วนสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตของกลุ่ม ส่วนกลุ่มของสังฆะมีบทบัญญัติ(พระวินัย) เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ซึ่งมีแบบแผนที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากกว่า

ปัจจัยที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่ม กลุ่มชาติพันธุ์ม้งกับกลุ่มสังฆะ มีความแตกต่างกันกลุ่มของชาติพันธุ์ม้ง เกิดจากกฎเกณฑ์และความเชื่อทางประวัติศาสตร์ ที่บรรพบุรุษได้ปฏิบัติและสืบทอดกันมา โดยมีมูลเหตุมาจากระบบของสายสกุล ลักษณะการนับญาติที่สืบเชื้อสายจากฝ่ายบิดาเป็นหลัก และการประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อ องค์ประกอบเหล่านี้ถือเป็นเรื่องมือการรวมกลุ่มของชาวม้ง ในส่วนของกลุ่มสังฆะ เกิดขึ้นจากปัจจัยทางสังคมภายนอก โดยกลุ่มชนทั้งหลายถูกบีบคั้นทางความศรัทธา สิทธิการปฏิบัติตนตามลัทธิศาสนา และปัจจัยภายในที่สังฆะสังฆะเป็นสังฆะเปิดกว้างให้สิทธิและเสรีภาพกับบุคคลทุกเพศ ชนชั้น วรรณะที่เข้ามาเป็นสมาชิกของกลุ่ม เมื่อมารวมกลุ่มกันมีพระวินัยเป็นกรอบในการปฏิบัติตนของสมาชิก

ระบบความสัมพันธ์โดยภาพรวมแล้วทั้งสองกลุ่มสังฆะมีสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน คือ กลุ่มชาติพันธุ์ม้งเป็นกลุ่มทางสังฆะเชิงเดี่ยว คือ สมาชิกที่อาศัยอยู่บ้าน(ครัวเรือน)เดียวกัน ส่วนมาเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกันอยู่แต่เดิมก่อนแล้ว โดยมีความเชื่อและการปฏิบัติตนของสมาชิก ส่วนมากมาจากวิถีชีวิตประจำวันที่เคยดำเนินมาจนเป็นความเคยชินอยู่เดิม ส่วนกลุ่มของสังฆะเป็นกลุ่มทางสังฆะแบบพหุนิยม คือ สมาชิกที่อยู่ร่วมอาวาส(วัด)เดียวกัน มาจากกลุ่มบุคคลชนชั้นต่าง เมื่อบวชเข้ามาแล้ว มีกรอบของบทบัญญัติ(วินัย)เป็นกลไกขับเคลื่อนให้สมาชิกในกลุ่มปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน

โครงสร้างกระบวนการทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เป็นสังฆะแบบจารีตประเพณี ชาวม้งให้ความสำคัญอยู่ที่ขนบธรรมเนียม ประเพณี และพิธีกรรม ซึ่งเป็นความเชื่อทางวัฒนธรรมประจำกลุ่ม หลักการและวิธีการในการปฏิบัติของชาวม้งไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่

จะมีการสืบทอดมาจากการจดจำ สังเกตและความเคยชินในวิถีชีวิต ความเชื่อในระบบแซ่ตระกูลถือเป็นพื้นฐานหลักของกลุ่ม ระบบสายสกุลเป็นการสืบสายโลหิตผ่านทางบิดาเป็นหลัก และถือเป็นกฎเกณฑ์ที่ชาวม้งต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด อีกทั้งการยึดมั่นในวัฒนธรรมให้ฝ่ายชายเป็นใหญ่ ให้ความเคารพเชื่อฟังต่อผู้อาวุโส ที่มีคุณวุฒิและวัยวุฒิมากกว่าตน กลุ่มบุคคลเหล่านี้จะเป็นผู้นำประจำแซ่ตระกูล กลุ่มผู้อาวุโสและผู้นำตามจารีต ผู้นำเหล่านี้มีบทบาทมากในสังคมชาวม้ง บทบัญญัติ ข้อปฏิบัติ และหลักวิธีการปกครองของชาวม้ง นำไปผูกพันกับภูตผีและสิ่งศักดิ์เหนือธรรมชาติ เพื่อให้การปกครองมีความสะดวกและสมาชิกมีการประพฤติปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน

กระบวนการทางสังคมของกลุ่มสังฆะมีพุทธบัญญัติที่เป็นบทบัญญัติ(พระวินัย) เป็นกฎเกณฑ์ในการรวมกลุ่มของสมาชิก กุลบุตรหรือบุคคลที่ต้องการเข้ามาสู่องค์กรสังฆะต้องผ่านกระบวนการอุปสมบทก่อน ซึ่งมีระเบียบข้อปฏิบัติกำหนดไว้ชัดเจน เมื่อบวชเข้ามาแล้วถือเป็นสมาชิกในองค์กรสังฆะอย่างถูกต้อง จากนั้นสมาชิก(พระภิกษุ)ในสังฆะจะต้องประพฤติปฏิบัติตนตามหลักพระธรรมวินัยที่เป็นบทบัญญัติกำหนดเอาไว้ กฎเกณฑ์(บทบัญญัติ)ที่เป็นพระวินัย(ข้อปฏิบัติ)และพระธรรม(ข้อประพฤติ)ของพระภิกษุสงฆ์ ถือเป็นแนวทางการปฏิบัติตนของสมาชิกในองค์กร โดยบทบัญญัติที่เป็นข้อปฏิบัติของสงฆ์มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร และมีการศึกษาเรียนรู้ควบคู่ไปกับการปฏิบัติพร้อมกัน ธรรมเนียมการปฏิบัติของกลุ่มสังฆะให้ความเคารพตามอายุของสมาชิกภาพ(ระบบอาวุโส) โดยกำหนดเอาการเข้ามาบวชเป็นเกณฑ์ในการแสดงความเคารพต่อกัน วิธีนี้ถือเป็นกรอบให้ผู้น้อยจะต้องเชื่อฟังให้ความเคารพต่อภิกษุผู้ใหญ่ หลักการและวิธีการที่เป็นบทบัญญัติที่กำหนดเอาไว้ เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ในสังคมสงฆ์มีกรอบการปฏิบัติตนให้เป็นแบบแผนของวิถีชีวิตของการอยู่ร่วมกันในสังคมของสงฆ์ให้เป็นไปในรูปแบบเดียวกัน เพื่อเป็นการสร้างความสามัคคี และความเป็นเอกภาพให้กับสมาชิกที่อยู่ในสังคมของสงฆ์

จุดมุ่งหมายของระบบความสัมพันธ์ของทั้งสองกลุ่มสังฆะ มุ่งเน้นถึงความผาสุกของสมาชิกภายในกลุ่ม โดยมีกฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ ให้สมาชิกภายในสังคมได้ปฏิบัติตาม เพื่อให้สมาชิกในกลุ่มมีกรอบการประพฤติเป็นแบบแผนเดียวกัน อีกทั้งจุดมุ่งหมายทั้งสองกลุ่มมุ่งถึงความสามัคคี การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และความสงบสุขของสังคมเป็นสิ่งสูงสุด

ทรรศนะของผู้วิจัย

จากการศึกษาระบบความสัมพันธ์ของทั้งสองกลุ่ม คือกลุ่มชาติพันธุ์ม้งกับกลุ่มสังฆะ ทำให้ผู้วิจัยพบว่า แนวคิดทางทฤษฎีและวิธีการปฏิบัติของระบบความสัมพันธ์ของทั้งสองกลุ่มมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน อีกทั้งปัจจัยที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มก็มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ แนวคิดทฤษฎีและรูปแบบการปฏิบัติของชาวม้ง ให้ความสำคัญอยู่ที่ความเชื่อ จารีตประเพณี และพิธีกรรมที่ถูกสืบทอดต่อมาจากบรรพบุรุษ เป็นวัฒนธรรมของกลุ่มตนเอง ส่วนกลุ่มของสังฆะ มีบทบัญญัติที่

เป็นพระวินัย ซึ่งถือเป็นธรรมเนียมหรือวัฒนธรรมการปฏิบัติของกลุ่ม แต่ทั้งนี้จุดมุ่งหมายของความสัมพันธ์ทั้งสองสังคมอยู่ที่ การสร้างสันติภาพ เอกภาพ และภราดรภาพให้กับสมาชิกทุกคนในสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งเป็นกลุ่มสังคมที่มีคติความเชื่อทางจารีต ประเพณีและพิธีกรรมเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่ม กระบวนการดังกล่าวถือเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบทางสังคมให้สมาชิกในกลุ่มมีความประพฤติกฎและปฏิบัติเป็นแบบแผนเดียวกัน อีกทั้งพิธีกรรมการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษความรักใคร่กลุ่มญาติพี่น้องของตน และความสามัคคีกลมกลืนในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน มีนัยยะของหลักจริยธรรมปรากฏอยู่ในกระบวนการดังกล่าว เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงมีประสิทธิภาพต่อไป ควรจัดให้มีการศึกษาวิจัยใน

๑) ควรจัดให้มีการวิจัยประเพณีในรอบหนึ่งปีหรือประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องในวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยเอาหลักพุทธธรรมเข้าไปจับประเด็นในประเพณีพิธีกรรมเหล่านั้น เพื่อเป็นการรับรู้ข้อมูลในคติความเชื่อของชาวม้ง แล้วนำองค์ความรู้เหล่านั้นมาถอดบทเรียน แล้วนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์ม้งให้มีประสิทธิภาพ

๒) ควรจัดให้มีการศึกษาวิจัยถึงความคาดหวังของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่มีต่อตัวพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงที่พึงประสงค์

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

จากการค้นคว้าศึกษาเรื่อง ระบบความสัมพันธ์ในกลุ่มเครือญาติชาติพันธุ์ม้งกับความสัมพันธ์ของสังฆะในพระพุทธศาสนา ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นคุณลักษณะเด่นของหลักและวิธีการบางประการที่ควรจะมีการศึกษาเพิ่มเติม โดยนำมาศึกษาวิเคราะห์ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาลึกลงไป คือ

๑) ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ควรศึกษาค้นคว้าวิจัยเรื่อง หลักการอยู่ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในระบบแซ่ตระกูล โดยนำมาวิเคราะห์กับหลักสารณียธรรมทางพระพุทธศาสนา ถึงกระบวนการวิธีการ และรูปแบบ ว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร

๒) กลุ่มชาติพันธุ์ม้งเป็นกลุ่มสังคมที่มีความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมเป็นของตนเอง และเป็นอัตลักษณ์ทางชนเผ่าที่ไม่เหมือนกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเพณีปีใหม่ของชาวม้ง ซึ่งมีรูปแบบ วิธีการ และกระบวนการที่ควรศึกษาค้นคว้า โดยการนำหลักจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าไปจับประเด็นในการวิจัย

บรรณานุกรม

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

กฤษณา ศักดิ์ศรี. มนุษย์สัมพันธ์ เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บำรุงสาสน์, ๒๕๓๔.

ขจักษ์ บุรุษพัฒน์, ชาวเขา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แพรววิทยา อินเตอร์เนชั่นแนล, ๒๕๑๘.

คณาจารย์ภาควิชาสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยา. สังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

งามพิศ สัตย์สงวน. หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : บริษัทราม

การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๓.

เงาศิลป์ คงแก้ว. ชีวิตบนเส้นด้ายของ ๑๓ เผ่าไทย. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสามัคคีสาร (ดอกหญ้า)

จำกัด, ๒๕๓๗.

จรูญ สมน้อย. อธิบายวินัย น.ช.ตรี ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พุทธลีลา, ๒๕๔๑.

จ่านงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ รัช.ดร.. สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา

จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

ชมรมบริการวิชาการ สถาบันวิจัยชาวเขา. ชาวเขา : ความเข้าใจกับชนเผ่าต่างวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่

ที่ ๒. เชียงใหม่ : นันทกานต์ กราฟฟิค/การพิมพ์, ๒๕๔๑.

ชูดา จิตพิทักษ์. สังคมวิทยาและวัฒนธรรมไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๓. สงขลา : โครงการตำรา วิชาการ

มูลนิธิมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๒๘.

ณรงค์ เล็งประชา. มานุษยวิทยาประยุกต์ในการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไอ

เดียสโตร์, ๒๕๔๑.

นิพนธ์ คันธเสวี. มนุษย์สัมพันธ์เพื่อการพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไอเดียส

โตร์, ๒๕๒๘.

นิยพรรณ วรรณศิริ (ผลัดณะ). มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. ชาวเขาในไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๕.

ประสิทธิ์ สวาสดิ์ญาติ. ระบบเครือข่ายและการจัดระเบียบสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ประสิทธิ์ ลีปรีชา. มั่ง หลากหลายชีวิตจากขุนเขาสู่เมือง. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง, ๒๕๔๘.
ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. อัตลักษณ์ชาติพันธุ์และความเป็นชายขอบ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
แปลน พรินติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖.

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์,
๒๕๔๖.

พจนานุกรม ฉบับมติชน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๗.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). พุทธศาสนากับสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๒.

_____. พระพุทธศาสนากับการศึกษาในอดีต. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), ๒๕๔๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พุทธธรรม ฉบับขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : โรง
พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____. นิติศาสตร์แนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๕.

_____. มองสันติภาพโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรม โลกาวัดน์. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒.

พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน). คู่มือพระอุปัชฌาย์. กรุงเทพมหานคร : สหภาพพัฒนาการ
พิมพ์, ๒๕๔๐.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ชมมจิตโต). การปกครองคณะสงฆ์ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๕.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๕.

มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ. พจนานุกรม บาลี-ไทย-อังกฤษ ฉบับภูมิพโลภิกขุ เล่ม ๕. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์ภูมิพโลภิกขุ, ๒๕๓๑.

ยศ สันตสมบัติ ดร.. มนุษย์กับวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

ยัง มีอดแต่ง. ประวัติของชาวแม่ว(มั่ง). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๐.

ระวีวรรณ ชุ่มพุกภัย. มานุษยวิทยา. โครงการผลิตตำรามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขต
ปัตตานี : สงขลาการพิมพ์.

- ลีศักดิ์ ฤทธิเนติกุล. การปรับตัวกับวิถีชีวิตใหม่ในชุมชนเมืองของชาวเขาเผ่าม้ง : กรณีศึกษาเขต
อำเภอเมืองเชียงใหม่. เชียงใหม่: ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา, ๒๕๔๐.
- วิรัช เตียงหงษากุล. การพัฒนาชุมชนตามแนวความคิดปรัชญาตะวันตก. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕.
- วิรัช ถิรพันธุ์เมธี. พุทธปรัชญาการปกครอง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ดวงแก้ว, ๒๕๔๗.
- ศูนย์วิจัยและพัฒนาการทหารระหว่างไทย-สหรัฐฯ. **คู่มือว่าด้วยชาวเขาเผ่าม้ง**. พระนคร :
ศูนย์วิจัยและพัฒนาการทหาร, ๒๕๑๒.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **วินัยมุข เล่ม ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๐.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๗.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **วินัยมุข เล่ม ๓**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๗.
- สถาบันวิจัยชาวเขา. **ชาวเขา : ความเข้าใจกับชนเผ่าต่างวัฒนธรรม**. เชียงใหม่: นันทกานต์กราฟฟิค/
การพิมพ์, ๒๕๔๑.
- สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย. **องค์ความรู้ท้องถิ่นชน
เผ่าม้ง**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์โดยสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, ๒๕๔๕.
- สถาบันวิจัยชาวเขา. **ปกิณกะชาวเขา**. เชียงใหม่ : นันทกานต์ กราฟฟิคการพิมพ์, ๒๕๓๕.
- สถาบันวิจัยชาวเขา. **ชาวเขาในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: กรมประชาสัมพันธ์, ๒๕๓๕.
- สมภาร พรหมทา. **พุทธปรัชญา มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์
ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- สมมิตร ลาภเพิ่มทวี. **ศัพท์สังคมเปรียบเทียบ**. กรุงเทพมหานคร : มปส, ๒๕๔๕.
- สมิทธิ์ สระอุบล. **มานุษยวิทยาเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘.
- สุนทรี พรหมเมศ รัส.. **ชาวเขาในประเทศไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔.
- เสถียรพงษ์ วรรณปก. **สูตรสำเร็จแห่งชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด,
๒๕๓๓.
- อมรา พงศาพิชญ์. **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา**.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- อมรา พงศาพิชญ์. **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

(๒) บทความ

ดร.มงคล นาฎกระสูตร. “สังฆเภท : หายนะแห่งสังคมพุทธ”. พุทธจักร. ปีที่ ๕๕ ฉบับที่ ๗ (กรกฎาคม ๒๕๔๘) : ๖๑.

(๓) วิทยานิพนธ์

พระมหาวิโรจน์ ปกสุสาโร (วิชัย). “การศึกษาเรื่องสังคมสงฆ์ในพระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระมหาอุดม สารเมธี (สารบรรณ). “การศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการยุติธรรมในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีนิคกรรมในพระวินัยปิฎกกับกฏนิคกรรมของมหาเถรสมาคม”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระยงยุทธ รมณิชนโม (แก้วกันหา). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจตุตถกรรมสงฆ์ในสมัยพุทธกาล”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

อาทิตย์ คำก้อน. “พุทธศาสนากับประชาธิปไตย: วิเคราะห์เปรียบเทียบ”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๖๖.

(๔) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่

กลุ่มเครือข่ายสิ่งแวดล้อมม้ง. องค์ความรู้ชนเผ่าม้ง. สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย (Impect), ๒๕๔๕.

พระไพฑูลย์ ธีวณฺโณ. สารนิพนธ์พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาฯ บ้านพวยเหนือ : โครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา (ธรรมจาริก). เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๕๓.

พระพฤตจิ ญาณวีโร. สารนิพนธ์พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาฯ บ้านพวยเหนือ : โครงการสืบสานประเพณีเผ่าเหยง (บนผี) กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๕๑.

สโมสรพระนิสิตนักศึกษา ม้งร่วมกับสถาบันชาติพันธุ์ศึกษา. “เอกสารประกอบการเสวนาทางวิชาการชาติพันธุ์ม้ง ครั้งที่ ๑ เรื่อง สถานการณ์ชาติพันธุ์ม้งในปัจจุบันกับการจัดการ

เรียนรู้”. เชียงใหม่ : สำนักงานบริหารงาน โครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค,
๒๕๕๓).

สรุปฐานข้อมูลขององค์การบริหารส่วนตำบลปางหินฝน อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่. ประจำปี
งบประมาณ ๒๕๕๒-๒๕๕๓.

(๕) สัมภาษณ์

นายธนศ ขอดยิ่งหทัยกุล (ช่าง่าง). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านพยุเหนือ ผู้ประกอบพิธีกรรมประจำตระกูล
ช่าง่าง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๑.

นายเปา ช่าง่าง. ผู้ใหญ่ ที่ปรึกษาประจำตระกูลช่าง่าง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๑.

นายเลาสี่ กุลสุพรรณรัตน์ (ช่าง่าง). ผู้ใหญ่ ที่ปรึกษาประจำตระกูลช่าง่าง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๑.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระอำนาจ พุทฺธวิโส (พุทฺธอาสน์)
- ที่อยู่ : ๒๐๑ บ้านต้นหนูน หมู่ที่ ๕ ตำบลห้วยหม้าย อำเภอสอง จังหวัดแพร่
- การศึกษา : ประถมศึกษา โรงเรียนบ้านต้นหนูน (หนูนราษฎร์สามัคคี) จังหวัดแพร่
มัธยมศึกษาตอนต้น – ปลาย โรงเรียนพุทธโกศวิทยวิทยา จังหวัดแพร่
ปริญญาตรี คณะสังคมศาสตร์ (วิชาเอกการเมืองการปกครอง)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ประกาศนียบัตรวิชาชีพครู (ปว.ค)
- ประสบการณ์ : เป็นพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ๙ ปี
- อุปสมบท : วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๔
- สังกัด : วัดชัยมงคล ตำบลในเวียง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่
- ปีที่เข้าศึกษา : ปีการศึกษา ๒๕๔๘
- สำเร็จการศึกษา : ปีการศึกษา ๒๕๕๓
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดชัยมงคล ตำบลในเวียง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่